

ספר

יתגבר כארי

קימה של שחרית
הכנה לתפילה

רבינו הגר"י סלנטר זללה"ה כתב: "אם פגע בכך מנוול זה (היצה"ר) משכחו לבית המדרש שלו", לכל יצר ולכל נסיון ישנו בית מדרש מיוחד, והוא העסק בהלכותיו, אשר טמונה בוה הסגולה של ניצוח היצר ההוא והעמידה בנסיגותיו. (על שורח"א עמ' ר"ג)

מהדורה מְנַקֶּדֶת

הספר היה לעיני
מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א.
מרן שיבח את הספר
וכשהבחין בכך שאני מחכה לקבל חזרה
את עותק ההגהה של הספר
פנה אלי ושאל: הדפסת את הספר?
כשהשבתי בשלילה אמר: כשתדפיס את הספר ותביא
לי עותק חדש אחזיר לך את העותק הישן.
כשנכנסתי לקבל את הסכמת מרן לפרסום הנוסח הנ"ל הוסיף:
"הספר יפה מאוד, עיינתו בו הרבה".
ולאחר מכן אמר שחלק מהדברים הראה גם לאחרים.

©

כל הזכויות שמורות
מען: ת.ד. 8314
בית שמש

פעיה"ק **ירושלים** תובב"א

מהדורה ראשונה: שבט תשס"ז
מהדורה שלישית מנוקדת
שבט תש"ע

נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת ח"ו

דברים אחדים למהדורה השלישית

אודה ה' בכל לבב, בשער בת רבים אהללנו, על רוב חסדו עלי ועל מתנת חינוך שחנני, שספר זה התקבל בחיבה רבה על גדולי ישראל, רבנן ותלמידיהון וכל בית ישראל. דבר המורה על נחיצותו הרבה של הליקוט בענין חשוב זה.

ובאשר שתי המהדורות הראשונות ספו תמו, אמרתי להעלותו שוב בס"ד על מזבח הדפוס, עם תיקונים, השלמות והוספות שהתחדשו בבית המדרש בעקבות המשך עיסוקי בספר ובנושאו, ובעקבות תגובות, הערות והארות שקיבלתי מאנשים שונים שהספר הגיע לידיהם. ואביע בזה גם רגשי תודתי לכל מי שהעיר והאיר בעניני הספר והעמידני על האמת.

הנני להודות למשגיח הגה"צ ר' יעקב יצחק אליעזר מייזליש שליט"א על הרשות להעתיק מספרו הנפלא "שיחות בעבודת ה'".

דבר נוסף שנתחדש במהדורה זו הוא ניקוד הספר. ויהא רעוא מן קדם מרא שמיא שיהיה הכל לתועלת ולתכלית הרצויה.

יהר"מ ה' או"א שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות.

מִפְתָּח וֹת

הספמות ומכתבי ברכה

איש הנשמה :

מאמרו של הגאון הצדיק רבי שלמה ברעוודה שליט"א

שער קימה של שחרית :

א	החיוב להתגבר פארי בעשית המצוות ומדוע הוא שיך במיחד בהשכמת הבקר	פָּרָק א :
יג	שנה בשעור מספיק	פָּרָק ב :
יט	זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד (וקל וחסר שלא להתעסק בדברים בטלים)	פָּרָק ג :
כז	קביעת הרצון לקום פראוי בטרים יישן	פָּרָק ד :
לב	לישן באפן שאינו מכביד על הגוף	פָּרָק ה :
לה	להסיר את השבונות ולקום	פָּרָק ו :
מח	חיוב הזריזות בקיום המצוות וטעמיו	פָּרָק ז :

נז	עוד בטעם חיוב הזריזות בכלל, ספנת העצלות בקימה של שחרית והסיעתא דשמיא לזריז בדבר זה	פרק ח :
סג	הפסדי המאחר לתפלה	פרק ט :
צז	עצם שזכרו ומעלתו של המקדים לתפלה	פרק י :
קז	"שטיבלאך" – רק בדיעבד	פרק יא :
קיב	עצות נפלאות	פרק יב :
קז	בין הזמנים	פרק יג :

שער הכנה לתפלה :

קלד	הכנה לתפלה – מהי?	פרק א :
קלז	החיוב מדינא להתכונן לתפלה	פרק ב :
קמג	כעומד לפני המלך (ממש) – כיצד?	פרק ג :
קמז	הדרכה מרחבת ועמקה להכנה לתפלה	פרק ד :
קסא	בעינת הדור – חפזון	פרק ה :
קסה	הכנה לתפלה (ולכל המצוות) אם היא דאורייתא או דרבנן	פרק ו :
קע	ההכנה לתפלה על ידי טבילה	פרק ז :
קעב	מאמרי חז"ל בגדל מעלת התפלה, ועל חיוב התפלה בעונתה	◇
קעה	במעלת קריאת שמע, ועל חיוב קריאת שמע בזמנה	◇

מכתב מאת מרן הגאון

רבי חיים פינחס שיינברג שליט"א

ראש ישיבת "תורה אור"

ומורה הוראה דקדושה מטרסדורף

בס"ד, חודש מנחם אב, תשס"ז

מכתב ברכה

הנה הביאו לפני קונטרס נכבד מזרז ומעורר להתגבר בעשיית רצונו יתברך, וכולו רצוף אהבה ודברי חיזוק מלאים ביראת שמים טהורה לעורר על ענין התגברות כארי לעבודתו ומעלת ההכנה לתפילה ולעבודת בוראנו יתברך. ואין ספק שתהיה תועלת מרובה בקונטרס זה לחזק הלבבות לעבודתו יתברך. ויזכה מחבר הקונטרס החפץ בעילום שמו לשבת באהלה של תורה כל ימיו, ולזכות את כלל ישראל בדברי תורתו ובדברי יראה וקדושה.

הסכמת מרן המשגיח הגה"צ

רבי דב יפה שליט"א

ישיבת "בנסת חזקיהו"

בו תמוז תשס"ז

שמחתי על הופעת הספר היקר "יתגבר כארי" אשר בכוחו באמת להשפיע להתגבר כארי – וכמה רוב טוב צפון בו – ואין לי אלא לברך שהספר הנעלה הזה ינוצל כראוי ויביא רוב ברכה ויבורך המחבר הנכבד ויזכה לחבר עוד ספרים יקרים ומעלין בקודש.

דב יפה

המברכו

חיים פינחס שיינברג

הסכמת מרן ראש הישיבה הגאון
רבי משה מרדכי חדש שליט"א

ישיבת אור אלחנן

בס"ד ד' אייר תשס"ז

שמחתי לראות כתבים
שחיבר רב חביבי בן הישיבה
הרב... שליט"א, וקראם בשם
"יתגבר כארי" וכל כולם זירונו
להתגבר לעשות רצון קוננו.

חביב עלי ביחוד עדותו
שכתבם לא רק ע"מ לקיים
אלא בכדי לקיים (וראה ס'
אור ישראל לרבנו הגרי"ם
זצ"ל ס' ל"א החילוק
במשמעויות אלו) היינו
שכתבם כדי להזדרז
בעצמו ומיגו דזכי לנפשיה
זכי גם לאחרוני, זכה וזיכה
לאחרים וישר חילו
לאוריתא.

והריני לברכו שיגביר חילים
בתורה ויוסיף להרבות כבוד
שמים בחיבורים מועילים

הכו"ח לכבוד התורה
ולכבוד אביו וידידי יחי'

בברכה רבה

משך מרדכי חדש

משך מרדכי חדש

הסכמת ראש ישיבת דרכי תורה הגאון
רבי אשר זעליג ויים שליט"א

פעיה"ק ירושלם ת"ו
בס"ד י"ג מנ"א ס"ו

מרן הבית יוסף פתח את
שלחנו הטהור "יתגבר כארי
לעמוד בבוקר לעבודת
בוראו". והנה אחד מבני
עליה בירושלים התגבר
כארי לערוך ספר יקר בענין
עבודה זו ושמו נאה לו
"יתגבר כארי".

ספר זה חכמה יש בו ומלאכה
בו, לקט בכל עניני ההכנה
לתפילה, ויש בו כדי לפתוח
לבבות בדרכי עבודת ה'.

בואו ונחזיק טובה להמחבר
הרה"ג המו' ... שליט"א על
פנינה יקרה זו.

במוחני שיש תועלת גדולה
בספר לכל הבאים בשערי
עבודה, וברכתי להרה"ג
המחבר שליט"א שיזכה
להגדיל תורה ולהאדירה, ועל
ידו תרבה הדעת ועבודת ה'
עד כי יבא שילה בב"א.

ביקרא דאורייתא

הסכמת הגאון

רבי יצחק אורחי שליט"א
מראשי ישיבת מיר

בואו ונחזיק טובה להרב ... שליט"א המשתדל לרומם אחרים ע"י דברים העומדים ברומו של עולם, שהיא עבודת ה' יתברך בתפילה וקבלת עול מלכות שמים, ודבריו נאמרים בדעת ובחן. בספרו יתגבר כארי שבודאי יהי לתועלת רבה, מקנה המחבר ע"י הידיעות הרבות המכונסות בו, ודברי המוסר המאלפים, השק ורצון עז לעבודת ה'. יוסף ה' אומץ וחיילים לו לעלות מעלה בעבודת ה', "עובדהו בתורתו עובדהו בתפילתו"

הכותב וחותם לכבוד התורה ועמליה

יא מרחשון תשמ"ז

יצחק אורחי
יצחק אורחי

הסכמת הגאון

רבי יעקב דוד הלברשטאם שליט"א

בס"ד כיום טובה, כ"ג סיון ס"ט לפ"ק הובאו לפני עלים לתרופה ספר יתגבר כארי ל... שליט"א והוא ליקוט נפלא מבי מדרשא דבעלי המוסר אודות הענין הנשגב של קימת אשמורת והכנה לתפילה. עברתי עליו וראיתי בו דברים טובים ומועילים נעימים ונכונים שבודאי ישפיעו לטובה על המעיין. הנני לברך את המחבר שיזכה להפיץ מעינותיו חוצה לזכות את הרבים ולישב על התורה והעבודה זו תפלה כל הימים מתוך נחת והרחבה וכט"ם.

כו"ה לכבוד עבודת התפלה

יעקב דוד הלברשטאם

מאמר שכתב הגאון הצדיק

רבי שלמה ברענודה שליט"א

לקבוד המהדורה השנייה של הספר *

איש הנשמה

ברכות (ו:): א"ר חלבו א"ר הונא, היוצא מבית הכנסת אל יפסע פסיעה גסה. וכ' שם בפ"י רבינו יונה ז"ל, וז"ל: הטעם, מפני שנראה כמי שיוצא מן הטורח אל המנוחה, והוא היפך, שבית הכנסת הוא בית התפילה, היא המנוחה, ויש לו לשמוח בשיבתו בה. וכן אמרו ז"ל (מגילה י). כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, מנוחה זה שילה, נחלה זה ירושלים. הנה שהמקומות שהיו מקריבין בהם הקרבנות ומתפללין בהם, נקראים מנוחה ונחלה. ע"כ.

[הנה ענין היציאה במהירות ממקום של השפעה רוחנית, הוא ענין חמור מאד, כדכתיב (במדבר י, לג) ויסעו מהר ד' דרך שלושת ימים. ואיתא בגמ' (שבת קטז). א"ר חמא בר' חנינא, שסרו מאחרי ד'. וכתבו שם התוס' וז"ל: כדאמר במדרש (ילמדנו), ויסעו, שנסעו מהר סיני. דרך שלושת ימים, כתינוק היוצא מבית הספר, שבורח לו והולך לו, כך היו בורחים מהר סיני דרך שלושת ימים לפי שלמדו הרבה תורה בסיני כו'. עכ"ל. וכתב הרמב"ן ז"ל (במדבר י, לה)

* א"ה: הספר במהדורתו הראשונה הגיע לידי הגה"צ שליט"א וזכיתי ת"ל שנשאו הדברים חן בעיניו מאד. לחבת הדברים ולכבוד התורה ועוסקיה, אף כתב מאמר מיוחד בעניני הספר על מנת שאצרפנו למהדורה זו. כבוד גדול הוא לי לעשות רצון צדיק ולעשות דבריו הנפלאים עטרה לראש הספר. ואביע בזה גם את רגשי תודתי לו על כך. יבורך מפי עליון בבריות גופא ונהורא מעליא ובהמשך עבודה"ק בהעמדת תלמידים בקרן אורה אכ"ר.

על המדרש הזה וז"ל: ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה, שנסעו מהר סיני בשמחה, כתינוק הבורח מבית הספר, אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצוות. וזהו ויסעו מהר ד', שהי' מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ד', כו'. ושמא אלמלא חטאם זה הי' מכניסם לארץ מיד. עכ"ל. והיא הערה נוראה לאלה הבחורים החוזרים מהישיבה לביתם בבין הזמנים בשמחה ובזריזות].

להבין קצת בעומק את דברי רבינו יונה הנ"ל, עי' בהקדמת הסמ"ג למצוות עשה, וז"ל: ברא האדם בשישי, אחר הבהמות כו', וחבר בגופו דעת המלאך והבהמה. כיצד, כי בשר האדם כבשר הבהמה לאכול ולשתות ולישן ושאר ענינים, ונתן בו מצד העליונים את הנשמה שמאירה לאדם לדעת נתיבות של עבודת הבורא כמלאך. ולפי שהמלאך והבהמה אין תולדותם שוה, על כן יתעוררו מלחמות גדולות בגוף האדם כל ימי חייו. כי בשר הבהמה שבגופו יתאוה לתענוגי העולם והבליו, לאכול ולשתות ולישן בהנאת גופו בלבד, ובוזה כל מחשבותיו. והמלאך שבתוך גופו נלחם כנגדו, ומראה לו שלא נברא האדם לאכול ולשתות ולישן בלבד, כי קודם שנברא האדם נבראו הבהמות שמנהגם בדברים אלו (פי' ומוכח מזה, שהאדם שנברא אחר שנבראו הבהמות לא נברא לדברים אלה). ועל זו המלחמה ברא הקב"ה את עולמו, ונתן תורה לעמו ישראל כו', ועטרם בתרי"ג מצוות, והוציאם תחילה ממצרים באותות ובמופתים גדולים, קרע להם את הים, והוריד להם את המן כו' כל מ' שנה וכו'. עכ"ל (פי' כדי שכ"א מישראל יוכל לנצח את המלחמה שביין הנשמה לגוף, נתן לנו הקב"ה את התורה, וחזק את אמונתנו בנסי יצי"מ ומ' שנה במדבר וכו').

והנה עשו הרשע הוא סמל התאוה הגופנית, ויעקב הוא סמל הנשמה, כמש"כ הגר"א (יהל אור, זוה"ק פ' תולדות קמג:). וז"ל, ואת אחיך תעבוד, והי' כאשר תריד, ופרקת עולו מעל צוארך. כאשר תריד, לשון ממשלה, כמו וירד מיעקב (במדבר כז. פירש"י ז"ל, וז"ל: ועוד יהי' מושל אחר מיעקב). וירדו בדגת וכו' (בראשית א. ת"א, וישלטון). שא"ל (יצחק לעשו) שתעבוד אחיך בלא ממשלה כלל וכלל, ובלא מלך. אבל (כאשר תריד) כאשר תמשול, (ופרקת עולו) אינך משועבד לו שיהי' מושל עליך. שלא ימשלו שניהם כאחד, כו'. וכמ"ש ולאם מלאם יאמץ כו' (בראשית כה. פירש"י, לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל). אמלאה החרבה (יחזקאל כו). וכמ"ש אם יאמרו לך כו' (מגילה ו. קסרי בת אדום כו', קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן, אל תאמן. ישבו שתיהן, אל תאמן. חרבה קסרי וישבה ירושלים, חרבה ירושלים וישבה קסרי, תאמן. אמלאה החרבה, אם מליאה זו חרבה זו, אם מליאה זו חרבה זו. ר"נ בר יצחק אמר מהכא, ולאם מלאם יאמץ. וכן הוא בהתגברות הכבד והתאוות, אז

נכנעה הנשמה ויורדת בגלות. ואי אפשר להתחברות ממשלות שניהם כאחד (הגוף והנשמה) לעולם. עכ"ל.

וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לסדר זרעים, וז"ל תחילת השכל יצייר שחורבן הנפש בתיקון הגוף, ותיקון הנפש בחורבן הגוף כו'. שתחילת החכמה מחייבת שלא יקח אדם ממעדנים גופניים אלא מה שיש בו תיקון צורך גופו כו', ע"ש. ובס' שערי קדושה (ח"א שער א) כתב רבי חיים ויטאל ז"ל: גוף האדם איננו האדם, אבל הוא ענין לבוש אחד, תתלבש בו נפש השכלית, אשר היא האדם עצמו, בעודו בעוה"ז כו'. ע"ש. ואמרו בזוהר ח"א (רמח): הגוף הוא כלי לנשמה לעשות בו מלאכה [ועי' עוד בזוהר ח"ב (רמד)], ובתיקוני זוהר תי' סו.]. וז"ל הגר"א בפ"י על יונה (א, ג): העוה"ז דומה לים, ועוה"ב וג"ע דומה ליבשה (עי' קהלת רבה פ"ז עה"פ טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו, ע"ש). שכל ענין יורדי הים אינם יורדים להשתקע שם, אלא להביא סחורה ליבשה. וכן נמשל עוה"ז לים, וצרות עוה"ז לגלים כו'. וגוף דומה לספינה, שע"י יורדים לים. כן הנשמה, ע"י הגוף בעוה"ז באה לעוה"ב. ע"כ. וכתב בס' מסילת ישרים (פ"א) וז"ל: האדם לא נברא בעבור מצבו בעוה"ז אלא בעבור מצבו בעוה"ב. אלא שמצבו בעוה"ז (קיום המצות שציונו עליהן הקב"ה) הוא אמצעי למצבו בעוה"ב (ליהנות מזיו שכינתו ית'), שהוא תכליתו. והוא מ"ש ז"ל (אבות פ"ד) העוה"ז דומה לפרוזדור בפני העוה"ב.

(עוד שם) ותראה באמת שכבר לא יוכל שום בעל שכל להאמין שתכלית בריאת האדם הוא למצבו בעוה"ז (עי"ש שמביא כמה ראיות לזה, ובסוף מביא עוד רא"י, וז"ל): אם תכלית בריאת האדם הי' לצורך העוה"ז, לא הי' צריך מפני זה שתנופח בו נשמה כ"כ חשובה ועליונה שתהי' גדולה יותר מן המלאכים עצמם (עי' נפש החיים, שער א' פ"י - י"א). כ"ש שהיא אינה מוצאה שום נחת רוח בכל עינוגי זה העולם. והוא מה שלמדונו ז"ל במדרש קהלת (פ"ו), וגם הנפש לא תמלא, מלה"ד לעירוני שנשא בת מלך, אם יביא לה כל מה שבעולם, אינם חשובים לה כלום, שהיא בת מלך. כך הנפש, אלו הבאת לה כל מעדני עולם, אינם כלום לה, למה, שהיא מן העליונים. וכן אז"ל (אבות פ"ד) על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד. כי אין הנשמה אוהבת העוה"ז כלל, אלא אדרבה מואסת בו. אם כן ודאי לא הי' בורא הבורא ית' בריאה לתכלית שהוא נגד חוקה ונמאס ממנה. אלא בריאתו של האדם למצבו בעוה"ב הוא, ועל כן נתנה בו נשמה זאת, כי לה ראוי לעבוד, ובה יוכל האדם לקבל השכר במקומו וזמנו, ושלא יהי' העוה"ז דבר נמאס אל נשמתו, אלא אדרבה נאהב ונחמד ממנה, עכ"ל.

והנה, דוגמא נפלאה מאדם שלא היה העוה"ז נמאס לנשמתו אלא אדרבה נאהב ונחמד ממנה, מצינו במדרש דברים רבה בסופו וז"ל: באותה שעה קרא הקב"ה לנשמה (של משה רבינו) מתוך גופו. א"ל, בתי, ק"כ שנה קצבתך היותך בגופו של משה, עכשיו הגיע קיצך לצאת, צאי אל תאחרי. אמרה לפניו, רבש"ע, יודעת אני שאתה אלוך כל הרוחות וכל הנפשות, נפש החיים והמתים מסורין בידך, ואתה בראתני ואתה יצרתני ואתה נתתני בגופו של משה ק"כ שנה. ועכשיו, יש גוף טהור בעולם יותר מגופו של משה, שלא נראה בו רוח סרוחה מעולם כו'. לכן אני אוהבת אותך, ואיני רוצה לצאת ממנו. א"ל הקב"ה, נשמה צאי אל תאחרי, ואני מעלה אותך לשמי השמים העליונים, ואני מושיבך תחת כסא כבודי אצל כרובים ושרפים וגדודים. אמרה לפניו, רבש"ע, מאצל שכנתך ממרום ירדו ב' מלאכים, עזא ועזאל, וחדמו בנות ארצות והשחיתו דרכם על הארץ כו', אבל בן עמרם, מיום שנגלית עליו בסנה לא בא לאשתו כו', בבקשה ממך תניחני בגופו של משה. באותה שעה נשקו הקב"ה, ונטל נשמתו בנשיקת פה כו'. ע"ש.

ובס' עליות אלי' (עמוד 74) הובא בשם הרד"ל ז"ל, ששמע שבשעת פטירתו של הגר"א אחז בציציותיו ואמר בכ"י: כמה קשה להפרד מעולם המעשה הזה, אשר ע"י מצוה קלה כ"יב של ציצית (דלית בה חסרון כ"ס - ע"י ע"ז ג.), והיינו, שבכמה פרוטות קונים חבילה של ציצית. כך שמעתי מרבותי, אדם ישר יחזה פני שכינה (מנחות מג:). ואיפה נוכל למצוא זאת בעולם הנשמות, אף אם יתנו כל כוחותיו עבורו. ע"כ. ויתכן לומר, שעומק משמעות הענין הנ"ל הוא, שנשמתו של הגר"א לא רצתה לצאת מהעוה"ז, כי ה"י נאהב ונחמד ממנה, וכמש"כ בעל מסילת ישרים.

הרמב"ם, בהל' תשובה (פ"ה ה"א) כתב וז"ל: רשות כל אדם נתונה לו, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה כו', הרשות בידו. וע"ש עוד בהלכה ג וז"ל: ועיקר זה, עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר (דברים ל, טו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ואת המות ואת הרע. וכתוב (שם יא, כו) ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. כלומר, שהרשות בידכם, וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה, בין טובים ובין רעים. ע"כ. משנה מפורשת היא (אבות פ"ג) "והרשות נתונה", ע"ש בפ"י הגר"א. וגמרא מפורשת היא (ברכות לג:), הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. על הכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום, פ"י הגר"א וז"ל: היום, שמא תאמרו הבחירה ניתנת לאדם בימי

בחרותו, אבל לא אחר שהורגל במעלליו הקשים, לכן אמר היום, בכל יום ויום הרשות נתונה והבחירה בידו לילך בדרך טובים (אדרת אלי', ריש פ' ראה).

והנה, עה"כ ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב כו', פי' הכלי יקר ז"ל, וז"ל: כי אם חיים אתה מבקש, צפה לטוב, לעשות הטוב בעיני ד'. וא"ת למה לא הקדים הטוב, שהרי ע"י מעשה הטוב יזכה לחיים. תשובה לדבר, שבא להזהירו שלא יבקש לעשות הטוב בעיני ד' כדי שיחי', אלא יחי' כדי שיעשה טוב. שלא יבקש חיים גופני, כי אם יבקש החיים כדי שיוכל לעבוד בימי חייו את בוראו. כמו שנאמר (תהלים לד) מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. שלכך אוהב ימים כדי שיוכל לראות בהם בטוב ד', בתורה ומצות, כמו שנאמר בסמוך (דברים ל, כ) לאהבה את ד' אלקיך ולדבקה בו כי הוא חיך, ר"ל זהו תכלית חיך, כי אין הקב"ה נותן לך חיים כ"א בעבור תכלית זה. עכ"ל, וע"ש עוד.

היוצא מכל הנ"ל, שהאדם לא נברא בעבור מצבו בעוה"ז, אלא בעבור מצבו בעוה"ב. גם לא נברא כדי לפנק גופו בתענוגי והבלי העוה"ז, אלא כדי להשלים נשמתו ע"י תורה ומצות שעושה בגופו בעוה"ז, שע"י זוכה לחיי העוה"ב. והנשמה בעצם מואסת בחיי העוה"ז. אכן, בשעה שהאדם עובד את ד' בתורה ובמצות, אז נעשה העוה"ז נאהב ונחמד מנשמתו. ולפי"ז, האדם שניתנה לו הבחירה, אם ישר הולך הוא, תמיד מבקש לעשות מעשים המשמחים את נשמתו, ולא מעשים המשמחים את גופו ונמאסים על נשמתו. וכשעושה מעשה המשמח את נשמתו אז הוא שמח עד מאד, כי השיג בזה כל תשוקת לבו, ר"ל לספק את נשמתו. כללו של דבר, איש הישר הולך, חי כל רגע מחייו, למען נשמתו (שהיא האדם בעצמו), ולא למען גופו (שאינו אלא לבוש אחד לנשמתו).

והנה, האדם הישר הבא להתפלל בבית הכנסת מה הוא חושב ומרגיש? לכאורה מחשבתו היא שבהיותו בחוץ סבלה מאד נשמתו בהיותה מוקפת גשמיות העוה"ז והרבה דברים הנמאסים לה. אכן, ברגע שהאדם נכנס לבית כנסת, מקום שנקרא מקדש מעט (מגילה כח.), ואין נוהגין בו קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה, אפי' שיחת חולין שהיא לצורך פרנסה (ש"ע או"ח סי' קנא ומשנה ברורה שם), ואין נכנסים בו תחילה אלא להתפלל או לקרות בתורה, הרי הנשמה מתמלאת אז שמחה עצומה, כי היא מרגישה שזכתה לצאת מהעולם הגשמי החשוך והטמא, ולהכנס לעולם שכולו רוחני וקדוש ומופשט מעניני העוה"ז. ואם כן, בשעה שנמצא האדם בבית הכנסת, ומתפלל שם, נעשה העוה"ז נאהב ונחמד מנשמתו. והאדם הישר, החי כל

רגע מחייו למען נשמתו (ולא למען גופו), כאשר הוא מרגיש גודל שמחת נשמתו בבית הכנסת, גם הוא שש ושמח כל רגע שנמצא שם, כי שמחת נשמתו היא שמחתו.

ויתכן שלפיי"ז נתקרב להבין דברי רבינו יונה על הגמ' ברכות (ו): היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה, וז"ל: הטעם, מפני שנראה כמי שיוצא מן הטורח אל המנוחה. והוא היפך, שבית כנסת הוא בית התפילה, היא המנוחה, ויש לו לשמוח בישיבתו בה, כו'. עכ"ל. פי', בית התפילה היא המנוחה לנשמתו. ועל כן האדם הישר, הבוחר בטוב, וחי את חייו למען נשמתו (ולא למען גופו), יש לו לשמוח בישיבתו בה, כי מנוחת ושמחת נשמתו, היא מנוחתו ושמחתו. ועל כן, בתום התפילה כאשר הוא צריך לצאת מבית כנסת ולהכנס שוב לעולם הגשמי, כמובן שהנשמה מצטערת, והיא צווחת – "קשה עלי פרידתכם". והאדם הישר, החי למען נשמתו, גם הוא מצטער, ובקושי רב עוזב את מקום מנוחתו אל מקום הטורח לנשמתו ולו – העוה"ז.

לא כן האדם החי למען גופו, שבעל כרחו הוא בא לבית הכנסת בכל יום, ובודאי לא מתוך שמחה וטוב לבב. ומי יודע אם בכלל הי' בא לולא ב' ענינים שהגוף חי על פיהם. א', ההרגל שהורגל בו מילדותו, והרי ההרגל מנהיג את כל אנשי הגוף ככלב המנהיג את הסומא. ב', כל חבריו הולכים לבית הכנסת, ומה יאמרו הבריות אם הוא לא ילך. אדם זה, כל רגע שנמצא במקום תפילה מרגיש בו טורח גדול לגופו, ומיותר הוא בעיניו. ועל כן, בתום התפילה מזדרז הוא ויוצא משם בחפזון, כמי שיוצא מן הטורח אל המנוחה, תענוגי והבלי העוה"ז. הרחמן ישמרנו ויצילנו [ולפיי"ז יתכן להסביר דברי הרמב"ן שהבאנו לעיל, שמא אלמלא חטא זה הי' מכניסם לארץ מיד, כלומר החטא שנסעו מסיני כתינוק הבורח מבית הספר, והיינו כי לא ניתנה ארץ ישראל לאנשי הגוף, אלא לאנשי הנשמה. ודו"ק].

והנה, חז"ל אמרו (ברכות לב:), ת"ר ארבעה צריכין חיזוק, ואלו הן, תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ. ופירש"י, צריכין חיזוק. שיתחזק אדם בהן תמיד בכל כוחו. ע"כ. ויתכן לומר בזה עפ"י דברי הסמ"ג שהבאנו בראשית דברינו, שיתעוררו מלחמות גדולות בגוף האדם כל ימי חייו, ר"ל מלחמות בין הגוף לנשמה. גם הבאנו שם מהזוה"ק, שהגוף הוא כלי לנשמה לעשות בו מלאכה. ועי' קדושין (ל:): א"ר יצחק, יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנא' (בראשית ו) רק רע כל היום. פי' רש"י, כל היום. קרא יתירא הוא, ללמדנו שכל שעות היום רעתו מתחדשת. ע"כ. ומסתבר לומר דהוא הדין בכוחות הגוף

(שותפו של יצה"ר), התאוה והגאווה והעצלות וכו', שבכל יום ובכל שעה הם נלחמים עם הנשמה. ולכן צריך האדם תמיד בכל יום ובכל שעה להתחזק ברוח גבורה נגד כחות גופו כשבא לקיים מצוה, להתפלל או לעסוק בתורה. דהיינו לקיים מצותיו ברוב מרץ וכח גדול, בזהירות ובזריזות, כי ע"י כך הוא מכניע את כח הגוף ואז מתגלה כח הנשמה, והיא מנצחת ומנהלת ושולטת על המעשה ההוא. והמצוה ההיא נקראת מעשה הנשמה, ולא מעשה הגוף.

כשמתעורר האדם בבוקר משנתו, נמצא תיכף במלחמה קשה מצד יצרו ועצלות גופו. ולכן כתבו הפוסקים ז"ל: יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו. והיא ההתחזקות הראשונה של האדם ביום ההוא, בכל כוחו, להכניע את הגוף ולהגביר את הנשמה. והנה, סוף סוף, כשבא לבית הכנסת, מעולם גשמי מגיע, לאחר הרבה שעות של שינה על מטתו, והכנות צרכי גופו, והליכה ברחוב וכו'. ולכן, עפ"י טבעו וגסות גופו, ירגיש ח"ו טורח גדול בכל משך תפלתו ושהותו בבית הכנסת. והרי, המצב הרצוי עפ"י חז"ל וכמו שפי' רבינו יונה, הוא שישמח האדם בשיבתו בבית התפילה, וירגיש שהיא המנוחה (ולא הטורח). והסברנו לעיל, לענ"ד, כי זה לא יתכן אלא באדם החי למען נשמתו (הששה ושמחה כל שעה שנמצאת במקדש מעט) והוא שמח בשמחת נשמתו. לא כן האדם החי למען גופו, אינו שמח כלל בשיבתו במקום תפילה, אלא טורח גדול מרגיש, כמשכ"ל. ועל כן מאד מאד חשוב ומוכרח הוא הענין של הכנה לתפילה שהספר היקר הזה "יתגבר כארי" מרבה לדבר בו. כי ההכנה הנכונה לתפילה מכניעה את הגוף ומגבירה את כח הנשמה לכל משך התפילה ההיא, וישמח האדם מאד כל זמן ישיבתו שם בבית הכנסת, ובתום התפילה לא ירצה לצאת משם, ובודאי לא יפסיע פסיעה גסה כשיצא משם.

ולענ"ד, תיתכן עצה טובה בענין זה. והיינו, שיקדים האדם לבוא לבית תפלתו כרבע שעה לפני הזמן הקבוע להתחלת התפילה, ויקח אחד מספרי היראה המוצא חן בעיניו, ויעיין בו כעשרה רגעים או כרבע שעה. ויש סגולה נפלאה לספרים הקדושים, כי המעיין בהם במנוחה, לאט לאט יוצא מרוח הגשמיות של העוה"ז ומתקרב ובא להרגשה רוחנית טהורה של נשמתו וחיי העוה"ב. ופעולה זו מהווה התחזקות גדולה המכניעה את יצרו וגופו, ונעשה איש הנשמה, המתענג להימצא בבית ד' ולהתפלל לפניו ית"ש.

ותיתכן עוד עצה טובה בזה. והיינו, כשיתחיל לומר פסוקי דזמרה, ישים ע"י סידור תפלתו את שעונו, ולמשך עשרה רגעים לא יציץ ולא יסתכל חוץ מסידורו על שום דבר ועל שום אדם העובר על ידו וכו' (וכתבתי עשרה רגעים,

ולא יותר, כי תפסת מועט תפסת כו', וכל ההתחלות קשות). והנה, אע"פ שיתכן שאינו מכוון בכל ליבו לכל התיבות של פסוקי דזמרה, מ"מ עי"ז שמרגיל את עיניו להסתכל רק בסידור ולא לשום דבר חוץ ממנו, לאט לאט מכניע את הגוף החומד לראות כל דבר חוץ מסידור התפילה, וסוף סוף בס"ד, במשך הזמן, כח הנשמה יתגלה. ואז, לא רק עיניו כ"א גם ליבו יכוון על נכון לכל תיבה קדושה של פסוקי דזמרה, ויתחזק בשאר חלקי התפילה.

הנה לא אוכל להתאפק ולהמנע מלהוסיף כאן דוגמא נפלאה מאיש הנשמה בענין התפילה. רבינו יונה בפי' על משלי (י, כח) מתאר איש שהתפלל זמן רב להשיג דבר מסוים, ולבסוף לא השיגו, ומה היא תגובתו. וז"ל: תוחלת צדיקים שמחה, ותקות רשעים תאבד. הנה כתוב בענין התאוות לעושר ולכבוד (שם יג, יב) תוחלת ממושכה מחלה לב, אך תוחלת צדיקים איננו מחלת לב, כי ששון ושמחה ימצאו בה, כי תוחלתם לא על כוחם ועוצם ידם, ולא על בינתם ישענו, כי על רחמי ד' ית'. וכן כתיב (שם ג, ה) בטח אל ד' בכל לבך ואל בינתך אל תשען. ולא ידאגו בהמשך התוחלת (ר"ל שמתפללים על הדבר זמן רב), כי אינם דואגין למיעוט העושר, ככתוב (שם טו, טז) טוב מעט ביראת ד'. אך שמחה ישיגון מן התוחלת על כל פנים. כי הם שמחים בכל עת על אשר השיגו לערוך תוחלתם לאלקים, ולשום תקוותם לחסדו. וכל מה שנמשכה ומתאחרת תוחלתם, הם מתענגים על העבודה אשר יעבדון את האלקים בתוחלת ובבטחון. ותקוות רשעים תאבד, בהעדר הענין שמקוים עליו תהי' תקותם אוברת, כי אין שכר על תקוותם כי לא על ישועת השם בטחו. עכ"ל. והיינו שהצדיק, איש הנשמה, שש ושמח ומתענג על עצם הזכות שזוכה לערוך תוחלתו בתפילה להשי"ת.

עי' שו"ע או"ח (סי' צח): המתפלל צריך שיכוין בליבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו, ויחשוב כאילו שכינה כנגדו, ויסיר כל מחשבות הטורדות אותו, עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו כו', ולא יערב בה מחשבה אחרת כו'. וכתב בס' נפש החיים (שער ב, פי"ד) בעת עמדו להתפלל לפני קונו ית"ש, יפשיט גופו מעל נפשו, היינו שיסיר כל רעיוני ההבלים הבאים מכוחות הגוף שנחקקו ונתדבקו בנפשו כו'. והוא, שקודם עמדו בתפילה צריך לבטל ולהסיר מעליו במחשבתו כל תענוגי הגוף והנאותיו וכל עניניו, עד שיוקבע במחשבתו כו' כאילו אינו בעל גוף כלל, ורק נפשו לבדה היא המדברת תפילתה. ובדברו כל תיבה כו' ידביק בה רעותי' מאד כו'. ע"ש. הנה זו מדרגה עליונה מאד של איש הנשמה, ואם אמנם כל ההתחלות קשות, הבא ליטהר מסייעין אותו.

שער
קימה של
שחרית

השמחה והנעימות בעשיית המצוות

כתב בספר ארחות צדיקים (שער השמחה): ובעת שיעשה המצוות ישמח בליבו על שזכה להיות עבד למלך עליון אשר בני מעלה ישתחוו לו וכן אמר דוד: "שש אנוכי על אמרתך כמוצא שלל רב" (תהלים קיט, קסב). וכל העושה המצוות בשמחה, * יש לו שכר אלף ידות יותר ממי שהמצוות עליו למשא".

ובפרט שעי"כ מחבב את המצוות גם על בני ביתו ועל הסובבים אותו. וכבר אמר אחד מגדולי ישראל שליט"א: אימתי זוכים ל"ונהיה אנחנו וצאצאינו"? כאשר מקיימים רצון ה' ב-"והערב נא" – בשמחה ובנעימות!

סיפר לי יהודי יקר שיחי', שכל אחיו משכימים יום יום לתפילת ותיקין בחשק ובשמחה, והם זוקפים זאת לזכות אמם ע"ה שהיתה מעירה אותם תמיד מתוך שירה וזמרה.

ובחשיבות הענין של הנעימות בעבודת ה' בכלל ובקימת הבוקר בפרט, יש אולי לבאר הא דאיתא בברכות (ג): אמר רב חנא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא כינור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה וכו'. וצריך ביאור הטעם שדוד המלך בחר להתעורר דוקא לקול נגינת הכנור. וי"ל שהוא משום שעבודת ה' והקימה אליה צריכות להיות מתוך שמחה ונעימות, ועל דרך שביארו חז"ל (שבת ל:) מה שנאמר באלישע: ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ד', שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה.

* עד כמה צריך להיות שש ושמח בעבודת ה', נמצא בדברי מהר"י בהקדמה לשער המצוות(א): יחשוב בשכלו כאילו בעשותו אותה המצווה ירויח אלף אלפים דינרי זהב, ויהיה שמח בעשותו אותה המצווה בשמחה שאין לה קץ מלב ומנפש ובחשק גדול כאילו ממש נותנים לו אלף אלפים דינרי זהב אם יעשה אותה מצווה וכו'.

פרק א

החיוב להתגבר פארי בעשיית המצוות ומדוע הוא שייך במיוחד בהשפמת הבקר

א. יתגבר פארי לעמד בבקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר (שלחן ערוף ארח חיים סימן א ס"א). הנה המקור לדברי השלחן ערוף הוא מדברי הטור שם, שמביא את המשנה באבות (פ"ה מ"ב) יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור פארי לעשות רצון אביך שבשמים. וכותב בהמשך: לכן צריך האדם להתגבר פארי לעמד בבקר לעבודת בוראו. ואף אם ישיאנו יצרו בחרף לאמר איך תעמד בבקר והקר גדול, או ישיאנו בקיץ לאמר איך תעמד ממטתך ועדין לא שבעת משנתך, התגבר עליו לקום, שתהא אתה מעורר השחר ולא יהא הוא מעירך וכו'. ובפרישה כתב על זה: שלפי שקדם עלות השחר הוא צריך שיעמד ויכין עצמו לעבודת בוראו, ואז יצרו מתגבר עליו לישן יותר מבכל הלילה כדי לבטלו מעבודת יוצרו.

משמע מדברי הפרישה שעקר התגברות היצר להעמיק ולהמתיק את שנתו ולהנעים את שכבתו היא בשעה שקובע לעצמו לקום, וכנגד התגברות זו של היצר צריך שיתגבר פארי לעבודת בוראו.

התגברות זו של היצר דוקא בזמן שצריך לקום, היא תוספת על תאנת השנה החזקה שיש לאדם גם בלאו הכי. וכמו שכתוב בדברי המהר"ל בענין תפלת שחרית (נתיבות עולם, נתיב העבודה

פרק ג) וזה לשונו: וכאשר האדם ישן שנה של שחרית, וחסך ותאב האדם להיות נמשך אחר השנה שהוא גופני ביותר, כי אין לה שהוא גופני כמו הישן, שלא נשאר רק הגוף ואין הנפש פועל כלל, ובארנו זה אצל שנה של שחרית עין שם. וצריך להתגבר האדם ולעמד משנתו ולהתפלל, ובה משעבד האדם גופו אל השם יתברך כאשר גובר על גופו. * עכ"ל.

ב. בספר חסד לאלפים (לבעל המחבר ספר פלא יועץ) [אנך חיים סימן א] כתב על דברי השלחן ערוך וזה לשונו: יתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר; בה תלוי כל היהדות, שיתגבר כארי לקיים כל דבר טוב ולמשך ידו מעשות כל רע. וצריך גבורה לשבר תאוותו ולהלחם עם יצרו העומד על ימינו לשטנו. ואם בכל השעות אמרו "בעדנא דיצר הרע לית דמדכר ליצר הטוב", על אחת כמה וכמה בעת קומו משנתו, שהוא מטמטם בשנה ולא זכר האיש המסכן מה חובתו ויעשנה, ויצר סמוך מסיתו הסת כפול, ומפיל עליו עצלות וכד רב, בחורף מפני הצנה, ובקיץ מפני שלא שבע בשנה, או מפני שאין לו גר מוכן. או אומר לו שכב עוד מעט עתה תקום פי עוד חזון, עד שחוטפתו שנה ונמצא ישן כל הלילה, או גם מאבד תפלה בצבור. ומאחר שבתחלת היום תקפו יצרו, אף בו ישוב יתפף ידו כל היום, מרעה אל רעה יצא ויתגבר עליו יצרו ויעשה בו את אשר זמם, כי עברה גוררת עברה. ואמרי אינשי: מן השחר נראה טוב היום. הנה כי כן, האיש החפץ חיים, בתחבולות יעשה

* ועפ"י זה נראה להסביר בס"ד מה שכתוב בק"ש: ואהבת את ה' אלוך וגו' ובכל נפשך. ומפרש רש"י: אפילו הוא נוטל את נפשך. דהיינו אפילו בזמן שנוטל את נפשך, בשינה, שלא נשאר רק הגוף ואין הנפש פועלת כלל (וכדברי המהר"ל), גם אז "ואהבת" ע"י שתקום בהתגברות ובמסירות נפש. ומצאתי כן ת"ל בדברי האדמו"ר מפרמישלאן וצ"ל המובאים בספר "שיחות בעבודת ה'".

מלחמה, ויקבל עליו בכל תקף שתכף שיעור משנתו יקום בזריזות לעבודת בוראו ואם יעבר יקנס עצמו באיזה ענוי וסגוף באותו יום, או לתן איזה פרוטות לצדקה. על כגון זה אמרו, קדמיה לרשיעא עד לא יקדמינך. זאת תורת האדם הרוצה לנצח יצרו ולעבד את יוצרו. עכ"ל.

ג. וכעין זה כתוב בהקדמה לספר המקנה על מסכת קדושין לגאון בעל ההפלאה (פתחא ועירא אות לח): "אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו' ואם לאו יעסק בתורה וכו' ואם לאו יקרא קריאת שמע וכו' ואם לאו יזכר לו יום המיתה (ברכות ה.). וכמו שאמרו יתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת הבורא. והוא שמירה לכל היום להיות לו לעזר להתגבר ולנצח את יצרו. ואם יסיתהו יצרו להתגרות בשנה של שחרית, יאמר בזה, התקנה שיזכר לו יום המיתה, כמו שאמרו בעירובין (סה.) "אמרה ליה ברתיה דרב חסדא לרב חסדא: לא בעי מר מינס פרתא, אמר לה: השתא, אתו יומי דאריכי וקטיני ונינום טובא". פרש רש"י: יומי דאריכי, ימים שהוא בקבר, וכו'. ובזכרון הדברים האלה יתעורר משנתו ויקרא קריאת שמע בעונתו, וזהו תקנתו". ועי"ש עוד.

ד. ובספר דברי אמת (מתלמיד הגרי"ס, נדפס בסוף ספר לשכנו תדרשו) כתב בענין זה: עוד כתבו חכמי המוסר, כי כל איש הרוצה לזכות את עצמו בתורה ומעשים טובים, יקים תמיד הדין הראשון של הספר הקדוש שלחן ערוך: יתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו. וכתוב בספרים כי מאד צריך להיות האדם זהיר בו, כי אם חס ושלום בדין הראשון ישלט עליו יצרו שלא לקימו, עוד ישוב ויראה מה יעשה באחריתו. על כן ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, וישים אל לבו גם מה שכתב הרמ"א שם בהג"ה ראשונה; שויתי ד' לנגדי תמיד, כי מלא פל הארץ כבודו,

וכביכול הוא יתברך רואה בעצלותו והמשכו אחר השנה בעת קימה לקריאת שמע ולתפלה, ויבוש ויכלם, ואז ידלג כאיל לעבודת ה' יתברך. וכתבו כי נכון שלא ידבר האדם בעניניו בעת אשר יקום, רק יהיה דבורו הראשון קדש לברך את קונו. וכל שפן שהוא גדר שלא ימשך בדברים עם בני ביתו ומשרתיו קדם שיברך ויתפלל.

ה. עוד דברים נפלאים השיכים לזה מצאנו בספר "משל האבות" על דברי המשנה (אבות ג י) "שנה של שחרית... מוציאין את האדם מן העולם": בהקדמת הספר "אגלי טל" מביא האדמו"ר רבי אברהם בורנשטיין זצ"ל מסוכטשוב בשם האריז"ל, שקריאת-שמע של שחרית רשומה נפר כל היום, ולכן אין צריך לומר קריאת שמע בתפלת המנחה. בעקבות דברים אלו מוסיף הגאון רבי נתן גשטטנר שליט"א ("להורות נתן" אבות) בשם שקריאת-שמע של שחרית מושכת אחריה קדשה לכל היום, כמו-כן להפך: אדם הישן בשחרית, שנתו מושכתו שישתה בצצהרים, ושתית זין בצצהרים גוררת אחריה שיחת ילדים, וזו גוררת אחריה "ישיבת בתי כנסיות של עמי-הארץ". נמצא איפא, שכל הפרטים המנויים במשנה תלויים וקשורים זה בזה, וזאת משום שעברה גוררת עברה, ולולא ה"שנה של שחרית" לא היה האדם מגיע אל כל האחרים.

מכאן מתבקשת מסקנה פשוטה וברורה: אדם שמעורר את השחר ולומד תורה ומתפלל, הרי רשומו נפר כל היום לטובה, מאחר שמצוה גוררת מצוה. ע"כ.

ו. והרב הקדוש מרוזין זי"ע באר הפסוק (תהלים סג, ב) אלקים א-לי אתה אשחרך, צמאה לך נפשי וגו'. ש"אשחרך" הוא מלשון "שחר", והינו "אלקים, א-לי אתה אשחרך" כשאני מקבל עלי

אלוקותך בבקר ומשעבד את עצמי במחשבה הראשונה לעבד עבודתך יתברך, אז בלי ספק ש"צמאה לך נפשי" — פל היום, "כמה לך בשריי" — בכל מצב שיהיה, אפלו "בארץ ציה ועיף בלי מים" פל נסיון שיהיה לא יבטל אותי מדבקות בה' יתברך (שיחות בעבודת ה', ש"ב יתגבר באר').

יצדיקי הדורות זי"ע גלו לנו נפלאות על פת זה של ראשית, איך שבכל מצוה ומצוה ובכל עבודה פרטית של כל יהודי, אם יתחזק ויתאמץ בראשית והתחלת המצוה, התחלת סדר הלמוד וסדר התפלה, ואכילה, וכדומה בשאר עבודות, שהראשית תהיה בכל התקף והעז, תתמשך קדשת הראשית על כל המשך המצוה וינצל מפל מיני הפרעות ומלחמת היצר שיכולים להתעורר במשך הסדר, הן בחשקת התורה, הן בהתמדה, הן בהפרעות משאר אנשים, והן בכונת התפלה, ובעמק הלב, פל נסיונות אלו יהיו בטלים ומבטלים אם רק יעמד חזק שראשית התחלת הסדר תהיה בתקוונה. וכה אמר הרב הקדוש ר' חיים ויטאל זי"ע על הפסוק (בראשית ג, טו) הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. שהקב"ה אמר לנחש הקדמוני, שהאדם יהיה בכחו לשלט עליו ולכבשו לגמרי, אם רק יתחזק בראש ובתחלת העבודה, וזהו: "הוא ישופך — ראש", אבל "ואתה תשופנו", שהנחש יהיה בכוחו לשלט על האדם ולהפילו, כשהאדם יהיה בבחינת "עקב", דהינו כשפל כחו והתאמצותו יהיו רק בסוף, כי אז כבר כבול הוא בידי היצר הרע, חס ושלום.

וספור נפלא על ענין זה ספר הרב הקדוש ר' צדוק הפהן מלובלין זי"ע, מה שראו עיניו בימי נעוריו. ומזה לקח מוסר וכלל גדול לכל ימי חיינו, ובזכות זה שבר פל המחצות הקשות שהעמיד עליו היצר הרע בכל עניניו בעבודת ה', עד שזכה ונתעלה למדרגות גבוהות ונשגבות. וכך היה המעשה:

פעם בצעירותו בלכתו ברחוב, ראה אב ובנו שהיו עניים מרודים מטילים יחד, וכמעט גועו מרעב. פתאם הבחין האב במטבע נוצצת המונחת על הארץ בתוך הבין, ואמר לבנו להרימה, אף מרב חלישותו של הבן, ומה גם שחשב שזו מטבע קטנה פחותת ערך, התעצל ולא רצה להרימה. לפיכך התכופף אביו להרימה, ועמל קשות לנקותה. והנה ראה שהמטבע אכן שוה לקנות בה איזה מאכל להחיותם ברעב, הלך מיד וקנה בתמורתה שלשה עשר פרות.

בראות האב שבנו כמעט גוע מרעב, צוה לו שיאכל את כל הפרות, אף הבן סרב לאכלם, באמרו: אתה הרמת את המטבע וטרחת בשארית כחך לנקות אותה ולקנות בה פרות, מגיע לך בדין לאכל את כלם, ואלו אני התעצלתי מלעשות שום השתדלות, ולמה מגיע לי לאכל מפניה ולשבע מטובה, ובדין הוא שרק אתה תאכלם. אבל היות שלרחמי האב אין גבול, ובפרט שבנו היה במצב סכנה יותר ממנו, טכס עצה בנפשו היאך להשפיע על בנו שיאכל מהם, ואמר לו שהוא צריך עתה ללכת לבד לאיזה מקום, ורוצה שבנו ילך מרחוק בעקבותיו, ובמקום פלוני ימצאהו. וכן עשה, ויצא לדרך. ובדרך הליכתו השליך ארצה פרי אחד, ואחר כך עוד פרי ועוד פרי, עד שבמשך הדרך היו כל הפרות מפוזרים על הארץ ומשקעים בבין.

כשבנו הלך בעקבותיו מצא פרי מונח על הארץ בבין, שמח מאד על מציאתו, ולא עלה על דעתו שזה מאביו, אלא חשב שזה מאיש אחר. והתכופף בשארית כחותיו להרימו וברב טרחה עלה בידו לנקותו מהבין שהיה משקע בו עד שיהא ראוי למאכל אדם. ובינתיים ראה ממרחק עוד פרי כזה מונח על הארץ בבין, וטרח גם שם להרימו ולנקותו. כך טרח ועמל קשות בכל פרי ופרי, עד

שְׁעֵלְתָהּ לוֹ אַחֲרֵי שְׁלֹשׁ עָשָׂר טְרַחֲתוֹת רַבּוֹת וְקָשׁוֹת לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשׁוֹ וּלְהַתְאוֹשֵׁשׁ מֵהֶרֶעֶב...

מוסר ההשכל הנלמד ממצעה זה מוכן מאליו, שבטרח אחת בהתחלה אפשר לחסוף לעצמו הרבה טרחות יתרות הבאות באמצע הדרך. אלו הנה הבן הנה תורת בפעם הראשונה כשמצא המטבע, הנה חוסף מעצמו כל שאר הטרחות, כי בדין הנה מגיע לו לאכל מפריה. אף כיון שהתעצל בהתחלה, הצריך להרבה עמל וטרח כדי להשלים מה שהחסיר בעצלותו. כן הוא בעבודת ה', אם מתאמץ בהתחלת העבודה, בהתחלת הדרך, ובהתחלת התפלה, חוסף לעצמו כזה הרבה נסיונות ועמל ומלחמת היצר המתעוררים במשך זמן העבודה (שיחות בעבודת ה' שיחה א).

ז. ובענין זה של ההשפעה הטובה של התגברות האדם בבקר לעבודת הבורא והכחות שנוספים לו על ידי זה, יש להוסיף מה שכתוב בספר שומר אמונים (מאמר פתחו שערים פרק יט) בשם זהר הקדוש, על הכחות הגדולים שזוכה להם האדם על ידי קריאת שמע של שחרית, וזה לשונו: והנה בקריאת שמע יש בו ד' מדרגות, אלו המה סדרם ומעמדם מתפא לעילא, ראשית קריאת שמע שעל המטה, ואחר כך קריאת שמע של ערכית, ואחר כך קריאת שמע של הקרבנות, ואחר כך קריאת שמע של שחרית שעומד לעלא מפל הד' קריאת שמע, כמובא בכתבי רבנו האריז"ל.

והנה בקריאת שמע שעל המטה מובא בכתבי רבנו האריז"ל שיש בכחו להרג אלה וקכ"ה מזיקים בפעם אחת, וכל שכן בקריאת שמע של שחרית מה נאמר ומה נדבר מה שאפשר לפעל בזה, כמבאר בהקדמת תקוני זהר הקדוש (דף ח ע"ב), וזה לשונו: ופאה איהו מאן דיבע לאניף ליה בידיה לכל סטרא עלא ותפא

וארבע סטרין בשית ספירן תרין פיפיות דחתיף בהון עלא ותתא מתרין סטרין וכו', והאי איהו דאוקמוהו מארי מתניתין כל הקורא קריאת שמע כאלו אוחו חרב פיפיות בידו, והא אוקמוהו על מטתו, להגן מן המזיקים, אבל בקריאת שמע דצלותא, אדון המזיקין קשור לית ליה רשו למברח, וזכאה איהו מאן דשחית ליה בההוא זימנא לקיים (בא להרוג) השכם להרוגו וכו'. עכ"ל.

וכאן תראה גדל מעלת קריאת שמע של שחרית נגד קריאת שמע שעל המטה, שאדון המזיקין קשור בידו. ואם בן ממילא נקשרים בידו כל חילות שהמה ברשותו של אדון זה, והמה ממש דברים נוראים להמעזן בהם באלה הדבורים.

ח. באור נוסף בדברי השלחן ערוף כתוב בדבריו המאירים והעמוקים של ראש ישיבת "עטרת ישראל" הרה"ג ר' ברוך מרדכי אזורחי שליט"א בספר "ברכת מרדכי". זה לשונו שם בפרשת בלק על הפסוק "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא" (כג, כד) על ענין "כח הרצון":

ברש"י כתב, כשהן עומדין משנתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטף את המצוות וכו', ע"כ. ובשלחן ערוף ריש ארח חיים כתב וזה לשונו: יתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר, ע"כ. ובבאור הגר"א שם ציין לדברי המדרש רבה בפרשה (פרשה כ סי' כ) על פסוק זה, דאיתא שם: הן עם כלביא יקום, אין אמה בעולם פיוצא בהם, הרי הן ישנים מן התורה ומן המצוות, ועומדים משנתם באריות וחוטפין קריאת שמע וממליכין להקב"ה ונעשין באריות וכו', עי"ש. וצריך באור מה הענין בהתגברות מיחדת זו שיש לעם ישראל, ומה תועלת יש בה.

ונראָה לְבָאָר, דִּישַׁי אַיְבָר רֹחֲנֵי בְּאָדָם שְׁיֵשׁ בּוֹ כַח הַרְצוֹן, וְעֵנֵינוּ הוּא שְׁכַל אָדָם יֵשׁ לוֹ רְצוֹנוֹת לְדַבְרִים מְסִימִים, וְהַאֲיִבָר הַזֶּה מְלֵא רְצוֹנוֹת, וְאִם אַיְבָר זֶה אֵינוֹ מְלֵא בְּרְצוֹן וְתִשׁוּקָה לְרוֹחֲנֵינוּ, לְתוֹרָה וְלִמְצוֹת, אַזִּי נִכְנָסִים בּוֹ רְצוֹנוֹת וְתִשׁוּקוֹת אַחֲרֵים, וְהָאָדָם צָרִיף שִׁיָּהָא כָּל רְצוֹנוֹ בְּלִתֵּי לֵה' לְבִדּוֹ, וְכַאֲשֶׁר יֵשׁ לְאָדָם רְצוֹן מְשָׁלֵם לְדַבָּר אֶחָד, הָרִי הוּא עוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּכָל כַּחוֹ, וְזֶהוּ הָעֵנֵן הַנֶּאֱמָר שִׁיתְגַּבֵּר כְּאָרִי, שְׂדָבָר זֶה מְעוֹרֵר לוֹ חֻשְׁקַת הַרְצוֹן, וּמְמַלֵּא אֶת רְצוֹנוֹ אֶף וְרַק לְקִיּוֹם רְצוֹנוֹ יִתְבַּרֵּךְ.

וּכְשִׁישׁ לְאָדָם רְצוֹן לְקִיּוֹם מְצוֹת, וְכָל חֻשְׁקוֹ וְרְצוֹנוֹ הוּא לְזֶה, הִרְיָהוּ מְקַבֵּל אֶת הַכַּח וְהַכְּלִים לְקִיּוֹם הַדְּבָר בְּשִׁלְמוֹת. וְזֶהוּ הַבְּאוּר בְּמָה שֶׁנֶּאֱמָר בַּתְּהִלִּים (קִיב, א) "אֲשֶׁרִי אִישׁ יָרָא אֶת ה' בְּמִצּוֹתָיו חִפֵּץ מְאֹד גְּבוּר בְּאָרֶץ יִהְיֶה זֶרְעוֹ", וְנִרְאָה בְּאוּרוֹ לְפִי מָה שֶׁנִּתְבָּאָר, דְּמֵאחַר שֶׁהוּא חִפֵּץ בְּמִצּוֹתָיו "מְאֹד", עַל כֵּן "גְּבוּר" יִהְיֶה הוּא זֶרְעוֹ, שֶׁמְקַבֵּל כַּחוֹת לְזֶה.

ט. וְהַמְשָׁגִית דְּלִיקוּוד רַבִּי נִתֵּן וּוְכֻטְפוּיגֵל זצ"ל אָמַר בְּעֵנֵן זֶה שֶׁל שְׂבַח וּמַעֲלַת עִם יִשְׂרָאֵל בַּהֲתַגְבְּרוֹת בְּקִיּוֹם הַמְצוֹת: כְּשֶׁבִלְעָם רוֹצֵה לְתַת הַגְּדָרָה עַל כָּלֵל יִשְׂרָאֵל, מָה הוּא אוֹמֵר, "הֵן עִם כָּלְכִיא יְקוּם וְכְאָרִי יִתְנַשֵּׂא". הוּא לֹא מְדַבֵּר עַל עֲצָם הַמַּעֲשֶׂה, הַרְבֵּה יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת מְצוֹת, הָעֵקֶר הוּא "אֵיף עוֹשִׂים אֶת הַמְצוֹת", אֵיכּוֹת הַדְּבָרִים! וְהַשְּׂבַח הַגָּדוֹל הוּא "כָּלְכִיא יְקוּם וְכְאָרִי יִתְנַשֵּׂא". וְעוֹד אָמַר: צְרִיכִים לְדַעַת, אִם לֹא מִתְגַּבְּרִים כְּאָרִי לְעַמֵּד בַּבְּקָר לְעִבּוּדַת הַבוּרָא, אֵין אֶת הַמְצוּה כְּרִאוּי, זֶה בְּלִי יָדִים וּבְלִי רַגְלִים, זֶה לֹא סֵתָם הַדּוּר מְצוּה, זֶה הִלְכָה בְּשִׁלְחֵן עֶרְוֵף (אֵרַח חַיִּים ס"ו א) "יתגבר כְּאָרִי!!" הִיָּה טוֹעֵן שְׂאֲנָשִׁים עוֹשִׂים טְעוֹת, וְלֹא מְבִינִים שֶׁ"וּוֹאֲרֵט" שֶׁל הַשָּׁנָה בְּלִילָה, הוּא כְּדֵי "לְקוּם בַּבְּקָר", לְהַתְגַּבֵּר וְלְעַמֵּד כְּאָרִי... (לְקַט רְשִׁימוֹת בְּעֵנֵי תַפְלָה עַמ' עה).

ומה נוראים הם דברי רבנו יונה על העושה מצוות ללא התגברות אלא כפי המזדמן, וזה לשונו בפרושו על מסכת אבות (פרק ה משנה יד): "ארבע מדות בהולכי לבית המדרש, הולך ואינו עושה". אין הפונה שלא עושה כלל מכל מה ששמע בבית המדרש, כי אף הנמנע מעשיית המצוות רשע גמור, אף שאינו עושה עברות, אף הפונה שאינו מחזר אחריהן לעשותן, וכשיבאו לידי עושה אותם על מקרה (ועליו אומרת המשנה שמקבל שכר רק על ההליכה ולא על עשיית המצוה!).

י. ועל העיפים לקום ולבא לתפלה, וכן המתמנמים בשעת התפלה, כתוב במדרש רבה (פתיחתא דאיכה רבתי אות י): ולא אותי קראת יעקב, קאים טרון כל יומא ולא לעי, וצלוני קמוי את לעי? וכתב המ'תננות פהנה': ופרושו, עומד כל היום בשוק ונושא ונותן בעסקיו ואינו יגע, ולהתפלל לפני הקב"ה הוא יגע. ועל כך כותב המדרש רבה: הוי ולא אותי קראת יעקב, הלואי לא הפרתיד יעקב, למה? כי יגעת בי ישראל [בעבודתי אתה עיף ויגע].

מאמר זה הראיתי לכמה בני אדם, דבבקר קמים בפנים זועפות, ותשושי כח נדמו עמי, נערים פני זקנים, ואינן יוצאין לבית הכנסת להתפלל בצבור, ואחרי כן אוכלים מה שרגילים, ויוצאין לשוק לעסקיהן מאריות גברו, הייטב בעיני ה' שיעשו ימים רבים כזה, ותינח פעם ביוכל בשגגה שיוצא. ה' הטוב יכפר בעד, ויתנו לב לשוב לקים סעיף ראשון של השלחן ערוך: יתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו. ועבודת בוראו, עבודה שלמה עבודה תמה הוא לילך מעטף בטלית ותפלין מעשרה ראשונים לבית הכנסת, ובזה יפק רצון מה' (ר"ח פאלג'י זכירה לחיים, ח"ב דף צו ע"ג).

יא. ומספר על אחד מזקני החסידים מהדורות הקודמים וצ"ל, שלעת זקנתו היה מתעורר כמה פעמים באמצע הלילה

לַעֲשׂוֹת צְרָכָיו, וְקָבַל עַל עֲצָמוֹ שְׁכַל פְּעַם שִׁיזְדַּמֵּן לוֹ לְקוּם בְּאִמְצַע הַלְּיָלָה, לְפָנָי שִׁיחֲזוֹר לְשִׁנְתוֹ יִלְמַד שׁוּרוֹת אֲחָדוֹת בְּאֶחָד מֵהַסְּפָרִים הַקְּדוּשִׁים. כְּשֶׁנִּשְׂאָל לְמִנְהַגוֹ זֶה, עָנָה וְאָמַר: הֲלֹא בְּלֵילָה עוֹלָה כָּל נִשְׁמָה לְמַעְלָה בְּגֵן עֵדֶן וַיּוֹשְׁבֶת בְּצִוְתָא עִם נִשְׁמוֹת קְדוּשׁוֹת אַחֲרוֹת. וְהִנֵּה אִם הַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לְהַפְרֵד מֵהֵן כְּדִי לְחֲזוֹר לְגוּף הָאָדָם מֵהַסִּבָּה הַנַּ"ל, אַחֵר כִּף כְּשִׁחֻזְרָת לְמַעְלָה שׁוֹאֲלוֹת אוֹתָהּ הַנִּשְׁמוֹת הֵיכָן הִיְתָה וְלָמָּה נִפְרְדָה מֵהֵן, וּמוֹכֵן מְאֹד, שָׁזָה לֹא נָעִים שְׁתֵּאמַר לְהַנִּשְׁמוֹת הַקְּדוּשׁוֹת הַסִּבָּה הַנַּ"ל, וְלָכֵן לּוֹמַד קֶצֶת בְּאֶחָד מֵהַסְּפָרִים הַקְּדוּשִׁים, כְּדִי שְׁתּוּכַל לוֹמַר לָהֶם הִלְכֹתַי לְלַמֵּד אֵיזָה מֵאֲמַר קְדוּשׁ... וְהִנֵּה לְאִמְתּוֹ שֶׁל דְּבַר הַבוּשָׁה הַזֹּאת אֵינְנָה כָּל כִּף גְּדוּלָה, כִּי הָרִי הַנִּשְׁמוֹת יוֹדְעוֹת הֵיטֵב שֶׁהָאָדָם אֵינְנוּ מְלֹאָךְ וְהוּא רַק בֶּשֶׁר וְדָם, אֲבָל הַבוּשָׁה הָאֲמִתִּית הִיא כְּשֶׁהַנִּשְׁמָה חוֹזְרָת לְגוּף הָאָדָם בְּבִקְרָא כִּי הַגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁצָּרִיךְ לְקוּם לְעִבּוּדַת ה', וְהַעֲצַל הִזָּה בְּמָקוֹם לְקוּם בְּזֵרִיזוֹת לְעִבּוּדַת ה', מְהַפֵּךְ אֶת עֲצָמוֹ לְצַד הַשָּׁנִי וַיִּשָּׁן וַיַּחֲלֵם שְׁנִית, אִזּוֹ הַנִּשְׁמָה חוֹזְרָת לְמַעְלָה בְּחֶרְפָּה וּבוּשָׁה, וְשׁוֹאֲלִים אוֹתָהּ מָה זֹאת כִּי נִפְרְדָת מֵאִתְּנוּ וּמִיָּד חוֹזְרָת, וְאוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה וּכְלָמָה כְּשֶׁהַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לוֹמַר לָהֶם הָאֲמֵת כִּי חוֹזְרָה מִפָּנָי גְּדוּל הַעֲצָלוּת שְׁאִינָה רוֹצָה לְקוּם לְעִבּוּדַת ה'... (שיחות בעִבּוּדַת ה', ש"ב יתגבר פָּאָרִי).

יב. וְהִנֵּה מִהַדְּבָרִים עַד כַּה הַשְׁתַּמְעַע שְׁעֲנִין הַגְּבוּרָה פָּאָרִי הוּא כְּדִי לְנַצֵּחַ אֶת הַיֵּצֶר הָרַע הַמְטִיל רַפְיוֹן וְעֲצָלוּת כְּדִי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מֵעִבּוּדָתוֹ יִתְבָּרַךְ. אָמֵנָם מִדְּבָרֵי הַזֶּהר הַקְּדוּשׁ נִרְאִית הַבְּנָה אַחֲרַת בְּעֲנִין הַזֶּה, הַבְּנָה מִמִּבְטָ שֶׁל רוּמָמוֹת. וְזֶה לְשׁוֹן הַזֶּהר (שְׁמוֹת דָּף ה'): "אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אֵילְמָלִי הוּוֹ יְדַעִין בְּנֵי נִשְׂאָ רַחֲמֵימוֹתָ דְּרַחֲמִים קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הוּוֹ שְׁאֵגִין כְּכַפִּירָא לְמוֹדֵף אַבְתָּרִיָּה, דְּתַנְיָא בְּשַׁעְתָּא דְּנַחַת יַעֲקֹב לְמַצְרַיִם, קָרָא

קודשא בריך הוא לפמליא דיליה, אמר להון: כוילכון חותו למצרים ואנא איחות עמכון וכו', עכ"ל.

והינו שהתגברות כארי היא להזדרז מכת ההכרה בגדל אהבת הבורא לעם ישראל, לרדף אחריו ולהתדבק בו, כדי לא להחמיץ רגע של אפשרות לחסות בצל כנפיו ולהיות קרוב אליו על ידי עבודתו והעסק במצותיו. ובאמת, כך מורה גם בן (לכאורה) לשון המדרש רבה (נ"ל אות ה): ועומדין משנתם כאריות וחוטפין קריאת שמע וממליכין לקב"ה. ומבאר לפי זה גם מה שהמדרש מקדים ללשון זה את הענין שהרי הם ישנים מן התורה ומן המצוות, שזה אותו ענין, שכל הזמן הם דבקים בו על ידי התורה והמצוות.

וְהִנֵּה עֲנִינְךָ זֶה שֶׁל הַקִּימָה בַּבֶּקֶר לְעִבּוּדַת ה' שְׁתִּהְיֶה
כְּרֵאוּי יֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי שְׁלָפִים :

(א) בְּשִׁכְבוֹ לִישׁוֹן [פְּרָקִים ב-ה]

(ב) בְּעֵת הַקִּיצוֹ מִשְׁנַתּוֹ [פְּרָקִים ו-ח]

פָּרָק ב

שְׁנָה בְּשַׁעוֹר מְסָפִיק

א. קדם שְׁנֵיכָאָר הַשְּׁלֵב הָרֵאשׁוֹן הַשֵּׁיף לְעֲנִינְ הַקִּימָה, יִשְׁנו
עֲנִינְ נוֹסֵף הַקְּשׁוֹר לְשְׁנָה בְּכֻלּוֹ, וּמִן הָרֵאוּי לִיחַד עָלָיו אֶת הַדְּבֹר.
עֲנִינְ זֶה הוּא הַחֲשִׁיבוֹת שֵׁישׁ לְשְׁנָה בְּשַׁעוֹר מְסָפִיק לְקִיּוֹם הַגּוֹף.
מִחֲסוֹר בְּשַׁעוֹת הַשְּׁנָה הַנְּחֻצוֹת לְאָדָם לְקִיּוֹם גּוּפוֹ, אֵף מְסֻבּוֹת
הַנְּרֵאוֹת לְכֹאֲרָה מְצַדְקוֹת, גּוֹרֵם לְמַעֲשֵׂה עֲיֻפּוֹת רַבָּה וּמְקַשָּׁה
עֲשׂוֹת מוֹנִים אֶת הַהֲתַגְבְּרוֹת בְּמִלְחַמַת הַיּוֹם יוֹם כְּנֶגֶד הַיָּצֵר. וּמִי
שֶׁמְזַלְזֵל בְּדָבָר וְאִינוֹ יִשָּׁן בְּשַׁעוֹר מְסָפִיק, דּוֹמֵה לְמִי שֶׁמְמַעֵט
בְּאֲכִילַת הַדְּרוֹשׁ לוֹ כְּדֵי קִיּוּמוֹ, עַד שֶׁנַּחֲלֵשׁ וּבִטֵּל מִעִבּוּדַת ה'.

על כֵּן, כָּאֵן הַמְּקוֹם לְכַתֵּב אֶת הַוֵּרָאָה גְּדוּלֵי הַדּוֹר מֵהִי "שְׁנָה
בְּשַׁעוֹר מְסָפִיק" שֶׁהָאָדָם מְחַיֵּב בָּהּ. וְכֵה מוֹבָא בְּסִפְר "מִשְׁלַ
הָאֲבוֹת" (עמ' שיז): רַבֵּי מְרִדְכֵי גִיפְטֵר, רֵאשׁ יִשִּׁיבַת טְלוֹז, מְעַלָּה
עַל גַּס אֶת דְּאָגְתוֹ הַעֲמָקָה שֶׁל מְרִן רַבֵּי יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קִנְיָבְסְקִי
—ה"סְטֵיפְלֵר"— לְשִׁלּוּמָם שֶׁל בְּנֵי תוֹרָה, כְּפִי שְׁבָאָה לְיָדֵי בְּטוּי

באחת מפגישותיהם שנסבה על התמדתם הגדולה של תלמידי ישיבת "ליקווד":

"היה זה באותן שנים, בהן שהינו בארצנו הקדושה עם חבורה מבני ישיבתנו, בקרית טלו שעל יד ירושלים. הייתי נוהג להפגס אליו ולהתייעץ בעניני הישיבה. פעם אחת פאשר נכנסתי, ולא הספקתי עדין להתישב, פנה אלי מיד בתרעמת, ואמר לי: שמעתי שהבחורים אצלכם, ערים בשעות המאחרות של הלילה, ודעו לכם שאסור לנהג כן! הם יתפכו, חס-וחלילה, לעמי הארץ, עד אשר הם לא יבינו אפלו משנה פשוטה! עליהם לדעת שבוולוז'ין ישנו בלילות! ואם כן, כיצד אתם מרשים להם לא לישן בלילות, ואינם מספיקים להחליף כח? ! כה היו דבריו אז.

"השכתי לו, שאין זה בא משום צווי או הוראה שלי. אלא שהבחורים עצמם ביזמתם, ערים בלילות, מרב אהבת התורה שבקרפם, אבל אני עצמי נהנה, שבשעה שאני שוכב לישן בלילה, נרדם אני מתוך נעימת קול תלמודם, ובשעה שאני מתעורר בבקר אני נעור מקול למודם, ורזה הרבה נחת מאהבת התורה שלהם. ונתחיק רבנו בטוב-לבב ובמאור פניו, ומחא בכפיו ואמר: 'אוי כמה טוב, אוי כמה נעים!'

"אולם מיד שנה את טעמו, הלם על השלחן בתקיפות, ואמר לי: אמר להם, שהם מכרחים לישן בלילות! הדברים נאמרו מאדם שהוא בעצמו לא פסק פומיה מגירסא והיה נעור ימים וילות שלמים ביגיעתו העצומה בתורה, וכאשר ראינו כמה פעמים איך שהוא נרדם מרב עיפות על הגמרא. ימים וילות היו שוים אצלו בשקידתו הנוראה בתורה, ואולם פל זה — רק כלפי עצמו, אך בנחס לאחרים, לבני-תורה וללומדי-תורה, נתן מחשבתו לדאג את דאגת עתידם ואת דאגת בריאותם. והוא

הַעֲרִיף לְנִכּוֹן אֶת כַּחוֹת נַפְשׁוֹ שֶׁל בֶּן יְשִׁיבָה, שְׁלֵא לְכֻלָּם יֵשׁ אֶת אוֹתָם כַּחוֹת הַנֶּפֶשׁ הַעֲצוּמִים שֶׁל הַסְטִיפְלֶר* (תולדות יצקב).

ב. וְכֵף הִזָּה אוֹמֵר רַבְּנוּ זְצוּק"ל לְתַלְמִידִים צְעִירִים הַמְשַׁחְרִים לַפְתָּחוֹ: הִנֵּה דַע לָךְ שֵׁשׁ 24 שָׁעוֹת בַּיּוֹמָה, וּמִזֶּה יוֹרֵד 8 שָׁעוֹת לְשָׁנָה. וְכֵל אֶחָד צָרִיף לְחַלֵּק אֶת שָׁעוֹת הַשָּׁנָה לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם. יֵשׁ שְׁיִשׁוֹן כָּל ה-8 שָׁעוֹת בְּלִילָה, וְיֵשׁ שְׁיִשׁוֹן שְׁבַע אוֹ שֵׁשׁ וּחֲצֵי שָׁעוֹת בְּלִילָה, וְאַחַר כֵּף בַּיּוֹם יֵשׁן עוֹד שָׁעָה אוֹ שְׁעָה וְחֲצֵי. אֲבָל עַל כָּל פְּנִיִּים צָרִיף לְדַעַת שְׂאֵסוֹר לְזַלְזַל בְּשָׁנָה, וְאִם יֵשׁן סֵף הַכֹּל בְּמִשְׁפָּה הַיּוֹמָה 8 שָׁעוֹת — כִּי אִזּוֹ הַמַּחַם שֶׁלוֹ רַגוּעַ וּמְסֻגָּל לְלַמֵּד הַיֵּטֵב, מַה שְּׂאִין בֶּן אִם יִשְׁמַע לְעֲצַת הַיֵּצֵר חַס וְשְׁלוֹם לְמַעַט בְּשָׁנָה — אִזּוֹ יִגְרַם לוֹ חַס וְחִלְיָה לְהַתְדַרְדְּרוֹת, וְלִכֵּן צָרִיף 8 שָׁעוֹת לְשָׁנָה (קְרִינָא דְאִיגְרָתָא).

וּבְמִקּוֹם אַחֵר שֵׁם (ח"א סי' כח) כְּתוּב בְּשֵׁמוֹ: "הִנֵּה בְּזַמְנֵנוּ בְּאֶפֶן רַגִּיל צְרִיכִין לִישֵׁן כְּשֶׁבַע שָׁעוֹת* בְּמַעַת לְעַת. וּבְפַחוֹת מְזָה אֵין הָרֵאשׁ מִיֵּשֵׁב הַיֵּטֵב לְהַתְעַמֵּק בַּתוֹרָה הַקְּדוּשָׁה. אִף יֵשׁ יוֹצֵא מִהַכֵּלל שְׂמִכְרָח לִישֵׁן שְׂמוֹנָה שָׁעוֹת, וְיֵשׁ יוֹצֵא מִהַכֵּלל שְׂמִסְפִּיק לוֹ גַּם שֵׁשׁ שָׁעוֹת, אֲבָל דֶּרֶךְ כָּלל מְכַרְחִים לְשֶׁבַע שָׁעוֹת שָׁנָה בְּמַעַת לְעַת. וּבִסְפָר "מִכְתָּבִים וּמֵאמָרִים" (ח"ב סי' ה) כְּתוּב מֶרֶן הַגָּאוֹן הַרֵב אֶלְעָזָר מְנַחֵם מִן שֵׁף זצ"ל: "לִישֵׁן צָרִיף אָדָם כְּפִי צָרְכוֹ, וְהִינּוּ לֹא פַחוֹת מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת עַד שְׁבַע, וּפַחוֹת מְזָה מְזִיק לְבְרִיאָתוֹ שֶׁל הָאָדָם". וְרֵאזָה עוֹד בְּזֶה בִּסְפָר "בְּתוֹרַתוֹ יְהִיגָה" (עמ' ער).

ג. מַעִיד הַרֵב הַגָּאוֹן ר' נַחוּם רוֹגוֹזְנִיצְקִי שְׁלִיט"א: "מֶרֶן בַּעַל הַחֻזוֹן-אִישׁ צָוָה עָלַי לִישֵׁן לֹא פַחוֹת מִשְׁבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹמָה.

* יתכן שהשיעור של שמונה שעות שכתוב בקטע הקודם הוא רק לתלמידים צעירים, וכאן כתוב השיעור לכל אדם.

ומפעם לפעם הִיָּה שׁוֹאֵל אוֹתִי אִם אֲנִי מִקְפִּיד עַל זֶה. וְאָמַר שְׂאֲפֹשֶׁר גַּם לְחַלֵּק אֶת שְׁעוֹת הַשָּׁנָה – שְׁעָה אַחַת בְּיוֹם וְשֵׁשׁ שְׁעוֹת בְּלַיְלָה. פֶּעַם שָׂאֵל אוֹתִי: כִּמָּה יִשְׁנֶת בְּלַיְלָה? וּבְאַקְרָא, בְּאוֹתוֹ לַיְלָה, יִשְׁנֵתִי רַק שֵׁשׁ שְׁעוֹת. הַגִּיב עַל כֶּךָ בְּחֻמְרָה, בְּאִמְרוֹ שְׂצָרִיף לְהִשְׁגִּיחַ עַל הַבְּרִיאוֹת, כִּי הַדְּבָר עֲלוּל לַגְרֵם לְאַחַר זְמַן לְבִטּוּל תּוֹרָה. וְהוֹסִיף, שְׂבִשְׁנוֹת הַזְקֵנָה אֲפֹשֶׁר לְהִקָּל.

”וְסִפֵּר לִי יָדִיד שְׂלֵמֵד בִּישִׁיבַת סְלִבּוֹדֶקָה וְהָיָה מְקַרֵּב לְרַבְּנּוּ, שְׂשָׂאֵל פֶּעַם אַחַת אֶת הַחֲזוֹן אִישׁ כִּמָּה שְׁעוֹת לִישׁוֹן? וְהִשִּׁיבוּ: שְׂמוֹנֶה. וְשָׂאֵלוֹ: הָרִי כְּתוּב ‘בְּמַעוֹט שָׁנָה’? וְהִשִּׁיבוּ רַבְּנּוּ: זֶה נִקְרָא מַעוֹט שָׁנָה! נְכַלּוֹמַר, שְׂהַעֲקֵר לֹא לִישׁוֹן יוֹתֵר מִמָּה שְׂצָרִיף, וּמָה שְׂצָרִיף הוּא הַנִּקְרָא מַעוֹט שָׁנָה] (”מַעֲשֵׂה אִישׁ”).

וּלְמַעֲשֵׂה עֵקֶר הַדְּבָרִים כְּכֹר מְצוּי בְּדַבְרֵי הַקְּדָמוֹנִים, וְנִבְיָא כְּאֵן שְׂגִי מְקוֹרוֹת לְזֶה:

ד. ”וְאָמְרוּ בְּשֵׁם הַרְמַבָּ”ם שְׂהָיָה יִשְׁוֹן שְׂמוֹנֶה שְׁעוֹת בְּכָל לַיְלָה, וְסִימֵן: א”ו, יִשְׁנֵתִי אֲזַ יְנוּחַ לִי...” (תְּפָאֶרֶת יִשְׂרָאֵל אֲבוֹת פ”ו אוֹת פג).

ה. ”וּבְוִדְאֵי אֵי-אֲפֹשֶׁר לְאָדָם בְּלֹא שָׁנָה, וְאִם לֹא יִישׁוֹן גַּם בְּלַיְלָה יִשְׂתַּגַּע וְיֵצֵא מִדַּעְתּוֹ, וְלִכֵּן אוֹמֵר הַתַּנָּא ‘בְּמַעוֹט שָׁנָה’” (”לְחָם שְׂמִימִים” ל’ר’ יַעֲבֹץ אֲבוֹת פ”ו*).

* ומצאנו בענין זה בספר אזור אליהו (מבעל מחבר ספר 'שבט מוסרי') סי' ע"ה פירוש נפלא על מה ששנינו במסכת אבות (פ"ג מ"ד): רבי חנינא בן חכינאי אומר, הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו. וז"ל: עוד יש לפרש שהנעור בלילה אינו מפנה ליבו לבטלה, והטעם שמתחייב הוא זה, שכבר קצבו חז"ל (רמב"ם הל' דעות ד' ד') שיעור שינת האדם שמונה שעות בין יום ולילה, ובזה יהיה בריא אולם לעבודתו יתברך, משום שמיעות שינה פחות משיעור

ו. ונסיים במאמרו של הרב הצדיק ר' חיים פרידלנדר זצ"ל: יש דעה האומרת (כ"ר פר' לד) שמהרגע הראשון שאדם נולד יש לו יצר הרע, וזאת בהסתמך על דברי הפתוב "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" — משננער לצאת ממעי אמו, נתן בו יצר הרע. מה יצר הרע יש לתינוק? על זה שמעתי מהרב מפוניבז' זצ"ל, שפעם נכנס בנו הקטן של ה"חפץ חיים" הבייתה. רצה החפץ חיים להאכילו. הילד סרב. אמר על כך ה"חפץ חיים": "חנ"ל אומרים על הפסוק "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" דהינו שיצר הרע מתעורר כבר אצל התינוק. וכי מה "יצר הרע" יכול לפתות תינוק? הוא אינו יכול לבא אל הילד היהודי ולפתותו במאכלות אסורות. על כן בתחבולות הוא עושה את מלחמתו. הוא בא אל הילד ומצדיקו, שאמנם כן, אינך יכול לאכל ולזלל כגוי. התורה אוסרת זאת עליך. על כן, אל תאכל. וכמוכך מטרתו של היצר הרע בכך היא להחליש את הילד כדי שלא יהיה לו הכח לקיים מצוות ("מסלות חיים בחנוכה" עמוד 88).

באחת השמחות בה השתתף ודרש הרב מפוניבז' זצ"ל, ספר בתוך דבריו מה ששמע מהחפץ חיים זצ"ל, שאמר פעם: פלא הוא, שני ילדים נולדו באותה עירה, ושניהם גדלים יחד עם אותם התנאים. ואף על פי כן הילד היהודי חלש ורזה ולא רוצה לאכל, ואמא שלו רצה אחריו ומשדלת אותו בדבורים ובכח שיאכל קמעה, ומאידך הילד השני, שהוא להבדיל אלה אלפי

זה מחלה לאדם, ובא לידי חולאים ומסתכן בעצמו, לכן אמר "הנעור בלילה", שנעור בקום עשה מהשינה שקצבו חז"ל. ולכן לא אמר "הקם משנתו" כדכתיב (משלי ו' ט) "מתי תקום משנתך" אלא אמר "נעור", לרמוז למה שפירשנו, שנעור מתוך השמונה וכו' עכ"ל.

הבדלות "שייגען" גוי, אוכל הרבה לתאבון, וחסן ובריא, מה פשר החלוק?

אלא שאותו יצר הרע שאומר לילד יהודי, אל תאכל, אל תשתה, אל תישן, כדי שלא יהיה לו כח לעבודת ה', אותו יצר הרע אומר לילד הגוי תאכל הרבה ותישן הרבה, ויהיה לך הרבה כח, ותוכל להיות רשע גדול ורוצח גדול ולעשות הרבה צרות ליהודים ("מאיר עיני ישראל" מפי הרב הגאון רבי מנחם גרוסברד שליט"א, שהדברים נאמרו בשמחת הבר מצוה שלו).

פרק ג

זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד

(קל וחומר שלא להתעסק בדברים בטלים)

א. בהלכות ת"ת (פ"ג הי"ד) כתב הרמב"ם: "אין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עדון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שנה לעיניו ולעפעפיו תנומה". ובהלכות דעות (פ"ד ה"ד) כתב הרמב"ם: "היום והלילה ארבע ועשרים שעות, די לו לאדם לישן שלישי שעה שהוא שמונה שעות". ומה גם שכותב הט"ז (אהע"ז סימן כה) "שוא לכם משפמי קום מאחרי שבת אכלי לחם העצבים, בן יתן לידודו שנא" (תהלים קכז), שגם לאלה שישנים הוא יתן תורה כמו למשפמי קום ומאחרי שבת, פלא עצום!

אומר הרב הגאון הצדיק מורי ורבי ר' ראובן יוסף גרשנוביץ זצ"ל: זה תלוי אם הוא אוכל "לחם העצבים", יהודי שבשעה שיאמץ כחותיו לנדד שנה מעיניו זה לא פריע לו לעקר למודו בסדרי הישיבה והפולל, הרי שמחובתו לנדד שנה מעיניו, ואם לאו, כל תורתו שלמד לא תתקיים בו, "אין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהם, ולא יתן שנה לעיניו ולעפעפיו תנומה".

אך אם אחרי שמלא את כל היום לתורה כדבעי, ההתאמצות ללמד עוד בלילה תפריע ללמודו בגדר של "אכלי לחם

העצבים", ודאי ששוא לו לנגד שנה מעיניו, והקב"ה יתן לו את שלמותו בתורה בלי נדודי שנה! יועץ הצדיק עם רבו לבדק מה בכחו (מהספר ובחירת פתיים עמ' עב).

הוא הדין לעניינינו, אם למודו בליילה יפריע לו לקום לתפלה ולהתפלל כראוי, נחשב למודו בליילה בגדר של "אכלי לחם העצבים", דמחסיר ביסוד התורה שהוא התפלה שמביאה לראת שמים (פמבאר מדברי מרן הרב שף זצוק"ל המובאים להלן), ונדאי ששוא לו לנגד שנה מעיניו, וה' יתן לו שלמותו בלי נדודי שנה כנ"ל.

ב. ממשנתו של מרן הרב שף זצוק"ל: בפספר "מסרת החנוף" מספר על אברך אחד שהיה מתפלל קבוע במגן שחרית בשיבה, שהפסיק בתקופה מסוימת ממנהגו זה, כיון שלמודו בליילה נמשך עד שעה מאחרת ביותר, ולא היה יכול לקום לשעת התפלה בשיבה. פנה אליו רבנו ושאלו: "למה הפסקת לבא לשחרית בשיבה?" השיבו האברך, שאם ירצה לבא לתפלה בשיבה, יצטרך להמעיט בלמודו. אמר לו רבנו: "זה כדאי, שהרי אמרו חז"ל 'כל שאין יראתו קודמת לחכמתו אין חכמתו מתקיימת'. אם בן כדי שיתקיים הלמוד, צריך להקדים לו יראת שמים, ויראת שמים נקנית בתפלה בשיבה מתוך מתינות, ממילא הדבר כדאי, אף על פי שגורם להמעיט מזמן הלמוד".

וכך אמר רבנו בשיחה לבני הישיבה: "זו לא דרך חכמה ללמד בליילה ולא לקום בבקר לתפלה, אי אפשר שזה יהיה כף, הלא כל גדולי ישראל היו זהירים בתפלה, מלבד שהיו יגיעים בלמוד התורה, כי התפלה מקנה לאדם יראת שמים, אשר פאמור, בלעדיה אין מקום לתורה...".

ובמכתב משנת תשל"ז מעורר רבנו, על חשיבות התפלה במקום הלמוד: "הנה אבוא להעיר לכם על ענין נכבד, אשר

חז"ל דרשו על הפסוק "כרם זלת לבני אדם", זו תפלה שבני אדם מוזללים בה. הגה נער הייתי וגם זקנתי וכל ימי גדולתי בהישיבות וראיתי איך שרבותי הקפידו על עניני תפלה, ובפרט על אלו שהיו נמצאים במסגרת הישיבה, שיהיה תפלתם דוקא בצבור הישיבה. והתפלה היא מיסודות של קיום הישיבה, והיא רצויה ביותר במקום שלומדים. וחכמת התורה אין לה קיום אם יש חס וחלילה איזה זלזול במצות התפלה.

כל ימיו הקפיד רבנו הגדול, לגדל ולרומם את ערך התפלה בהקפדה על זמנה מתוך מסירות נפש. וכך מעיד תלמידו הגאון רבי איתמר גרבוז שליט"א: "מעולם לא אחר מלבא בזמן לתפלה, והיה מקפיד לבא רבע שעה קדם, מתעטף בטלית ומתחיל להתפלל עוד קדם שהתחיל הצבור להתפלל, תפלה במתינות מתוך הסדור מלה במלה כמונה מעות".

ופעם אחת כשהיה בבקר בבית חולים תל השומר, חזר לישיבה ואמר: "הייתי היום בבית החולים בשעה שבע. כל הרופאים והאחיות כלם כבר היו בזמן, ולמה בישיבה אין מבינים שצריכים לבא בזמן!?!"

ג. ובספר אור לציון עמ' קד כתוב: יש שנשארים ללמד בלילה עד שעה מאחרת, ובבקר באים להתפלל מאחר לאחר שעבר זמן קריאת שמע. וזה פלא, לוקחים את התורה של הקב"ה ומשתמשים בה נגדו חס ושלום. הגאון הצדיק חכם צדקה חוצין זצ"ל אמר שתמיד היה קם בהגן החמה, יום אחד אחר את הגן וחשש מחלול ה', שיאמרו שבא להתפלל כל כך מאחר. ואם לא יכולים לקום בהגן, לפחות לא לאחר זמן קריאת שמע.

כל זה יחשב לעצמו, אבל במוכן שאין לו לדון אחרים שבאים להתפלל מאחר, כי יתכנו סבות רבות למעשיהם, והוי דן את כל האדם לבף זכות.

ד. החיד"א בספרו פסא דוד (סוף דרוש יג אות ב) כתב: כי הנה נמצא תלמידי חכמים שרוצים ללמד ויושבים בלילות כמה שעות בת"ת, אך למחסור, שמאבדים קריאת שמע בעונתה ותפלה בצבור, ולא אכפת להו, כי סברו דטפי עדיף ללמד. וגם ביום אם לומדים וזמן מנחה עובר אינם שמים על לב, ובשקיעת החמה, שם היכא דגרסי אומרים תפלת מנחה, א' למעלה וז' למטה וכו', ושרי להו מרייהו, כי כל אלו הם עוונות, ומה גם לתלמידי חכמים, דשגגות נחשבים לזדונות, כמ"ש פ"ב דמציעא, ולא המדרש הוא העקר אלא המעשה. וחזן מהחטא עצמו, הנה מצרף עון חלול ה' החמור, דיאמרו המון העם: ראיתם תלמיד חכם שאינו מתפלל בצבור וכו'. והינו דאמר ר' יהודה אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, דלא סגי עמלה של תורה לחוד, רק צריך שיעשה נחת רוח ליוצרו, שלא יחטיא השערה מפל מצוות דאורייתא ודרבנן.

וזה רמז הכתוב אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם, ואמרו בתורת כהנים: אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלין בתורה, ואחר כך אמר ואת מצותי תשמרו, כלומר העמל בתורה צריך לשמר המצוות ולעשותם, אבל ללמד ולבטל מצוות, לא [באלה] בחר ה', כי תכלית חכמה, תשובה ומעשים טובים. והכי אמרינן ביבמות דף קט: תניא ר' יוסי אומר כל האומר אין לו תורה, אין לו תורה. פשיטא, אלא כל האומר אין לו אלא תורה, אין לו אלא תורה. הא נמי פשיטא, אלא דאפלו תורה אין לו. מאי טעמא, אמר רב פפא אמר קרא ולמדתם ועשיתם, כל שישנו בעשיה ישנו בלמידה, כל שאינו בעשיה אינו בלמידה. עכ"ל.

ה. תלמיד החפץ חיים רבי יצחק בן מנחם זצ"ל ספר את המעשה הבא (מובא בספר "החפץ חיים - תיו ופעלו"): באחד הלילות, ישבנו בהיכל הישיבה חבורה גדולה של בני הישיבה ולמדנו בהתמדה עצומה. השעה היתה לאחר חצות הלילה, אבל מי התחשב באותם ימים ימים בשעון? מי הקשיב לצלצוליו, בשעה שכל תשומת לבו היתה לשמע את קולותיהם של התנאים והאמוראים הבוקעים ועולים מתוך דפי הגמרא.

לפתע נפתחה דלת היכל הישיבה, לאולם נכנסו רבנו החפץ חיים וחתנו ר' צבי. שני קדושי עליון, עמודי התורה והיראה, מזכים אותנו בבקור בחצות הלילה, בשעה ששערי הרחמים פתוחים לרוחה לקבל את קולות למוד התורה העולים למרומים בשעה שהכנור מנגן מאליו... מארע פתאמי זה גרם לנו להתלהבות יתר בלמודנו, והתמדתנו התגברה ביתר שאת וביתר עז.

אך הנה מסמן החפץ חיים בידו לאות שברצונו להשמיענו דבר מובן שמיד משתררת שתיקה, וכלנו שמים אזנינו באפרכסת לשמע מה בפיו של גאון ישראל וקדושו לומר לתלמידיו בחצי הלילה. והנה שומעים אנו את קולו: ילדים יקרים! לכו לישן, כבר הגיע חצות הלילה, אסור לכם להתעייף יתר על המדה ולהחליש את בריאותכם, לכו לישן! כף מצוה עליכם התורה! ילדים יקרים לכו לישן — זו היתה שירת הלילה ששמענו מפיו של קדוש עליון בדומיית חצות.

אך מוזר הדבר שהדברים ששמענו זה עתה פעלו באפן הפוך. דומה הנה עלינו כאלו שמענו דברי התעוררות להתחזק בלמוד התורה ולהוסיף התמדה על התמדתנו. ולכן, לא רק שלא הפסקנו ללמד, אלא המשכנו את למודנו ביתר מרץ וביתר

התלהבות, למרות שתמיד היה קדוש עבורנו כל דבר שיצא מפי רבנו החפץ חיים.

אמנם כמעט ילדים היינו, הוסיף וספר רבי יצחק, ילדים תמימים וטהורים, ולבנו מלא בהתלהבות של תם ונעורים.

משראה החפץ חיים שלא רק שלא הפסקנו ללמד, אלא שהמשכנו ללמד ביתר התלהבות, טפס בעצמו על הספסלים והקטין את אור המנורות [תשמל עוד לא היה בראדן באותם ימים, והישיבה היתה מוארת במנורות נפט גדולות]. כך עבר ממנורה למנורה, עלה וירד מספסל לספסל עד שהחליש את כל האורות, וחזר שוב על בקשתו: ילדים יקרים, לכו לישן! שמירת בריאותנו היתה בראש מעיניו! (מורשת אבות פרשת ואתחנן).

ו. על הגאון הקדוש ר' אלחנן וסרמן השם יקם דמו זצ"ל מספר: בתקופה מסוימת, כשנודע לו שיש בישיבה רבים מאחרי שבת, המאריכים ללמד בהתמדה רב שעות הלילה, הלך רבי אלחנן בכל לילה קרוב לחצות דרך ארפה מביתו אל היכל הישיבה, בכדי לכבות את האורות ולגרוז את התלמידים שילכו לישן ולהחליף כח (אור אלחנן).

ז. ואם מלמוד התורה מחייב האדם להפסיק בשביל המטרות הנ"ל, על אחת כמה וכמה שמחייב הוא להפסיק משאר עסוקיו בעבורן.

כותב על כך בספר פלא יועץ בערך 'שינה': תנינא, שנה של שחרית מוציאה את האדם מן העולם, וחבל על דמשפכחין, ובפרט בימות הקיץ, שבתחלת הלילה על עמדם יעמדו, או למיבדק בכתיבי חושבנייהו, או בשחוק ושמתת מרעות, וישנים שנה של שחרית עד שיעבר זמן קריאת שמע ותפלה, וכשעומדים

משנתם עולם חשף בעדם, שרוצים למהר לילך לחנות לעסקם, ואומרים אחר עבר זמן קריאת שמע תפלה חטופה וקטופה, התעיר עיניך בו ואיננו, זה דרכם כסל למו. ובהמשך דבריו כתב: וכבר מלתי אמורה כי עתה בעונותינו שחסרנו כל טוב, כמעט כל יהדותנו וכל עבודתנו לבוראנו הנה הנם אלו השלשה התפלות, ואם גם זה חסר יבואנו, מה אנו ומה חיינו, וצדיק הוא ה' כי נחנו פשענו ומרינו, ועל כן לא נושענו זה כמה מאות שנים, וזה הוא בעברינו וכו'.

ח. ובערך 'השקמה' כתב: ולכל דבר טוב צריך גדר והכנה, זהירות מביאה לידי זריזות. וכן לענין זה, האיש הגרא את ה' ורוצה לקום אשמורות ולהשכים לבית הכנסת להתפלל עם הצבור, ואינו רוצה לאבד טובות הרבה, זה דרכו דרך הקדש, שלא מאחר להיות נעור בתחלת הלילה, אפלו לעסק בתורה, וכל שכן לדבר הרשות ושמחת הוללות, רק ישכב וערבה לו שנתו, ויגדים אשמורות, וישתה 'קאני' לישוב דעתו, וכדי שיוכל לנקות גופו יפה ויפנה, ויעסק בתורה כשעורו אשר חננו ה', וישכים לבית הכנסת ויתפלל עם הצבור וכו'. לא כן (הרשעים) שמאחרין על היזן, שכר ירדפו זין גדליקם, שאינם ישנים רב הלילה, ואם ינוחו מעט ויקומו כשהשמש יוצא על הארץ, יצאו דחופים ומבהלים לפעלם ולעבודתם, ואין להם פנאי לא לשנות 'קאני' ולא לפנות, ומתפללים ביחיד תפלה חטופה וקטופה, ואחר כך כל היום הם חולים, חשים בראשם חשים בכני מעיהם... ונמצא רע להם בעולם הזה ומר להם בעולם הבא. עכ"ל.

ט. כותב הגאון הרב חיים מוולוז'ין זלה"ה בספר רוח חיים (אבות פ"ב משנה יג): וזה שאמר הכתוב (משלי ו) "עד מתי עצל תשכב". ר"ל: אתה העצל, שאתה צריך לישן הרבה, עד מתי תשכב. ר"ל: תאמר להבא אשכב, והיה לך ככר לשכב. ואם

תאמר מָה אֲכַפֵּת לָךְ, "מְתֵי תְקוּם מִשְׁנֵתְךָ". ר"ל: וּדְאֵי תֵאָחֵר זְמַן
הַתְּפִלָּה שֶׁהַצְּבוּר מִתְּפַלְּלִין. לָזֶה אָמַר: וְהָיִי זֶהִיר בְּזֶה [בְּקָרִיאַת
שְׁמַע וּבַתְּפִלָּה] דְּהֵינּוּ שְׁתִּישֵׁן מִקֵּדָם. עכ"ד.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר "הַשְּׂכֵמֶת בֵּית הַמְדָּרֵשׁ שְׁחֵרִית וְעַרְבִית",
דְּלְכָאוּרָה מַה שִּׁיךְ הַשְּׂכֵמָה בְּעַרְבִית, אֲלֵא כֶּבֶר מְעַרְבִית פּוֹעֵל
לְהַשְּׂכֵמָתוֹ בְּשְׁחֵרִית, דְּלְפַעְמִים נִמְשָׁךְ בְּעַרְבֵי אַחַר שִׁיחָה בְּטִלָּה
וְכִדּוֹ וְעַל יְדֵי זֶה לֹא יְקוּם בְּרֵאשׁ צְלוּל לְעִבּוּדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ (חַזוּק
ח"ג עמ' קלח – הַגְּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי יִשְׂרָאֵל פְּרִיֵדְמַן שְׁלִיט"א).

פֶּרֶק ד

קביעת הרצון לקום פראוי, בטָרם יישן

א. ציור קשי הנסיון בדמיונו של האדם טרם יגיע הנסיון לידו, וקביעת רצונו לעמד בו בכל מחיר חשובים הם מאד. עד כדי כך, שהגאון הרב שמחה זיסל זצ"ל משיב על השאלה במה השיגו האבות הקדושים וכל גדולי עולם ו"ל את מדרגתם ובמה היה כחם יפה מכחנו, שהם ידעו את הכח האדיר שבציורי הלב! (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 252)

וּכְתַב הַרְבֵּה דְסֵלָר (שם) עַל דְּבָרָיו אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים: עוֹד סוּג שֶׁל צִיּוּרִים מוֹעִילִים מְאֹד לְתַקוּן הַמַּדּוֹת, הוּא עַל פִּי מַה שֶּׁאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (בְּרֵכוֹת ט.) "כֹּל יָמֵי הַיִּתִּי מִצָּטְעַר עַל פְּסוּק זֶה, מִתִּי יָבוֹא לְיָדִי וְאֶקְיָמֶנּוּ, בְּכֹל נִפְשָׁךְ, אֲפֹלוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נִפְשָׁךְ וְכוּ", הֵינּוּ שֶׁתְּמַהוּ תַלְמִידָיו אֵיךְ הִגִּיעַ לְדִרְגָה כְּזוֹ שֶׁאֲפֹלוּ כְּשֶׁהָיוּ סוֹרְקִים אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמִסְרָקוֹת שֶׁל בְּרִזָּל הָיָה יְכוֹל לְקָרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּלְקַבֵּל עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם בְּאַהֲבָה, וְהִסְבִּיר לָהֶם שְׂאֵם הָיָה בָּא לוֹ הָעֲנָנִין פֶּתְאֵם, וְדַאי שְׂלֵא הָיָה יְכוֹל לְהִתְגַּבֵּר עַל עֲצָמוֹ עַד כְּדֵי כֶּךָ, אֵיךְ הוּא הִכִּין אֶת עֲצָמוֹ כֹּל יָמָיו לְזֶה, כִּי כֹל פֶּעַם שֶׁהָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, בְּתַבַּת "בְּכֹל נִפְשָׁךְ" הָיָה מַעֲלֶה בְּדַמְיוֹנוֹ בְּצִיּוּרִים מוֹחֲשֵׁיִים שֶׁהָיָה מוֹמֵת בְּעֲנוּוִים עַל קְדוּשַׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהָיָה שׂוֹאֵף בְּלִבּוֹ לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ בְּשִׂמְחָה, וּמִמִּילָא כְּשֶׁהִגִּיעָה לְיָדוֹ בְּאֲמַת, לֹא הִיָּתְהָ בְּשִׁבְלֵוֹ דְּבָר חֲדָשׁ וְלֹא הָיָה קָשָׁה לוֹ לְכוּן בְּמִצִּיאוֹת מַה שֶּׁכוּן כָּבֵר כֹּל כֶּךָ הִרְבֵּה פְּעָמִים בְּדַמְיוֹנוֹ (וְעַיֵן בְּב"ח אֶרַח חַיִּים ס"ו סָא שְׁכַתְּבִי שְׁכָל אָדָם יְכוּן בְּתַבָּה זוֹ שֶׁהוּא מְקַבֵּל עַל עֲצָמוֹ לְהִיּוֹת נִהְרָג עַל קְדוּשַׁת ה', וְהֵינּוּ כְּנ"ל).

מזה נלמד עצה נפלאה לאדם שרוצה לעמד בנסיגות, שיכון בדמיונו הרבה פעמים לפני בא הנסיון את ציור הנסיון ועמידתו בו, ומעלה בלבו כל הטעמים והטענות שהוא משתמש בהן כדי לכבש את יצרו, ואיך הוא שמח בכבישתו; ואז בבא הנסיון באמת, יקל לו לעמד בו, וזו עצה בדוקה ומנוסה. ע"כ.

ב. וכן פתב הגאון הקדוש האדמו"ר רבי אהרן ראטה זצוק"ל במאמר מבקש אמונה פ"ב, וזה לשונו: והנה פתיב (נחמיה ט) אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם ומצאת את לבו נאמן לפניך וכו'. ולכאורה איך שיך אצל הבורא ברוך הוא לשון "ומצאת", הלא הוא יוצר יחד לבם ומבין בראש מה שפסוף, ועוד מה הוא הלשון "לפניך".

רק אברהם אבינו עליו השלום היה תמיד מקדים בלבו כל הנסיגות, כמו שאמר רבי עקיבא בשעה שסרקו בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו על מלכות שמים, כל ימי הייתי מצטער מתי יבא לידי (דהינו המסירת נפש) ואקימנו, ועכשו שבא לידי לא אקימנו (ברכות סא:). וכל שכן אברהם אבינו בנדאי היה בבחינה זאת, וכל הנסיגות שהמציא לו ה', כבר היה לבבו מוכן מקדם שבא לידו אלו הנסיגות, וקימם בחשק וברצון, פמובא במאמר השגחה פרטית (פרק ה) בשם ספר הישר לרבנו תם, שבאם מקדים מחשבת הנסיגות בלבו לא יקשה לו בעת הגיע לנסיון, פכה אבינו אברהם, כל הנסיגות שנסוהו השם כבר היו מקדמים בלבו מקדם, באם שיבואו לידו יקים אותם בשמחה, וזה "ומצאת את לבו" — לשון עבר, שכבר מצא הקב"ה את לבו נאמן, ואומר "לפניך", דהינו לפני ה', וקדם הנסיון כבר היה נאמן לפניך.

ג. דברים נוספים וחשובים מאד בענין קביעת הרצון לקום כראוי קדם שמיגיע הנסיון, יש ללמד מדברי הגאון הצדיק רבי שלמה וולפה זכרוננו לברכה. וזה לשונו בספר "עלי שור" (ח"ב ש"ג פ"ג ועד שני):

קריאת שמע היא מצות קבלת על מלכות שמים. צריך להאריך בחי"ת של אחד פדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ... בתוך פונה זו עלינו להמליך את הקב"ה גם על כל אברינו וחושינו ממש. על המחשבה, העינים, האזנים, הפה, הלב, הידים והרגלים וכו', וזאת עד פדי מסירת נפש, כי עליך הורגנו כל היום, כמבאר בספרים. וכתבו הספרים שיש לציר לעצמו איך מוליכים אותו להשרף או להסקל על קדוש השם, והוא מוסר נפשו ברצון.

בר דעת ידע בזה את אשר לפניו. למשל: אדם קבל על עצמו מסירת נפש לההרג על קדוש השם, וציר לעצמו את הציור הזה. והנה אחרי התפלה יש לו סדר ללמד גמרא, אבל הוא מתעצל ללמד ומפסיק את למודו בדברים בטלים; אם בר דעת הוא, הוא תופס את עצמו: איך הוא זה — לההרג על קדוש השם הוא מוכן ברצון, וללמד ברצון אינו מוכן? איה אפוא מסירת נפש? אם כן, הרי רמה את עצמו באשר קבל מסירת נפש ב"אחד"! ואז אולי באמרו שוב קריאת שמע יקבל על עצמו ללמד במסירת נפש, בחזיק ובלי הפסקה.

ויתכן שאם יציר לעצמו ציור זה של למוד במסירת נפש, הוא ירגיש שאינו יכול לקבל על עצמו זאת, כי כבוד הוא ממנו — ומה יעשה אז? אם עובד אמתי הוא, הוא ישא ויתן עם עצמו: אם ארבע שעות אינני יכול ללמד בלי הפסקה, אולי בשתי שעות אחזיק מעמד, או בשעה אחת, או חצי שעה? וכמה שהוא מרגיש שבכחו להחזיק מעמד, הוא יקבל על עצמו, ולמשל: ללמד חצי

השְׁעָה הָרֵאשׁוֹנָה מִלְמוּדוֹ בְּמִסִּירַת נַפְשׁ בְּלִי שׁוּם הַפְּסָקָה, וְ כִּי
 זַעַשׂ הָאֲחֵר כֶּף. וְאוֹלֵי אַחֲרֵי שָׁנָה יוֹכֵל לְהַגְדִּיל אֶת הַזְּמַן לְשַׁעָה
 אַחַת אוֹ יוֹתֵר, וְאָז יַעֲשֶׂה כֶּף בְּ"אַחַד".

מֵה רַב הַהִבְדָּל בֵּין הַצִּיּוֹר לְהַהֲרֵג עַל קְדוּשׁ הַשֵּׁם וּבֵין לְמוּד
 חֲצִי שַׁעָה בְּמִסִּירַת נַפְשׁ וְלֹא לְהַפְסִיק לְשׁוּם דְּבָר! אִךְ הִנֵּה נוֹכַחְנוּ
 לְרֵאוֹת כִּי בְכוּנָה שֶׁל מִסִּירַת נַפְשׁ יֵשׁ מְקוֹם לְרַמּוֹת אֶת עֲצֻמְנוּ,
 וּמֵה נַעֲשֶׂה, הֲלֹא קְרִיאַת שְׁמַע הִיא עֲדוּת עַל יְחִיד ה' (הַע' בְּ"שְׁמַע"
 וְהַד' בְּ"אַחַד" מְרַמְזִים עַל זֶה!), וְעֲדוּת שְׁבֻטְלָה מְקַצְתָּה בְּטְלָה כְּלָה,
 וּמוֹטָב בְּקַבְּלַת מִסִּירַת נַפְשׁ קִטְנָה אֲבָל אֲמִתִּית. עַכ"ל.

[וּמִדְבָּרִים אֵלֶּה לְמַדְנּוּ, שֶׁבְּכֹל נִסְיוֹן בְּעֻנְיֵי עֲבוּדַת ה' שְׂאֲדָם
 חוֹשֵׁב שְׂיַגִּיעַ לְיָדוֹ, עָלָיו לְקַשֵּׁר אֶת קְבִיעַת הַרְצוֹן קִדְּם בְּאֵ הַנִּסְיוֹן
 בְּמָה שֶׁמְקַבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּקְרִיאַת שְׁמַע שְׁחֲרִית
 וְעֲרִבִית, שֶׁנִּכְלָל בָּזֶה הַחַיּוּב לְמַסֵּר נַפְשׁוֹ עַל קְדוּשׁ הַשֵּׁם. וּקְבִיעַת
 הַרְצוֹן אֵינָה מִתְחַיֵּבֵת רַק מֵעֲצָם הַחַיּוּב שֶׁל כָּל מְצוּהָ וּמְצוּהָ, אֲלֹא
 גַּם מִמָּה שְׂאֲדָם מְקַבֵּל עַל עֲצָמוֹ לְמַסֵּר הַנַּפְשׁ עַל קְדוּשׁ הַשֵּׁם,
 שְׂאֵם לֹא יִקְבַע רְצוֹנוֹ קִדְּם, וּמִמֵּילָא כְּשִׂיגִיעַ הַנִּסְיוֹן לֹא יַעֲמַד בּוֹ,
 יִהְיֶה הַדְּבָר סְתִירָה לְמָה שְׂאֲמַר שֶׁמְקַבֵּל עַל עֲצָמוֹ מִסִּירַת נַפְשׁוֹ,
 וַיִּתְבָּרַר שֶׁקִּבְּלָתוֹ לֹא הִיְתָה אֲמִתִּית, וַיַּעֲרַר גַּם בֵּן חַס וְשְׁלוֹם אֶת
 כָּל מָה שֶׁהָעִיד עַל עֲצָמוֹ בְּקְרִיאַת שְׁמַע שְׂמֵאָמִין בִּיחִוּד הַבוֹרָא.

וְלְמַדְנּוּ גַּם בֵּן תִּכְן קְבִיעַת הַרְצוֹן וְהַקְּבָלָה עַל עֲצָמוֹ קִדְּם בְּאֵ
 הַנִּסְיוֹן, שֶׁחַיֵּב לְהִיּוֹת רַק בְּדְבָרִים שְׁלִפֵי דִרְגָתוֹ הַעֲכָשׁוּיִת יְכוּל
 לַעֲמַד בָּהֶם. וְרַק בְּאֲשֶׁר יַעֲלֶה וַיִּהְיֶה בְּדִרְגָּה גְבוּהָה יוֹתֵר, יוֹכֵל
 וַיִּהְיֶה צְרִיךְ לְקַבֵּל עַל עֲצָמוֹ דְבָרִים יוֹתֵר גְּדוּלִים, לְפִי דִרְגָתוֹ אָז.

וַיּוֹצֵא גַּם בֵּן לְפִי זֶה שֶׁבְּכֹל מְצוֹת קַבְּלַת עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם
 נִכְלָל דְּבָר זֶה שֶׁל קְבִיעַת הַרְצוֹן קִדְּם בְּאֵ הַנִּסְיוֹן.]

ומזה ילמד כל אחד לענגן קביעת הרצון להשפים לעבודת הבורא פראוי, שאם ירגיש בעצמו שהוא מתקשה בענגן זה, ישא ויתן בינו לבין עצמו איף זה מתישב עם נכונותו למסר נפשו על קדוש השם, ויקבל על עצמו לקום בזריזות, בחשק ובשמחה לעבודת הבורא. ואם בדרגתו העכשוית אינו יכול עדין לעשות הדבר בשלמות, יקבל על עצמו מה שיכול לקיים לפי דרגתו העכשוית. וכך יקבל עליו תמיד לפי דרגתו, ועל זה יבון במה שמקבל על עצמו בקריאת שמע למסר הנפש, וכדרך שכתוב ב"עלי שור" לענגן הלמוד בחשק ובלי הפסקה.

פרק ה

לישן באפן שאינו מכביד על הגוף

א. במסלול ישרים פ"ט כתוב: הנה מפסידי הנריזות הם מגדילי העצלה. והגדול שבכלם, הוא בקשת המנוחה הגופנית, ושנאת הטרח ואהבת העדוניהם בתשלום כל תנאיהם. כי הנה אדם כזה, ודאי שתכבד עליו העבודה לפני בוראו כבוד גדול. כי מי שירצה לאכל אכילותיו בכל הישוב והמנוחה ולישן שנתו בלא טרד, וימאן ללכת אם לא לאטו, וכיוצא בדברים אלה, הנה יקשה עליו להשפיע לבתי כנסיות בבקר, או לקצר בסעודתו מפני תפלת המנוחה בין הערבים, או לצאת לדבר מצוה אם לא יהיה העת ברור, כל שפן למהר עצמו לדברי מצוה או לתלמוד תורה. ומי שמרגיל עצמו למנוחה האלה, איננו אדון בעצמו לעשות הפך זה פשיצה, כי כבר נאסר רצונו במאסר ההרגל הנעשה טבע שני.

ב. הפרי מגדים (ארח חיים סי' א) כותב: ויהא הוא מעורר השחר, הוא ענין בפני עצמו, שאדם ירגיל עצמו במאכלים קלים וכדומה, שלא יישן הרבה, כי בשנה לא שיף התגברות.

ג. ספר נכד מרן הרב שף זצ"ל רבי אשר ברגמן שליט"א: מעולם לא ראיתי את זקני זצ"ל שוכב על מטתו פשרגליו מכסות בשמיכה, וטעמו ונמוקו עמו: כי בבקר יהיה חם פשררגלים מכסות ויהיה לו קשה לקום.*

* ראה פירוש המשניות לרמב"ם (יומא יט:): "וענין 'והפג אחת על הרצפה', ר"ל הפשיר חמימות רגליך וכו' לפי שהרצפה תצנן הרגלים ותודד השינה וכשיתחממו הרגלים תבא השינה וכו' עכ"ל.

ויותר מזה, באחד מימות החורף הִיָּה קר עד למאד וראיתי שְׁהוּא רועד מקר, כִּיּוֹן שָׁכָף, מְשָׁרְאִיתוֹ שָׁכָב נָרְדָם פְּסִיתִי לוֹ אֶת הַרְגָּלִים תוֹף כְּדֵי שְׁנָה, אָף הוּא מְתוֹף הַשְּׁנָה הַשְּׁלִיף מֵעַל רַגְלָיו אֶת הַשְּׁמִיכָה (תוֹרְתָךְ שֶׁעֲשׂוּעֵי עַל הַפְּסוּיק וַיִּשְׁכַּם אֲבָרְהָם).

ד. הִיָּה יָשָׁן (הַמְשָׁגִיחַ הַגְּאוֹן הַצַּדִּיק ר"א לופְּיָאן זצ"ל) וְרַגְלָיו לֹא הָיוּ עַל מְטָה, רַק עַל הַכֶּסֶף הַסְמוּךְ לְמִטָּתוֹ. וְשָׁאֲלֹתִי אוֹתוֹ: מַה הַטַּעַם? וְעָנָה לִי שֶׁהוּא יָשָׁן בְּצוּרָה כְּזֹאת כְּדֵי שְׂיֵהָא קַל לוֹ לְקוֹם בְּבֹקֶר... (לֵב אֵלֵיהוּ ח"א, מַעֲשִׂים וְהַנְהִיגוֹת בַּתְּחִלַּת הַסֶּפֶר מֵהַדוֹר תַּשְׁמ"ג).

וכיוצא בזה כתב האדמו"ר מפּיֵאסְצָנָה הַשֵּׁם יְקוֹם דָּמוֹ: ...תּוֹכֵל לְבַקֵּשׁ לָךְ עֲצוֹת מִמְּשִׁיחַ בְּכָל דְּבָר. וְכֵן לְמִשָּׁל, אִם עוֹבֵד אֶתָּה לְתַקֵּן אֶת מִדַּת הָעֲצָלוּת בְּשְׁנָה, כִּי אוֹהֵב אֶתָּה לִישׁוֹן הַרְבֵּה, אוֹ שְׁעַבְדְּתָ בַיּוֹם הַזֶּה יוֹתֵר וְנִתְנַגְעַתָּ, וְתִירָא שֶׁתֵּאֱחָר לִישׁוֹן מְחָר יוֹתֵר מִשְׁעַתָּךְ הַקְּבוּעָה, תּוֹכֵל לְנִסּוֹת כָּךְ: לֹא תִשָּׁכַב בְּאַרְךְ מִטָּתְךָ רַק בְּרַחְבָּהּ, וְאֵת רַגְלֶיךָ תִּסְמַךְ עַל כֶּסֶא, וּבְבֹקֶר כְּשֶׁרַק תִּתְעוֹרֵר, תִּדְחַף בְּרַגְלֶךָ אֶת הַכֶּסֶא וְנִמְצָאתָ כְּכֹר עוֹמֵד עַל הָאָרֶץ. וּבִלְבָד אִם לֹא יִזְיֵק לְבְרִיאוֹתֶיךָ, וְלֹא תִהְיֶה עֵינֶךָ בְּכָל הַיּוֹם עַל שְׁלֹא יִשְׁנֶת בְּמִנוּחָה בְּלִילָה, וְגַם אִזּוֹ לֹא תַעֲשֶׂה כָּךְ יוֹתֵר מִפְּעָמִים בְּשָׁבוּעַ (חֹכֵת הַפְּלִמִּידִים פָּרָק י').

ה. עַל מְרֵן רַבִּי יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קִנְיָבְסְקִי — הַ"סְטֵיִפְלָר" — מְסַפֵּר: בַּחֲרֹף, הִיָּה מְבַקֵּשׁ שְׁמִיכָה דְקָה לְהַתְּכֹסוֹת, כְּדֵי שְׁלֹא יִקְשֶׁה עָלָיו לְקוֹם לְתַפְלָה. בְּבַחֲרוֹתוֹ הִיָּה לוֹמֵד עַד אִישׁוֹן לַיִל, וּמִחֲשָׁשׁ פֶּן יֵאֱחָר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, הוֹצִיא סִפְסָל לְרִשׁוֹת הַרְבִּיּוֹם וַיִּשָּׁן עָלָיו, בְּהִיוֹתוֹ בְּטוֹחַ שֶׁהַעוֹבְרִים וְשָׁכִיבִים בְּאַשְׁמֶרֶת הַבֹּקֶר יַעֲרוּהוּ... (תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב עַמ' קכא).

ו. בְּסֶפֶר 'בֵּן לְאַשְׁרֵי' בְּרָכָה מְשֻׁלְּשֶׁת' (לְרַבֵּי יַצְחָק הַכֵּהֵן הוֹבְרַמֵּן זצ"ל) בְּדְרוֹשׁ עַל פְּרִשְׁתַּת בָּלַק (כג, כד) כְּתוּב: הֵן עָם כְּלָבִיא יְקוֹם

וכו' [במדרש רבה] הרי הן ישנים מן התורה ומן המצוות. וצריך להבין, דהפסוק מדבר מקימה, ורו"ל מהשנה. ויש לומר דהפונה פן, הרוצה לקום פלביא, באם ישכב ויישן כסוס אז לא יקנה לזה, אף אם ישכב ויישן פאדם השלם, שבע בתורה ומצוות, אז כשיקומו משנתם יהיו פארייות ויחטפו לקרות קריאת שמע ולהמליך להקב"ה.

ז. והראני הרה"ג בנש"ק ר' יעקב דוד הלברשטאם שליט"א מה שהביא בספר דברי יחזקאל [שינאווא] (תהלים סג, ד-ז) פ' עין זה בשם הרב הקדוש ר' מאיר מפ'מישלאן זלה"ה על דברי הרמ"א בתחלת השלחן ערוך ומה שבאר הדברי יחזקאל שם על פי דבריו.

אם זכרתיך על יצועי וגו', כמו שהיה מרגלא בפומא דהגאון הקדוש מוה"ר מאיר זלה"ה מפ'מישלאן, דהשלחן ערוך ארח חיים (סי' א) התחיל בזה הלשון: יתגבר פארי לעמד בפקר לעבודת בוראו, וכתב הרמ"א ז"ל: ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב. ולכאורה קשה דהמחבר מדבר מענין עמידה, ולמה ידבר הרמ"א עתה מענין שכיבה שהוא דבר אחר, מה ירצה הרמ"א בזה. אלא שהיה קשה להרמ"א, דהמחבר כתב בסתם יתגבר פארי לעמד בפקר לעבודת בוראו, דמי ראה איש ששוכב את עצמו לישן כסוס שיתגבר פארי לעמד וכו'. הלא אם ילך לשכב כסוס, יעמד גם פן כסוס. אלא אם ישכב את עצמו פארי, יתגבר פארי לעמד. לכן כתב הרמ"א פרושו: ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב, ואז יתגבר פארי לעמד וכו'. וזהו אם זכרתיך על יצועי באשמרות אהגה בך.

שָׁלַב ב'

— בעת הקיצו משנתו —

פָּרָק ו

להסיר את החשבונות ולקוים

א. כתב המשנה ברוצה בסעיף הראשון על דברי השלחן ערוך "יתגבר בארי לעבודת בוראו": כי לכה נכרא האדם, כמו שאמר הכתוב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'. ואף אם נשיאנו יצרו בחרף לומר איך תעמד בבקר כי הקר גדול, או נשיאנו בקיץ לומר איך תעמד ממטתך ועדין לא שבעת משנתך, יתגבר עליו ולא ישמע לו, ויחשב בנפשו אלו היה נצרך לעמד לשרת לפני מלך בשך ודם כמה היה זהיר וזריז לעמד בהשכמה להכין עצמו לעבודתו, כל שכן וקל וחרמך בן בנו של קל וחרמך לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ובתחלת ספר סדר היום (לרבי משה בן מכיר מתקופת האריז"ל) כתב: כשאדם נעור בלילה ולבו אומר לו לקום, אין להתרשל בדבר, אלא יקום בזריזות ואזירות חיל, קדם שיתגבר עליו יצרו הרע בטענות ותואנות לבקש ממנו שלא יקום ויתחכם עליו וכל ידע מה, כי הוא זקן וכסיל ויודע דרוך לצוד את האדם ולהפיל אותו במהמורות כל יקום, והכל במועצותיו פדת נתונות. ולכן צריך כל בעל נפש ירא וחרד את דבר ה' שלא ישמע ולא יקבל ממנו, וישליך אותו אחרי גוו. ואף אם יהיה עליו לטרח מצד

כבודות הגוף ועצלותו, ישים מגמתו רצון מלך מלכי המלכים הקב"ה, והכל לנגדו כאין. ובהתלמד אותו בדרך הזה ד' או ה' ימים לא יכבד עליו ולא יהיה עליו לטרח, אדרבא, הבא לטהר מסייעין אותו, ויצרו הרע יתפפה לפניו כעבד לפני אדוניו. ולא ימוט לעולם ממנהגו הטוב, ויסוב ויבלה בה ומינה לא יזוז בחמלת ה' עליו, ויהיה לכן חיל וגבור מלחמה להתגבר על יצרו הרע ולשבר כל טענותיו ותואנותיו.

ב. בספר היראה פותב רבנו יונה: טוב לגבר פי ישא על בנעוריו, כי טוב לאדם לשאת ולסבל על של הקב"ה וכו'. אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי העולם.

בכל בקר בהקיצו משנתו יזדעזע ויהיה נרתע ונחפר מאימת הבורא, בזכרו חסדו אשר עשה לו ואמונתו אשר שמר לו כי החזיר לו נשמתו אשר הפקיד אצלו. ואז יברך בלבו הבורא אשר הגדיל לעשות עמו, כי חדש והחליף כחו. ובשומו הדברים האלה על לבו תבער אהבת הבורא בלבו, ואז אל יסב על מטתו כדרך העצל, אך במהירות וזריזות יקום מיד. ואם יפגע בו מנוול ויוליכנו דרך עצלות, ישיב אמריו לו וישים אל לבו כי אם יקרא גוי בעל-חוב או אדם אחר יקום מיד, או מפני כבוד אדם או מפני רוח שייביא לו חיי שעה או מיראת הפסד ממון, כמו נפלה דלקה בעיר, יקום מיד במהרה ולא יתרשל, או אם יצטרך ללכת לעבודת המלך יקום ואל יתרשל, פן יעלילו עליו או למצא חן בעיני המלך. על אחת כמה וכמה לעבודת מלך מלכי המלכים הקב"ה, שיש לו להזהר לקום במהירות ובזריזות, ויירא פן יאחר לבא, וכל מעשיו יחשב לעשות לשם שמים, ולפי כחו ילך בדרך החכמים ויהיה נכנע, ע"כ דבריו הקדושים.

ג. ובספר שבט מוסר (פרק כז) כתב: עוד אלמדך דרך בעשותך איזה מצוה שלא ימצא יצרך מקום לעכבך ולמנעך

ממנה. והוא, בבא המצוה לידך מיד קום רויץ לעשותה בלי שתחשב עליה כלל. שאם תתעכב רגע לחשב בה, יש לו מקום לבלבלך במחשבות ועצות המונעות עשייתה, מה שאין בן כשמיד קמת ורצת על עשייתה, דכיון שנכנסת על עשייתה, שוב אינו יכול לך, דהבא לטהר מסייעין לו מן השמים, דמיד שבא לטהר מסייעין אותו, אף על פי שעדין לא עשה.

גם בבקר מיד כשתעור משנתך, מיד שתפקח עיניך, השלך הפסחות מעליך וקום על רגליך, ואל תחשב אפלו רגע בענין קימתך, דזהו פתחו של יצר להתחיל לפתותך שלא תשכים לתפלה.

גם לזרו אדם עצמו לקום מיד מעל מטתו להשכים לבית הכנסת, ישים נגד עיניו שאם יאמר לו שנפל אש בבית, מיד יקום לברת, פן ישרף. ואף על פי שהוא חרף גדול וכבדות השנה עליו וגשם מטר, לא יחוש על כל זה כדי להציל עצמו מהשרפה, ואף על פי שלא היה נשרף רק הגוף ולא הנשמה, כל שפן וקל וחמר שלא יתראש לקום לעבודת בוראו להציל נפשו וגופו משרפת גיהנם אשר אשו לא תכבה. ולא יחוש לא לצנה ולערכות השנה ולא לשום דבר.

וכן אם תשכב על מטתך ויבא עליך רוצח ותרכו שלופה בידו, מיד תקום לברת, בלי מתון לחשב מה זה ועל מה זה. שים נגד עיניך, שאם לא תקום להשכים לתפלה, תרכו של מלאך המות עליך, בלי מקום לברת להנצל ממנה פתרכו של בשר ודם שעל ידי בריחה יכול אדם להציל עצמו ממנו.*

* ומובא על הרה"ק ר' שמחה זיסל מקעלם זי"ע (המאורות הגדולים עמ' פה, פח), שכן היה דרכו כל בוקר, מיד כשהקיץ משנתו קפץ מהמטה בחפזון רב, כאילו שודד

גם שים נגד עיניך, שאם לך דבר מלך שלטון שתשכים לפתחו, שרוצה לצוות לך דבר, בודאי שלא תישן כל הלילה עד הבקר, כדי שלא תכביד עליך השנה בבקר, (ולהשכים) [ותשכים] לפתחו כדי שלא לבטל דבריו, כל שכן וקל וחמר לקום באשמרת להשכים להקביל פני שכינה ולקבל שְׁכָר לעולם הבא.

ולא בלבד בעבור דבר המלך אתה משכים מיִראת המלכות כראוי, אלא אפלו בעבור איזה דבר רוח שיש לך שאם יעבר השעה תפסיד, אתה משכים בלי אחור כלל, ואינך חושש לא לצנה ולא לשנה, וגם אין מעצב לך גשם ומטר ושטף מים רבים. וכיון שכן, לא תהיה כהנת כפונדקית, לקום באשמרת להתפלל לבוראך הַזֶּן ומפרנס אותך.

ובהמשך דבריו הוסיף: או איש אשר בו שְׁכָר רגל או שְׁכָר יד, שנפל בלילה ונשבר, לא ישקט מלבקש רחמים שיאור היום, להשכים לפתח הרופא שיבקש לו רפואה. והנה אדם עושה כף לרפאות איבר אחד, איך לא יעשה כף להשכים רפואה לנפשו ולכל גופו שכל איברים כלולים בו, להשכים לפני בוראו ולשאל ממנו סלח לנו אבינו כי חטאנו, שהוא רפואת הנפש, ורפאנו ה' וכו' שהיא רפואת הגוף. וכאן ודאי, וגבי רפואת בשר ודם ספק. והרביתי במשלים, אם שמן האחד מוכן לכלם, משום ששנוי הדברים במלות שונות מושכין את הלב כנודע, ומתפעלים יותר לשומעיהם, עכ"ל.

ורוצח עומד על גבו וסכין בידו, ובכך שבר את מדת העצלות והרגיל עצמו בזריות, ועד כדי כך - שביומו האחרון כשהיה כבר זקן וחלוש ועומד לפני גסיסתו, ג"כ זכה לקיים עבודה זו - לאזור כוחותיו בעוז וגבורה, ולקפוץ מהמטה...

אמר המלֵקֵט: ראייתי אֵל לְבִי לְהִבִּיא דְגָמָא נּוֹסֶפֶת בְּעֵינֵי. הִנֵּה אִם בְּאֲמֻצֵּעַ הַלִּילָה בִּשְׁעַת שְׁנָתוֹ יִשְׁמַע אָדָם אֶת בְּנוֹ הַתִּינוּק מִשְׁתַּעַל וּמִשְׁתַּנַּק בְּקוֹל כְּעוֹמֵד לְהַחֲנֹק רַחֲמָנָא לְצִלָּן, הֲלֹא מִיָּד יִקְפֹּץ מִמִּטָּתוֹ וּכְחֵץ מִקֶּשֶׁת יִגִּיעַ לְעִרְיָסָתוֹ, וּבְאַחַת תְּפוּג תִּרְדָּמָתוֹ וַיְהִיָּה בְּצִלִּילוֹת מַחוּ כְּעוֹמֵד בְּאֲמֻצֵּעַ הַיּוֹם, עַל מְנַת לְחַלֵּץ אֶת בְּנוֹ מִצָּרָתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ הַשֶּׁבֶט מוֹסֵר נִשְׁאֵל, מִדּוּעַ נִפְלְאָת נִשְׁמָתוֹ הַצְּנוּחַת וּמִשְׁתַּעַלָּת וּמִשְׁתַּנַּקָּת כְּעוֹמֵדָת לְהַחֲנֹק מִתְּאֹת שְׁנָתוֹ שְׁבָאָה עַל חֲשׁבוֹן עֲבוּדַת בּוֹרְאוֹ שֶׁהִיא מְזוֹן נִשְׁמָתוֹ, מִדּוּעַ נִפְלְאָת הִיא מְגוּפּוֹ וּמְגוּף הַקְּרוּבִים אֵלָיו?!

ד. וּמִן הָעֵינַן לְהִבִּיא כָּאֵן גַּם הַמַּעֲשֵׂה בְּמֶרֶן הַחֲזוֹן אִישׁ הַמוּבָא בְּסִפְרֵי אֲרָחוֹת רַבְּנֵינוּ (ח"ג עמ' קלב): סֵפֶר לִי הַגָּאוֹן הֶרֶב חַיִּים קִנְיָבְסְקִי שְׁלִיט"א, פֶּעַם נִכְנַס בַּיּוֹם לְחֹדֶר וַרְאָה אֶת מֶרֶן שׁוֹכֵב עַל מִטָּתוֹ וְצוּעַק עַל עֲצָמוֹ "עֲצָלָן מָה אַתָּה שׁוֹכֵב" וְקִפֵּץ מִמִּטָּתוֹ.

ה. הַמְּשַׁגֵּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' דָּן סָגַל שְׁלִיט"א סֵפֶר שֶׁהַגָּאוֹן הֶרֶב שְׁלֵמָה זְלַמָּן אוֹיְעֶרְבֶּף זצ"ל אָמַר לוֹ פֶּעַם, שְׁאֲפִלוּ אִם הוּא יִלְךְ לִישׁוֹן בְּחֵמֶשׁ אַחַר הַצְּהָרִים, עֲדִין יְהִיָּה קֶשֶׁה לוֹ לָקוּם בַּבֶּקֶר! וְאֲנִי בְּטוֹחַ — הוּא אָמַר, שְׁאֲקַבֵּל שְׁכָר עַל כָּל יוֹם שְׁאֲנִי קָם. הוּא לֹא יְהִיָּה צָעִיר כְּשֶׁדִּבֶּר אֹתִי, הוּא כָּבֵד הִיָּה ר' שְׁלֵמָה זְלַמָּן.

ו. וְנִבְיָא כָּאֵן גַּם מַה שְׁמִסְפֵּר עַל הַגָּאוֹן הֶרֶב דּוֹד פּוֹבְרֶסְקִי זצ"ל וְשִׁיף לְעֵינֵינוּ: גְּבוּרָה מִפְּלֵאָה שֶׁל 'מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ' גְּבֻרָה עַל כָּל מְכֻשׁוֹל. גְּבוּרָה זוֹ לֹא הִיָּתָה שֶׁל יוֹם אֶחָד, אֲלֹא הִיא נִמְשָׁכָה דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, שָׁנָה בְּשָׁנָה, עֲשָׂרוֹת עֲשָׂרוֹת בְּשָׁנִים. סֵפֶר מְלוֹהוּ הַקְּבוּעַ: יוֹם אֶחָד בְּיוֹם קָר וְגִשְׁם בְּאֹתִי לְקַחְתּוֹ מִבֵּיתוֹ כְּכֹל יוֹם לְפָנוֹת בֶּקֶר, לֹא עָלָה בְּדַעְתִּי שְׁמָא הַדֵּלֶת לֹא תִפְתַּח. הַדֵּלֶת נִפְתְּחָה וְרֹאשׁ הַיְּשִׁיבָה נִצַּב עִם הַתְּנוּחָה הַקְּבוּעָה וְהַחֵל לְלַכֵּת. הַבְּחוּר

הטָה אֶזֶן וְחָשַׁב: הִנֵּה יִתְחִיל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה כְּבָכֵל בְּקֹר לְדַבֵּר בְּלִמּוּד בְּעֵנֵי הַסּוּגָיָא, דְּבוּר שְׁכָלוּ הַמְשִׁכִּיּוֹת עַל מַה שְּׁעָסַק אֶתְמוֹל עִם בֶּן שִׁיחוֹ. וְהִנֵּה מְשֻׁהוּ לֹא צְפוּי מִתְרַחֵשׁ, הָאֶזֶן שׁוֹמְעַת דְּבַר שׁוֹנֵה מִהֶרְגִּיל וְרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מִתְחִיל לֹמַר לְבַחוּר: הַשׁוֹמֵעַ אַתָּה? דְּעַר "אַלְטֵעַר" אִיז גִּינְעֵן הַיִּינְט בֵּי מִיר! (ה'זָקֵן" הִיָּה אֲצִלִּי). הַבַּחוּר שָׁתַק וְהִרְהַר לְעֲצָמוֹ הָאֵם הוּא שׁוֹמֵעַ נֶכּוֹן מַה רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה אָמַר, וְשָׂאל בְּחָשׁשׁ לְאִיזָה זָקֵן מִתְפַּנֵּן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה. רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מְשִׁיב "דְּעַר מְלֶךְ זָקֵן וְכִסִּיל"! הַבַּחוּר הֵעִז וְשָׂאל: וּמַה רָצָה הַמְּלֶךְ זָקֵן וְכִסִּיל מֵרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה? הַשִּׁיב רַבִּי דָּוִד: "נֶאֱדָף צָעַן מִיְנוּט שְׁלֹאפֶן אֵין בְּעַט" (עוֹד עֶשֶׂר דְּקוֹת שֶׁל מְנוּחָה בַּמְטָה). חָלַף בְּמַחוֹ שֶׁל הַבַּחוּר לְשָׂאל: נוּ, כְּבָר הִיָּה יוֹתֵר טוֹב לְהַשְׂאֵר עוֹד עֶשֶׂר דְּקוֹת בַּמְטָה בְּיוֹם גְּשׁוּם כְּזֶה, כְּדִי שְׂרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה יוּכַל לְצַבֵּר כַּח לְמִשְׁךְ הַיּוֹם. הוֹכִיחוּ רַבִּי דָּוִד בְּנֵעַם וְאָמַר לוֹ: חֲבִיבִי, דַּע לָךְ, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר חֲמֵשׁ דְּקוֹת. כָּל הַמְּלַחְמָה נִמְצָאת שָׁם בְּחֲמֵשׁ דְּקוֹת הָאֵלֶּה, לְכֵן אָסוּר לְוֹתֵר לְזָקֵן הַיִּצֵּר הַרַע עַל חֲמֵשׁ הַדְּקוֹת הַלָּלוּ.

וְאִכֵּן פְּעַם הַתְּבִטָּא לַמְּשִׁיבֵי הַגֵּר"ד זִינְגֶרְבִּיץ זצ"ל: הַלֵּילָה לֹא יִכְלָתִי לְהַזִּיזוֹ אֲצַבֵּעַ וְלָקוּם מִהַמְטָה, אֲבָל יִדְעָתִי שְׂאֵם לֹא אָקוּם הַלֵּילָה גַם מִחַר לֹא אָקוּם, וְלָכֵן בָּאתִי (מִפִּי הַשְּׂמוּעָה).

ז. [וְעַל הַיְסוּד הַזֶּה שְׁמִלְחַמַת הַיִּצֵּר עַל מִסְפַּר הַדְּקוֹת שֶׁל אַחוּר הַקִּימָה הִיא מְלַחְמָה עַל הַכֹּל], הַבִּיא הַבֵּן אִישׁ חֵי רְמֵז מִהַפְּסוּק (תְּהִלִּים קִיט, קכו) "עַת לַעֲשׂוֹת לְה' הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ", דְּדוֹד הַמְּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם עוֹמֵד וּמְזַהִיר לְעֲצֵל שְׂאִינוּ רוֹצֵה לָקוּם מִמְטָתוֹ, בְּאָמְרוֹ מַה לִּי לְמַהרֵּ הֲלֹא עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל וְ"עַת לַעֲשׂוֹת לְה'" — יֵשׁ עוֹד הַרְּבֵה עַת לַעֲשׂוֹת מְצוּוֹת לְה', אוֹמֵר לוֹ דָּוִד הַמְּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, תִּדַּע בְּנִי כִי עַל יְדֵי זֶה "הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ", מְחַשְׁבוֹת

כֵּאלוּ יִפְרוּ אֶת כָּל תּוֹרַתְךָ, וַיִּגְרְמוּ שְׂלֵא תַעֲשֶׂה כְּלוּם וְלֹא תִלְמַד כְּלוּם, וְתַפֵּל לְגַמְרֵי בְרִשְׁתּוֹ שֶׁל הַיָּצָר הַרַע חֵס וְשָׁלוֹם.

זוה מעקרי היסודות של יהודי, ובזוה נפר ההבדל הגדול בין יהודי לגוי, וכדמצינו בתורה ההבדל בין שנת רשעים לשנת צדיקים. דבאברהם אבינו עליו השלום נאמר (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבקר — ומיד קם בזריוות לקים מצות ה' — ויחבש את חמרו. וכן יעקב אבינו עליו השלום נאמר עליו (שם כח, טז) וייקץ יעקב משנתו — ומיד אמר — יש ה' במקום הזה וגו', ונתלבש ביראה גדולה לעבודת ה'. מה שאין כן בפרעה נאמר (שם מא, ד-ה) וייקץ פרעה — ומיד הפך את עצמו לצד השני — ויישן ויחלם שנית (עין פנים מאירים פ' ויצא, יודעי בינה פ' ויצא, ובגן דוד פ' מקץ). (שיחות בעבודת ה', שיחה ב' מתגבר בארי).

ח. ויש להבין מהו המקור לכל הטצדקי והטענות של הטוענים שאינם יכולים בשום אופן לקום בשעה מקדמת, ויש התולים זאת בכטול תורה שייגרם להם במשך היום אם יקומו מקדם, ואינם חושבים לרגע כיצד ילכו לישן מקדם יותר, או שחושבים, אך לא מוצאים שום דרך לישן מקדם יותר... ועוד טענות שונות ומשונות.

על כן בא המסלת ישרים בפרק ו' וקובע: ואולם אם תשאאל את פי העצל יבוא לך במאמרים רבים ממאמרי החכמים והמקראות מן הכתובים והטענות מן השכל, אשר כלם יורו לו לפי דעתו המשבשת להקל עליו ולהניחו במנוחת עצלתו. והוא איננו רואה שאין הטענות ההם והטעמים ההם נולדים לו מפני שקול דעתו, אלא ממקור עצלתו הם נובעים, אשר בהיותה היא גוברת בו, מטה דעתו ושכלו אל הטענות האלה אשר לא ישמע לקול החכמים ואנשי הדעה הנכונה. הוא מה ששלמה צוח ואומר

(משלי כו): חכם עצל בעיניו משבעה משיבי טעם. פי העצלה איננה מנחת לו שיהיה אפלו חש לדברי המוכיחים אותו, אלא יחשב הפל לתועים ושוטים והוא לבדו חכם.

ומבאר בפרוש 'פי כהן' על המסלת ישרים שם וזה לשונו: מאיר לנו המסלת ישרים בדבריו אלו הקצרים, שכל האמתלאות המצויים הן מחמת קר או חם וכו', אף שלפי ראות עינינו הן נראות נכוחות וישרות, שהרי מאד קר או מאד חם וכו' וכו', מפל מקום כל בלן הן מזיפות מתוכן, דשרש כלם הוא אף ורק כבדות העצלות, שאלו בוער אש להט לעבד את הבורא על ידי למוד התורה וקיום המצוות אין מקום כלל לכל אלו האמתלאות המונעים מעבודת ה', עכ"ד.

ומן הענין להביא פאן הדברים הנפלאים שכותב הרב דסלר (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 133) בענין זה של הטענות והאמתלאות של העצל: הנה ידוע שאחד מפלי זינו הגדולים של השטן הוא כח ההטעיה, שהאדם מטעה את עצמו. אבל יש בזה עקר גדול מאד, והוא יסוד גדול בעבודת ה': ההטעיה אפשרית רק כנגד החיצוניות, כלומר נגד אותן המדות, המעלות והמעשים שהן פרי חנוכו. במה שנקנה ונקבע בפנימיותו של האדם לא תתכן הטעיה כלל.

למשל, אם ההתעוררות לקום ממטתו וללכת להתפלל עם הצבור באה מצד החנוף אז שיה שייטעה את עצמו, בחשבו שבודאי היה ראוי ללכת להתפלל, אלא שראוי לחשש היום לבריאותו, וכדומה; וזה משום שבפנים הלב חפצו שלא ללכת לתפלה בצבור. אבל אם ההתעוררות לתפלה בצבור באה מפנים לבבו ממש, הרי כבר אין שרש וסבה אל ההטעיה, פי הרי זה חפצו האמתי.

אולם כשהרצון הפנימי הוא לרעה, והוא נגד מה שקבל על ידי חנוכו, מתבייש האדם קצת; וכדי להתחבא מבשתו הוא מטעה את עצמו, וממציא כל מיני אמתלאות. עכ"ד.

ט. וכאשר נוסף להתבונן נראה שהכבוד והעצלות אינן משפיעות על הקימה בלבד, אלא גם על ההליכה לישן בזמן. שהמתבונן בדבר תמה, הרי השנה הנאה היא, והיה נתן לצפות שהאדם ימשך למצב זה כהמשך הברזל אל אבן השואבת... אלא שיש לכך שתי מניעות:

א] 'ללכת לישן' היא פעלה, והעצל למרות עיפותו, מתעצל לקום לעשות זאת. עינינו הרואות פעמים רבות שהעצל נרדם בלי לפשט את בגדיו, מחמת עצלותו להתארגן פראוי לשנה.

ב] זה אחד מדרכי היצר להקל מעליו את מלחמתו עם האדם פדי שלא יקום לעבודת בוראו פראוי, שמפתה את האדם שילך לישן מאחר פדי שיהיה עיף בבקר ולא יהיה בכחו להתגבר על יצרו.

ועל פן, אף אם לא יצליח היצר להשיאו לישיב בטל, ישכנע אותו להתעסק באיזה דבר בתואנה שהוא כל כך חשוב שאי אפשר לדחותו, וכיוצא בזה.

י. והנה התורה מזהירה את הדין היושב בדין שלא יטל שחד כיון שהשחד בכחו לעור עיני חכמים (שהתורה מעידה עליהם שהם חכמים) ולסלף דברי צדיקים (שהתורה מעידה עליהם שהם צדיקים), ומזה עלינו ללמד כמה עלינו להתרחק מלסמך על שקול דעתנו במקום שיש לנו נגיעות אישיות. וידוע מה שאמרו על "אריסטו" גדול הפילוסופים (שהרמב"ם העריך את חכמתו), שפפר במציאות ה' רחמנא לצלן בגלל נגיעת תאות העולם הזה, וזאת למרות כל

חֲכָמָתוֹ, וְאַף שֶׁעֲנִין מְצִיאֹת ה' הוּא דְבַר פְּשוּט וּבְרוּר לְכָל בַּר דַּעַת
בְּשֵׁמֶשׁ בְּצַהָרִים, וּבְרוּר שֶׁהוּא מְפַיֵּי שֶׁהִנְגִיעָה סְמָאָה אֶת עֵינוֹ (רֵאָה
בְּהִרְחֵבָה בְּקֶבֶץ הָעֲרוֹת עַל יְבָמוֹת, בְּאוּרֵי אַגְדוֹת עַל דְּרָף הַפֶּשֶׁט ס"א).

וְכַאֵן נִשְׁאַלְתָּ הַשְּׂאֵלָה, מֵדוּעַ לֹא יִחַשֵׁשׁ כָּל שִׁירְאָתוֹ קוֹדֶמֶת
לְחֲכָמָתוֹ שֶׁמָּא מְשַׁחֵד הוּא מִתְּאַנּוֹתוֹ לְמְנוּחַת הַגּוּף, וְצָרִיךְ הוּא
לְשֵׁאל בְּזֶה דַּעַת תּוֹרָה, מִתִּי עָלָיו לְקוֹם, וּמִתִּי עָלָיו לִישׁוֹן.

וְכֵן הֵאֵם רְאוּי לְעַכֵּב אֶת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע עַד סְמוּךְ לְסוּף זְמַן
קְרִיאָתָהּ בְּעִבּוּר סְבֵה פְזוֹ אוֹ אַחֲרֶת, דֵּהָא מְצִינוּ דְרְאוּי לְהַקְדִּים
זְמַן קְבֻלַּת עַל מְלָכוֹת שְׁמַיִם כְּכֹל הָאֶפְשָׁר, וּכְמוֹ שֶׁשִּׁנְיָנוּ (בְּרִכוֹת
פָּרָק ב מִשְׁנָה ה): קָרָא [-רַבֵּן גְּמִלְיָאֵל] בְּלִילָה הָרֵאשׁוֹן שֶׁנִּשְׁאָ, אָמְרוּ
לוֹ תְלַמְדִּיּוֹ לֹא לְמַדְתָּנוּ רַבְּנוּ שֶׁחֲתַן פְּטוּר מִקְרִיאַת שְׁמַע בְּלִילָה
הָרֵאשׁוֹן, אָמַר לָהֶם אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם לְבַטֵּל מִמֶּנִּי מְלָכוֹת שְׁמַיִם
“אֶפְלוּ שְׁעָה אַחַת” (עִין בְּזֶה בְּפְרוּשׁ תַּפְאַרְתַּי יִשְׂרָאֵל שָׁם).

וְכֵן מִשְׁמַע שָׁם בַּפ"ג מ"ה לְגַבֵּי בַעַל קָרִי שֶׁיֵּרֵד לְטָבֵל [אֵם
יְכוּל לְעֲלוֹת וּלְהִתְכַפּוֹת וּלְקָרוֹת עַד שְׁלֹא תִגַּץ הַחֲמָה, יַעֲלֶה
וְיִתְכַפֵּה וְיִקְרָא, וְאֵם לֹא יִתְכַפֵּה בְּמַיִם וְיִקְרָא. וְהָא לְעֲלוֹת מִבֵּית
הַטְּבִילָה וּלְהִתְלַבֵּשׁ הָיִי זְמַן מוֹעֵט מְאֹד, וּבְכָל זֹאת עֲדִיף שֶׁיִּקְרָא
בְּתוֹךְ מֵי הַמְּקוּוֹה הַעֲכוּרִים (כְּדִי שְׁלִבּוֹ לֹא יִרְאֶה אֶת הָעֲרוּהָ) וְלֹא יֵאָחַר
בְּמַעַט אֶת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע].

וְכִף פּוֹסֵק הַשְּׁלַחַן עָרוּךְ (אֲנַח חַיִּים ס"י נח ס"ב), שֶׁאֶפְלוּ אֵם לֹא
קָרָאָה קִדְּם הַגַּץ הַחֲמָה כְּנֹתִיקִין חֵיב לְהַקְדִּים לְקָרוֹתָהּ בְּמַהֲרָה כָּל
מָה שֶׁיּוּכַל, וְאִסוּר גְּמוּר לְהִתְאַחַר עַד סוּף הַזְּמַן, כְּמ"ש הַגְּר"א
בְּשֵׁם הַירוּשְׁלָמִי (מוֹבָא בַּמ"ב שָׁם סק"ג). וּבַגְּמָרָא (בְּרִכוֹת כ"ט:) אָמְרוּ
דְּבַמְעַרְבָא לְיִיטִי עַל זֶה, וְחִלְיָה לְזִלְזַל בְּקַלְלַת חַז"ל (תַּכּוֹן הַדְּבָרִים
מִהַסְפָּר אַרְחוֹת יִשְׂרָאֵל לְמַרְן הַגָּאוֹן הַרַב חַיִּים קַנְיָבְסְקִי שְׁלִיט"א).

יא. אמר המלקט: ענין זה של ההשפעה השלילית של נגיעה על שקול הדעת הנכון, הואיל דאתא לידן יש בנותן טעם להביא את אשר בארתי על פיו בסיעתא דשמאי.

במדרש רבה (תולדות פס"ה סי' כב) מובא מעשה ביוסף משיתא שהיה בזמן החרבון, וכך פתוב שם: בשעה שבקשו שונאים להכנס להר הבית אמרו יכנס מהם ובהם תחלה. אמרין ליה [ליוסף משיתא]: עול, ומה דאת מפיק דידך. נכנס והוציא מנורה של זהב. אמרו לו: אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו, אלא עול תניגות ומה דאת מפיק דידך. ולא קבל עליו וכו'. אמר: לא די שהכעסתי לאלקי פעם אחת אלא שאכעיסנו פעם שניה וכו'. נתנו אותו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו. הנה מצות ואומר וי, אוי שהכעסתי לבוראי, ע"כ.

ושמעתי שהרב מפוניבז' שאל: מאחר שבתחלה הסכים להכנס אל הקדש פנימה ולא חשש לכבוד המקדש וקדשיו, מדוע סרב להכנס פעם שניה למרות שענוהו ענוים קשים ומרים על ידי קצוץ אצבעות ידיו ורגליו בחמור של חרשים. ותרוץ שזהו הכח הגדול של קדשת בית המקדש, שברגע שונכנס פנימה כבר השפיע כל כף עד שיכול היה לעמד בכל הנסיונות הנוראים.

ושאלתי, מדוע אם כן הוציא את המנורה, הלא ברגע שונכנס כבר השפיע מקדשת בית המקדש והיה לו לחזר מיד לאחוריו?!

ותרצתי בסיעתא דשמאי, שזהו כחה של נגיעה. בשעה שונכנס סבור היה שיקח את המנורה לעצמו, ולכן לא השפיעה עליו קדשת בית המקדש, כי הנגיעה סמאה את עיניו ולא הרגיש באור וזהר קדשת המקדש, ורק כשיצא והוברר לו שלא לו תהיה, וכתלה הנגיעה, בערה בו קדשת בית המקדש, ושוב לא התעמעם

אורה אף למול שום נגיעות של ממון ויסורי גוף, ולקף התגבר ועמד בנסיון ומסר נפשו בגבורה עלאית.

יב. ובצעקי בדברים אלה התעוררתי לשאל מדוע על קריאת שמע של ערבית שאפשר לקימה במשך זמן רב, מצאת הפוכים עד עלות השחר, גזרו חכמים לקרותה עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העברה, "שלא יאמר עדין יש לי שהות ותעבר עונתה" (לשון ר"ע מברטנורא), ואלו לקריאת שמע של שחרית שמתחלת זמנה עד סופה יש רק שלש שעות, לא גזרו חכמים לקרותה עד זמן שקדם לסוף זמנה, כדי להרחיק את האדם מן העברה.

ונראה שהתשובה פשוטה, דאדרבה, שצרו חכמים דמחמת הזמן המועט לא יאמר אדם "עדין יש לי שהות" ויזדרו לקרא.

ועתה צא וראה ירידת הדורות, שבנימינו ה"שטיבלאך" מלאים מתפללים דקות ספורות לפני תם זמן קריאת שמע, הפך מה שסמכו חז"ל על כף שפיון שזמנה קצר וזדרזו לקראה בתחלת זמנה. ומה עגום המחזה של המתפללים הנאבקים עם מלות התפלה לאמרן במהירות עצומה (או בדלוגים) כדי להספיק לקרא קריאת שמע קדם סוף זמנה. "ויש" שגם לא מספיקים לקרותה לפני סוף זמנה, ומאבדים מצנת עשה מדאורייתא, שעל זה נאמר "מענת לא יוכל לתקן" (חגיגה ט:). ואפלו בטל פעם אחת קריאת שמע דומה כמי שלא קרא ק"ש מעולם (ברכות סג ע"ב), השם יצילנו.

וחמור יותר, שיש מנגינים שמתחילים אחרי סוף זמן תפלה עד קרוב לחצות היום, ונכשלים במה שפתוב במשנה ברורה (סי' נח ס"ק כו) שהמברך ברכות קריאת שמע אחר זמן תפלה ברכותיו לבטלה, ועי"ש במשנה ברורה ובביה"ל לעננן אם היה אנוס עד אז.

וּכְבֹּר נִתְבָּאָר שְׂאָף אִם מְגִיעִים לַיָּדַי זֶה בְּגִלְל שְׂמֵאֲחָרִים בְּנֶשֶׁף
בְּעֵמֶל וְעֶסֶק הַתּוֹרָה, פְּשוּט שְׂאִין לְמוֹד הַתּוֹרָה יָכוֹל לָבֵא עַל
חֲשִׁבוֹן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה שְׁכָל כֻּלָּה יִרְאֵת שְׁמַיִם. וַיֵּשׁ לְשֵׂאל
הָאִם אֵין זֶה בּוֹר עֵמֶק שְׁפוֹרָה הַיֵּצֵר בְּדוֹר זֶה כְּדֵי לְהַפִּיל לְתוֹכוֹ
אֶת עוֹלָם הַתּוֹרָה הַמְתַּעֲצֵם וּמְתַרְחֵב בְּחֶסֶדֵי ה', וְהָאִם אֵין הַיֵּצֵר
שׁוֹמֵט בְּזֶה אֶת הַקְּרָקַע מִפְּתַח עוֹלָם הַתּוֹרָה עַל יַדֵי נְטִילַת הַיִּרְאֵת
שְׁמַיִם* שְׁבִלְעֵדֶיהָ אֵין לַתּוֹרָה קִיּוֹם רַחֲמָנָא לְצִלָּן.

* ב' עיין לקמן פ"ט אות יח (בהערה) דברי ספר שערי רחמים, דינים והנהגות
מהגר"א והגר"ח מוולוז'ין.

פרק ז'

חייב הזריזות בקיום המצוות וטעמיו

א. בספר ארחות צדיקים בשער הזריזות כתוב: אמר רבי יהודה בן תימא: הוי עז פנמר וקל פנשר רץ פצבי וגבור פארי לעשות רצון אביך שבשמים (אבות פ"ה מ"כ). ראה איך הזהירו לעשות עצמו קל וגבור על המצוות! וכן אמר דוד (תהלים קיט, ס): חשתי ולא התמהמהתי לשמר מצותיך. וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה: ושמרתם את המצוות (שמות יב, יז), אל תקרי "מצוות" אלא "מצוות", אם תבא מצוה לידך אל תחמיצנה, אלא עשה אותה מיד (מכלתא).

הרב דסלר בספרו מכתב מאליהו (ח"ג עמ' 19) מסביר לנו את הדברים הנ"ל בצורה נפלאה: הקב"ה נותן מצוות, ומכניסן כביכול לתוך ידו של אדם. אם ימהר ויחטפן הרי הן שלו, ואם לאו, המקטרגים והמזיקים (כמו החידקים הממלאים את החלל, ומפסידים ומחמיצים כל דבר השוהה באויר יותר מהראוי) באים ומפסידים גם את המצוות שהחמיצן האדם במעוט זריזותו.

זה באור אמרם ז"ל (מכלתא שמות יב, יז): "ושמרתם את המצוות — אל תהי קורא המצוות אלא המצוות, "מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה". ולא עוד, אלא אפלו מה שמבטיח הקב"ה לאדם, לא הבטיח אלא על מנת שיחטפנו בזריזות. דבר זה מבאר בילקוט (מלכים א ס"י קסח): "והורדתם אתו אל גחון וכו' ויען בניהו אמן בן יאמר ה' וכו'. והלא כבר נאמר הנה בן נולד לך וכו'; אלא הרבה קטגורין יעמדו מפאן עד גיחון. מפאן שאין הבטחה

לצדיקים בעולם הזה". הרי אף על פי שהבטחה מלכות שלמה, היו צריכים להזדרז בהמלכתו, כדי שהמקטרגים לא יחמיצו וימלקלו את הדבר. עכ"ל.

ב. ועקר הדברים ובאפן דומה כבר כתב המסלת ישרים, וכך הוא כותב בפרק ו: וכלשון זה אמרו ז"ל (פסחים ד.) זריזים מקדימים למצוות. וזה, כי כמו שצריך פקחות גדול והשקפה רבה להנצל ממוקשי היצר ולהמלט מן הרע שלא ישלט בנו להתערב במעשינו, כן צריך פקחות גדול והשקפה לאחז במצוות ולזכות בהם ולא תאבדנה ממנו. כי כמו שמסבב ומשתדל היצר הרע בתחבולותיו להפיל את האדם במכמורות החטא, כן משתדל למנע ממנו עשיית המצוות ולאבדם ממנו. ואם יתרפה ויתעצל ולא יתחזק לרדף אחריהם ולתמוך בהם, ישאר נעור וריק מהם בודאי.

וכתב עוד שם בפרק ז: חלקי הזריזות שנים: אחד — קדם התחלת המעשה, ואחד — אחרי כן. קדם התחלת המעשה הוא, שלא יחמיץ האדם את המצוה, אלא בהגיע זמנה, או בהזדמנותה לפניו, או בעלותה במחשבתו, ימהר יחיש מעשהו לאחז בה ולעשות אותה, ולא יניח זמן לזמן שיתרבה בינתים, כי אין סכנה כסכנתו, אשר הנה כל רגע שמתחדש, יוכל להתחדש איזה עכוב למעשה הטוב.

ובפרוש "פי כהן" האיר בזה דברים נוספים, וכתב כך: מעלת הזריזות היא לא עצם המהירות, אלא מה שפנימיותה, היא השמירה והזהירות שלא יאבד המצוה מתחת ידו, שלכן הגדרת מצב זה אצלו היא מצב נורא של סכנה, כלשון המסלת ישרים: "כי אין סכנה כסכנתו". דאין פגנת המסלת ישרים רק על עצם העבדא שהיא סכנה נוראה, אלא כך מצב זה נרגש אצל הזריז,

ולכן הוא מקדים למצוות, יען היות אצלו סכנה נוראה לאחר את המצוה.

ג. ויש בזה עוד ענין, שנתן ללמד אותו מהדברים הבאים: שמעתי מתלמיד חכם, שספר על יהודי שהתמוטט ביום בהיר ונפטר תוך מספר שעות רחמנא לצלן. אותו יהודי למד אותי מוסר עצום. הוא התמוטט בשעה שמונה בבקר (בערך), אבל לפני כן הספיק להתפלל שחרית בהגין החמה בהרגלו, קרא קריאת שמע בהלכתה, התעטף בטלית, הניח תפלין, זכה לתפלה בצבור, 'אמן יהא שמיה רבה', מספר פעמים, קדשה, אמן דברכות. באותו יום הוציאו ספר תורה וקבל עליה. וכמדומי שאמר שגם השתתף בשעור הקבוע שאחרי התפלה. כל כך הרבה מצוות עשה דאורייתא ומצוות דרבנן (חלקן סגליות שנאמר עליהן כאלו קיים כל התורה בלה... קורעין לו גזר דין של שבעים שנה וכו'), וכל זאת עד השעה שמונה בבקר!!!

יש אנשים שעדיין לא פקחו עינים בשעה זו!!!...

ובשלמא מי שאינו קם עד אז מחמת שסדר יומו מסדר כך מחמת למודו בלילה ואינו מפסיד זמן קריאת שמע ותפלה – ניחא. אבל אם לא התעורר עד אז מחמת עצלות במה יכול להפסיד אם רחמנא לצלן... וכי יש חזקת חיים?! וכמו שמוכא בספר דרוך שיחה (ח"א עמ' תמו) שספר הגאון הרב חיים קניבסקי שליט"א:

פעם אחת ישב אצלי אדמו"ר אחד, והגיע זמן מנחה גדולה, ואמרתי שמכרח אני להפסיק ולילך להתפלל, ואמר לי: אתם תמיד פוחדים שתמותו ולכן אתם מתפללים מיד...

ובאמת, וכי לא צריך לפחד, הרי בגמרא נדרים (י) אמרו שלא יאמר לה' חטאת (והוא משום שמא ימות אחר שיאמר תבת "לה").

ובעצם יסוד לכל הדברים האלה הם דברי הגמרא בברכות כט ע"ב: לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה, מאי טעמא, דילמא מטרפא ליה שעתא.

ד. ואם בכל המצוות צריכים להזהר ולהתגבר בארי לחטפן, על אחת כמה וכמה שיש לעשות פן במצות התפלה וקריאת שמע של שחרית, שהרי ישראל נשתבחו באפן מיחד על זריזותם בקיום מצוות אלו, וכמו שכתוב במדרש רבה: "הן עם פלביא יקום וכו', ועומדין משנתן באריות וחוטפין קריאת שמע וכו'". וכבר נתבאר לעיל בפרק א שהענין המיוחד בזריזות בקימת הבקר הוא שבכך מתחילים את היום בעבודת ה' פראוי, שהרי התגברות זו כנגד יצר הרע נאמרה, וכמו שכתב הט"ז בתחלת ארח חיים וזה לשונו: עקר גבורה כנגד היצר הרע, שאמרו איזהו גבור וכו'.

ונכלל אחר יבדק עצמו כמה פעמים הפסיד זמן קריאת שמע או זמן תפלה, או אפלו שקיים מצוות אלו בזמן עשאן ביחיד ולא התפלל בזמן, ויותר מצוי שלא שמע תפלה בצבור קדיש וקדשה וכו' והכל בגלל שדחה עשייתן בצבור ענין אחר (וראה עוד מה שכתוב על ענין זה בהרחבה בפרק יב).

ה. ואל תתמה בשל מה כל הסער הזה ובמה חסרה תפלתנו הגם שהנה בשעה "קצת מאחרת", וברוף השם לא נחטפה תפלתנו והנה כימי עולם וכשנים קדמוניות, באין חלוק אם הקדמונה או אחרונה. כי מצאנו שאמרו חז"ל (ברכות ו ע"ב) על התפלה, כרם זלת לבני אדם, אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזוללים בהן, וחכמי הדורות עשו עסק רב מענין התפלה וקראו עליה "לב הזמן ופריו" (פזרי), וכל זה משום שהתפלה היא מזון רוחני לנשמת האדם, ותפלה טובה גוררת אחריה יום של למוד פורה, וכמו שכתב היצרות דבש (דרוש ד) וזה לשונו:

בְּדוּק וּמְנֹסָה, אִם יִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁחֵרִית וּקְרִיאַת שְׁמַע בְּכֹנֶה, שָׁבוּ בַיּוֹם יְזָכָה לְדָבָר מְצֻוֶה וְיִצְלִיחַ בְּעִסְקָיו. וְאַף שְׁלֹשָׁה יַחְשָׁב שְׂאִינוֹ, בְּסוֹפוֹ יִמְצָא שְׁפָן הוּא. וְאִין צָרִיף לֹאמַר שְׂיִצְלִיחַ בּוּ בַיּוֹם בְּתוֹרָה, וּמְצֻוֶה גּוֹרֶרֶת מְצֻוֶה.

וְכֵן לְהַפֵּךְ, אוֹי לִי עַל שְׂבָרִי, בַּעַת שְׂאִינִי מִתְפַּלֵּל בְּכֹנֶה כְּרֹאוֹי, כֹּל הַיּוֹם אֵין שְׂמוּעָתִי מְכֹנֶת, קְרָעִים אֶלְבִּישׁ וְכוּ'. וְלִכְּן עִם נְכוֹן וְחֶכֶם, אֵל תֹּאמְרוּ זֶה עֲדִיף מִחֶבְרוֹ, לְרַב שְׁכָלוֹ וְעֵצָם חֲכָמָתוֹ וּבִינָתוֹ, לֹא כֵן הוּא, שְׁקָר נִחְלָתָם, רַק מִתַּת ה' הוּא, כְּאֲשֶׁר נוֹחֵל טוֹבוֹ וְחֲסִדוֹ הַגָּדוֹל בְּרַב תְּפִלָּה וְתַחֲנוּנִים* וְכוּ'.

* בדברי רבותינו הנ"ל נתחדש סדר התפילה הרגיל בשחר כשהוא נעשה בכונה מועיל להצלחה בחכמה ובעושר. בקשר לזה נביא כאן דברים נפלאים מהספר עלי שור עד כמה חשובה גם התפילה הישירה על דברים אלה.

נדה (ע:): אנשי אלכסנדריה שאלו את ר' יהושע בן חנניא שלשה דברי דרך ארץ, ושנים מהם הם אלה:

"מזה יעשה אדם ויחכם? אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה, אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם! אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה וכו'. מאי קמ"ל (למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי. רש"י)? דהא בלא הא לא סגי. מזה יעשה אדם ויתעשר? אמר להן ירבה סחורה וישא ויתן באמונה (הגר"א מוחק "ירבה בסחורה"). אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו! אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו שנאמר לי הכסף ולי הזהב. מאי קמ"ל? דהא בלא הא לא סגי."

הרי אפילו לזכות לחכמת התורה לא יספיק להרבות בישיבה, ורק על ידי תפילה זוכים לה, אלא שבלי ריבוי הלימוד אין התפילה מועילה! לו ידעו זאת אנשי התורה, כי אז היו שופכים תפילות בעושר לפני נותן התורה שיזכו לחכמתה, ומי יודע כמה גדולי תורה בכח הולכים לאיבוד ואינם מתהווים מה שיכולים להיות - מפני שתפילתם היא בדילוגים ובמהירות, ללא כוונה מעומקא דלבא! והרוצה להתעשר ואץ בבקר לעסקו, אחרי תפילה חטופה ויבשה - מי יודע איזה סיעתא דשמיא הוא גוזל מעצמו מפני שלא היה רגיל בתפילה מסודרת בציבור, במתינות ורוב שימת לב!

הרי לכל זוכים רק ע"י תפילה, וריבוי הישיבה למבקש חכמה, והמו"מ באמונה למבקש עושר, הוא רק התנאי שהתפילה תיענה! (עלי שור ח"ב ש"ד מערכה ג פ"ד אות ד)

והגאון הצדיק ר' הירש ברוינדא זצ"ל היה אומר שהמודד על משך כל היום הוא התפלה, כיצד היתה התפלה, כף הולך אצלו כל היום. והוסיף מרן המשגיח (הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל) שאם התפלה היא פראוי אז יש לו תורה כל היום, ואם לאו לא יהיה לו תורה (תפלת חנה, מבוא התפלה אות י).

וכבר העיד על עצמו בעל ה"דרכי דוד" (פתובות דף קי ד"ה ובכלל): והנסיון מורה לנו, כי מי שמשכים ומתפלל בהגון, גם למודו בתורה כל היום הוא בסדר, כי אחד מחזק את השני, ורוחו נכון בקרבו לעסק ולעין בתורה פיאות וכנכון. ואם חס וחלילה תפלתו בזלזול קצת בתחלת היום ואינה בהגון חלילה, נגרר היום ממילא אחר תחלתו ואינו מרצה מעצמו. ולכן צריך האדם להתחזק ולהתאמץ בשניהם יחד, בתפלה ובתורה, ועל ידי זה יתחזק רוחו בקרבו ויהיה דבוק בתורה וביראה כל הימים, להיות מאשר בזה ובבא. עכ"ל.

וכלום יש שעור וערך לתוספת בכונת התפלה שיכול אדם לזכות בהקדמת זמן תפלתו במעט, ובפרט שפעמים כשמתאחר עד קרוב לסוף זמן התפלה שבטנו כבר שוקקת מרעב, והתפלה נעשית לו כמחסום שצריך לעברו על מנת שיוכל להכניס דבר מה לפיו.

וכבר כתב החזון איש באגרותיו: הלמוד והתפלה קשורים זה בזה, צמל הלמוד עוזר לאור התפלה והתפלה עוזרת את הלמוד. תפלה בבחינת "קבע" מרחיקה את הלמוד, והלמוד בעצלתים מונע תפלה (קוב"א ח"א אגרת ב).

ו. והרב שמשון פינקוס זצ"ל נשא על ענין זה את משלו ואמר: משל למי שקנה מכונית ונוסע בה כל ימיו בהלוך ראשון,

כיון שמעולם לא למדו אותו שיש עוד הלוכים וישנה אפשרות להגדיל את המהירות ולהפיק מהמכוננית פחות גדולים יותר, ונדמה לו שזו באמת תכלית כחה של המכוננית לנסע בה במהירות של עשרים קילומטר בשעה. ואדרבא רואה בזה כח עצום ומהירות נוראה, שהרי זה הרבה יותר מהר מהליכת אדם. ופעמים מתאמץ מאד ומגיע עד ארבעים קילומטר לשעה, ורואה בזה ממש השג עצום. אבל באמת, הרואה יבין שכחותיה האמתיים והנפלאים של המכוננית סתומים וסתומים בפניו. וכל זה מפני חסרון ידיעה קלה, שבקלות היה יכול ללמד על מגון האפשריות והכחות שבפירו, ולהוסיף כח ועצמה פי כמה.

כך הוא היחס כלפי חסרון ידיעה קלה בדרך להשגת עצמת התפלה ויכולותיה האדירות, עד כדי כך שאמרו חז"ל "כרם זלת לבני אדם" זו תפלה, שערכה רם כל כך ובני האדם מחמת אי הכרתם בה, מזולזלים בה, ונחבל (עכ"ד בהקדמתו לשערים בתפלה).

ז. בספר דעת תורה (מוסרי התורה ממרן רבי ירוחם הלוי לינואוויץ זצ"ל ממיר) בפרשת דברים על הפסוק "ידי זהב" (א, א) מובא באור נפלא, וכדאי לעיין שם, אך נעתיק מספר קטעים הנוגעים לעניננו: ...ורואים אנו מזה הערה נוראה, ועקר גדול בעבודת האדם, שאחרי שכל הדבר תלוי רק בהתחלות הגורמות ומביאות להמעשה, והמקדמים עוד זמן רב לפני המעשה, אם פן הרי בהם תלוי כל עקר עבודת האדם, להזהר בהתחלות וההקדמות אשר לחטאים וגם בהאתחלתא דאתחלתא וכו'.

אדם האוכל כל שבעו, מי יודע כמה עברות נולדות מזה, מי יוכל לספר כמה עברות מסבבות גם רק על ידי ה"פארשפיידע"?! וכציוור עוד: כשאדם קם בבקר משנתו, וקם בעצלות וברפיון קצת, ואחר כך ארע לו איזה פעמים שפעס דרוך

אגב, אף בלי בְּוֹנֵה רַעַה כָּלֵל. וְאַחַר כֵּן עוֹד אֵיזָה בְּלִבּוֹלִים, וְאַחַר כֵּן כְּשֶׁבֵּא לִישִׁיבָה וּפּוֹתַח הַגְּמְרָא וְיוֹשֵׁב לְלָמֵד, וְאֵינוֹ עוֹלָה לוֹ וְאֵינוֹ מְצַלִּיחַ! "אוֹן עַם גִּיִּיט נִיט"! וְכַמוֹכֵן שְׁמֵזָה מִתְהוּהָ כְּבָר בְּטוֹל תּוֹרָה שֶׁל כְּמָה שְׁעוֹת, הִנֵּה הָאָדָם מְדַמָּה בְּעֵצְמוֹ שְׁמָה שְׁעַכְשׁוֹ אֵינוֹ מְצַלִּיחַ "גִּיִּיט אֵיהֶם נִיט", הִנֵּה זֶה מְקַרָּה בְּעֵלְמָא, וְהוּא אֵינוֹ מִבֵּין שְׁעַכְשׁוֹ הִנֵּה הוּא כְּבָר אָנוּס מִצַּד הַהִקְדָּמוֹת שְׁמֵלְפָנִים, כִּי "מָה יַעֲשֶׂה הַבֵּן שְׁלֵא יַחֲטֵא", מָה יוֹעִיל לוֹ מָה שְׁיִתְבּוֹנֵן וְיִרְצֶה לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל עֵצְמוֹ שֶׁל הַחֲטָא שֶׁל עַכְשָׁו, אִם לֹא יִתְבּוֹנֵן לְהִסִּיר הַהִקְדָּמוֹת הַמְּשִׂאוֹת וְהַגּוֹרְמוֹת לְהַחֲטֵא, כִּי בְּהֵינן הֵן קְיָמוֹת, הֲלֹא בְּהִכְרַח יִבְיאוּהוּ גַם לַעֲבֹרוֹת שְׁנִיּוֹת, וְכו'.

זֶהוּ מָה שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם (מורה נבוכים א, לד), שְׁאַחַת הַסְּבוֹת שְׁמוֹנְעוֹת אֵת רַב הָעוֹלָם מִהַשְּׁגַת הַחֲכָמָה הוּא מָה שֶׁחָסַר לָהֶם הַהִקְדָּמוֹת הַצְּרִיכוֹת לְהַשְּׁגַת הַחֲכָמָה, כִּי הַחֲכָמָה קָל לְקַנּוּתָהּ, אָף צָרִיךְ מִקֶּדֶם לְקַנּוֹת הַקְּדָמוֹתֶיהָ, וְהַפְּסִילִים שׁוֹנְאִים הַקְּדָמוֹת וְרוֹצִים רַק אֵת "הָעֵקֶר" וְכו'. כִּי גַם הַפְּסִיל הִנֵּה רְצוֹנוֹ הוּא רוֹצֶה לְלַמֵּד תּוֹרָה כְּמוֹ הַחֲכָם, אָף הַחֲלוּק בִּיגִיחָם הוּא שֶׁהַפְּסִיל נִגַּשׁ יָשָׁר אֶל הַגְּמְרָא מִבְּלִי עֲשׂוֹת מִקֶּדֶם הַהִקְדָּמוֹת הַצְּרִיכוֹת לָהּ, כִּי עַל כֵּן מִמִּילָא אֵי אֶפְשָׁר כְּבָר שְׁיַעֲלֶה בְּיָדוֹ הַהַשְּׁגָה לְלַמּוֹד, וְאַחַר כֵּן גַּם כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב כְּבָר זְמַן מָה אֶצֶל הַגְּמְרָא, וְהִנֵּה רוֹאֶה שְׁאֵינוֹ מְצַלִּיחַ, עוֹזֵב הוּא אֲזֵי אֵת הַגְּמְרָא לְעוֹלָם.

וְהַחֲכָם עֵינָיו בְּרֵאשׁוֹ, לְהִזְהַר בְּהַתְּחַלּוֹת שֶׁל הַחֲכָמָה, וְאַפְלוּ הַתְּחַלּוֹת אֵלֶּה אֲשֶׁר לְכַאוּרָה אֵין לָהֶם שׁוּם שִׁיכוֹת לְהַלְמוֹד עֵצְמוֹ, כִּי אִם הוּא חָפֵץ בְּאַמֶּת שֶׁהַיּוֹם יִלְכוּ לוֹ לְמוֹדֵיו בְּכִי טוֹב (עַם זָאל אֵיהֶם גִּיִּין דְּעַר לְעַרְנֵעַן גוּט), הִנֵּה כְּבָר בְּבִקְרָה בְּקוֹמוֹ צָרִיךְ לְהִיּוֹת "אַחַר" בְּכָל דְּרָכָיו וּמַעֲשָׂיו, לְהִיּוֹתֵן בְּזְרִיזוֹת יִתְרָה, וְלְהִיּוֹת "מוֹכֵן" לְלַמּוֹד הַתּוֹרָה, וּבְזָה כְּבָר אַחַר כֵּן וְדַאי יִצְלִיחַ אֵת דְּרָכָיו וְיִשְׁפִּיל. ע"כ.

ח. וְכָל פְּעֻלָּה הַנְּעֻשִׁית לְצַרְף מְטָרָה זוֹ שֶׁל קִיּוֹם מְצֹנֶת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה בְּזִרְיֹזוֹת, וְאֶפְלוּ אִם הִיא נִרְאִית קְטָנָה בְּיוֹתֵר, חֲשׂוּבָה עַד מְאֹד. וְכַדִּי לְהִבִּין וּלְהַדְגִּישׁ דְּבַר זֶה יוֹתֵר נִבְיָא אֶת מְשָׁלוֹ שֶׁל הַסְּבָא מְנוּבְהֶרְדוּק (מְדוּרְגַת הָאָדָם, מְשָׁלִים וּפְתָגְמִים עִמ' רֵלַח):

הָאָדָם נָתוּן כָּל יָמָיו בְּמִלְחָמָה חֲזָקָה, וְהַתּוֹרָה בְּאִמְצָעוֹת מְצוּוֹתֶיהָ וְאִזְהָרוֹתֶיהָ מִתְּנָה לְפָנָיו אֶת תְּכֵנִית הַמְּאָבֵק וְדַרְכֵי הַנְּצַחֵן. אוּלַם לַפְעָמִים נִדְמָה לָאָדָם עַל צוּרֵי מְסִים שְׂאִין זוֹ אֵלֹא נִקְדָּה קְטָנָה וְחוּט הַשְּׁעָרָה וְאִינוּ מְאֲמִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְשׁוּם נִזְק עֲצוּם וְהַפְסֵד רַב. וְהָרִי זֶה מְשׁוּל לְאוֹתוֹ מַעֲשֵׂה בְּמִמְחָה צְבָאֵי גְדוֹל שְׁעִין בְּמִפֶּת הַמִּלְחָמָה עָרַב קָדָם לַפְעֻלַת הַקָּרֵב, וְתַכְנֵן אֶת דַּרְכֵי הָאֶסְטְרָטֶגְיָה אִיף לַעֲבֹר עַל נִקְדָּה זוֹ וְהִיאף לְכַבֵּשׁ אֶת הַנִּקְדָּה הַשְּׂנִיָּה וְכַדו'. וְהִנֵּה בָּא בּוֹר אֶחָד וְתָמָה כְּנִגְדּוֹ, שְׁהָרִי אִין זוֹ אֵלֹא נִקְדָּה זַעֲרָה וְאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלֶיהָ בְּקַפִּיצָה אַחַת, וְלֹא הִרְגִּישׁ וְלֹא חָשׂ אוֹתוֹ שׁוֹטָה מְרַב בּוּרוֹתוֹ, שְׂרַק בְּמִפְּהָ מְצִין אוֹתוֹ מְקוֹם בְּנִקְדָּה קְטָנָה, אֲבָל בְּמַצִּיאוֹת יֵשׁ שָׁם נֶהָר גְּדוֹל אוֹ הַר גְּבוּהָ וְיֵשׁ צַרְף בְּמַאֲבָקִים רַבִּים וּבְתַכְנוּנִים רַחֲבִים כְּדִי לַעֲבֹר עָלֶיהֶם וּלְכַבֵּשׁ אוֹתָם.

פָּרָק ח'

עוֹד בְּטַעַם חַיּוּב הַזְרִיזוֹת בְּכֻלָּל

סִפְנַת הַעֲצָלוֹת בְּקִימָה שֶׁל שַׁחֲרִית

וְהַסִּיעֵתָא דְשִׁמְיָא שֶׁל הַזְרִיז בְּדָבָר זֶה

א. רבי ירוחם הלוי ממיר זצוק"ל מגלה לנו בספר דעת תורה על פרשת בלק (בחלק המאמרים) דבר מבהיל: כתוב במסלת ישרים (זריזות פ"ו) כי המהירות בעשיית המצוות מוליכה אהבת ה' בלב האדם, ואם ינהג תנועת אכריו בכבודות גם תנועת רוחו תכבד ותשקע. כי כמו שהתלהטות הפנימית גורמת לתנועה מהירה חיצונית, כמו כן התנועה החיצונית גורמת התלהטות פנימית. באמת צריכים לידיע כי ישנם במסלת ישרים כמה דברי קבלה שכתבם בלבוב פשוט, וגם הדבר הזה אחד מהם, וזה באמת דבר פלא, כי איד זה אפשר שאהבת ה' תהא תלויה בתנועת האיברים, ומה שיכות יש למשל בתנועת הרגל ללב?

הנה מכאן ראיה לגדל חשיבות האיברים, שכל תנועה ברגל, ואפלו הכי קלה, פועלת גדולות בנפשו של אדם. אנחנו אין אנו יודעים מה הם האיברים, ועל כן אנו משתוממים מאלה דברי המסלת ישרים. חז"ל אמרו (אבות ד, ב) הוי רץ למצוה ובורח מן העברה שמצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה, ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה.

אדם שאינו רוצה ללמד תורה ומתחיל לרוץ לבית המדרש, תגדל אהבתו אל התורה, וכשיגיע אל הגמרא כבר ירצה ללמד.

וּלְהַפֵּךְ, אֲפֹשֶׁר וַיִּלְמַד אָדָם יוֹם וּבִבְקָר ?תִּעְצֹל לְקוֹם, יֵאבֹד פְּרִי כָּל עֲמָלוֹ בְּעֲצָלוֹתוֹ זֹאת, כִּי אַחַר כֵּן אֵף יִמָּאֵס בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה. וְכֵן הוּא גַם בְּעֲבָרוֹת, כִּי אֵינוֹ דֵּי מָה שְׁאָדָם יוֹשֵׁב בְּמִקְוָמוֹ וְכוֹכֵּשׁ יִצְרוּ, כִּי עֲדִין יִצְרוּ בְּמִקְוָמוֹ יַעֲמֵד, אֲלֵא צָרִיף הוּא וְדָקָא לְבָרַח מִן הַחֲטָא בְּמַהִירוֹת, וְאִזּוֹ יִשְׁקַע חֲפָצוֹ עֲלֶיהָ וַיִּקְוֶן בָּהּ.

וזאת לָאו וְדָקָא בְּרִיצַת הַרְגָלִים, אֲלֵא כֵן הוּא בְּכָל תְּנוּעָת אֵיבָר, יְהֵא אֵיזָה אֵיבָר שְׂיֵהֵא. כָּל כֵּן קְשׁוּרִים הָאֵיבָרִים בְּלֵב הָאָדָם וּבְרוּחָנִיּוֹתוֹ, עַד שְׂכֵמוֹ שְׂנַפְשׁוֹ מְשַׁפֵּיעָה עַל אֵיבָרָיו, כֵּן כְּמוֹ כֵן חוֹזְרִים הָאֵיבָרִים וּפּוֹעֲלִים עַל נַפְשׁוֹ*.

ב. (הַעֲתַקְתִּי גַם אֶת הַקְּטָעִים הַבָּאִים שָׁם, שְׂקְשׁוּרִים קְשָׁר אֲמִיץ לְהַנְ"ל, וְהֵנָּם בְּעֲלֵי תּוֹעֲלַת עֲצוּמָה, כְּפִי שְׂיִרְאָה הַקּוּרָא):

אֲנוּ לוֹמְדִים עֲתָה בִּישִׁיבָה בְּעֻזְרַת הַשָּׁם דֵּי הַיֵּטֵב, אֵף עֲדִין אֲנִי רוּאָה שְׂחֲסָרָה הַשְּׂמִמָּה בְּהַלְמוּד, הַכֹּל מִתְּנַהֵג בְּכַבְדוֹת, חֲסָרָה הַפְּנִימִיּוֹת, אֵין כָּל הַחֲפֵץ וְהַתְּשׁוּקָה לְלִמּוּד הַתּוֹרָה וּלְמַצּוֹת, הַתְּפִלָּה קְרָה מְאֹד, גַּם לְמוּד הַמוּסָר חֲלָשׁ, בְּלִי אֶהְבָּה וְרָגֵשׁ. וּלְחֲסָרוֹן הָאֶהְבָּה עֵקֶר הַעֲצָה הִיא לַעֲשׂוֹת הַכֹּל בְּזִרְיוֹת יִתְרָה.

* וכן הוא בראשית חכמה שער האהבה פרק י"א: ומדת הזריוות מורה על חשק נפשו ולבו לעשות הדבר ההוא מפני אהבת הבורא, ולכך מקדים ולא מאחר וכו'. ובעשות האדם הדבר בזריוות ובשמחה יתוסף בו רוח חדשה ורוח חיים רוחני באופן שיהיה קל כנשר. והדבר הזה תלוי בהסיר מלבו רוח עצלות ועצבות שהיא כח החיצוני המכביד כל אבריו של אדם, באופן שלא יהיה בו כח לקום ממקומו, לא לקרות ולא לעשות מצוה, כאילו כל אבריו מתים. ואם יעורר האדם לבו ויסיר כח העצלות החיצוני מעליו על ידי התדבקו בחשק אהבת ה', שהוא מקור החיים, הרי לבו חי, וקורא ושונה ועושה מצוותיו בזריוות ובשמחה לעשות רצון אביו שבשמים. ואז יתוסף בו כח, שיהיה קל כנשר גבור כארי וכו'. וע"ז נאמר וקוי ה' יחליפו כח וגו', ירוצו ולא ייגעו, ילכו ולא ייעפו. והכלל כי אין זריוות אלא ע"י חשק האהבה וכו'.

לבא להסדרים בזמנם ולא לאתחם, כי התנועה החיצונית מעוררת הפנימיות. אנחנו הלא תמהים על יסוד זה, מפני שאין אנו יודעים להעריך מה הם אברי האדם, לו ידענו גדל חשיבותם ומהותם, היינו מבינים כבר שכל חפצו של אדם ורצונותיו מסורים בידי איבריו. וכבר כתב הגאון הרב ישראל סלנטר זצ"ל במכתביו הנדפסים ב"אור ישראל" (סימן יד), שההתפכות מרע לטוב בלי למוד המוסר היא כמו בקשת הראיה בלי עין ושמיעה בלי און. בלמוד המוסר בהתפעלות רבה, יעורר הפנימיות.

צריך אדם כל ימיו ללמד מוסר בשני זמנים קבועים בכל יום יום. כל קביעות תהא לכל הפחות חצי שעה. בחצי שעה אחת ילמד איזה ספר שלבו יחפץ, כגון מסלת ישרים, שערי תשובה וחובות הלבבות וכיוצא בהם, מראש הספר עד סופו בלי דלוג, ממש כמו שלומדים מסכת גמרא מדף ב' עד הדף האחרון, ואין מדלגין אפלו תבה אחת. ואחר כך חוזרים על הספר ושוב לומדים אותו מתחלתו ועד סופו. אני למדתי ספר חובות הלבבות בימי נעורי, וכל מה שאני זוכר ממנו הוא מלמודי אז, כי למדתי את הספר מאה פעמים ואולי יותר. רק את שער היחוד אפשר לדלג. ויש ללמד למוד זה התמידי על הסדר תמיד בהתבוננות רבה, וגם בהתפעלות, וילמד רק שורות אחדות בכל פעם, וילמדו יתחיל במקום ששים אתמול, וימשיך וילמד השורות שלאחריהן בסדר. וכוונתי שלמדתי בנעורי חצי שנה רק את שער הבחינה לבד, מפני שלמדתי אותו בעיון רב. כעת אני לומד בכל יום לפני תפלת שחרית חצי שעה ספר ראשית חכמה.

חוץ לקביעות למוד זה, למוד ספרי מוסר על הסדר, צריך האדם להיות לו קביעות אחרת לחזור על הדברים השייכים ביחוד לחסרונו הכי גדול, וימצא על דברים אלה בספרי מוסר וכדברי חז"ל.

נאמר המלקט, בקשר לדברים אלה על הנחיצות של כל אחד ללמד בדברי חז"ל ובספרי מוסר את הדברים השייכים לחסרונו הגדול, יש להעיר: זכנו הקב"ה בדור זה "דור המלקטים" שעל נושאים רבים בענייני הלכה ומדות נכתבו ספרים המרפזים בתוכם את הפנינים המצויות בים התורה, דברי חז"ל, ראשונים ואחרונים, עצות והדרכות הקשורות לאותו נושא בהלכה או במדות, על מנת להקל את המלאכה על כל דורש ומבקש.

וזהו ממש דור עקבתא דמשיחא כמו שכתב בספר פסקי תשובות על הלכות שבת בהקדמה, בבאור דברי הגמרא (שבת קלח:) שעתידה תורה שתשכח מישראל שנאמר הנה ימים באים נאם ה' והשלחתי רעב בארץ וכו', שאין הפונה שתשפח תורה מישראל חס ושלום, אלא שלא יוכלו למצא הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד. ומביא בשם זקנו הרב הקדוש בעל "דברי בינה" מביא לה זקוקלה"ה שספרי הלקוטים הם התקרבות הגאולה והכנה לביאת המשיח. וכן מביא את דברי ה"פלא יועץ" (ערך "אספה") וזה לשונו: כמה טובה עשו לנו בעלי אספות, רבותינו הקדושים אשר בכל דור ודור, זכו וזכו את הרבים, וזכות הרבים תלוי בהם, שאלמלא הם נשתפחה תורה מישראל. ובפרט כגון אגן דור יתום, יתמי דיתמי, אשר טרדות הזמן רבו עלינו וכו'. ולכן כל תלמיד חכם ירדף אחריהם כאשר ירדף הקורא בקהרים, ויד כל ממשמשת בהם כל שעה, כי בזמן הזה הקצור הוא טבע חרף אהוב ונחמד לכל, ואומרים בדרך צחות "ויאמר לקוצרים ה' עמכם" עכ"ל.

תכלית קביעות זו היא, שיהיו הדברים המדברים על חסרונו קרובים אליו בשעת נסיון פשיבאשם. כעסן ילמד דברים המדברים על בעס. לץ ילמד דברים המגנים ליצנות. בטלן דברים המרחיקים בטול תורה. בעל גאווה דברים המגנים גאווה. ובעל

לשון הרע דברים המגננים לשון הרע. וכדומה להם. וקביעות זו יתכן אמנם שפסיקנו אדם לפעמים על זמן קצר, אם רואה שפכר חזק הדבר אצלו, ואשרי אדם מפחד תמיד.

ג. המתעצל לקום בבקר נותן יד ליצרו להטביע בנפשו את מדת העצלות. בספר חסדי אבות על מסכת אבות הביא רבנו יוסף חיים מבבל — ה"בן איש חי", משל נאה דרף מליצה על מה ששנינו במשנה (פ"ג מ"י): "רבי דוסא בן הרפינס אומר שנה של שחרית ונין של צהרים ושיחת הילדים ושיבת בתי פגסיות של עמי הארץ מוציאים את האדם מן העולם".

שנה של שחרית: אחד היה אהוב ליצר הרע, ונכנס לביתו ומצא בביתו מניפה גדולה, ועוד מצא מלבוש מעור של חיה שקורין (פרוה), וישאלהו מה תעשה בשנים אלה?

ויאמר לו: זה המלבוש, אני מלביש את אהובי בימי החורף בשנה של שחרית, לחמם את גופם על מטתם ותהיה ערבה להם שכיבתם במטה מאד, ויתעצלו לקום לתפלה ולמוד תורה בבקר השכם. וזאת המניפה, אני מניף להם בה בשנה של שחרית בימי הקיץ, ואביא להם בה רוח טוב ותערב להם שנתם ואין קמים ממטתם, כי יתעצלו לקום, ובשני כלים אלו אני משריש בלבותם מדת העצלות.

ד. יום אחד לפני תפלת שחרית, ספר המשגיח (רבי נתן וזכטפויגל זצ"ל), שראה שני שבויים מענים (געפאנגענע) נסיתי לעזור להם ולא הצלחתי, רחמנות עליהם!!! השומעים תמהו מאיפה המשגיח הגיע הבקר, ואיפה פגש שבויים קדם שחרית. עד שספר המשגיח, שראה שני בחורים שלא קמו לתפלה... ונשארו שבויים ביד המלך זקן וכסיל, אשר מצודתו פרושה...

ובקר אחד, המשגיח הגיע קצת מאחר לתפלה, ובעונותו אמר על עצמו, שהוא הגיע מאחר בגלל עצלות! שאלוהו, האם בגיל כל כך מבגר עדין יש עצלות, ענה המשגיח ודאי, עד הרגע האחרון של חיי האדם, צריך לעמל ולהזיע (שוויטצען). ובלי זה, אין לבן-אדם כלום! ועוד נפסיד כל מה שנקנה גם כן.

שאלוהו, האם אחרי כל כך הרבה שנים של יגיעה, עדין סובל מעצלות, ענה בהתלהבות, כשהאדם מזקין, הוא עושה "שטייגען" בעצלות... (לקט רשימות בעניני תפלה).

ה. "הן עם פלביא קום וכארי יתנשא" (במדבר כג, כד), ה"ארי" חזק מן ה"לביא", בשעה שיהודי קם ומבקש לעבד את השם יתברך, הריהו כמו "לביא" בלבד, אולם עד מהרה מסיעים אותו מן השמים – "הבא לטהר מסיעין אותו" – והוא מתנשא כארי (מענינה של תורה בשם "זאת זכרון" בשם המגיד ממזריטש ו"ל).

ו. וכיוצא בזה כתב הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל: ...כך זה בכל עניני עבודת ה'. כגון קשה לקום מהמטה בבקר, אבל כשכבר קם, מרגיש שכמעט אין שום קשי, או אם חס בחוץ וקשה לצאת, לאחר שיוצא נעשה קל (אור לציון תורה, ג).

פרק ט'

הפסדי המאחר לתפלה

ענין אחר בתפלה מתחלק לשני חלקים:

(א) אחר לתפלה — הגעה לתפלה לאחר זמן התחלתה (שאז אפלו אם יתפלל בתחלת זמנה פותקין נחשב 'מאחר').

(ב) קריאת שמע ותפלה בשעה מאחרת.

אחר לתפלה

א. כותב הגאון הרב שמשון פנקוס זצ"ל בספרו שערים בתפלה: יסוד הפונה וזכות הלב בתפלה תלויים בהכנה שלפניה, וכן כתב הרמב"ם וזה לשונו: כיצד היא הפונה: שיפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישב מעט קדם התפלה כדי לבון את לבו. וכמו כן בשלחן ערוך סימן צג, וזה לשונו, ישהה שעה אחת קדם שיקום להתפלל כדי שיבון לבו למקום.

והנה סדר זה דישהה מעט קדם התפלה, אינו דברי מוסר והתעוררות או מילי דחסידותא, אלא הלכה, שהרי הביאה הרמב"ם בלשון כיצד היא הפונה, וכונה עצמה היא מן הדברים המעפבים התפלה. וא"ה: בשער ההכנה לתפלה יבאר עד כמה

חשובה ההכנה לתפלה, "שבלי הכנה מקדמת אין זו תפלה" (הגאון הרב יחזקאל לוינשטיין); "לעולם לא יצליח לבון במשך כל התפלה אם לא יתכונן אליה" (רבי שמשון פינקוס); "עקר התפלה הוא לפני התפלה" (ר"ש פייבל, ועוד).

ונמצא, המאחר לבית הכנסת בשחרית, וחוטף את הטלית והתפלין ומתפלל בריצה ובחפזון, או במנחה ומעריב הממהר לתפס את הצבור בשמונה עשרה הרי זה נגד ההלכה, וכבר מראש מבטח לו שלא יצליח לבון, ותפלתו תהא שלא בהגן.

ב. בספר "ארחות ישר" להגאון הרב חיים קניבסקי שליט"א מביא בערך "תפלה" את דברי מהר"ם חלאווה, וזה לשונו: ומזה אתה דן לעומד בעיר ומתפלל בביתו כאלו בעלי הבזוי או בעלי הגאווה. עכ"ל. ומסביר זאת הגאון הרב חיים קניבסקי שליט"א: שאין לך בעלי בזיון גדולים מאלו, שכל הצבור מתפללין בבית הכנסת והם אין משתתפים ונשארים בביתם לבדם כאלו הם מנודים. ויש שסרוחים על עריסותם ומתעצלים לקום, ולכן מאחרים ומתפללים בביתם, ואין לך בזוים גדולים מהם וכו', ויש שחושבים מחמת גאותם ששנתם חשובה יותר מהתפלה בצבור. ולכן קראם כן.

ג. עוד כתב בארחות ישר, מי שיכול לבא לתפלה בזמנה, ובשטט נפש מאחר לתפלה, כדי שלא יצטרף להמתין איזה רגעים, וכן מי שיוצא באמצע התפלה או לפני גמרה, משום שאין לו סבלנות להמתין כמה דקות, אין לך מבזה עבודתו של הקדוש ברוך הוא יותר מזה, וכאלו אינו מאמין ששכינה נמצאת בבית הכנסת בשעת התפלה, ואיך תתקבל תפלתו.

וראוי הוא כבוד שמים להמתין איזה דקות קדם התפלה, וכתוב: "לוא הקשבת למצותי", פרש רש"י (ברכות ו.): לשון

המתנה הוא, שתמתין בשביל מצותי אשר צויתי. ועל זה מסים הפסוק: ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך.

ויש בזה גם חלול ה', רחמנא לצלן, שאומרים: 'כף מתנהגים בני תורה'. ואין בזה שום תרוץ, אפלו רואים אנשים מזלזלים בזה [או שמדברים במקום שאסור לדבר], ואפלו אנשים חשובים. וממה נפשך אם יש להם טעם בזה (ומסתמא צריך לדונם לכף זכות שיש להם טעם), אין הטעם שיף אצל אחרים, ואם אין להם טעם, בודאי גם הם יענשו על זה. ולא עוד אלא שאתה גורם להם שיענשו גם עבורך, שהכשילו אחרים.

והעקר שבכל דבר: צריך לראות מה פתוב בתורה ובשלחן ערוך, וזהו רצון ה'. והמזלזל בזה, הוא בכלל אפיקורס, חס וחלילה, ולעולם הבא לא יקבלו כלל תרוץ זה שראו אחרים מזלזלים בזה.

המאחר ברצון לתפלה, וכן היוצא באמצע, לעתיד לבא יגרשוהו מבית המקדש באמצע התפלה ובסופה, כמו שכתוב בספר חסידים (סימן תשעט) ובירושלמי (ברכות ריש פרק ה): "כל שאין נכנס לבית הפנסת בעולם הזה אין נכנס בעולם הבא". עכ"ל.

ד. איתא בגמרא (ב"ב כב ע"א) שכמה אמוראים אמרו כי נח נפשיה דרב אדא בר אבא, אנא ענישתייה, ורב נחמן בר יצחק אמר אנא ענישתייה, דרב נחמן בר יצחק ריש פלה הוה, כל יומא מקמי דניעול לפלה, מרהיט בהדיה רב אדא בר אבא לשמעתייה וחדר עייל לפלה. והוא יומא נקטוה רב פפא ורב הונא בריה דרבי יהושע לרב אדא בר אבא וכו' אדקהי נגה ליה וכו'.

הרי מבאר, שאף על גב שהיה בדרך לשעור, מפל מקום, פיון שאחר לבא יכול היה לומר אנא ענישתיה. חזינן חמר מי שמאחר לבא להשעור, מעתה מה נאמר על מי שמאחר לבא לתפלה? שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו ממתין לו ומתאוה לו שייבוא, במה חמור הוא המאחר לבא.

הרוצה לצאת ידי חובתו בתפלה ולהשיג מעלות התפלה, צריך לשים לב לדברים הללו ולזרוז עצמו לבא בזמן ולהקדים עצמו לתפלה (קבץ שיחות ח"ד לג"ר נתן ווכטפויגל זצ"ל משגיח דישיבת ליקווד).

ה. וכתב הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל: ...לפי התמדת האדם אפשר להבחין מי בעל תורה, להבדיל פדמיון הבאים לתורה, יש באים מעט והולכים, יש נשארים יותר, אבל הקרובים, בעלי השמחה, באים מההתחלה ונשארים עד הסוף, כי הם קשורים לבעלי השמחה. כך להבדיל, בתורה, מי שהוא בעל תורה קשור לתורה, ובא מההתחלה ועד הסוף (ע"כ מהאור לציון. תורה - ג)

ונראה שהוא הדין לתפלה. יש באים באחור ויוצאים לפני סוף התפלה, יש באים בזמן ויוצאים מיד בגמר התפלה. ויש שמקדימים לבא לפני זמן התחלת התפלה ואינם ממהרים לצאת מיד בגמר התפלה, אשרי חלקם, ועליהם בודאי נאמר קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת.

ו. אין אדם יכול להתחיל תפלתו בשעה הקבועה בבית הכנסת לתחלת התפלה. שהרי קדם לכן צריך "הכנה לתפלה", שזה חלק מהתפלה, ואולי אף עקרה (כפי שיתבאר בשער הבא), וכן צריך זמן להתעטף בטלית ותפלין, ולומר לכל הפחות פרשת

התמיד ו"לעולם יהא אדם" שתיבים לאמרם מעקר דינא (פמוכא בארחות ישר). רצוי גם ללמד מעט (או לומר כמה פרקי תהלים), כדי לחזק את אמונתו בה. על ידי כך תהיה התפלה מתוך יותר כוונה, ותהיה למתפלל ערכות רבה וספוק רוחני רב, ויחוש שאכן התפלה היא לב הזמן ופריו (וכמו שאמר פעם המשגיח רבי נתן וזכטפויגל זצ"ל למישהו, אי אפשר ללכת ישר מהמטה, ולהכנס לברוך שאמר... זה לא הולך!).

ומזה נראה, שעל כל אחד להגיע לפחות שש או שבע דקות לפני הזמן הקבוע לתחלת התפלה.*

ואף שיצטרף בשביל כך לקום מקדם יותר ו'פסיד' דקות יקרות אלו משנתו המתוקה, כבר נאמר על זה ועל פיוצא בזה "הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה".

וכבר פתב המשנה ברוה: ומי שאינו יכול להשכים קדם אור הבקר מחמת שהוא חלש בטבעו, או שהוא יודע בעצמו שאם יקום באשמרת יישן בעת התפלה, מוטב לישן כל הצורך. ומכל מקום יהיה זהיר מאד לקום שעה ולפחות חצי שעה קדם קריאת השמש לבית הפנסת כדי שיהיה יכול להכין עצמו להתפלל בצבור ובנקיות. עכ"ל.

ז. ולבד מההכנה לתפלה שתיבים מעקר הדין (שלחן ערוך סי' צג) שפפסיד המאחר לתפלה, וחלול השם ובזוי כבוד שמים

* מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הקפיד לבא לפחות עשר דקות לפני התפילה. הוא גם תבע כך מאחרים, והסביר זאת שכאשר באים לפגישה עם מלך לא מגיעים ברגע האחרון, ובוודאי לא מאחרים. הנהגה כזו פועלת על האדם שירגיש לפחות מעט שהוא עומד לפגוש את המלך. (שלמי שמחה עמ' רי"א, תשס"ז)

רחמנא לצלן שגורם, מאבד המאחר לתפלה אף את גוף התפלה, משום שמכרח לדלג על אמירת הקרבנות ופסוקי דזמרה כדי שיוכל להתפלל בצבור.

ואף אם נאמר שאין חובה מעקר הדין לקרא פרשת הקרבנות, מפל מקום הכל מודים שמעלה גדולה בקריאתה ושיש בזה תועלת גדולה, וכמו שיבאר לקמן.

ח. בספר הארת התפלה הביא את לשון הזהר על מעלת אמירת הקרבנות, וזה לשון הזהר: "בעדנא דיערע מותנא בבני אנשא, קנמא אתגור (ברית נכרתת), וכרוזא אעבר (וכרוז עובר) על כל חילא דשמאי, דאי ייעלון בנוהי בארעא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וימרון ברעות נפשא ולבא ענינא דקטורת בוסמין דהוה להו לישראל, דיתבטל מותנא מנייהו". "מאן דיימר פטום הקטרת בתר תהלה לדוד (ב"אין פאלקנינו) בטיל מותנא מביתא".

ט. רבי אברהם צבי מרגלית שליט"א ספר בהספד שנשא אחר פטירתו של מרן הרב שף זצוק"ל, כי פעם שאל את רבנו אם ראוי להקפיד בשיבה על אמירת סדר הקרבנות לפני התפלה. "בהרבה מקומות מונח כל ענין אמירת הקרבנות בקרן זוית" הציג הרב מרגלית את צדדי השאלה, "אולם מאידך ידועה החשיבות הרבה הנודעת לאמירתם, ואם כן — כיצד עלינו לנהג בשיבה?".

התשובה אשר קבל היתה חד משמעית: "ראוי שבני השיבה יאמרו קרבנות!!" פסק רבנו. באשר נסה הלה לחדד את השאלה והדגיש פי במרבית השיבות לא מתחילים את התפלה באמירת הקרבנות — השיב רבנו ואמר: "נכון, כף מקבל בשיבות, אולם לדעתי — ראוי להמליץ לכל בן תורה שיקדים עשר דקות לפני התחלת התפלה ויאמר את סדר הקרבנות!".

וזה המקום לציין, כי רבנו עצמו היה מקפיד על אמירת סדר הקרבנות אף לפני תפלת מנחה, באשר מנהגו היה לאמרום בדרך ממוקמו ב'סדרים' — לנד ארון הספרים באחורי בית המדרש — אל מקומו הקבוע במזרח, וזאת לאחר שהיו דופקים על הבימה לסמן על תחלתה של תפלת מנחה (ארחות הבית, תפלה עמ' שפח)

ובדור זה דבעינן ד'כפנא ומותנא' יעדו מנן, אמירת הקרבנות נחוצה לנו באור לנשימה ממש, ויש להצטרע מאד שיש בזה רפיון גדול. ויהי רצון שנתעורר ונתקן ענין נשגב זה.

י. לסיום נושא זה של מעלת אמירת הקרבנות קדם התפלה והמתחייב מזה, מן הענין להביא את אשר ספר ר"א ברויער שליט"א: בצעירותו בעת ששהה אצל החפץ חיים והח"ח היה כבר כבן 91 וההליכה היתה קשה עליו, סדרו לו בביתו בית כנסת לתפלה ששם היו מתפללים בני ביתו והנכבדים, כעשרים איש בערך. בקר אחד נכנס החפץ חיים לבית הכנסת והצבור כבר אחזו באמצע אמירת הקרבנות, והחפץ חיים חשש שמא יאמרו הצבור שהוא אינו אומר קרבנות ובכך הוא גורם לחלול השם, ומיד כשנכנס לבית הכנסת אמר לצבור כשאימה ופחד על פניו: רבותי! אל תחשדו בי! אני כבר אמתית קרבנות (לשכנו תדרשו).

סדר יומו של המשגיח הגאון הצדיק ר"א לופיאן זצ"ל התחיל בהשקמה. לבית המדרש נכנס כחצי שעה לפני זמן שחרית. הניח טלית ותפלין ואמר ברכות השחר בהדגישו כל מלה ומלה בכונה גדולה. לאחר מכן אמר את הקרבנות עם המפרשים בסדור ר' יעקב עמדין, יום יום. אחרי כן היה הולך להעיר את הבחורים שעדין ישנו (לב אליהו ח"א, מעשים והנהגות בתחלת הספר מהדור' תשמ"ג).

יא. ושמעתי מהמשגיח הגאון הצדיק ר' דן סגל שליט"א באחד הוועדים, שהסטייפלר זצ"ל היה אומר לפני התפלה גם "פתח אליהו".

יב. ועתה נדבר מעט בענין ההפסד הנגרם למאחר לתפלה באמירת פסוקי דזמרה. כתב השלחן ערוך (ארח חיים סי' נא ס"ח): אין אומרים הזמירות במרוצה כי אם בנחת. ובמשנה ברורה שם כתב הטעם, שלא ידלג שום תבה ולא יבליעם אלא יוציא מפיו כאלו מונה מעות.

עוד כתב שם המשנה ברורה (ס"ק יז) בשם הזוהר, כשאומר שירת הים יאמר בשמחה וידמה בדעתו כאלו באותו היום עבר בים, והאומר בשמחה מוחלין לו עוונותיו.

ובמעלת פסוקי דזמרה שידוע שהוא מלשון פרייה, שמכרית כל המקטרגים וכחות הרע, הסביר מרן המשגיח זצ"ל, כיון שאומר פסוקי דזמרה, ששם מבאר ויוצא מן הפסוקים שאין עוד מלבדו יתברך, הרי שעל ידי אמירת הפסוקים כראוי האדם לבדו מכרית את כל הרע, שאין מאמין בהם, ורק בה' לבדו, וזאת תרופה כללית לטהר מכל חטא. נמצא שבחזוק האמונה יש גם מעלת התשובה והטהרה (ע"כ מספר תפלת חנה).

יג. עוד כתב בספר תפלת חנה בשם המשגיח הגאון הצדיק ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (מבוא התפלה, יח): אם מסתפק בתפלה במהירות כמצות אנשים מלמדה זה מראה שהשם יתברך רחוק מפליותיו והרגשותיו מתו בקרבו, ולמשל אם אחד לא אוכל כראוי, אומרים עליו שאבד התאבון, מה קרה לו?! וכמו כן אם מאחר לתפלה כשהצבור אוחזים קדם "ברכו" וחסר לו הפסוקי דזמרה (או מחסיר סדר מוסר) הרי הוא חי ב"לצאת ידי חובה", ומראה שאבד התאבון אצלו, וחולה גדול הוא רחמנא לצלן.

והגאון הרב ישראל סלנטר זצ"ל, המשיל ענין זה לסדור שוּנְדָפֶס בתחלתו תחנות ובקשות, ונקרע דף אחד ממנו, הרי סף הכל נקרע מהתחנות ובקשות, וגם אם קרעו עוד כמה דפים, הרי גם זה מהתחנות, אבל אם הסדור מתחיל מיד בברוך שאמר, הרי אם נקרע דף ממנו, נקרע הוא בהעקר — פסוקי דזמרה זה לא תחנות, זהו מגוף התפלה. ע"כ.

יד. על המשגים הגאון הצדיק ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל מספר: בהיותו בקלם נשא אשה, ואחרי חתונתו המשיך ללמד ב"תלמוד תורה" בקלם בהתמדה ועמל נפלאים. הוא לא אחר מעולם לסדרי הישיבה גם בהיותו אברך! וכן מעולם לא אחר לתפלת שחרית בישיבה, ולא עוד אלא שהיה מקדים הרבה לפני זמן התפלה כדי להתכונן לתפלה.

מספרים שפעמים בלבד בימי חייו הגיע לתחלת פסוקי דזמרה. פעם אחת היה זה כשנולדה לו בת בביתו, כדרך הזמן שהוא שלא היו עדין בתי חולים לילודות. ופעם שניה בזמן המלחמה, כשגלתה הישיבה לעיר קייודאן ומסבה הלכתית נאלץ להתעכב באכסניה והגיע לפסוקי דזמרה (מופת הדור).

והיה אומר: אף אלו שמארכים בתלמודם לאחר חצות ליל, ידעו שאין בכך כל תרוץ לאחר לתפלה, זכורני שהקפץ חיים זצ"ל היה נכנס לישיבה בשעה מאחרת ומכבה את אורות המנורות [אינני זוכר במדויק את השעם לכך ואימתי הייתה השעה המדויקת]. יבדק כל אחד ואחד את עצמו כמה זמן נחוץ לו לשנה, ולפי זה יקבע זמן שכיבתו, כדי שיוכל לבא לתפלה בזמנה (אור יחזקאל, דרכי העבודה עמ' קלב).

טו. היה מתפלא (המשגים רבי נתן וזכטפויגל זצ"ל) על אותם האנשים שמתאחרים לתפלה ולא מתבישים לבא מאחר, ואמר

הרי האדם מתבייש להראות את חסרונותיו, וכאן רואים בכל יום בני אדם שלא מתבישים להראות לכלם שהם עצלנים... ובנראה, שהם לא יודעים את החסרון והקלקול שטמון במדה מגנה זו של עצלות, ולכן לא מסתירים אותה ולא מתבישים בה. (לקט רשימות, עניני תפלה).

טז. לסיום ענין זה נביא את המעשה והדברים הבאים מהספר המשגיח דקמניץ: ספר אברך, שבלמדו בישיבת קמניץ אחר פעם לתפלה, לאחר התפלה קראו אבא (הרב משה אהרן שטרן) זצ"ל עם עוד בחור, והאריך על בזיון ההנהגה של אחר בתפלה. וספר שנשאל פעם הגאון הרב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל מבחור ישיבה, הרי מבאר בשלחן ערוך שטוב מעט תחנונים בכונה מהרבה שלא בכונה, אם כן מה אעשה פשאני מאחר לפסוקי דזמרה, ונשאר לפני זמן מועט, האם אמר במתינות ברוך שאמר, אשרי, כפי הדלוגים המובא בשלחן ערוך, או להגיד את כל פסוקי דזמרה במהירות במוצה, מה עלי לעשות, לדלג ולהגיד מעט בכונה או להגיד הכל?

סובב הגאון הרב שלמה זלמן את ראשו והניף שתי ידיו בתמיהה ובכאב: "איך בחור ישיבה שואל שאלות שכאלה?"
 המ... המ... אם קורה ונאני מאחר? מצטדק התלמיד... לא, לא, הגאון הרב שלמה זלמן לא מוכן להבין "איך בחור ישיבה שואל שאלות מהסוג הזה?"*

* הרה"ג ר"א וייס שליט"א סיפר באחד השיעורים שהיה נוכח בשעת מעשה, כשבא תלמיד מהישיבה ושאל את מו"ר האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל כיצד היה עליו לנהוג, במקרה שאירע לו שהתעורר מספר דקות לפני סוף זמן ק"ש, והזמן היה כל כך מצומצם שאי אפשר היה להספיק גם לברך ברכות התורה וגם לקרוא

יתגבר שער א' — קימה של שחרית כארי עג

אגב יש לציין שאבא ז"ל באמצע הסדר נגש לאותם בחורים ובקש סליחה על המוסר של הבקר, הרי אפשר שנעלבו בשעת השיחה, וכבר כתב רבנו יונה הוכח תוכיח את צמיתך ולא תשא עליו חטא, הינו תשתדל שלא תעליב אותו בשעת התוכחה ולא תשא עליו חטא).

אחור לתפלה היה אצלו חמור למאד, היה אומר איך אנחנו יכולים לתאר לעצמנו אם הכהן הגדול שבא לשרת בבית המקדש לפני ולפנים יאחר בדקה...

אמנו תחי' ספרה, שפעם התעורר באמצע הלילה והיה מאד נסער... שאלה מה קרה, אמר חלמתי שאחרתי למנן בשיבה...

היה מעיר אותנו בשעה 6.00, שהרי בשעה 7.30 מתחיל המנן... וחלילה לא נאחר...

ז. שמעתי מפרן ראש הישיבה הגרמ"מ חדש שליט"א שבהיותו בחו"ל באחד המקומות ספר לו אחד מרבני המקום את הספור הבא:

אחד המתפללים בבית הכנסת בו אני מכהן כרב, יהודי עתיר נכסים, בעל בית חרשת ליצור רהיטים, היה מגיע לתפלה בקביעות, אך דא עקא שתמיד היה מאחר, פעם היה מגיע ב"ברוך שאמר" ופעם ב"ישתבח" וכיו"ב.

ק"ש, האם היה צריך לקרוא ק"ש בלי להקדים ברכות התורה, או לברך את ברכות התורה קודם, אף שאז היה עובר זמן ק"ש.

האדמו"ר זצ"ל דחה אותו ביאמת הבנין כשמאי, ואמר לו תלך לישון ומחר תקום ותקרא בזמן... בשיעור חומש עם רש"י באותו שבוע, ייחד האדמו"ר את כל השיעור לשאלתו של אותו בחור, אך יחד עם זה הביע פליאתו איך יתכן שבחור בן תורה חסידי (חסידו שער בחור) ישאל שאלות כאלה?!

נְשָׁתִי אֵלָיו וְשָׁאַלְתִּי אוֹתוֹ בְּמֵאוֹר פָּנִים, אֲתָה כ"כ מִתְאַמֵּץ
 לָבֵא בְּקִבְעוֹת יוֹם יוֹם לְתַפְלָה, מְדוּעַ שְׁלֹא תִתְאַמֵּץ לָבֵא בְּזִמְנִי?
 עָנָה לִי אוֹתוֹ יְהוּדֵי בְתִמְיָהָה "מָה זֶה מְשָׁנָה אִם קִצַּת אִסְרִיתִי?
 הֲעֵקֵר שְׁהִגַּעְתִּי!".

הַשְׂיִחָה הַסְתִּימָה וְכֹל אֶחָד פְּנָה לְדַרְכּוֹ.

בְּעֵבֶר מְסַפֵּר חֲדָשִׁים פְּרָצָה שְׂרָפָה בְּבֵית הַחֲרוּשֶׁת שֶׁל אוֹתוֹ
 יְהוּדֵי וְשְׂרָפָה כְּמַעֲט אֶת כָּל הַתְּכוּלָה שָׁלוּ. לְמַחֲרַת הִגִּיעַ אֵלַי אוֹתוֹ
 יְהוּדֵי וּבְפָנִים נְפוּלוֹת נֶעֱמַד לְפָנַי.

אָנִי יוֹדֵעַ לְמָה זֶה קָרָה לִי – אָמַר בְּקוֹל נְכָאִים. בְּגִלְל שְׂאֲנִי
 מְגִיעַ יוֹם יוֹם מֵאַחַר לְתַפְלָה!

מָה הֵבִיא אוֹתָךְ לְחַשֵּׁב כֵּךְ? הַתְּפִלָּאִתִּי וְשָׁאַלְתִּי אוֹתוֹ:

הִישִׁיר הִיְהוּדֵי אֶת מַבְטוֹ לְעֵבְרִי וְאָמַר כְּמַעֲט בְּכִי: כְּשֶׁפְּרָצָה
 הַשְׂרָפָה הַתְּקַשְׁרָנוּ מִיָּד ל"מְכַבֵּי הָאֵשׁ" וְהִזְעַקְנוּ אוֹתָם לְמָקוֹם, הֵם
 הִגִּיעוּ – אָבֵל קִצַּת מֵאַחַר...!!!

קריאת שמע ותפלה בשעה מאחרת

קריאת שמע בשעה מאחרת (ולאחר זמנה)

יח. תחלה נעסק בענין הקורא קריאת שמע בשעה מאחרת, ולאחר מכן נעבר למתפלל בשעה מאחרת.

ונה לשון השלחן ערוך ארח חיים סימן נ"ח סעיף א': זמן קריאת שמע של שחרית משיראה את חברו הרגיל עמו קצת ברחוק ארבע אמות ויכירנו. ונמשך זמנה עד סוף שלש שעות שהוא רביע היום. ומצוה מן המבחר לקרותה פותיקין (פרוש תלמידים. ורש"י פרש, אנשים עגוים ומחכבים המצוות) שהיו מכונים לקרותה מעט קדם הגן החמה וכו' ומי שיוכל לבנון לעשות בן שָׁכרו מרבה מאד.

ובסעיף ב' כתב: אם לא קרא אותה קדם הגן החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל, עכ"ל.

המשנה ברורה בס"ק ג' כותב: ולכתחלה אסור להתאחר עד אותו הזמן (הינו סוף שלש שעות). ובס"ק י"א כתב: מפאן תוכחת מגלה לבני אשכנז* שמאחרים מאד קריאת שמע, ואמרו חז"ל: אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים די, עכ"ל.

* ואולי זה היה שורש פורה וראש ולענה לנגע שפשתה כעת, שכמה מבני אשכנז פרקו מהם עול התורה לגמרי, כי כך דרכו של היצה"ר היום אומר לו עשה כך וכו'. (ספר שערי רחמים להגרי"א צבי הירש קנצלנבוגן זצ"ל, דינים והנהגות מהגרי"א והגרי"ח מוולוז'ין הלכות ברכות וק"ש אות א [על סעיף כז] הערה ז).

יט. ונביא כאן גם מה שמוכא בשמו של בעל ה'משנה ברורה' בספר תולדותיו: גדולה היא מאד זכותו של הקורא קריאת שמע בזמנה, כמו שאמרו חז"ל (סוטה מב.) "ויגש הפלשתי השפם והערב", אמר ר' יוחנן כדי לבטלן מקריאת שמע שחרית וערבית. הנה רשע זה הבין עד כמה גדול כחה של קריאת שמע בזמנה וחשב לנצחם על ידי זה שיבטלם מלקרותה בזמנה, וכמה מאתנו עוברים בשאט נפש על מצוה זו! ... (החפץ חיים - חיי ופעלו ח"ג עמ' תתעא).

כ. וכתב הגאון הרב שמעון בן ה-כתב סופר' זצ"ל: המאחר זמן קריאת שמע עובר על מצות עשה דאורייתא, וצריך לעשות תשובה ולשוב מחטאו ולהתודות עליו. ובזמן המקדש היה מביא על בטול מצות עשה קרבן עולה לכפר ולרצות עליו. ואמרו חז"ל (חגיגה ט:) מעות לא יוכל לתקן, זה שבטל קריאת שמע שחרית או קריאת שמע ערבית. ואפלו עשה תשובה, מכל מקום אין לו תקנה, בין שעשית תשובה מועילה שלא יענש עוד בענש המגיע על בטול מצות עשה, אבל מכל מקום לא עשה את הפעולה והתקון שעושה בקיומה, הן ברוחניות והן בגשמיות. ואפלו אם הוא אנוס בבטולה, ואנס רחמנא פטריה ופטור מן הענש שלא קיים מצות עשה, מכל מקום לא קיים את המצוה בתקנה (שו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן לג).

כא. וגם בימות הקיץ שהלילות קצרים ותחלת היום מקדמת, ולכן גם סוף זמן קריאת שמע מקדים, אין שום היתר לקרא קריאת שמע אחר שעבר זמנה, וכדלהלן:

ויש רוצים להקל מעליהם על המצוה הזאת, באמרם כי בעת הזאת ירדה חלשה לעולם ואי אפשר להשכים כל כך בימות הקיץ, ואין גזרין גזרה על הצבור שאי אפשר לעמד בה. אבל

בְּאֵמֶת כְּשֶׁנִּשְׁקִיף בְּעֵינָא פְּקִיחָא אֲזוּ נִשְׁפִּיל לְדַעַת כִּי כֹל זֶה הִיא עֲצַת יֵצֵר הָרַע. כִּי הֲלֹא אָנוּ רוּאִים גַּם בְּזִמְנֵי הַזֶּה כְּמָה אֲנָשִׁים חֲלָשִׁים שֶׁיִּשְׁפִּימוּ לְעֶסְקִיחָם וְלֹא יִזְיֶק לָהֶם מְאוּמָה. וְאָנוּ לֹא מְצִינוּ שֶׁהִקְלוּ חֻכְמִים (בְּרֻכּוֹת טז:) אֲלֵא בְּאִיסְטָנִיס, אֲבָל אֵין כֹּל אָדָם יָכוֹל לִזְמַר אִיסְטָנִיס אֲנִי. וְאֵף גַּם זֹאת, לֹא הִקְלוּ רַק בְּמִילֵי דְרַבְנָן אֲבָל לֹא בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה דְאוּרִייתָא כִּהֲיֵי גִוְנָא דְקִרְיַאת שְׁמַע. הֲלֹא יָדוּעַ כִּי בְּזִמְנֵי הַבַּיִת מִי שֶׁלֹּא הָיָה רוֹצֵה לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה דְאוּרִייתָא הָיוּ מִכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁתִּצָא נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חז"ל (בְּתַבּוֹת פו.).

וְגַם עֲכָשׁוּ שֶׁבִטְלוּ דִינֵי אָדָם, דִּין שְׁמַיִם לֹא בִטֵּל, וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ חז"ל (סִנְהֵדְרִין לז:). וְהִגַּע בְּעֶצְמָךְ כְּמָה יִסּוּרִים הָיָה צְרִיף לְסַבֵּל כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוֵה זֶה, וְהֵיחָף לֹא נִבּוֹשׁ לְהִתְפַּתּוֹת מִיֵּצֵר הָרַע לְבִטֵּל מִצְוֵה חֻמּוֹרָה זֶה מִפְּנֵי צַעַר מוּעָט שֶׁל מְנִיעַת הַשְּׁנָה. וְאֵף גַּם זֹאת, אֵינוֹ רַק בְּהִתְחַלָּה, אֲבָל כְּשִׁירְגִיל עֲצָמוֹ מְעַט לְהִשְׁפִּים, אֲזוּ יִקַּל עָלָיו הַהִשְׁכָּמָה, וְגַם הֵבֵא לְטַהַר מְסִיעֵין אוֹתוֹ.

וְכֹל מְגַמְתּוֹ שֶׁל יֵצֵר הָרַע לְבִטֵּל אֶת הָאָדָם מִמִּצְוֵה זֶה שֶׁל קִרְיַאת שְׁמַע בְּזִמְנָה שֶׁהִיא יְסוּד כֹּל הַתּוֹרָה (וְעַל כֵּן יֵשׁ בָּהּ רמ"ח תַּבּוֹת כְּנֶגֶד רמ"ח אִיבָרִים), וְהִיא גְדוּלָה אֵף מִמִּצְוֹת תְּלִמּוּד תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּבְרֻכּוֹת (י:). (הַגְר"ש מְלֻצֵן בְּסִפְרֵי אוּר חֲדָשׁ כתי"י, הוּבָא בְּסִפְרֵי הַלְכוֹת הַגְר"א וּמְנַהֲגֵיו הַלְכוֹת קִרְיַאת שְׁמַע אוֹת סג).

כב. חֵם לְבֵי בְּקֻרְבֵי, בְּהִגִּי תִבְעֵר אֵשׁ, כִּי אֵיכָכָה אוֹכֵל וְרֵאִיתִי שֶׁיֵּשׁ כְּמָה בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם נִזְהָרִים בִּימּוֹת הַקִּיץ לִזְמַר קִרְיַאת שְׁמַע שֶׁל שְׁחֲרִית בְּזִמְנָה, בְּמִשְׁאוֹת שְׁוֹא וּמִדּוּחִים, בְּתַשׁוּבוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם מִשֵּׁשׁ. וְהוּא עוֹוֹן גְּדוֹל, שֶׁמְבַטְלִים מִצְוֹת עֲשֵׂה דְאוּרִייתָא שֶׁל קִרְיַאת שְׁמַע בְּזִמְנָה, וְחַיִּבִים נְדוּי כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּזִהַר הַקְדוּשׁ (מוּבָא בְּסוּף הַסִּפְרֵי בְּמֵאמְרֵי חז"ל עַל חַיִּיב קִרְיַאת שְׁמַע

בזמנה). ונראה שהמאחר זמן קריאת שמע יכולים להפכותו מפת מרדות על זה, כמו שכתוב בגמרא (פתיבות פו.) לגבי מי שאינו רוצה לקיים מצוות ספה ולולב עי"ש, והוא הדין מי שאומרים לו לקרא קריאת שמע בזמנה ואינו רוצה, מכין אותו עד שתצא נפשו (הגר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב סימן קמד).

כג. והגר"מ שטרנבוף שליט"א כתב בענין זה (הלכות הגר"א ומנהגי הלכות קריאת שמע אות סג) דבן תורה שמאחר לקרא קריאת שמע ולהתפלל בצבור, גורם שההמון מדמים שמספיק בכך, דהם אינם יודעים שקרא קריאת שמע בזמנה קדם התפלה, ולכן הם מאחרים כמוהו, אבל בלי לקרא שמע בזמנה. ונמצא שהוא גורם להחטיא אחרים, שהרי אם לא היה מנין אחר זמן קריאת שמע היו מקדימין ומתפללין וקורין קריאת שמע בזמנה. ויש בזה עוון חלול השם שיום הפפורים אינו מכפר. והשם ארחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה (סוטה ה:) עכת"ד.

אמנם מדה טובה מרבה, וכמו שאמרו חז"ל (במדרשים, ראה בסוף הספר) שבזכות קריאת שמע כהלכתה עם ישראל נשמרים מיצר הרע, מגיהנם, מחולאים ומכאובים, וזוכים לרפואה שלמה, קדשה וטהרה ולגאלה וישועה.

כד. ונביא כאן בענין זה, פרושו הניפה של הבן איש חי לדברי הגמרא: איזהו עם הארץ? כל שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית בברכותיה (סוטה כב.). דהינו שאינו קורא בזמנה, ולכך אינו קורא בברכותיה. וכיון שקורא שלא בזמנה ובלא ברכות, נמצא שהוא כקורא בתורה בלבד, ואינו בא להעיד על אלקינו ואחדותו יתברך, כי רק הקורא בתורת חובה הרי הוא בתורת עדות. ונמצא שאין זה מעיד בכל יום בתורת עדות, ולכן נקרא עם הארץ שהוא פסול לעדות, ואין מקבלים ממנו עדות כלל, וזה החסרון נעשה לו מדה כנגד מדה (בן יהודע).

כה. על גדל זהירותו של הגאון הרב יעקב ישראל קנייבסקי (הסטייפלר) זצ"ל מלאחר קריאת שמע אחר סוף הזמן לפי שיטת ה"מגן אברהם", מספר עד ראיה: זכורני כיצד היה קם בארי כשהיה מתפלל בקביעות בבית המדרש לדרמן במגן של שבע בבקר, [והביט מספר פעמים] לעבר שעון הקיר כדי לראות האם אין חשש שנאחר קריאת שמע אחר סוף הזמן לפי דעת המגן אברהם — בפרט בזמני הקיץ, שבהם גם הקדמנו את התחלת התפלה.

וזכורני שהיו ימים שהיה קם מספר פעמים כדי להבטיח שלא נאחר זמן קריאת שמע. פעם אחת, בהיותי ש"ץ, חשתי שאולי רבנו מקפיד עלי על שלא השתדלתי שנקרא קריאת שמע מקדם יותר, והראיתי לו לאחר התפלה שלא אחרנו את הזמן. ואמר לי: "לאחר את זמן קריאת שמע (לפי המגן אברהם) זהו ספיקא דאורייתא, ואי אפשר להשאיר את קריאת שמע לרגע האחרון*, ואפשר שהשעון אינו מדיק כל כך, ולכן צריך להקדים יותר..." (תולדות יעקב עמ' קכ).

כו. עוד ענין עליו היה רבנו (מין הרב שף זצוק"ל) מקפיד, הנו זמן קריאת שמע, באשר הוא החמיר וסבר כי זמן המצנה על פי ה"מגן אברהם" מקדם מהזמן המקבל, וזאת כמנהג הספרדים. לפיכך היה הוא קורא קריאת שמע בהשקמה בביתו ולאחר מכן

* וכן כתבו גדולי דורנו בקול קורא שיצא בט' תמוז תשנ"ה, ח"ל: וצריך להקפיד לסיים קריאת שמע לכל הפחות חמש דקות קודם סוף הזמן, כדי שלא להכנס לספיקא דאורייתא. ויש איסור להמתין עד הרגעים האחרונים.

א.ו.ל שטינמן, מיכל יהודה ליפקוביץ, חיים קנייבסקי

יעש"ק לסדר הן עם כלביא יקום [נרפס בקונטרס חיים וחסד].

קורא אותה שוב בצבור עם ברכותיה, כמו שהוא לפי הסוכרים
 כי אין צורך בהתנאה מיחדת לשם כך.

בהזדמנות אמר רבנו לתלמידיו את הדברים הבאים בענין זה:
 "יש בחורים הלומדים היטב ואף יראתם קודמת לחכמתם, וביטוי
 בשעון לראות אם כבר עברו שש שעות מאז אכלו מרק עוף, כפי
 שאמנם צריך לנהג, אולם כמעט בכל יום עוברים הם את זמן
 קריאת שמע מדאורייתא — שהיא מצות עשה באכילת מצה
 וכתקיעת שופר!!

והנה, אם ישאלום: 'היודעים אתם על מצות קריאת שמע?
 בנדאי לשיבו בחיוב. ואם נוסף ונשאל: 'האם ידוע לכם מהו
 זמנה?' שוב נקבל תשובה חיובית, וכמוכּן זו תהיה התשובה גם
 אם נשאל את אותם בחורים האם נראה להם פי מטלת על כל
 אחד החובה לקיים את המצוה בזמנה וכהלכתה... ובכן, מה יענו
 הם על השאלה: כיצד יתכן שפמעט בכל יום הם מבטלים
 ומפסידים את המצוה הנכבדה של קריאת שמע?

זכורני — המשיך רבנו — כי מימי לא עברתי זמן קריאת שמע,
 כאשר אני מתפונ לזמן קריאת שמע על פי המגן אברהם... פעם,
 בגלדוּתי, כאשר הייתי בן תשע שנים — אחרתי לקום, ובינתיים
 עבר זמן המצוה... באותו היום בכיתי בכי רב, ולא יכלתי להרגע
 בדיוק כמו אחד שנוֹרְדֵם לפני 'ליל הסדר' והתעורר למחרת כאשר
 הוא מגלה שהפסיד את מצוות ליל החג... והאמת היא — סיים
 רבנו — כי הם הם הדברים... שהרי זו מצוה וזו מצוה, ומאי
 שנא? להפוך! קריאת שמע קודמת שהרי תדירה היא!..." (ע"כ
 מהספר ארחות הבית, תפלה עמ' שפט).

כזו. הגאון הרב שלמה וּלְמָן אויערבוך זצ"ל היה מקפיד על
 זמן קריאת שמע לדעת המגן אברהם, וכן היה מזוהר על כך

לְאַחֲרֵים. וּמְרַגְלָא בְּפוּמִיָּה, אֵלֹו הָיָו מְצִיעִים לְאָדָם אֶתְרוּג פֶּסוּל לְדַעַת הַמַּגֵּן אַבְרָהָם, בְּנֹדָאֵי לֹא הָיָה קוֹנָה אוֹתוֹ, וְלָמָּה לֹא יָחוּשׁ לְדַעַת הַמַּגֵּן אַבְרָהָם בְּקִרְיַאת שְׁמַע שֶׁהִיא מְצִנָּה עֲשֵׂה דְאוּרִיתָא (הַלִּיכּוֹת שְׁלֹמָה תְּפִלָּה פ"ו הַעֲרָה 34).

כח. רְבוּתֵינוּ אָמְרוּ בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת (יד ע"ב) כֹּל הַקּוֹרֵא שְׁמַע בְּדִקְדוּקָיָה מְצַנְנִין לוֹ גִּיהֵנוּם. וְהַדְּבָר מִפְּלֵא, מִמָּה נִפְשָׁךְ אִם הוּא רָאוּי לְגִיהֵנוּם, כִּי־צַד קִרְיַאת שְׁמַע יְצַנֵּן, וְאִם אֵינּוּ רָאוּי, מַה מְקוּם לְגִיהֵנוּם בְּכֻלָּל. וּמַה הַלְשׁוֹן אוֹמֵר מְצַנְנִין. וּמַה הָעֲנִין מִכָּל מְקוּם, עֵינִן בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה מַה שְּׁבֹאֵר עַל זֶה.

אֲמָנָם מַה שְּׁנִרְאָה לְהִרְחִיב אֶת הַדְּבָר, וְהוּא, כִּי יָדוּעַ שְׁבִמְצִנָּה קִרְיַאת שְׁמַע הָאָדָם מְקַבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁלֹמָה. כְּלוּמַר בְּשַׁעֲה שְׁקוֹרֵא קִרְיַאת שְׁמַע הוּא צְרִיךְ לְדַעַת כִּי מְקַבֵּל עָלָיו בְּאַמְת אֶת אֱלֹקֵיתוֹ יִתְבַּרְךְ. וּבְכֵן נִתְבּוֹנֵן, אִם אָדָם מְאַמֵּין בְּאַמוּנָה שְׁלֹמָה שֶׁהוּא מְקַבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם, הִי־תִכֵּן כִּי יַעֲשֶׂה עֲבֵרָה, וְהֵלֵא בְּקַבְלָהּ זֶה הוּא מְקַבֵּל עָלָיו כֹּל תַּרְי"ג מְצוּוֹת, וּמְקַבֵּל וּמְאַמֵּין שְׁד' מִשְׁגִּיחַ עָלָיו, וּמְצוּוֹהוּ, וְרוֹאֶה כֹּל מַעֲשָׂיו. כִּי־צַד יִתְכֵן שְׁיַעֲשֶׂה אִיזוֹ עֲבֵרָה שֶׁהִיא. וּבְכֵן אִם אָנוּ רוֹאִים שְׁאַחַד קָרָא קִרְיַאת שְׁמַע כְּפִי שְׁהִתְלַכָּה מִחֵיבַת, וּבְכֹל זֹאת עֲשֵׂה אִיזוֹ עֲבֵרָה, אֲזִי נֹאמֵר: מִמָּה נִפְשָׁךְ, אוֹ שְׁקָרָא קִרְיַאת שְׁמַע בְּלִי כְּוָנָה וּבְלִי הַתְּבוּנָנוֹת וְלֹא הִבִּין מַה עֲשֵׂה, וְאֶת הָעֲבֵרָה עֲשֵׂה בְּכּוֹנָה. אוֹ שְׁאֵת הַקִּרְיַאת שְׁמַע קָרָא בְּכּוֹנָה, אֲלֵא שְׁאֵת הָעֲבֵרָה עֲשֵׂה שְׁלֹא בְּכּוֹנָה וּבִהֶסֶח הַדַּעַת. מִי מוֹכִיחַ. לְכֵן אִם קָרָא קִרְיַאת שְׁמַע בְּדִקְדוּקָיָה, זֶה מְרַאֶה שְׁאֵת הַקִּרְיַאת שְׁמַע קָרָא בְּכּוֹנָה וְאֶת הָעֲבֵרָה עֲשֵׂה שְׁלֹא בְּכּוֹנָה, בְּהֶסֶח הַדַּעַת. לְכֵן אַף שְׁמִכְרַח לְהַפְּנִס בְּגִיהֵנוּם בְּכַדִּי לְתַקֵּן אֶת הָעֲבֵרָה, כִּי בְּלִי תְּקוּנָה לֹא יוּכַל לְהַפְּנִס לְמַחֲיִצְתוֹ בְּגֵן עֲדוֹן, כִּי הוּא מְכַרַח לְהִזְדַּקֵּק וּלְהַכְּבִס מְעוֹנוֹ, מ"מ מִכִּיּוֹן שְׁעֲשֵׂה אֶת הָעֲבֵרָה בְּלִי כְּוָנָה וּבִהֶסֶח הַדַּעַת, לְכֵן מִכָּל מְקוּם מְצַנְנִין לוֹ גִּיהֵנוּם, בְּאַפְּן שְׁיִתְכַּפֵּס

במים פושרין, שלא יצערו אותו. אבל אם קרא קריאת שמע שלא בכונה, אז בטח את העברה עשה בכונה, לכן צריך לו זקוק גדול, במים רותחים.

ובכן, אשרי הקורא קריאת שמע בדקדוקיה בהלכה, שאז מבטח לו שלא יפשל בעברה, ואם יפשל זה יהיה שלא בכונה, ובכן ינצל מגיהנום רותח.

ודקדוק קריאת שמע, זה כולל כל ההלכות כפי מה שכתוב בשלחן ערוך סי' סא, וזה לשונו: 'קרא קריאת שמע בכונה באימה וביראה ברתת ובזיע'.

ודקדוק קריאת שמע כולל גם דקדוק בזמנים.

אמנם יש כמה דעות על זמני קריאת שמע, אבל המדקדק עושה אלבא דכולי עלמא, כי הכל מודים שכל כמה שמקדים עדיף טפי (הגאון הרב יהודה צדקה זצ"ל, מתוך הספמה שנתן לספר "קריאת שמע בזמנה").

כט. הראני מו"ר אבי שליט"א חדוש גדול אשר כל רואהו יחרד. והוא מדברי מהר"ח ויטאל, וזה לשונו: הנה לפעמים אדם מבטל אחד מד' מצוות: תפלה, ציצית, תפלין, קריאת שמע, בשוגג או אפלו במזיד, וארבעתן הם מצוות עשה מהתורה. וכאשר האדם איזה פעם מתבטל מלהתפלל, בטל מצות עשה שנאמר ועבדתם את ד' אלקיכם זו תפלה, והעובר על מצוה זו פוגם בה' אחרונה של הנו"ה. והמבטל מצות ציצית, פוגם באות ו' של הנו"ה. והמבטל מצות תפלין פוגם בה' ראשונה של הנו"ה. והמבטל קריאת שמע פוגם באות י' של הנו"ה. הרי ארבעתן כסדרן מלמטה למעלה (שער הפנות סוד הציצית דרוש ז).

ומ"ש הרי ארבעתן כסדרן מלמטה למעלה, נראה שפונתו לפי סדר חשיבותן, מהפחות חשוב ביותר חשוב, ונמצא שהפגם היותר גדול הוא על ידי בטול קריאת שמע, שבכלל זה מי שקרא אחר זמנה, הלא חיל ורעדה יאחו כל בר דעת מגדל הפגם שעל ידי בטול קריאת שמע. ובזה נבין ההשתדלות הגדולה של היצר הרע להכשילנו ולנצחנו בענין זה, וכמה עלינו להתחזק ולעמד בנגדו שלא יעלה הדבר בידו חס ושלום.

ל. ונדאי שגם הקורא קריאת שמע בזמנה בלא הברכות גם כן לא קיים המצוה פראוי, ולכן תיב כל אדם להודרו ולקראה בזמנה עם ברכותיה, וכפי שמבאר היטב בדברים הבאים:

ידועים דברי הפוסקים שלכתחלה יש לקרא קריאת שמע בזמנה עם ברכותיה, ורק בדיעבד ובאקראי, שחושש שיפסיד זמן קריאת שמע, יקראנה קדם התפלה. ויש הרוצים לתפות על עצמם (בקביעות) ונוהגים לקרא קריאת שמע קדם התפלה כדי שלא יעבר זמנה. וכל זה טעות גדולה, כי קריאת שמע נתקנה עם ברכותיה, וכל התקנה בזה שיהיו ביחד עם הקריאת שמע. אלא שאם פעם בחדש קרה לאדם שאחר, סולחים לו מן השמים. אבל אם בכל יום נוהג כך, בנדאי שיש עליו קפיידא. למה הדבר דומה? לאדם שבא לביתו רעב ורוצה לאכל, והאכל עדין לא מוכן, ואומרים לו שיאכל עתה את הלחם לבדו ואחר כך את התבשיל. אם זה נעשה פעם במקרה, אז אינו מקפיד, אבל אם בכל יום עושים לו כך, בנדאי שיקפיד. והנמשל מוכן (הגאון ר' יהודא צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה, שער האגדה פרשת בלק עמ' רכב-רכג).

אמרו חז"ל (שבת י.) השוהה מלאכל עד לאחר שעה ששית, אכילתו כזורק מים לחמת, ע"כ לשונם. פלומר כמו הזורק אבן לחמת שיש בו מים, האבן מגביהה המים ועולים למעלה והחמת

מתמלאת, אבל לא מתמלאת מים, כי האבן מגביהתם, כן האוכל לאחר שעה ששית, הרעבון עובר, אבל הגוף אינו נזון מאכילה זו. וכן הדבר ברוחניות, כגון בקריאת שמע. אפלו הקורא קריאת שמע בזמנה, אבל אינו קורא אותה כסדר שתקנו חז"ל, עם הברכות שלפניה ושל אחריה, אף שיצא ידי חובת מצות קריאת שמע והשביע נפשו שלא תרעב, אבל בריאות הנפש לא תצמח מקריאת שמע כזו (הגר"א לופיאן זצ"ל מהספר לב אליהו ח"א עמ' רצב).

תפלה בשעה מאחרת (לאחר סוף זמן תפלה)

לא. בשלחן ערוך ריש הלכות תפלה נפסק: זמן תפלת השחר מצותה שיתחיל עם הגנן החמה, כדכתיב 'ייראוף עם שמש' וכו'. ונמשך זמנה עד סוף ארבע שעות שהוא שליש היום. וכתב המשנה ברורה (בס"ק ו) שאם לא התפלל במזיד עד סוף ארבע שעות, טוב שיתפלל אז בתורת נדבה, כי יש פוסקים שסוברים דבהזיד עד ארבע שעות שוב לא מצי להתפלל כלל, על כן יתפלל ויתנה שאם מצד הדין הוא פטור הוא בתורת נדבה.

וכתוב בספר נפש החיים, שמי שאינו מקפיד על זמן התפלה הרי זה דומה כמי שאוכל מצה בראש השנה, ותוקע בשופר בחג הפסח, העולה על הדעת שזה יחשב מצוה?! הוא הדין לקריאת שמע והוא הדין לתפלה, אחרי שעובר הזמן סוגרים את השערים מלמעלה ואין התפלה מתקבלת לרצון (שיח תפלה).

עניני תפלה קבועים על הזמנים ערב ובקר וצהריים. וכן כל הברכות כלם... והנה הזמן הוא בא מהקפי הגלגלים ותהלוכות השמים... ועוסקים בחיי שעה — שהתפלה היא חיותה של השעה והזמן. ולמעלה מן הזמן אין מקום לתפלה (משך חכמה בראשית ג, ו).

לב. ועוד מצאנו בענין זה: ומה שאמרת שאחרים זמן התפלה, כבר התניתי עמך שלא להשיבני ממנהגי פרטי אנשים שאינם שוים בכל, כי הראש לכל הצדיקים הוא רבי ישראל בעל שם טוב זי"ע [-זכותו יגן עלינו], היה מתפלל קדם [עם] הגן החמה, וכן תלמידו אחריו המגיד מו"ה לב בער ממעוררש זי"ע, ברכ הפעמים, ועל כל פנים פשהיה אנוס מחמת חלי גדול, אף על פי כן לא היה מאחר הזמן תפלה של צבור.

גם הצדיקים שבזמננו, הרב מהם ראיתי שאינם מאחרים זמן התפלה, רק צדיקים פרטיים כמו הרב הצדיק המפרסם ר' מיכל זלאטשובער זי"ע, והרב הגאון אדמו"ר הצדיק מו"ה לוי יצחק נ"י, הם מאחרים זמן התפלה, וסומכין על קריאת שמע קטנה שבקרבות שקורין בהשכמה.

ובודאי יש להם טעם נסתר על זה, ודרך פרטי להם, ואין אנו רשאים להרהר אחריהם, כי מי יבוא אחריהם אחר שאנו רואים שהם צדיקים גדולים בכל מעשיהם ומקימי כל אוריתא, אפלו מצוה דרבנן, הכל באהבה ויראה פנימית. רק לא בפרט זה שהוא זמן תפלה שהוא מדרבנן, ועל פי הדין יש כמה דברים שמתר לאחר זמן התפלה, כמו להתפלל בגוף נקי, וצריכים אנו לדון אותם שיש להם טעם כמוס שסומכין על קריאת שמע שבקרבות. (וכוחא רבה — מהרב הקדוש רבי יוסף מנעמירוב — עמוד כ', מוכא בחדושי קדשת לוי [ענינים שונים]).

לג. ספר הגאון הצדיק המפרסם ר' נחמן בהנא מספינקא ב"ב זצ"ל ששמע מהרב הקדוש משינאווא זצ"ל שאמר: (א) התפלה הכי פשוטה שמתפלל בצבור, יפה יותר מהתפלה הכי יפה שמתפלל ביחידות.

(ב) התפלה הַכִּי פְּשׁוּטָה בְּזִמְנָה יָפָה יוֹתֵר מֵהַתְּפִלָּה הַכִּי יָפָה שְׁלֵא בְּזִמְנָה. (הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק י' שְׁלוֹם גְּרִשׁוֹן אוֹנְגֶּעֶר שְׁלִיט"א, מֵאֲמֵר יִחְזַקְאֵל, בְּרוֹקְלִין תּשס"ג ע' ל"ג).

לד. בְּשִׁלְחֹן עֲרוּף (סִימָן קח סְעִיף ח) נִפְסַק: מִי שְׁלֵא הִתְפַּלֵּל בְּעוֹד שָׁיֵשׁ לוֹ זְמַן לְהִתְפַּלֵּל מִפְּנֵי שְׁסָבוֹר שְׁעֵדִין יִשְׁאַר לוֹ זְמַן אַחַר שְׁיִגְמֹר אוֹתוֹ הַעֶסֶק שֶׁהוּא מִתְעַסֵּק בוֹ, וְיִבִּין כִּף וְיִבִּין כִּף עֲבָרָה הַשְּׁעָה, וְכֵן מִי שֶׁהָיָה טְרוֹד בְּצַרְף מְמוֹנוֹ, וְכֵן מִי שֶׁהוּא שְׂכוֹר, וְהַפְּסִידוֹ תְּפִלָּתוֹ, כָּלֵם חֲשׁוּבִים אָנוּסִים וַיֵּשׁ לָהֶם תְּשִׁלוּמִין. עכ"ל. וְכֹתֵב הַחַיּוֹת יָאִיר בְּסִפְרוֹ מְקוֹר חַיִּים (סְעִיף זח) שֶׁכֵּל זֶה רַק בְּפַעַם רֵאשׁוֹנָה, אֲבָל מִכָּאן וְאֵילָף אֵינוֹ נֶחְשָׁב כְּאָנוּס אֲלֵא כְּפּוֹשֵׁעַ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּגִמְרָא (נְזִיר כג.) "וּפּוֹשְׁעִים יִכְשְׁלוּ בָם" זֶה לוֹט שְׁלֵא יָדַע בְּשִׁכְבָּה, אֲבָל בְּקוּמָה יָדַע וְהָיָה צָרִיף לִיזְהַר שְׁלֵא לְהִשְׁתַּפַּר שׁוֹב פַּעַם, וְכִיּוֹן שְׁלֵא נִזְהַר נִקְרָא פּוֹשֵׁעַ. וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה אֵיתָא בְּגִמְרָא (בִּיצָה טז:), עכ"ל.

וְכֵן אָמַר הַמְּשַׁגֵּיחַ ר' יְרוּחָם מִמִּיר וַצ"ל שְׁמִי שֶׁשָּׁקַע בְּשָׁנָה וְלֹא נִתְעוֹרֵר לְאָנוּסוֹ, אִף שֶׁבְּפַעַם רֵאשׁוֹנָה נֶחְשָׁב אָנוּס, מִכָּל מְקוֹם מִהַפְּעַם הַשְּׁנִיָּה וְאֵילָף נֶחְשָׁב פּוֹשֵׁעַ, שְׁכִיּוֹן שְׁנוּכַח לְדַעַת שֶׁהַשְּׁנָה מוֹשְׁלֵת עָלָיו, הָיָה לוֹ לְמַצָּא תְּחִבּוּלוֹת שְׁלֵא יִחְזֹר לְאֹנְלוֹתוֹ, וְכִיּוֹן שְׁלֵא נִזְהַר הָרִי הוּא פּוֹשֵׁעַ. (לְשִׁכְנוֹ תְּרַשׁוּ ח"א, הוֹסְפוֹת עמ' י).

וְכֹתֵב הַגַּר"מ שְׁטַרְנְבוּף בְּשׁו"ת תְּשׁוּבוֹת וְהַנְּהָגוֹת (ח"ב סִימָן נ) שְׁאֵם הַלֵּף לִישׁוֹן בְּאִפְּן שֶׁהָיָה יָכוֹל לְקוֹם, וְנִאָּנוּס וְלֹא קָם, דִּינוֹ כְּאָנוּס, מֵה שְׁאִין בֵּן אִם פִּשַׁע וְהַלֵּף לִישׁוֹן מֵאַחַר, וְלֹא הֶעֱמִיד שׁוֹמֵר אוֹ שְׁעוֹן שְׁיַעוֹרְרוֹ, אֵינוֹ נֶחְשָׁב אָנוּס. עכ"ל. [פְּסָקִי תְּשׁוּבוֹת (סִימָן פט סְעִיף ז)].

לה. כֹּתֵב הַגָּאוֹן הַרְבֵּ שְׁלֵמָה וְלָמָן אוֹיְעֶרְבָּךְ וַצ"ל דְּאִף שְׁכִשְׁהָאָדָם יִשָּׁן דִּינוֹ כְּשׁוּטָה וְלֹא יַעֲנֹשׁ עַל זֶה כִּיּוֹן שֶׁהוּא אָנוּס,

מכל מקום ודאי שראוי להקיצו כדי שיקרא קריאת שמע ויתפלל בזמן, שיש לזכותו שלא יפסיד מצות קריאת שמע ותפלה. ושונה דין קריאת שמע מספה, שבספה אין מטלת עליו מצוה לישן בספה אלא שאסור לישן חוץ לספה. והרי זה דומה לישן בליל יום טוב הראשון של סכות או פסח, שודאי מצוה להעירו כדי שיאכל פניית ולא יפסיד המצוה (הליכות שלמה תפלה עמ' קלה). וכן פסק הגר"מ שטרנבוף שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן ג) שמי שישן יש לעוררו שלא יפסיד קריאת שמע ותפלה בזמנה, אלא אם כן יודע שהישן סומך על דעת הגר"א, אז יעוררו בזמן שרגיל לקום, ורק אם יודע שלא נוח לו שיעוררו כלל, אף שיפסיד זמן קריאת שמע ותפלה לגמרי, לא יעוררהו. עכ"ל.

תפלה בשעה מאחרת (לפני סוף זמן תפלה)

לו. מובא לעיל דמצותה של תפלת השחר שיתחיל עם הגזן החמה, כדכתיב יראוך עם שמש. גם אם עבר זמן זה צריך להקדים את התפלה ככל האפשר, כמו שמתבאר מהדברים הבאים:

ויתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו ולא יאחר זמן התפלה. ולא יתעדן בשנה של שחרית, שהיא מדה גרועה עד מאד. וישא קל וחמר לעצמו מצפור כל כנף, שכלם עומדים עם עמוד השחר ואומרים שירה לפני הקב"ה בצפצוף פיהם, והוא שוכב על מטתו. ואם תאמר שאין מהם ראיה, שכן אין להם חבלי שנה, צא ולמד מבצלי אניות, שפשיש להם עסק או איזה הכרח בעבור חיי עולם הנה, כדי להביא טרף לביתם וכיוצא, כמה הם משפמים, ולא תהא כהנת כפונדקית. ובפרט מוכרי היין ושכר, שמגדדים שנה מעיניהם כדי להשפים בבקר בבקר, ומה

יֵעָשׂוּ לַיּוֹם פְּקֻדָּה בְּמַעֲנֵה פִּיהֶם לַעֲנוֹת לַפְּנֵי הַגְּבוּרָה, שְׁבִיּוֹם אֶחָד מִשְׁפִּימִים וּבָאִים וּבָיּוֹם אַחֵר מְאַחֲרִים, דְּהֵינּוּ שְׁכַשְׁהֶם צְרִיכִים לְמַלְאכְתָּם מִשְׁפִּימִים, וְלַתְּפִלָּתָם אֵינָם מִשְׁפִּימִים.

וְהֵיזָר הַרְעַ מִפְּתָה אוֹתָם בְּאָמְרוֹ: אִם אֵין אַתֶּם מִתְּפַלְּלִים בְּשַׁעַה הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁל יוֹם תִּתְּפַלְּלוּ בְּשַׁעַה שְׁנֵינָה, וְכֵלָם שׁוֹיִם לְטוֹבָה, שְׁתְּפַלְּת הַשְּׁחַר עַד חֲצוֹת. וְאֵינּוּ כֵן, דְּמִי שְׁקוֹדֵם זְכוּה, וְרֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן חֲבִיב, וּשְׁכָרוֹ כְּפוֹל, וְהַמְאַחֲרִים שְׁכָרָם פּוֹחַת וְהוֹלֵךְ. וּמִי יִתֵּן וְהָיָה כָּל עִם ה' שְׁיֵהִיו מִשְׁפִּימִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְלֹא יֵהִיו גְּרוּעִים מְעוֹבְדֵי אֱלִילִים, שְׁפֵלָם מִשְׁפִּימִים לְבֵית טְפִלָּתָם. כְּאוֹר בְּקָר כְּרוֹזָא קָרָא בְּחֵיל מֵאֵן בְּעֵי סַם הַמּוֹת, וְכֵלָם רָצִים לְרַעָה, הַרְצִים יֵצְאוּ דְחוּפִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אֵלֵי כְּסָף וְאֵלֵי זָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם. לֹא כְּאֵלָה חֵלֶק יַעֲקֹב, שֶׁהוֹלְכִים לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבֵיהֶם שְׁבִשְׁמִים. וּמִן הָרְאוּי הָיָה לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב לְבַתֵּי כְּנִסְיוֹת וּלְבַתֵּי מְדַרְשׁוֹת, וּבְפָרֵט שְׁלִיחֵי הַצְּבוּר, שְׁנִקְרָאִים נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל, צְרִיכִים יוֹתֵר זְרִיזוֹת לַעֲמֹד לְשִׁרְת בְּשִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּסוּף הַלֵּילוֹת, שְׁלֹא יֵאמְרוּ עֲלֵיהֶן לֹא תִּהְיֶה כְּהֶנֶת כְּפוֹנְדֻקִּית. וְאִם הָיוּ יוֹדְעִים מֵהַפֶּרֶשׁ יֵשׁ לְהַמְתַּלְּל בְּבִקְר אוֹר לְהַמְתַּלְּל אַחֵר שַׁעַה אַחַת בַּיּוֹם אוֹ שְׁתַּיִם וְשִׁלֵּשׁ, בְּנֻדָּאֵי הָיוּ מְנַדְּדִים שְׁנֵה מַעֲיִנֵיהֶם לְקוֹם בְּבִקְר בְּבִקְר בְּטָרָם נִפִּיר אִישׁ אֶת רַעְהוּ, שְׁיִשְׂרָאֵל קְדוּשִׁים הֵם (אַרְחוֹת יִשְׂרָאֵל לְהַגְּאוֹן ר' יִצְחָק מוֹלְכוֹ זצ"ל פְּרָק א).

לז. תְּפִלָּה בְּשַׁעַה מְאַחֲרַת (לַפְּנֵי סוּף זְמַן תְּפִלָּה) הִיא לְכְאוּרָה נוֹשֵׂא הַשְּׁנוּי בְּמַחְלָקַת בֵּין ה' מִתְּנַגְּדִים לְחֻסְדִּים. בְּהַקְשֵׁר לְזֶה מְבִיא הָאֵשֶׁל אֲבָרָהָם מְבוֹטְשָׁאטְשׁ זצ"ל בְּרִישׁ הַלְכוֹת תְּפִלָּה, שְׁמַקְבֵּל בְּיַדְנוּ שֶׁהַבְּעַל שֵׁם טוֹב זֵיע"א הַתְּפִלָּל כְּוִתִּיקִין בְּכָל יוֹם, וְכֵן יְדוּעַ שֶׁהַחֲזוּה מְלוּבְלִין הַתְּפִלָּל כְּוִתִּיקִין. וּמֵהַ שֶׁהַתְּחִילוּ הַחֻסְדִּים לְהַתְּפִלָּל בְּאַחוּר הָיָה רַק בְּדוֹר הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל הַחֻסְדוֹת,

שאחד מן הצדיקים מחמת שלא הספיק להכין את עצמו כראוי לתפלה, התפלל באחור, אף לפניו לא היה נהוג כן. וזה דבר פשוט שאם הבעל שם טוב התפלל כותיקין, בודאי שלמד קדם, ודברי הגמרא אומרת בריש אין עומדין (ברכות לא.) אין עומדין להתפלל וכו' אלא מתוך דבר הלכה פסוקה (הגר"ש וואזנר ב"חזוק" ח"ג עמ' ק).

הגאון הקדוש האדמו"ר מקלויזנבורג זי"ע היה מתפלל מאחר, אף התנצל על זה כסדר שהוא חולה מעים, ואמר תמיד שהוא רוצה להתפלל מקדם, ולאחרים לא הרשה להתפלל מאחר (מכ"ק האדמו"ר מז'אמיגראד זצ"ל).

וכבר נשאל הגאון הרב חיים קניבסקי: האם פדאי שאברך שלומד עד מאחר בלילה יקצר בלמודו בלילה כדי שיוכל לקום בנץ. והשיב: הגם שיש פוסקים שזה מעקר הדין, מכל מקום במקום בטול תורה אפשר לסמוך על המקילין (שיח תפלה עמ' תרפח).

וכן מובא בהליכות שלמה (פ"ה הערה 56) על הגאון הרב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל: רבנו אחרי נשואיו החל להתפלל כותיקין, אף לאחר זמן נוכח שהדבר יגרם לו להפרעה בסדר זמני למודו, וחדל מכך. ע"כ. וכל אחד יבדק את עצמו.

מכל מקום, אף מי שאינו מתפלל כותיקין ראוי שיקדים להתפלל ככל יכלתו, מהטעם המבאר בפרק ז' (חייב הדיירות לקיים המצוות וטעמיו), ומצד שזריזין מקדימין.

וכתב המהר"ל (נתיבות עולם, העבודה סוף פ"ב): ובשביל שהאדם נברא לעבד השם יתברך, ראוי שתהיה התפלה תכף ומיד כשעומד ממשתו, ולא יפנה אל דברים אחרים בינתים, כי האדם

כְּשֶׁעוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ כְּאִלּוּ הִחְזִיר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רוּחוֹ בְּקִרְבוֹ, כְּמוֹ שֶׁתְּקַנּוּ בְּבִרְכַת הַמִּחְזִיר נְשִׁמוֹת לַפְּגָרִים מְתִים, וְלִפְיֶכָּךְ הַתְּפִלָּה יוֹתֵר רְאוּי שְׁתֵּהִיָּה מִיָּד. וְלִמַּד זֹאת מִדְּבָרֵי אַבָּא בְּנִימִין (בְּרִכּוֹת ה:).

לח. הַמִּתְפַּלֵּל בְּשָׁעָה מְאַחֲרֵת צְרִיף פְּעָמִים רַבּוֹת לְקִרְאָה קְרִיאַת שְׁמַע לְפָנֵי הַתְּפִלָּה וְלְפָנֵי שְׁהֵנִיחַ תְּפִלִּין, כְּדִי לְהִסְפִּיק לְקִרְאָהּ בְּזִמְנָהּ, וּבְכַף מְכַנִּיס אֶת עַצְמוֹ בְּגֵדָה "מַעֲיֵד עֲדוֹת שְׁקָר בְּעַצְמוֹ", וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַמְּשֻׁנָּה בְּרוּרָה (סי' כה ס"ק יד), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְאַמְרִינָן בְּגִמְרָא כָּל הַקּוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֵי תְּפִלִּין הָרִי הוּא כְּאִלּוּ מַעֲיֵד עֲדוֹת שְׁקָר בְּעַצְמוֹ חֵס וְשְׁלוֹם, וּפְרָשׁוּ בַתּוֹסְפוֹת, לְפִי שְׁאוּמֵר "וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת" וְגו' וְאֵין קוֹשֵׁר; וְאִף שֶׁבְּדִיעֵבַד יֵצֵא יְדֵי קְרִיאַת שְׁמַע, מִכָּל מְקוֹם יֵשׁ לוֹ עֲבֵרָה מִצַּד אַחֵר, שֶׁמְרָאָה עַל עַצְמוֹ שְׁאֵין רוֹצֶה לְקַיֵּם רְצוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְזֶהוּ עֲדוֹת שְׁקָר שֶׁמַּעֲיֵד עַל עַצְמוֹ. עכ"ל (אֵלָּא אִם כֵּן הוּא אָנוּס, עִ"שׁ בַּמְּשֻׁנָּה בְּרוּרָה מִתִּי נִחְשָׁב אָנוּס).

לט. וּבִסְפָר שׁוֹמֵר אָמוּנִים פ"ט כְּתוּב בְּעֵנֶן זֶה:

וְהִנֵּה תִדַּע אַחֵי שְׁעָקֵר מִצּוֹת קְרִיאַת שְׁמַע לְקַיֵּם דְּבָרֵי רַז"ל כְּמֵאמְרָם, שְׁאֵמְרוּ (בְּמִסְכַּת בְּרִכּוֹת דף יד ע"ב) כָּל הַקּוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֵא תְּפִלִּין כְּאִלּוּ מַעֲיֵד עֲדוֹת שְׁקָר בְּעַצְמוֹ. וְעַיֵן בִּסְפָר הַקְּדוּשׁ שְׁעָרֵי אוֹרָה (שַׁעַר א' ד"ה חֲרֵב נִקְמַת נֶקֶם בְּרִית) כִּי מִמֶּשׁ אֵין מְבוּא לְקְרִיאַת שְׁמַע לְעֲלוֹת בְּלֵי תְּפִלִּין, שֶׁהֵמָּה דְּבָרִים מִיְחֻדִים וּמִצְמָדִים קְרִיאַת שְׁמַע וְתְּפִלִּין מִמֶּשׁ, כִּי זֶה מַעֲלָה אֶת זֶה.

וְהִנֵּה זֶה זְמַן לֹא כַּפִּיר נִשְׁתַּרְבֵּב הַמְּנַהֵג לְאַחַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, לְסַמֵּךְ עַל הַהֲתֵר שֶׁל זַיִיגָעֵר תְּשַׁעָה (שְׁעָה תְּשַׁע), וְלוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֵא תְּפִלִּין. אַחֵי אֲהוּבֵי, חֵס לָכֶם מִלִּילָף בְּדַרְדָּר זֶה חֵס וְשְׁלוֹם, כִּי גַם הַקְּדוּשׁ מְקַאמְרָנָא אֲשֶׁר הוּא הִיָּה גַם בֵּן מְרֵאשֵׁי

המתירים שמתר לקרא קריאת שמע עד זייגער תשעה — שהוא עכשו חצי תשעה (שמונה וחצי) לפי שנעתק הזייגער (השעון) לערך שבעים שנה או יותר — הוא בעצמו מעיד על עצמו בפרושו מעשה אורג על המשניות תחלת מסכת ברכות, שחס וחלילה לא סמך בעצמו על זה ההתר, רק נהג להניח תפלין בבקר, ולקרות קריאת שמע בבקר בזמנו המקדם בתפלין דיקא.

והצדיקים הקדושים אשר אמרו זה ההתר, ובשביל שראו גדל חלשת הדור שאי אפשר לפעמים לעמד בו, בפרט בקיץ, לכן כתבו זה ההתר, ובנדאי עשו לנו אלו הצדיקים טובה גדולה, בדיעבד אם נתאחר מחמת האנס, אבל חס וחלילה מלסמך על זה לכתחלה או להרגיל עצמו בזה, בידוע על פי האר"י ו"ל מי שעובר זמן קריאת שמע חס ושלום חיב סקילה בשמים, ופוגם ביו"ד של שם שהוא נגד עולם האצילות, ופגמו נוגע ברום עלא שמיא, ומובא בזהר הקדוש (בלק דף קפו ע"א) שכל היום שהוא בנדיי חס ושלום.

ומי הפתי יראה כל זאת ולא יירא ולא יפחד. וכל הצדיקים אשר התגוללתי אצלם מנעורי, ראיתי שכף היד מנהגם, לקרות קריאת שמע בזמנו, ולקרות קריאת שמע בתפלין או בשתי זוגות תפלין, כמנהגם בקדש.

על כן אחי ורעי ובני, בקשתי כפולה ומכפלת, שאל תסמכו חס ושלום על התר של דיעבד גדול שנהגו העצלנים, ותמסרו נפשכם לקים דברי רז"ל ודברי שלחן ערוך כפשוטן, שכל דבריהם כגחלי אש, להניח תפלין בזמנו של קריאת שמע, ולומר קריאת שמע בכונה לפי פחו. ואם ימסר נפשו איזה זמן להזדרז בזה, או יסיעוהו מן השמים על זה, שיוכל לומר קריאת שמע בכל פעם בזמנו בתפלין. ואחר כך יחליץ התפלין, אם אינו יכול

עוד להתפלל, ויכין עצמו כדבְעֵי בְהִכְנַת הגוף ויתר הכנות לתפלה. ודלא כהמחמירין להיות גופן נקי מכל, כי אינו מחיב להחמיר יותר מהנאמר בשלחן ערוך, ועל זמן קטן כזה להניח תפלין לצורך קריאת שמע, על זה לא חישנין שיפיעם בהן, אם לא שמרגיש ממש שנוצרך לנקביו.

ואשרי מי שזוכה לנקות עצמו מקדם כראוי, ולהניח תפלין ולקרוא קריאת שמע בזמנו, אבל לאו כל אדם זוכה לזה, כי זה תלוי בכריאות הגוף. ומי שיזדרז ויזהר בזה לקרות בכל פעם קריאת שמע בזמנו בתפלין, יהיה שכרו כפול ומכפל מן השמים, ועין לא ראתה אלהים זולתך. ע"כ.

מ. המשגיח הגאון הצדיק ר' דן סגל שליט"א הביא באחד הנוצדים את משלו של המגיד מדובנא, שהגד"א אמר שזה אמת לאמתה של תורה: אדון אחד שלח את משרתו לנמל כדי להביא לו את מזונתו שהיתה צריכה להגיע עם אניה מסימת. הלך המשרת לדרכו והאדון מחכה בביתו. עוברת שעה עוברות שעות, והמשרת לא מגיע, תמה האדון מדוע המשרת מאחר כל כך? לאחר שעה נוספת ראה את משרתו מחלון ביתו נושם ונושף. קרא אליו האדון 'זו איננה המזונדה שלי' טעית, התבלבלת! זקף המשרת המפתע זוג עינים תמהות אל אדונו ושאל: עוד לא ראית את המזונדה ואתה כבר קובע שזו לא המזונדה? ענה לו אדונו: המזונדה שלי מזונדה קטנה היא, קטנה מאוד, מלאה בנהלומים ובנקל יכלת להביאה, אם אתה כל כך מתאמץ ומזיע, ובכלל מעצם זה שאחרת כל כך, כבר הבנתי אפלו בלי לראות אותה, שטעית במזונדה.

"ולא אתי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל" אם אתה לא שש לקום לתפלה, אם אתה לא מחכה בהשתוקקות לשעת התפלה,

מא. וְשִׁמְעֵתִי בְּעֲנִיָּן זֶה דְּבַר נִפְלֵא, בְּפִרְשַׁת נַח מְסַפֶּרֶת לָנוּ הַתּוֹרָה עַל שֵׁם וַיִּפֶּת בְּנֵיו שֶׁל נַח שִׁקְיָמוּ יַחַד אוֹתָהּ מִצְוָה וְכִסּוּ בְּצַנִּיעוֹת רַבָּה אֶת נַח אָבִיהֶם. חַז"ל אוֹמְרִים שֶׁשְּׂנִיָּהֶם קִבְּלוּ שָׂכָר עַל פְּעֻלָּתָם וְכִיּוֹן שֶׁעֲסָקוּ בְּכִסּוֹת קִבְּלוּ אֶת שְׂכָרָם בְּעֲנִיָּן הַקָּשׁוּר לְכִסּוֹת.

שם – קבל את מצות ציצית השקולה כנגד כל התורה, מצוה שאפשר לקיימה כל יום, כל היום בכל רגע ורגע. מצוה ששכרה נצחי, שמקיים אדם בחיים חיותו וזוכה בה לחיי נצח. יפת – יקבל את שכרו לעתיד לבא, כאשר יבואו גוג ומגוג שהם מבני בניו, וילחמו עם ישראל ויפלו פגריהם על אדמת ירושלים, אז יקבל יפת את שכרו, שבשר צאצאיו לא יהיה מאכל לעוף השמים אלא יזכו לקבורה.

הַבְּדֵל עֲצוּם, בְּלִתי מוֹכֵן, בֵּין שְׁנַיִם שִׁקְיָמוּ אוֹתָהּ מִצְוָה!
הַכִּיצַד?

רש"י מֵיֵשֵׁב זֹאת בְּדִבְרָיו עַל הַפְּסוּק "וַיִּקַּח שֵׁם וַיִּפֶּת" (בראשית ט, כג), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אֵין כְּתִיב כָּאֵן וַיִּקְחוּ אֶלָּא וַיִּקַּח, לְמַד עַל שֵׁם שְׁנוֹתָאֲמֵן בְּמִצְוָה יוֹתֵר מֵיִפֶּת, לְכַף זְכוּ בְּנֵיו לְטִלִּית שֶׁל צִיצִית, וַיִּפֶּת זָכָה לְקַבּוּרָה וְכוּ'. עכ"ל.

מִצְוָה שְׁנַעֲשִׂית בְּעֲצָלוֹת, בְּחֶסֶר חַיּוֹת, הִיא מִצְוָה "מֵתָה". וְדַאי שֶׁהַעוֹשֶׂה אוֹתָהּ יִקְבַּל עָלֶיהָ שָׂכָר, כִּי סוּף סוּף הַמִּצְוָה נַעֲשֶׂתָהּ, אֲבָל הַשָּׂכָר יִהְיֶה בְּהֶתְאֵם.

יַפֶּת – עָשָׂה אֶת הַמִּצְוָה בְּאַחֹר מָה, בְּעֲצָלוֹת וּבְלֵי חַיּוֹת, יִקְבַּל אֶת שְׂכָרוֹ גַּם כֵּן, בְּזִמְן שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵיו בְּלֵי חַיּוֹת, וּבְאַחֹר שֶׁל אֲלֵפֵי שְׁנַיִם.

שם — עשה את המצוה בחיות, בזריזות וכלי אחור פלל, זכה שפניו קבלו שכר בהיותם חיים. נתנה להם מצוה שזמן קיומה נמשך כל החיים, ויש עליה שכר נצחי.

מב. ומפרסמים דברי היסוד ושרש העבודה בענין צום יום כפור, מהם נלמד עד כמה חשובים ומשמעותיים הם הרצון והחשק בקיום המצוות:

”אף אדם המצפה בכל עת ובכל רגע מתי יעבר אותו רגע מהענוי, ובבקר יאמר מי יתן ערב יתקרב להפטר מהענוי — בודאי האדם הזה אינו מקיים מצוות עשה זו בשמחה ומאהבת הבורא יתברך שמו ויתעלה, ובודאי אינו מקבל חלק מאלף אלפי אלפים משכר שמקבל האדם המכונן פונה זו בשמחה עצומה. ועם כל זה, אף שהיה פונת שניהם רחוקים זה מזה בתכלית הרחוק כגבוה שמים מעל הארץ — יוכל להיות לעת ערב לאחר התענית אפשר שיזדמן אכילת שניהם ברגע אחד, ובודאי, אם היה מתושב בדעתו על רע פונתו ביום שהוא במצות עשה של הצום הנורא הזה, היה אוכל את בשרו בשניו על גדל צערו וכאבו על אשר תאבד ממנו שכר גדול של הענוי לאין ערך וקץ ותכלית בעולם שכלו ארץ מחמת גרעון כסף פונתו כנ”ל וכו” (יסוד ושרש העבודה שער יא פרק י' פונת הצום).

מג. מבחן הזריזות — המבחן לזריזות אינו אלא בזמן ששעתו בידו, שאם הולך בעצלתיים חסר הוא מן הזריזות. אבל להזדרז בשעה שהזמן מאחר ואין שהות מספקת, אין זו מדת זריזות, והזריז האמתי זהו שבעוד הזמן גדול עושה כל מעשיו ודרכיו בזריזות (אור לציון חכמה ומוסר עבודה יב ט).

מד. הגאון רבי דוד כהן שליט”א נוהג לומר לתלמידיו:

ש'לש מדות באדם; המקדים, המגיע בזמן והמאחר.

המקדים — המקדים להגיע מספר דקות לפני תחלת התפלה (הסדר וכדו') נחשב שהגיע בזמן משום שספק בידו להתארגן ולהסתדר בניחותא לאשר לפניו.

המגיע בדיוק בזמן — נחשב שאחר, אך אי אפשר לתבוע אותו משום שבפעל הגיע בזמן.

המאחר — לוקה בחסר, לקוי במדותיו ובארח חזיו והוא מתנצב על דרך לא טוב.

פרק י

עצם שְׁכָרוֹ וּמַעֲלָתוֹ שֶׁל הַמְקַדִּים לַתְּפִלָּה

א. בְּרִישׁ פֶּרֶק ט' נִתְבָּאָר שֶׁהַמְקַדִּים לַתְּפִלָּה זֹכָה לְכַמָּה דְּבָרִים, זֹכָה לַתְּפִלָּה שְׁלֵמָה לְלֹא דְלוּגִים, וְלִהְיֵהְנָה לַתְּפִלָּה (דְּבַר שְׁחִיבִים בּוֹ מַעְקָר דִּינָא) הַמוֹעֵילָה לְכֹנְנָה בַתְּפִלָּה, וְלִמְנִיעַת חִלּוּל הַשֵּׁם. וְלִבְד כֹּל זֶה זֹכָה לְעוֹד דְּבָרִים נְפִלְאִים כְּדִלְהֵלֵן.

אֵיתָא בְּבִרְכוֹת (מז ע"ב): וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי לְעוֹלָם יִשְׁכַּיִם אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדִי שְׂיִזְכֶּה וְיִמְנָה עִם עֲשָׂרָה הָרֵאשׁוֹנִים שְׂאָפְלוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו וְכוּ' נוֹתְנִין לוֹ שְׂכָר כְּנֹגֵד כָּלָם.

כּוֹתֵב עַל כֶּף בְּסִפּוֹר "בֶּן יְהוֹיָדָע": צָרִיף לְהִבִּין מִי מוֹנֵה אוֹתָם וְהִיכֵן נִמְנִין. וְנִרְאָה לִי, בְּסִיעֵתָא דְשִׁמְיָא, עַל פִּי הַיְדוּעַ, שְׁכַל מַצּוּהָ שְׂעִיעֵשָׁה הָאָדָם לְמִטָּה, הַמְלֵאָף מְכַרִּין לְמַעְלָה: 'הָבוּ יָקָר לְפָלוּנִי דְעֵבִיד עֲבָדָא דָא, כְּדִי שְׂהַצְדִּיקִים יִשְׁמְעוּ וַיְכַרְכוּ אוֹתוֹ. וְלִהְפֹּךְ, בְּעֵבְרוֹת מְכַרִּיזִין עַל רְשָׁעִים, כְּדִי שְׂיִשְׁמְעוּ וַיִּקְלְלוּ אוֹתָם. וְלִכֵּן בְּמַצּוּהָ רַבָּה כְּזֹאת וְדַאי עוֹשִׂין הַכְּרִזָּה, כִּי אֵלוּ הָעֲשָׂרָה רֵאשׁוֹנִים — עַל יָדָם תְּשָׂרָה שְׂכִינָה, וְאֵם כֵּן בְּרֵאשׁוֹן יְכַרִּיזוּ: 'הָבוּ יָקָר לְפָלוּנִי שְׂהִיָּה רֵאשׁוֹן מַעֲשָׂרָה רֵאשׁוֹנִים', וְעַל הַשְּׁנֵי יְכַרִּיזוּ שְׂהִיָּה שְׁנֵי, וְכֵן עַל הַשְּׁלִישִׁי... עַד סוּף הָעֲשָׂרָה כָּלָם.

וְכִינּוּן שְׂמְכַרִּיזִין עַל הַשְּׁנֵי, שְׂהִיָּה שְׁנֵי, גַם הָרֵאשׁוֹן מִתְבָּרֵךְ עִמּוֹ, יַעַן, שְׂאֵם לֹא הִקְדִּים זֶה לְהִיּוֹת רֵאשׁוֹן, אִיף הִיָּה זֶה נַעֲשֶׂה שְׁנֵי, וְכֵן עַל זֶה הַדְּרָף. נִמְצָא הוּא נִמְנָה עִם כָּלָם, דְּהוּי כְּאֵלוּ מְזַכִּירִים אוֹתוֹ וּמוֹנִים אוֹתוֹ עִמָּהֶם (וְלֹאִיזָה מְרַחֲקִים נוֹסְעִים בְּשִׁבִּיל לְקַבֵּל בְּרַכַּת צְדִיק?! כִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד... הַמְלַקֵּט).

עוד כתב שם: ומה שאומר יזכה וימנה, לכאורה נראה אמרו "יזכה" לשון יתר. ונראה לי, בסיעתא דשמאי, הפונה לומר: אף על פי שלפעמים מזדמן שבאו חברת אנשים בבית הפנסת בלילה מן הערב ועשו שם משמרת לתקון פרת, שאז זה שדרכו להשכים לא היה יכול אותו היום להיות מעשרה ראשונים, שכבר קדמוהו אנשי המשמרת מן הערב. עם כל זה זוכה חוץ משורת הדין ונמנה עמהם, יען, כי מאחר שהוא טורח כל יום להשכים מעשרה ראשונים, ואותו היום נזדמן סבה אחרת שקדמו לו, לכך יחשב לו הקדוש ברוך הוא, כאלו גם אותו היום היה מן יו"ד ראשונים.

ועוד כתב: "שאפלו מאה באים אחריו" נראה לי בסיעתא דשמאי טעם להא דנקיט מאה וכו' [ע"פ ה] כתוב בברכתן של ישראל (ויקרא כו, ח): "ורדפו מכם חמשה מאה, ומאה מכם רבבה ירדפו. נמצא הקטנים הם כל אחד שקול כעשרים, בערך חמשה למאה, אף הגדולים שקול כמאה, דכתיב: "ומאה... רבבה ירדפו", לכן, זה המשכים הוא חביב לפני הקדוש ברוך הוא, שישקל אותו כנגד מאה בני אדם.

ב. עוד כתב: נראה לי, בסיעתא דשמאי, תבת "לעולם", בא לרבות אפלו בשבת, דאין דרוך להשכים מפני כבוד השבת. אי נמי, נראה לי, אפלו אם על ידי בן בטל ממצוה אחרת, שהיא לבישת ציצית ותפלין בבית, כדי שיפגס לבית הפנסת בציצית ותפלין ויאמר פסוק (תהלים ה, ח): "ואני ברב חסדך", כנזכר בזהר הקדוש, ואם ישכים לא יוכל לקימה, כי הצבור באים לבית הפנסת קדם עלות השחר.

ומה שהיה רבנו האר"י ו"ל מבטל זה מפני זה, שאני רבנו ו"ל, שהיה לו פונות גדולות בלבישת ציצית ותפלין בכניסתו

לבית הפנסות. אי נמי בבית הפנסות שלו באים כמה וכמה מחצות הלילה ונשארים שם. עכ"ל.

ג. וכתב בספר פלא יועץ (ערך בית הפנסות): "...מי שמע כאלה ולא ישתדל בכל כחו להיות הראשון, או לפחות מעשרה ראשונים, לעשות נחת רוח ליוצרו, המשלם שכר טוב לעושי רצונו.

ויש רבים, שבאים בהשכמה לבית הפנסות, והיו יכולים להיות מעשרה ראשונים, אלא שבחרים לישוב בחוץ בעזרת בית הפנסות, להרבות שיחה, ועזבו לאחרים חילם, ואין שם על לב, ואינו מקפיד שיקדימונו אחר לפי שאין יודעים מה המצוה הזאת".

ד. אמר רבי אליעזר מימי לא קדמני אדם לבית המדרש וכו', פעם אחת השבמתי ומצאתי הנבלים והתבנים, אמרתי "אם תבקשנה ככסף, וכמטמנים תחפשנה אז תבין יראת ה'" (משלי ב, ד—ה) אנהגו לא כנבלים ולא כתבנים (מדרש שיר השירים רבה א, ט).

הנה אין אדם יודע להעריך מה זה הענין להיות מקדים לאיזה דבר מצוה, מהו זה להקדים מעט להשכים לבית הפנסות לתפלה, או באיזה רגעים קדם סדרי הלמוד, יתכן וכל האשר והזכות גיע להאדם יותר מההקדמה, מאשר מעצם המעשה (דעת תורה פרשת וירא לגאון רבי ירוחם לינוואויץ זצ"ל ממיר).

ה. פעם קרא המשגיח (רבי נתן ווכטפויגל זצ"ל) לקבוצת בחורים ואמר להם, יש לכל אחד אפשרות נפלאה לזכות ולהציל את כל הצבור, ואיך, על ידי שהאדם מגיע מקדם לתפלה, לפני התחלת התפלה, ויושב ועוסק בתורה.

ובאר את דבריו, על פי מה שכתוב בחז"ל משל למלך שמגיע לעיר, אם בני העיר לא יוצאים לקראתו לקבל את פניו, הוא גוזר

גזרות רעות עליהם, אבל אם יש כמה מבני העיר שבאים מקדם ומקבלים את פני המלך, המלך מתפייס בזה, ואפלו שבני העיר מאחרים לבא, המלך נשאר מפייס ולא גוזר עליהם גזרות קשות (עין זהר הקדוש ח"ב קלא*) ע"כ. אמר המשגיח, לעסק בתורה, זהו הקבלת פני השכינה, ומבאר בזה, שאם אדם יושב לפני שפלים מגיעים לתפלה ולומד תורה, הוא יכול להציל צבור שלם.

עוד אמר אז, יש ב' דרכים לזכות לקדשה, הדרך הראשונה היא, על ידי שהאדם מנצח את היצר הרע. והדרך השנייה היא, כשאדם מציל את הצבור, על ידי זה הוא נעשה איש הפלל! וזו דרך נפלאה לזכות לקדשה, וכל אחד יכול לזכות לזה על ידי שמגיע מקדם לתפלה (לקט רשימות בעניני תפלה).

ו. ומצאנו עוד בגדל מעלת עסק התורה קדם התפלה: ידועים דברי הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מקוצק זי"ע, על הפסוק "בתרבי ובקשתי" (בראשית מח, כב) תרגם אונקלוס

* וזה לשון זהר הקדוש: מלכא דשדר לכל בני מתא. דישתכחון עמיה ביום פלן בדרך פלן. עד דהוו מזמני גרמייהו אנון בני מתא, אקדים חד ואתא ליהוא אתר. בין כך ובין כך אתא מלכא, אשכח ליהוא בר-נש דאקדים תמן. אמר ליה: פלן, בני מתא אן אנון? אמר ליה: מארי, אנא אקדימנא מניה, וקא אנון אתאן אבתראי לפקודא דמלכא. בדין טב בעיני מלכא, וייתיב תמן בהדיה, ואשתעי עמיה, ואתעבד רחימא דמלכא. בין כך ובין כך אתו כל עמא, ואתפייס מלכא עמהון, ושדר לון לשלם. אבל אי אנון בני מתא לא אתון, וחד לא אקדים לאשתעי קמי מלכא לאתחזא בהיגנייהו דקא בלהו אתיין, מיד בעיס ורגיו מלכא.

אוף הכא, בין דחד אקדים ואשתכח בבי-כנישתא, ושכינתא אתיא ואשכח ליה, בדין אתחשיב פאלו בלהו אשתכחו תמן, דקא דא אוריף לון תמן. מיד אתחברת עמיה שכינתא, ויתבי בזווגא חר, ואשתמודע בהדיה, ואותיב ליה בדרגא דצדיק. ואי חד לא אקדים ולא אשתכח תמן, מה כתיב? "מדוע באתי ואין איש" (ישעיה נ, ב). "ואין עשרה" לא כתיב, אלא "ואין איש" - לאתחברא בהדאי, למקווי גבאי, כמה דאת אמר (שופטים יג, ו): "איש האלהים בא אלי" - למקווי בדרגא דצדיק.

“בצלוחתי ובבכעותי”, ובאר פֿשם שְׁבִירִית חֵץ יֵשׁ לְהַקְדִישׁ אֶת עַקְרֵי הַכֶּחַם וְהַמֶּאֱמָץ לְמַתִּיחַת הַמִּיתָר וְכָכָל שְׁהַמִּיתָר נִמְתַּח יוֹתֵר הַחֵץ יַעֲוֹף יוֹתֵר רְחוֹק, כִּף כַּח הַהֲכָנָה לְתַפְלָה בְּלַמּוּד הַתּוֹרָה יִשְׁפִיעַ לְאִין עֲרֹף עַל עֲרֹף תַּפְלָתָנוּ.

וּמוּבָא בְּשֵׁם הַרֵב הַקְדוּשׁ ר' שְׁלֵמָה מְקַרְלִין זי"ע, כִּי “הָאֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם יִשְׂרָאֵל וְאַחַר כֵּן נִתְעַקַּם, וְעַקְרֵי יִשְׂרָאֵל הוּא בְּלַמּוּד הַתּוֹרָה. נִמְצָא כִּשְׁהוּא לּוֹמֵד בְּעֵינָיו קֹדֶם הַתַּפְלָה נִתְיָשֵׁב הַשֹּׁכֵל אֲצִלוֹ וְאִז תַּפְלָתוֹ כְּרָאוּי (חֲזוֹק ח"ג פ"ה מִהַגְּאוֹן הַגְּדוֹל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר גְּרוֹסְמָן שְׁלִיט"א).

ז. רַבֵּנוּ (מִרְן הַרֵב שׁף זְצוּק"ל) לֹא הִיָּה מְסַתְּפֵק בְּנוֹכְחוֹתָם שֶׁל בְּנֵי הַיִּשְׁבִּיבָה בְּזִמְנֵי הַמֵּיעֵד לְתַפְלָה, אֲלֵא הִיָּה תּוֹבֵעַ וּמַעֲוֹרֵר עַל גְּדֵל הַזְכוּת וְהַמַּעֲלָה בְּהַשְׁכָּמָה וְהַקְדָּמָה לְתַפְלָה, וּבִיּוֹתֵר עַל הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה לְהִיּוֹת מַעֲשֵׂרָה הָרֵאוּשׁוֹנִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.

“יֵשׁ לָנוּ לְלַמֵּד מִבְּנוֹת לוֹט!” — הִיָּה הוּא טוֹעֵן. “אָנוּ מוֹצְאִים כִּי בְּשֹׁכֵר שְׁהַקְדִימָה הַבְּכִירָה לְצַעֲרָה לִילָה אֶחָד — קֹדֶמָה אַרְבָּעָה דוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וְכֹדֵאִיתָא בְּגַמְרָא (כ"ק לח): אָמַר ר' חִיָּא בַר אֲבָא אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה: לְעוֹלָם יִקְדִים אָדָם לְדַבֵּר מִצְוָה, שְׁבִשְׁבִיל לִילָה אַחַת שְׁקֹדֶמְתָּה בְּכִירָה לְצַעֲרָה — קֹדֶמְתָּה אַרְבַּע דוֹרוֹת לְיִשְׂרָאֵל, וְאִם כֵּן מִי שְׁמַקְדִים לְתוֹרָה אוֹ לְתַפְלָה וְשָׂאֵר מִצְוֹת — עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שְׁזָכוּתוֹ גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר וַיִּזְכֶּה עַל יָדָהּ בְּזָה וּבְכָא! כִּי בְּנוֹדָאֵי לֹא רַק עַל אוֹתוֹ מַעֲשֵׂה יֵשׁ זְכוּת שֶׁל הַקְדָּמָה — אֲלֵא עַל כָּל מַעֲשֵׂה, וְכַמְבָּאֵר בְּדַבְּרֵי הַגְּמָרָא בְּמַפְרָשׁ!*

* כד הוינא טליא שמעתי שתרח זכה בן שנקרא אברהם אבינו בגלל מעלתו על שאר בני דורו שהיה משכים קום יום יום (היודע מקור לכך מתבקש להודיעני).

"והנה, הבה נתבונן: — הֲיָה רַבְּנוּ מְעוֹרֵר — הָאֵם אָנוּ מִתְּבוֹנְנִים בָּזֶה? הָאֵם אָנוּ עוֹשִׂים חֲשָׁבוֹן כְּזֶה? לְהַקְדִּים בְּעִשְׂתֵּי הַמְּצוּוֹת, לְהַקְדִּים לְבֵא לְתַפְלָה, לְהִיּוֹת מַעֲשֶׂרָה רֵאשׁוֹנִים, וּלְהַקְדִּים לְבֵית הַמְּדַרְשׁ לְלַמֵּד? הֲרֵי עַל יְדֵי זֶה מְקַבְּלִים שְׂכָר שְׂאִין לְשַׁעַר — לוֹ וּלְבָנָיו וּלְבְנֵי בָנָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת!! רְאוּי הֲיָה שֶׁבִּבְקָר יִהְיֶה תוֹר בְּכַדֵּי לְהַקְדִּים וּלְהַפְגִּס לְבֵית הַמְּדַרְשׁ!!"

וְאָכֵן, רַבְּנוּ עֲצָמוּ הֲיָה מִקְפִּיד עַד מְאֹד לְהוֹפִיעַ לְתַפְלַת שְׁחִרֵית בִּישִׁיבָה כְּרַבַּע שְׁעָה לְפָנֵי תַחֲלַת הַתַּפְלָה — לְאַחַר שְׂכָר הֲיָה אוֹמֵר אֵת כָּל בְּרֻכּוֹת הַשְּׁחַר וְאֵת סֵדֵר הַקְּרֻבּוֹת בְּהַשְׁכָּמָה בְּבֵיתוֹ, וְזֹאת עַל מְנַת שְׂיוֹכַל לְהַתְּפַלֵּל בְּמַתִּינּוֹת וּלְכוּן בְּכָל מְלָה. הַתַּפְלָה בִּישִׁיבָה — לֹא הִיְתָה בְּמְרוּצָה כִּידוּעַ, אוּלַם אָף עַל פִּי כֵן נִצְרָף רַבְּנוּ לְזִמְן נוֹסֵף עַל מְנַת לְכוּן בְּנַחַת כְּרַצוֹנוֹ, וְעַל כֵּן הַקְּפִיד הוּא לְהַקְדִּים וּלְהַגִּיעַ עוֹד לְפָנֵי זִמְן תַּחֲלַת הַתַּפְלָה הַרְשָׁמִי...

עַל נוֹשֵׂא זֶה הֲיָה רַבְּנוּ מְמַלִּיץ אֵת דְּבָרָיו שֶׁל רַש"י הַקְּדוֹשׁ עַל הַפְּסוּק (שְׁמוֹת יט, ג): "וּמִשָּׁה עָלָה" — "כָּל עֲלִיּוֹתָיו בְּהַשְׁכָּמָה הָיוּ", כְּאֲשֶׁר הוּא אוֹמֵר בְּדִרְבָּר צַחוֹת: הִנֵּה מִפְרָשׁ! לְכָל הַהֲתַעֲלוֹת וְהַתְּעַלְחָה — מַגִּיעִים דּוֹקָא עַל יְדֵי הַשְׁכָּמָה בְּבִקְר לְפָנֵי הַתַּפְלָה!!" (אֲרַחוֹת הַבַּיִת עַמ' שפז).

ח. בְּנוֹסֵף לְכָל זֹאת, כָּל דְּקָה שֶׁל הַשְׁכָּמָה מְקַדֵּם מִהֲרָגִיל הִיא גְלוּי אֲהָבָה לְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שְׂכוֹתֵב הָאֲרַחוֹת צִדִּיקִים (שַׁעַר טו) עַל אֲבָרְהָם אָבִינוּ "וְאָף עַל פִּי שֶׁהִיָּה לוֹ קָשָׁה לְשַׁחֵט אֵת בְּנוֹ יְחִידוֹ עֲשֶׂה רְצוֹן הַבוֹרָא יִתְעַלָּה בְּזִרְיוֹת, לְהַשְׁכִּים בְּבִקְר. וּמִי שְׁעוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו בְּזִרְיוֹת, בְּזֶה הוֹכְחָה גְדוּלָה שֶׁהוּא אוֹהֵב אֵת בּוֹרָאוֹ וְכו'. עכ"ל. שְׁמַרְב אֲהָבָתוֹ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וְחַשְׁקוֹ לַעֲשׂוֹת רַצוֹנוֹ, הַשְׁכִּים בְּבִקְר וְהִזְדַּרְזוּ בְּעִשְׂתֵּי רְצוֹן קוֹנוֹ, וְאִפְלוּ לֹא נִתְּן לְעַבְדוֹ לְחַבֵּשׁ אֵת חֲמוּרוֹ אֲלֵא חֲבָשׁוֹ בְּעֲצָמוֹ.

המהר"ל בנתיבות עולם כותב על כף: "וישכם אברהם בבקר", הזריזות של האדם במצות בוראו היא שלמות המצוה.

ובספר הפתב והקבלה כתוב דבר נורא: זריזותו היא עקר גבורתו של אברהם בזה הענין, ואין עקר הענין בהעלותו את יצחק, כי דבר זה אין ראוי להפליגו.

וכן כתב ה"שם משמואל": ענין נסיון העקדה, יש לומר שהעקר היה האהבה והרצון שהיו לו לאברהם על זה.. והאות על האהבה והרצון היתה הזריזות, כמו שכתוב וישכם וגו'... ועל ידי שקבל צווי השם ותברך בשמחה, על ידי זה לא נשחט יצחק, דאם לא כן לא היה ראוי לקבל מאמרו ונביאותו של השם ותברך שנית אל תעש לו מאומה, דאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (וירא תרע"א).

וכתוב בשל"ה על התורה בסוף פרשת וירא: העקדה, ילמד אדם מוסר וימסר נפשו על קדשת השם ותברך, ומכל שכן שימסר איבר מאיבריו או שבירת איזה תאוה, כגון לעמד בהשכמה לתורה ולתפלה, או לשבר שאר תענוגים, וכן שיחה בטלה וכיוצא בזה, יבטל רצונו מפני רצון המקום.

עוד נחשב האדם באם באה לידו איזה עברה או איזה מצוה, נחשב אולי השם ותברך מנסה אותו עתה אם אעבר או אקיים, כדרך שנסה את אברהם אבינו, וכוונאי אליו ידע האדם שהקב"ה מנסה אותו היה נזהר מאד. על כן נחשב האדם תמיד כבא ענין לידו כי כן הוא מדתו של הקב"ה, שולח איזה ענין לאדם כדי לנסותו. ואשרי אדם שה' אלקיו תמיד במחשבתו.

ט. ישנם הרבה סבות ותרוצים "מחדקים" למה לא לקום מקדם (פמובא לעיל), והם מתעצמים ומתחזקים בלב האדם בעקר

עם התעוררו משנתו, שאז ענג המנוחה עם ערפלי התנומה משחדים ומבלבלים אותו באלף תרופים, שאפלו מבחינת ההלכה והמוסר אין הוא צריך לקום. ועל כך אומר רבי חיים שמואלביץ בשיחותיו (מאמר נ, תרומה תשל"ב):

אך זאת צריך להבין, ומה היה חטאם של הנשיאים, והרי טעם גדול היה להם, שפן אמרו, יביאו בני ישראל כל שבידם, ומה שיחסר להקמת המשפן אנו משלימים. וכך הנה, שהדברים היקרים ביותר לא היה ביד ישראל והביאו הנשיאים, הם אבני השהם ואבני המלואים, ומדוע נתבעים הם על שאחרו?

אלא באור הדבר כך הוא: הנה מצות מסירות נפש על כל ישראל לקדש שמו הגדול, רמוזה בפסוק "ואהבת את ד' אלקיך", וכדי לפינן בסנהדרין (עד ע"א). ונראה שהפונה בזה, כי אם ירבה לחשב ולחשב הרבה, ימצא טעמים רבים שלא למסר את נפשו למות. ואף על פי שידע שמצוה היא, מכל מקום תמיד יהיו לו חשבונות שיראו לו צודקים להפטר מכך. על כן אמרה תורה מצוה זו בלשון "ואהבת", כי האוהב אינו חושב חשבונות, אלא קופץ ומוסר נפשו בטרם יספיקו הרהורים להטרידו, ומי שהגיע לאהבת השם יתברך מיד הוא מוסר את נפשו.

וזו היתה התביעה מאת הנשיאים. אמנם ישנם חשבונות לאחר את נדבת המשפן, אך למה הגיעו לידי חשבונות ולא קפצו באהבתם את השם יתברך לתת את תרומתם בו כרגע שנצטוו על כך, ע"כ. מבאר אם כן שעל עצם התרופים — נתבעים חס ושלום.

י. ומענין לענין באותו ענין:

אחד מגדולי ישראל אמר דבר נפלא מאד. הוא שאל, אנו רואים בדורות האחרונים שיש רפיון גדול מאד וכבודות בעשית

המצוות. המציאות ב'שטיבלאך' שבשעה תשע ועשר בבקר הם מלאים וגדושים במתפללים צעירים ומבגרים שבאים להתפלל תפלה שנאמר עליה "יראוך עם שמש"... וכן נלמדת מ"וישפכם אברהם בבקר"... אומרת דרשני!

וכן בתפלת המנחה, ככל שנותרו דקות מועטות יותר לשקיעה, המנין גדול יותר, ובשקיעה עצמה — כרוב עם הדרת מלך.

ואף שהלכה מפרשת בשלחן ערוך שצריך לרוץ לתפלה ואפלו בשבת, לא רבים הם הרצים לדבר מצוה. ואמר שאינו מתפלא על כך, והסביר: אם את המצוה הראשונה שמטלת על ההורים לקיים בבנם ולהטביע בגופו חותם של עשיית רצון המלך הם דוחים במספר שעות, ולעתים אף עד זמן שהשמש עומדת לשקע, בו בזמן שמצות המילה לכתחלה היא עם הגיח החמה, ונפסק בשלחן ערוך (יו"ד ריש סי' רסב) "זריזים מקדימין למצוות*", מה יעשה הבן ולא יחטא?

ויש למאחרים סבות והסברים שנראים צודקים ומכרחים. משפחה, קרובים, עבודה, אולם וכו' וכו', חוץ מדבר אחד, רצון השם, שפביכול מבקש "תמול עכשו בהגן החמה", וזה מטבע בילד — רפיון, תרוצים, אחור וכו' בעשיית מצוות השם, עכת"ד.

* ויש ללמוד ג"כ גדול הענין להקדים המילה ולא להתעכב, ממה דאיתא בנדרים (ל"א): תניא ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה, שכל זכויות שעשה משה רבינו לא עמדו לו כשנתרשל מן המילה וכו', אמר רבי ח'ו שמושה רבינו נתרשל מן המילה אלא כך אמר אמול ואצא סכנה וכו', אלא מפני מה נענש משה, מפני שנתעסק במלון תחלה ומסביר הר"ן: דמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון והיה לו למול מתחלה וכו' עיי"ש.

וראה מה שכותב הרמ"א (יו"ד סי' רסד ס"א): "ויש לאדם לחזור ולהדר אחר מזהל ובעל ברית היותר טוב וצדיק". וכתב על דבריו הלבוש: "שיכוננו במילתו כוונה מבחרת ומעלה ויגרם שגם הולד יהיה כמותם". ובספר ברית אברהם הפהן הביא את דברי ספר שרביט הזהב סי' א שכתב: "...פי נאמר תמים בברית ונאמר תמים בקרבן, לומר לך מה קרבן מחשבה זרה פוסלת, כף מחשבה זרה בברית פוסלת. עכ"ל. ומפל הנ"ל מוכח, עד כמה מצוה זו משפיעה מאד על הילד.

האזהב את השם יתברך אינו עושה חשבונות, אינו מחפש תרוצים, אלא קופץ ועושה בשמחה את רצון ה'. וכדברי רבי חיים שמואלביץ המובאים לעיל על חטאם של הנשיאים. ובפרט בברית מילה שהוא כמקריב קרבן לה'!

[עין עוד בספר "אוצר הברית" שהביא כמה נזק רוחני מגיע לתינוק בהשקנת הערלה בבשרו כל רגע ורגע, וגם לטענת "ברב עם" כנגד ענין זריזין מקדימין, מתחס שם]

פָּרָק י"א

"שְׁטִיבְלֶאָךְ" - רַק בְּדִיעֶבֶד

א. חֲשׂוֹב לְהִדְגִּישׁ שְׂאִין הַפְּנֹנָה בְּפָרָק זֶה לְשְׁטִיבְלֶאָךְ שְׂיִישׁ בָּהֶם מְנִינִים בְּזִמְנִים קְבוּעִים עִם ש"ץ שְׂאִינוֹ מְמַהֵר לְדַרְכּוֹ וּמִתְפַּלֵּל בְּנִחַת, אֲלֵא לְשְׁטִיבְלֶאָךְ שְׂמִתְאַרְגְּנִים בָּהֶם מְנִינִים בְּזֶה אַחַר זֶה בְּהִתְאָם לְמִסְפַּר הָאֲנָשִׁים הַמִּתְקַבְּצִים, וְגַם לֹא נִתֵּן לְצִפּוֹת מִי יִהְיֶה הַש"ץ וּמִה תִּהְיֶה מְהִירוֹת תְּפִלָּתוֹ.

בְּתִפְלָה בְּשְׁטִיבְלֶאָךְ מְסוּג זֶה יֵשׁ מִסְפַּר חֲסֻרוֹנוֹת, וְנִמְנָה אוֹתָם אַחַד לְאַחַד:

[א] קָשָׁה מְאֹד לְכוֹן בְּתִפְלָה כְּרֵאוּי.

זֶכֶה מוֹבָא בְּסִפּוּר אוֹר יְחֻזְקָאֵל דְּרַכִּי הַעֲבוּדָה (עֲרָךְ הַנְּסִיּוֹן עִמָּךְ קִלֵּב): הַפְּנֹנָה בְּתִפְלָה עֲבוּדָה קָשָׁה הִיא, וְכֹל זֶה נֶאֱמַר עוֹד בְּשָׁעָה שְׂמִתְפַּלְלִים בְּיִשְׁבִּיבָה, אָמְנָם אֵלֹהֵי הַהוֹלְכִים לְבִתִּי כְּנִסְיוֹת בָּהֶם הַתְּפִלָּה נַעֲשִׂית בְּמְרוּצָה, וְדַאי שְׂלֵא יוֹכְלוּ לְכוֹן בְּתִפְלָתָם. נִמְצָא, מֵרֵאשׁ יוֹדֵעַ כִּי יֵאָבֵד תְּפִלָּתוֹ, וְהָרִי הוּא מְזִיד מִמֶּשׁ. לֹא רַק הַתְּפִלָּה בְּאוֹתָם מְקוּמוֹת אֵינָה תְּפִלָּה, גַּם קְרִיאַת שְׁמַע שְׂיִסוּדָה קְבֵלַת עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם אֵינָה יְכוּלָה לְהִיֹּת כְּרֵאוּי בְּבִתִּי כְּנִסְיוֹת וּבְקִלּוּיָן.

לְקִשִּׁי בְּכוֹנָה בְּתִפְלָה בְּשְׁטִיבְלֶאָךְ יֵשׁ לְהוֹסִיף אֶת זֶה שְׂבוּזְמָן שְׂעוּמָדִים בְּתִפְלַת שְׂמוּנָה עֲשָׂרָה שׁוּמְעִים אֶת הַמִּתְפַּלְלִים בְּקוֹל מְהֻמְנָן הַסְּמוּף (חֲסוּרוֹן זֶה קָם גַּם בְּשְׁטִיבְלֶאָךְ שְׂיִישׁ בָּהֶם מִתְפַּלְלִים קְבוּעִים בְּשָׁעוֹת קְבוּעוֹת).

ובספר שיח תפלה (עמ' תח) מובא בענין זה: ועוד כתב רבי חיים פלאג'י בספרו כה"ח (סי' יח אות מז): דווע מה שאמרו רז"ל דאלהיו מצא חסיד אחד וגלה לו דאין ישראל נגאלין עד שיתבטלו אלו התפלות שאומרים בבלבול, ולזה צריך שיזוהרו הרבה שלא לומר במקום אחד תפלות הרבה בבת אחת... ושומר נפשו ירחק מלהתפלל במקום דשכיחי בלבול תפלות, ותתקבל תפלתו ברצון בלי שום מכשול.

עוד דבר שמקשה על הפונה בשמתפילים בשטיבלאך והוא מה שאנשים נכנסים ויוצאים כל זמן התפלה כדי לבדק היכן הצבור עומד ואם אפשר עדין להצטרף אליו, ומה גם ששכיח מאד שעוברים לפני המתפלל שמונה עשרה ומבלבלים אותו או דוחפים אותו, ולעתים גם מדברים.

ומספר על המשגיח הגאון הצדיק רבי מאיר תדש זצ"ל (המשגיח, עמ' 551) שפעם בבין הזמנים התקרב סוף זמן קריאת שמע של שחרית ועדין לא היה מגין בישיבה. אחד התלמידים הציע לסוע במונית לאחד מבתי הפנסת שבשכונה. רבי מאיר הסס לרגע, ואחר כך אמר: יש היום קריאת התורה, ואם כן, נסע. וכך עשו.

בבית הפנסת היתה תנועה של אנשים כמו בשטיבלאך, נכנסו ויצאו, וחלק מהאנשים אף שוחחו ביניהם. נכר היה שרבי מאיר לא רגיל בכך והדבר לא נראה לו.

כשיצא מהתפלה אמר לתלמידים: "חציה עלי מאן דמצלי בבקתא" (ברכות לד ע"ב). חצויה מי שמתפלל במקום שעוברים ושבים בו. עדיף להתפלל במקום של תורה, בשוב הדעת, אפלו כשאינו מגין, מלהתפלל בבקתא במגין.

ב] מפסידים המעלה של הקובע מקום לתפלתו.

כתוב בספר ארחות ישר למרן רבי חיים גניבסקי בערך תפלה: וכן דין קביעות מקום בבית הפנסת, שחז"ל הפליגו בזה מאד ואמרו בפרק קמא דברכות פל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו, ואלקי אברהם בעזרו, ונקרא חסיד וענו מתלמידיו של אברהם אבינו. וכתבו הפוסקים דצריך שיהא לו בבית הפנסת מקום קבוע תמיד שלא יחליפנו בשום פנים (רק מחמת אנס) ואז תפלתו מקבלת. וחלילה לזלזל בדבר שנפסק בשלחן ערוך (סי' צ סי"ט) שהוא חיוב ואסור לשנותו אם לא לצורך מיוחד. עכ"ל.

והגאון רבי ירוחם הלוי ממיר זצ"ל אמר על דברי הש"ס ברכות הנ"ל, "הן לא אמרו חז"ל שאם יש לו פגנות גבוהות הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, אלא אמרו אם יש לו קביעות מקום." ע"כ.

וכל אדם נאמין שהדלות ונקרות ומיתת בניו חס ושלום באים לאדם ואין לו הצלחה במשא ומתן שלו בעבור שאינו מתפלל במקום קבוע (ספר הגן, מובא בארחות ישר להגאון הרב חיים גניבסקי שליט"א ערך 'תפלה', עיי"ש המשך דבריו הנוראים).

ג] לעתים התפלה אינה במנין.

במקומות אלה מצוי מאד שהש"ץ ממהר וחלק מהצבור שעדין לא השלים התפלה עד שמונה עשרה אינו מתחיל שמונה עשרה יחד עם כל הצבור. ופעמים שחלק מהמתפללים ממהרים ועוד לפני שהגיעו הש"ץ וכל הצבור לשמונה עשרה מתחילים בעמידה, הרצים יצאו מבהלים ודחופים "והדת" נטלה.

או שרבו המאחרים, שלמרות שתתפללים בדלוגים עוד לא הספיקו להגיע לשמונה עשרה, וכבר התחילו האחרים בעמידה.

ד] ברכות לבטלה. אין די מתפללים שעונים אמן בחזרת הש"ץ.

גם מצוי במקומות אלה שהש"ץ ממהר ומתחיל לפני שיש די מתפללים שיכולים לענות וברכותיו הוי לבטלה. ומפסידים חזרת הש"ץ, שכתוב שעולה למקום גבוה יותר מתפלת הלחש. והוא הדין לגבי קדיש, שמצוי שם שאין די מתפללים שעונים אמן.

ה] פותח פתח למאחרים להתפלל בשעה מאחרת, ואף לאחר זמן קריאת שמע ותפלה.

מספר שרבנו הגאון הרב ישראל סלנטר היה באכסניה אחת, כשהגיע סוף זמן קריאת שמע ראה שבנו של בעל האכסניה ישן. התחיל לצעק בקול כדי לעוררו שיקום לקרא קריאת שמע במועדה. יתכן שעשה זאת מדין תוכחה וערכות, ויתכן שעשה זאת משום שבאשר רואים אחור בזמן קריאת שמע, הרי זה משפיע בזלזולו על הרואים, ובצעקתו הדגיש לעצמו חשיבות הדבר.

אנו נדמה לנו שאיננו משפיעים ממה שאנו רואים ושומעים, התורה מעידה שהראיה משפיעה, "כי אתם ראיתם... ותראו את שקוציהם ואת גלליהם... פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה". אם רואים משפיעים. "אשר אתם זונים אחריהם" זו מציאות! (מהספר שמושה של תורה עמ' קו).

ובפרט כשרואים בני תורה שמזלזלים בזמן קריאת שמע ותפלה, ואפלו מאנס, בכל זאת הדבר משפיע גם על אחרים,

יתגבר שער א' — קימה של שחרית **כארי** קיא

שְׂאוּמְרִים הִנֵּה בְּאַרְזִים נִפְלָה הַשְּׁלֵהֶבֶת וְכוּ', וּכְבֹר הַתְּרָה וְכוּ'
בְּחֻמָּא לְצִלָּן.

ב. לְסִכּוּם:

הַחֲסֵרוֹנוֹת לְתַפְלָה בְּשִׁטְיִבְלָאָךְ

חֲסֵרוֹן א': קָשָׁה מְאֹד לְבֹנוֹן בְּתַפְלָה כְּרֵאוּי.

חֲסֵרוֹן ב': מִפְּסִידִים הַמְעַלָּה שֶׁל קוֹבֵעַ מְקוּם לְתַפְלָתוֹ.

חֲסֵרוֹן ג': מְצוּי שְׂאִינוֹ מִתְפַּלֵּל בְּמִנְיָן.

חֲסֵרוֹן ד': מְצוּי שְׂאִין בִּי מִתְפַּלְלִים הָעוֹנִים אָמֵן
בְּחֻזַּרְת הַשִּׁי"ץ.

חֲסֵרוֹן ה': גוֹרֵם לְעֲצָלִים לְהִתְפַּלֵּל מְאַחֵר, וְאֵף לְאַחֵר
זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וְתַפְלָה.

צד הַזְּכוּת לְקִיּוּם הַשִּׁטְיִבְלָאָךְ הוּא הַיּוֹתֵם "הַצְּלָה" לְמְאַחֲרִים
וְלְאַנּוּסִים.

פרק יב

עצות נפלאות

א. כתב המסלת ישרים (פרק ח): "וכאשר יתאמת אצל האדם גדל ערך המצוות ורוב חובתו בהם, ונדאי שיתעורר לבו אל העבודה ולא יתרפה ממנה". עכ"ל.

ונראה לבאר זאת על פי מה ששמעתי מהמשגיח הגאון הצדיק ר' דן סגל שליט"א על דברי הגמרא בברכות (לב ע"ב) ארבעה דברים צריכים חזוק, ואלו הם תורה תפלה וכו'. ושאל המשגיח, וכי התורה צריכה חזוק, הלא פתוב "השם עז לעמו יתן", דהתורה נקראת עז! וכן תפלה ושאר הדברים, וכי הם צריכים חזוק, אדרבה אנחנו צריכים חזוק על מנת לקייםם?!

ותרץ שבאמת האדם לא צריך חזוק, שלמה שלבו חפץ יש לו כחות עצומים. לתאוות וכסף, אין האדם צריך שום חזוק, והוא מעצמו מתאמץ בכל כחו להשיגם.

הדבר היחיד שצריך לחזק הוא את ה"לבו חפץ" — דהינו ככל שיהיה גדל ערך התורה והתפלה בעיניו כן יהיה חפצו בעשייתן, וממילא ישקיע כל כחותיו להשיגן. עכת"ד.

וכמו שאמר האור החיים הקדוש (דברים כו, יא) בענין התורה הקדושה "שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות וערכות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, פי התורה כוללת כל הטובות שבעולם. עכ"ל הקדוש.

על פן חשוב להתבונן בספרים ובמאמרים המבארים את ערך התפלה וגדל חשיבותה (בסוף השער השני תמצא לקיט בענין זה), ולחזור עליהם שוב ושוב בהתפעלות ובשפתים דולקות כדברי הגאון הרב ישראל סלנטר זצ"ל, ואז יגבר חשקו ורצונו ויחפה ויצפה לעת התפלה ויזדרז וינקדים בואו אליה (וראה עוד בפרק הנ"ל במסלת ישרים דברים נפלאים כיצד יגביר חשקו לקיום מצוות השם).

ונסיים עצה זו במשל נאה שהביא המשגיח הגאון הצדיק ר' דן סגל שליט"א בענין זה.

ליהודי אחד הייתה מפלת, ממנה היזה מפרנס את בני ביתו ברוח. יום הייתה מכינה לו אשתו אכל ושתייה בשעור שניספיק לו למשך כל היום ומניחה באמתחתו. יום אחד חזר האישי לביתו, ולהפתעת אשתו מצאה שלא שלח יד בכל המזון שהכינה לו. "האם ענית נפשך בצום היום?!" — שאלה. ויען לה בשמחה "ולואי וכל יום אצום מהסבה שבגינה צמתי היום!"

התפלאה אשתו ביותר — גם צמתי, גם באת שמח כמי שאכל ושתה מעדני מלך, וגם תיחל לצום נוסף כזה... מהי אפוא הסבה שגרמה לך לצום מיחד כל כך?

ויענה לאמר: מרב קונים שפקדו את החנות מבקר השכם עד בין הערבים לא היזה ספק בידי אפלו לראות מה הכנת!

ברוך השם שהשפיע עלינו רב טובו וחסדו כהיום הזה...

ע"כ המשל. והנמשל: כל הקשיים נעלמים בשתמטרה חשובה ונכספת.

אין הקשי — אלא חסר המטרה בקשי הוא הקשי!

ב. והמטרה החשובה אשר צריך האדם לשם נגד עיניו ששבבילה עליו להודרו ולקום, אינה רק התפלה, אלא גם למוד התורה הקדושה וכל עבודת השם, וכמו שמספר על הגאון ר' ברוך בער ליבוביץ זצ"ל בעל ה"ברכת שמואל", שאמר פעם, כשאני קם בבקר משנתי ממתינים כביכול ליד ערשי ה"שאגת אריה" וה"נתיבות", ומצפים בקצור רוח שאטל שתי ידי במים כדי שאוכל ללמד בתורתם. עכ"ד. וכך צריך כל אדם לשער בדעתו, שהתנאים, האמוראים, הראשונים והאחרונים, כלם כביכול מחכים וממתינים לו שיקום ממטתו וילמד תורתם, ועל ידי זה תהיינה שפתותיהם דוכבות בקבר, דבר שהוא תענוג גדול להם, ובכך יתמלא חשק רצון ושמחה לקום בזריזות (שיחות בעבודת ה', ש"ב יתגבר כארי).

ג. ונביא כאן עוד מה שמרחיב שם בספר שיחות בעבודת ה' הרעיון הנ"ל, שעל ידי שיתבררו לאדם המטרות החשובות למען עליו לקום יסורו כל הקשיים לקום בזריזות: ...הבה נשער לעצמנו מה הרגשתו של אדם שבא לבית הכנסת ביום הכפורים ומתפלל שחרית מוסף ומנחה, ובסוף מנחה מרגיש חלשה גדולה ונעיפות כבדה, ולשמחתו הרבה שומע איך שדופקים על השלחן ומודיעים שתהיה חצי שעה הפסקה קדם נעילה... והולך לחדר צדדי ונרדם שם על הספסל, ופתאם מקיץ מתרדמתו ושומע צעקות מבית המדרש "פתח לנו שער, בעת נעילת שער, כי פנה יום...". מה ההרגש שלו ברגעים כאלו, האם חושב הוא כי רוצה להמשיך שנתו הערבה עליו? — בודאי שמחשבה כזו לא תעלה על דעתו, אלא יקפץ בזריזות, ויחשב לעצמו: הפסדתי את חצייה הראשון של נעילה, לכל הפחות לא אפסיד את חצייה השני, וירויץ לבית המדרש בזריזות נפלאה.

בדבר הזה הוא בכל בקר ובקר, בעת שקם הבחור משנתו, ידע ושהנו עומד באמצע תפלת נעילה, ועוד מעט תגמר התפלה, והזמן הקדוש הזה ילך ולא ישוב עוד, ועליו לחטף כמה שיכול, ולהקדים כמה שיותר, כדי לזכות לעוד שעה של נעילה. ואין זו גוזמא כלל, כי כף גלה לנו הרב הקדוש ר' יצחק איזיק מדייטשוב זי"ע בלשון קדשו: "א איד קען זיך אויסבעטן ווינטער פארטאג'ס ווי יום הקדוש ביי נעילה" (=יהודי יכול לבקש ולפעל מהקב"ה באשמרת ימי החרף, כמו ביום הקדוש בנעילה). עכל"ק (הובא באוצר ישראל ח"א עמ' רמב).

ובזהר הקדוש בלק (דף רד.) כתב עוד יותר, דכל יום ויום כשבא הבקר, נתעורר בעולם מדת החסד, והוא עת רצון לכל — אפלו לרשעים, ואז הקב"ה מבקש זכות על האדם, ואם האדם נמצא בתפלה או שהוא מהעוסקים בתשובה, הקב"ה מרחם עליו וכו', עי"ש עוד דברים נפלאים. ואם כן פשוט הוא שכל רגע שמאחר לקום, הלא היא אבדה נוראה שאין לה השבה, כי כל תפלה, כל מצוה, וכל רגע של תורה שירוים ברגעים אלו הם אוצר יקר מאד שאין לו תמורה עולמית.

ומספר על הרב הקדוש ר' שמחה זיסל מקעלם זי"ע, המפרסם בשם "הסבא מקעלם", שהיה דרכו כל בקר לעורר את בניו הקטנים בקראו: "קינדערלאך, איהר פארשלאפט א מלוכה!" (=ילדים, הרי אתם מאבדים את המלוכה!). שהרי המליך הקב"ה את האדם על הבריאה (המאורות הגדולים עמ' עט).

בכל בקר זוכה כל בחור(כל אדם) למלכות גדולה ועצומה, ואסור לו לאבד אף רגע אחד ממלכות זו, כמו שהצדיקים זי"ע היו מספרים על הקיסר הגדול בשם "נאפוליון", שפבש כמעט את כל העולם כלו תחתיו, והוא היה כל כך טרוד במלחמותיו

יומם וליילה עד שִׁכְמַעַט לא הָיָה יִשְׁן כָּלֵל, כְּשֶׁאִמּוֹ הוֹכִיחָה אוֹתוֹ פַּעַם עַל שְׁמִמְעוּט כָּל כֶּף בְּשִׁנָּה, אָמַר לָהּ: הֲלֹא יֵשׁ לִי מַלְכוּת כָּל כֶּף גְּדוּלָה בְיָדֵי וּבַעַת שְׁאֲנִי יִשְׁן הָרִי אֵינִי מְלֶךְ, וְלִכֵּן אֲנִי מִמְעוּט כָּל מָה שְׁאֶפְשֶׁר, כְּדֵי שְׂאֵהֶיָה יוֹתֵר זְמַן מְלֶךְ, וְלֹא אֲאַבֵּד אֶת הַמַּלְכוּת (אִיךָ זָאל נִישְׁט פֿאַרשְׁלָאפֿן דֵי מַלְכוּת). צְדִיקֵי קִדְּם זִי"ע הָיוּ חוֹזְרִים וּמְשַׁנְּנִים לְעֶצְמָם תְּמִיד אֶת דְּבָרָיו אֱלוֹ, שְׂיֵשׁ לְלַמֵּד מִזֶּה קַל וְחֶמֶר עַל הַמַּלְכוּת שְׁלָנוּ, מִמַּלְכַת כְּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ, לֹא לְאַבֵּד אֶת הַמַּלְכוּת. וְאִין זֶה רַק מַלְכוּת גְּרִידָא בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲלֵא מוֹשֵׁל הוּא עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת, וְהַנְּהַגַת כָּל הָעוֹלָמוֹת כְּלָם תְּלוּיִים בּוֹ מִמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכְּתַב הָרַב הַקְּדוֹשׁ ר' אֱלִימֶלֶךְ מַגְרֵאדִּיזְיֶסְק זִי"ע בְּסִפְרוֹ דְּבָרֵי אֱלִימֶלֶךְ (פ' חֲקַת בַּד"ה א"י בַּא"ר) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כִּי כָּל הָאָדָם בְּקוֹמוֹ מִמִּטָּתוֹ צְרִיךְ לַחֲשֹׁב כִּי הוּא "שׂוֹר עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת", וְהֵמָּה בְיָדוֹ לְסַלְקָא אוֹ לְנַחֲתָא וְכוּ', עַכְל"ק.

וְיִדוּעַ עַל הָרַב הַקְּדוֹשׁ מִצְאָנוּ זִי"ע שְׁכְמַעַט לא הָיָה יִשְׁן, וּפַעַם בְּקוֹמוֹ מִתְרַדְּמָתוֹ צָעַק "הֲלֹא אֶתָּה יוֹתֵר זָקֵן מִמֶּנִּי!" וְהִגְבִּיא הַשְׁתוּמָם וְלֹא יָדַע מֵאֵי קָאָמַר. הַסְּבִיר לוֹ הָרַב הַקְּדוֹשׁ אֶת דְּבָרָיו, כִּי הֵיִצֵּר הָרַע בָּא אֵלָיו בְּטַעֲנָה שְׂיִמְשִׁיף בְּשִׁנְתוֹ כִּי כָּבֵר זָקֵן הוּא וְחֻלְשׁ וְכַדוּ', לָכֵן אָמַר לוֹ: הֲלֹא אֶתָּה הֵיִצֵּר הָרַע זָקֵן הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמֶּנִּי, וְעַם כָּל זֶה יֵשׁ לָךְ כַּח גְּדוּל וְחֻזַק כְּזֶה, וְכִמוֹ שְׁאָמְרוּ חַו"ל (סִפְּה נב.) יִצְרוּ שֶׁל אָדָם "מִתְגַּבֵּר" עָלָיו בְּכָל יוֹם, וְאִם כֵּן כָּל שְׁפָן שְׁאֲנִי צְרִיךְ לְהִתְחַזֵּק נִגְדֵךְ לְמִרוֹת הַזְּקָנָה, עַכְד"ק (הוֹבָא בְּזוּכֹר לְאַבְרָהָם עַמ' טו).

וּבִפְרָט בְּחוֹר בִּישִׁיבָה, שֶׁהַמַּלְכוּת שְׁלוֹ עוֹלָה עַל כָּלֵן, כְּמוֹ שֶׁכְּתַב הָרַב הַקְּדוֹשׁ הֵיִשְׁמַח מִשֶּׁה זִי"ע בְּמִכְתָּב לְבָנוּ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "שַׁעָה אַחַת בְּשָׁנוֹת הַבְּחָרוֹת כְּשִׁנָּה שְׁלָמָה בְּשָׁנוֹת הָעִמּוּדָה". עַכ"ל. אִם רַק נִתְבּוֹנֵן מַה מוֹנַח בְּתַבוֹת אֱלוֹ, כָּל הַהִשְׁפָּעוֹת שְׂזוּכִים עֲבוּר שָׁנָה שְׁלָמָה שֶׁל יְגִיעָה עֲצוּמָה בְּתוֹרָה וְעֲבוֹדַת ה',

יכול כל בחור לזכות עבור עבודה של שעה אחת, יש קונה עולמו בשעה אחת. ואם נעשה חשבון מדויק, יצא לנו מזה שכל דקה של בחור יש בו פח של בערך "שבע" של שנות העמידה, ואם פן על כל רגע ורגע שהבחור ממחר לקום ולנצל דקה זו לתורה ועבודת ה', מרויח הוא מלכות גדולה ועצומה לנצח נצחים. כמה גדולה זכותו, וכמה פדאי הוא לקום בזריזות לעבודת ה', ולא לאבד את המלכות (ואל יפלא בעיניך דבר זה, ידע וראה התפתחות גופו ושכלו של תינוק מיזמו הראשון עד גיל הבחורות, ביחס להתפתחותו מגיל הבחורות, המלט).

ד. עצה נוספת היא מה שמוכא בספרים הקדושים, מעשה בחסיד אחד שהיה צריך להתייצב לשרת בצבא, ומשום איזו סבה שחררוהו ופטרוהו לגמרי מלשרת בצבא, כשחזר לביתו מלא שמחה על החסד שעשה לו השם יתברך, התבונן בעצמו איזו הכרת הטוב יוכל לתת להקב"ה כקרבן תודה על רב חסדו, ועלה בדעתו דבר נפלא. הנה בסדר היום שבמחנות הצבא הדרך היא שכל בקר בא המפקד הראשי ומעיר את החילים משנתם על ידי צעקה גדולה, וככלם כאחד צריכים באותו רגע לקפץ ממטתם, להתלבש במהירות, ולעמד מוכנים למלחמה תוך חצי דקה כשחרכו בתיקם שלופות בידיהם, ואז נותן המפקד עוד צעקה גדולה וככלם כאחד צריכים לרוץ במהירות עד לעבר השני של השדה, ובכך מרגיל אותם להיות מלמדי מלחמה, ואם לא יצליחו לעשות הנ"ל במהירות הנדרשת מהם, יקבלו ענש גדול ומכוער קשות ואכזריות עד שילמדו להזהר למלא את תפקידם בשלמות.

ואם כל זה בשביל גוי שפול ונבזה שרוצה לערוך מלחמות רק בשביל פבודו המדמה, אם פן כמה עליו להפיר טובה לבורא יתברך שבמקום זה זכה לעבד עבודה קדושה זו למלך מלכי

המלכים, הקב"ה הרוצה רק בטובתנו, וישלם לו על זה שכר נפלא אשר עין לא ראתה.

דבר זה צריך כל בחור להתבונן בקומו משנתו בבקר, כשאומר מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתו "בחמלה", לאיזו חמלה גדולה זכיתי היום, הקב"ה החזיר בי נשמתו בתור בחור ישיבה הזוכה לעמוד ולשרת לפניו יתברך עבודת הקדש בישיבה הקדושה, ולא בתור חיל מסכן הצריך לקום בזריות כדי לשרת בצבא, למלאות רצון אנשים שפלים ונבזים. אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו, ברוך אתה ה' שלא עשני עבד! ובשמחה זו יחד עם לב מלא אהבה והפנת הטוב להקב"ה, יקפץ מהמטה בזריות יתרה ובשמחה רבה ועצומה, מתוך שבת והודיה להשם יתברך על גדל חלקו וגורלו. ובפרט שהרי הקב"ה ישלם לו שכר גדול מאד על השכמה זו עצמה, כמו שאמרו חז"ל שהשכמת בית המדרש בשחרית היא מהדברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (ע"כ מהספר שיחות בעבודת ה').

ה. מדברי ספר ארחות צדיקים (שער טו) יש ללמד עצה נפלאה לחפצים להזדרז ולחטף כל מצוה המגיעה לידם: כי הזריות תלויה בלב האדם, כשהאדם מפנה לבו מפל המחשבות האחרות שיש בו ותופס מחשבה אחת, אז הוא בלי ספק שיצליח. עכ"ל.

והפונה בדבריו, לסלק מחשבות אחרות שהן סבה לא לעשות את מעשה המצוה שהוא חפץ לעשות, ולחשב רק על רצונו לעשות רצון השם, ועל דרך שאמרו בטל רצונה מפני רצונו, עי"ש, ודבר זה גורם ממילא שעושה את רצון השם בזריות.

ו. ונראה שפדי לקים דבר בזריזות צריך גם כן לרבו המחשבה וכל הפחות רק בדבר שאותו רוצים לקים באותו זמן, ולא לתת מקום לשום מחשבה אחרת. ובאופן זה כל הפחות והאיברים משעבדים לפעלה שיש לעשות, ואפשר אכן להגיע בזריזות למטרה הנכספת. וכאשר אין האדם מרכז כל מחשבתו וכחותיו בדבר שרוצה לקים, דומה הדבר לפלגת חילים שאבדה את מפקדה ונפוצה לכל עבר, שאין ספק שלא תצליח להשיג את היעד לשמו נשלחה. וההפך, כשהדבר נעשה מתוך רכוז גמור, דומה הדבר למשתמש בזכוכית מגדלת על מנת לרבו באמצעותה את קרני השמש המפזרות לעבר נקדה מסימת, שעל ידי פעלה זו יכול להביא לכך שחמר הנמצא באותה נקדה ישרף כליל.

ז. עצה מיחדת להתחזקות בקימה בזריזות לתפלה יש ללמד מהדברים הבאים:

מִרְן הָרַב שֶׁף זצ"ל אָמַר: זֶה שֶׁמְצִינֵנוּ אֲצֵל אַחֲרִים שֶׁקָּשָׁה לָהֶם לָקוּם בַּבֶּקֶר, הוּא מְשׁוּם שֶׁחֲסַר לָהֶם בְּאִמּוּנָה. אָדָם שֶׁחֵי עִם אִמּוּנָה וּמְבִין שֶׁהַקְּב"ה נֹתֵן לוֹ חַיּוּת לְעוֹד יוֹם, וְהֵינּוּ שְׂאִינּוּ חֵי מְמִילָא וְכֵאלוֹ הַיּוֹם הוּא הַמְּשֶׁךְ שֶׁל הַחַיִּים שֶׁל אֲתָמוּל, מְקַבֵּל מִתְּנַת הַחַיִּים שֶׁל עוֹד יוֹם בְּאִפְסָן וּבְזִרְיֻזוֹת שְׂאִי אֲפֹשֶׁר לוֹ לְהִשָּׂאֵר עוֹד בְּמִטָּתוֹ (אֵהָל מֹשֶׁה פָּרַשְׁת לךְ לךְ אוֹת ד).

ובאמת הדברים כתובים בדברי רבנו יונה בספר היראה המובאים באריכות לעיל פרק ו' אות ב, ונעתיק כאן הדברים הנוגעים לעניננו: בְּכָל בֶּקֶר בְּהִקְיָצוֹ מִשְׁנָתוֹ יִזְדַּעַע וְיִהְיֶה נִרְתַּע וְנִחָפֵר מֵאִימַת הַבוֹרָא, בְּזָכְרוֹ חֲסִדוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ וְאִמּוּנָתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר לוֹ כִּי הַחַזִּיר לוֹ נִשְׁמָתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִיד אֲצָלוֹ... כִּי חֲדַשׁ וְהִחְלִיף כָּחוֹ. וּבִשְׂוֹמוֹ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבוֹ תְּבַעַר אֶהְבֵּת הַבוֹרָא

בלבו, ואז אל יסב על מטתו כדרך העצל, אף במהירות וזריזות יקום מיד.

ח. איתא בגמרא (ברכות כט ע"ב): לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה. מאי טעמא, דלמא מיטרפא ליה שעתא. ומסביר רש"י ד"ה לייטי במערבא: על מי שמשהה תפלת המנוחה עד דמדומי חמה, שמא תטרף לו השעה על ידי אגס ועבר הזמן.

ונבהיר גמרא זו על פי העבדה הבאה.

תלמיד חכם גדול ספר דבר מזעזע: בערב ראש השנה כמה דקות אחרי השקיעה ראיתי יהודי לבוש חליפה וחבוש מגבעת נוסע ברכבו במהירות עצומה בדרךכו למקום בו ששה בראש השנה!

לכאורה נראה לומר שיהודי זה למרות חזותו החרדית אין בו קרטוב יראת שמים, והוא כמעט פורק על רחמנא לצלן, בערב ראש השנה — יום הדין, אחרי השקיעה! אפלו באנשים קלים קשה למצא דבר כזה.

אך אם נתבונן בעמק הדבר נמצא שיהודי זה ודאי אינו פושע חס ושלום, ואיך אם כן הגיע לידי מעשה כל כך חמור?

כאן מונח יסוד עצום, השם את לבו לדבר ויקנהו לנפשו, קנה את עולמו!

לכל אדם בעולם יש מלחמה תמידית עם היצר הרע, לעתים היא קלה ולעתים קשה, אף היא תמידית.

כשאדם קובע שזמן כניסת שבת לגביו הוא בשקיעה, היצר הרע נלחם עמו להכשילו שלא יקבל וינהג בקדשת השבת בזמן השקיעה,

אם ינצח ולו בכמה רגעים כָּבֵר חלל שַׁבַּת מִמֶּשׁ רַחֲמָנָא לְצַלְן!

אך אם יקבע שְׁזִמְן כְּנִיסַת שַׁבַּת לְגַבְיֵי הוּא זְמַן הַהֲדַלְקָה הַמוֹפִיעַ בַּלּוּחֹת, מִלְחַמַת הַיֵּצֵר עִמּוֹ תְּהִיָּה עַל זְמַן זֶה, וּבָאֵם יִנְצַח בְּכַמָּה רְגָעִים, יִפְסִיד אֶת זְמַן תּוֹסֶפֶת שַׁבַּת, אֲךָ לֹא יִגִיעַ לְחִלּוּל שַׁבַּת רַחֲמָנָא לְצַלְן.

אם יקבע (קביעה אמתית) שְׁזִמְן כְּנִיסַת שַׁבַּת לְגַבְיֵי הוּא שְׁעָה לְפָנֵי הַשְּׂקִיעָה מִלְחַמַת הַיֵּצֵר עִמּוֹ תְּהִיָּה עַל שְׁעָה זו, וּבָאֵם יִנְצַח חֲלִילָה, לֹא יִפְסִיד גַּם אֶת זְמַן תּוֹסֶפֶת שַׁבַּת.

רבוֹתֵינוּ ז"ל קָבְעוּ לָנוּ גְדָרִים וּסְגָיִים שֶׁשְּׁמִירָתָם מְבַטֵּיחָה שְׂאֵף אֵם יִפֹּל הַנוֹפֵל* לֹא יִפֹּל לְבוֹר שֶׁל דְּאוּרֵיָתָא רַחֲמָנָא לְצַלְן (מֵיָתֵר לְצַיֵּן שְׂזוּ אֵינָה יְכוּלָה לְהִיּוֹת סְבָה לְהַקֵּל בְּגְדָרִים וּבְסְגָיִים שֶׁקָּבְעוּ, וְהַעֹבֵר עַל דְּבָרֵי חֻקִּים בְּשֵׂאֵט נֶפֶשׁ, יִשְׁכְּנוּ נַחֲשׁ).

לְעֵנֵינוּ, אוֹתוֹ יְהוּדֵי קָבַע לְעֲצָמוֹ שְׁזִמְן כְּנִיסַת הַחַג לְגַבְיֵי הוּא בְּשֶׁקִיעָה, וְהַיֵּצֵר הֲרַע נִלְחַם עִמּוֹ עַל זְמַן זֶה וַיִּכַּל לוֹ, וְלִכֵּן הִגִיעַ לְיָדֵי חִלּוּל יוֹם טוֹב רַחֲמָנָא לְצַלְן. [נִכּוֹן לְהוֹסִיף, שֶׁשְּׂשֻׁקוֹרָאִים דְּכָר נוֹרָא כְּזֶה עָלֵינוּ לְעֲצֹר לְרַגַע וּלְהַחֲלִיט שְׂאֵם חַס וְחֲלִילָה נְהִיָּה בְּמַצָּב כְּזֶה נִעְצֹר אֶת הַרְכָּב זְמַן מָה לְפָנֵי שְׂקִיעַת הַחֲמָה (וְהַעִירוּנוּ

* וכמו שהסביר מהר"ץ דושינסקיא זצוק"ל (מובא בספר תורת מהר"ץ) את הפסוק "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך וגו' כי יפול הנופל ממנו" (דברים כב, ח) בדרך דרוש:

...לא כן כשיוסיף גדרים וסייגים סביב המצוות, אף אם יתגבר עליו היצר ידיחנו מן הגדר והסייג אבל גוף המצוה תשאר בידו שלימה וחסונה, וזהו ציווי התורה "ועשית מעקה לגגך" מעקה של שמירה ונטירה ראויה וכו' ואז כי יפול הנופל "ממנו", אף אם ח"י יפול ויחלש נגד היצה"ר לא יפול אלא ממנו - מן הגדר והסייג בלבד ועיקר המצוה כנתינתה תשמר בידו לנצח.

שלא תהוה נהפך סמה דעת הרבה פוסקים שלחוקרא יש להקדים את זמן השקיעה בכמה דקות מזמן השקיעה המדפס בלוחות ולחשש לדעה שמתשבים השקיעה כאלו היתה העיר מישור] ויהי מה (אין להניח את המחשבה על כך לשעת מעשה, כשיזדמן לפניו הנסיון, היות ובעת הנסיון קשה להתבונן ולחשב).

הוא הדין לענין זמן קריאת שמע דהוי מדאורייתא, ותפלה.

המרגיל עצמו לקרא קריאת שמע בסוף זמן קריאת שמע, היצר הרע ינסה לפתותו ולהכשילו ולמנע ממנו את הקריאה בזמן זה, ואם ינצחו יפסיד מצוה דאורייתא בגלל אחור של מספר דקות בודדות ויתקיים בו "מענות לא יוכל לתקן" רחמנא לצלן. וכן לגבי תפלה, באחור של מספר דקות יחשב כאוכל מצוה בראש השנה ותקוע בשופר בפסח. אך אם יקבע לעצמו (בהספמת הלב, ולב יודע...) שאצלו סוף הזמן הוא חצי שעה קדם סוף זמן קריאת שמע, מלחמת היצר עמו תהיה גם כן על קיום המצוה בזמן זה, ואף אם ינצח חס ושלום, ויתאחר בכמה דקות, לא יגיע לידי הפסד מצוה דאורייתא ובטול תפלה רחמנא לצלן.

ט. בקבלת החלטות לקיום מצוות או להתגברות על יצר הרע בדברים שהוא מנסה להכשילנו צריך לנהוג זהירות, וכפי שיבאר. על המשנה באבות פ"א מט"ו "אמר מעט ועשה הרבה" פרש רבי דוד הנגיד (נכד הרמב"ם): ידוע שהאדם הרוצה ללמד תורה או לעשות מצוה אחת, שלא יוציא מפיו האמירה ויאמר רצוננו ללמד או לעשות מצוה פלונית, אלא יחשב זאת בלבבו בשתיקה מבלי להוציא הדברים מפיו, לפי שפשיא יוציא מפיו ויאמר רצוננו ללמד או לעשות מצוה פלונית, אותה מצוה ואותו למוד לא יתקיים, לפי שהשטן מקטרג, וכשישמענו אומר שרצוננו ללמד או רצוננו לעשות מצוה, יטרידו השטן ואינו מניחו לעשות שום דבר

מהם, לפי שפשיצאו הדברים מפי האדם נשמעו בין המקטרגים. לפיכך אמר התנא אמר מעט ועשה הרבה, לפי שאם תאמר שתעשה הרבה אפלו מעט לא תעשה.

ובאמת יש סתירה לכאורה בענין זה בין הגמרא במסכת נדרים (ח.) שמשמע שראוי לקבל על עצמו ללמד או לעשות מצוה מסוימת אפלו בתורת נדר, לבין הגמרא בסנהדרין (כו:), שם נאמר: אמר עולא מחשבה מועלת אפלו לדברי תורה, שנאמר מפר מחשבות ערומים וכו'. ומסביר רש"י בד"ה מפר ב'לישנא אחרינא': מחשבה שאדם מחשב, כן וכן אעשה, כן וכן תעלה בנדי, מועלת להשבית הדבר, שאין מחשבתו מתקימת אפלו לדברי תורה, כגון האומר עד יום פלוני אסיים כן וכן מסכתות בגירסא. עכ"ל.

והרב הגאון רבי יהושע כהן בספרו "כרם יהושע" מתרץ סתירה זו, שתלוי באיזה דרך אמר ותכנן. אם אמר שישתדל כפי כחו ללמד כן וכן דפים, או לנהג בהנהגה פלונית, ומצפה שה' יעזרהו שאכן יעמד בזה, אשרי חלקו, והשם יזכהו לעמד בזה כיון שמטרתו לזרז עצמו. אבל אם אמר שילמד כן וכן דפים או יעשה מצוה פלונית, ובטוח שתעלה בידו פי תאמץ לזה בכל מחיר, אפלו רק חשב כן, אין מחשבתו מתקימת.

י. מישהו בקש עצה מהמשגיח (רבי נתן ווקטפויגל זצ"ל), איך לקום בבקר בזריזות לתפלת שחרית. אמר לו המשגיח, שילמד בלילה קדם השנה מה שפתיב הגר"א באגרתו "וכל ימיו צריך האדם להתיסר, לא בתעניות וסגופים, כי אם ברסן פיו ותאוותיו" וצריך לדעת ולהבין, שעצלות זה גם כן תאוה... (לקט רשימות בעניני תפלה).

יא. עצה נוספת בדברים הבאים: תלמיד חכם חשוב ונכבד ספר למשגית, שלמד בישיבת פוניבז' והיה קשה לו לקום לתפלה בישיבה. הציע לו הגאון הצדיק רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל לקחת חברותא שעתיים לפני התפלה! וכך יהיה בתפלה בישיבה בלי קשי (לקט רשימות בעניני תפלה עמ' עח).

התועלת בעצה זו, שעל ידי קביעות הלמוד קדם התפלה ישנו דבר שמפסיק בין הקימה לתפלה, וממילא אין הקשי בקימה גורם לאחור בתפלה. אף יש בזה תועלת נוספת, והיא על פי מה שנראה מדברי הגמרא בברכות (כח:): יסוד גדול בכחות הנפש. עי"ש שהגמרא מביאה "ויכשחלה רבי יוחנן נכנסו תלמידיו לבקרו וכו', אמרו לו רבנו ברכנו, אמר להם יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, אמרו לו תלמידיו עד כאן, אמר להם ולואי! תדעו כשאדם עובר עברה אומר שלא יראני אדם".

ומדברים אלה למדים שטבע האדם שהוא חושש מאד על תדמיתו ואינו רוצה להתפס בקלקלתו על ידי אחרים ושהבריות זכירו חלשותיו, ולכן ימנע מעשיית דברים שעל ידם יתבזה על ידי אחרים, ויעשה גם כן מה שישפר את תדמיתו בעיניהם. על ידי קביעות למוד בחברותא יוצר האדם לחץ על עצמו לקום בזמן פיון שרוצה להראות את אחריותו ואת כחו להתגבר על העצלות וכדומה. ובפרט אם הקביעות תהיה עם מישהו שמתביש ממנו יותר (כגון בחור מבגד או אברך, וכל אחד לפי ענינו). מבחינה זו, נתן להשיג את הדבר לאו דווקא בקביעת למוד בחברותא אלא גם על ידי בקשה ממישהו שמתביש ממנו שיבוא להעיר אותו בזמן, שגם בזה יגרם לו הרצון לשמר על ההערכה פלפיו ועל המעמד שלו להזדרז ולקום בזמן.

ובהקשר זה מצאנו חדוש עצום בדברי הגר"א בפרוש דברי הגמרא בברכות הנ"ל, והוא: שאדם שפכר עבר עברה אינו יכול לפרש הימנה רק מפת לחץ של יראת בשר ודם. וז"ל הספר אמרי נעם שם: פי' דקדם עשית העברה יכול לפרש ממנה אף על ידי יראת השם יתברך, אבל פשהתחיל לעשות העברה, אז אינו מניחה מיראת השם יתברך, רק מיראת האדם מניחה, וז"ש ולואי, ע"כ.

יב. בספר "נפש הישיבה" בפרק "סוד התלצה של סדר שני": פתב בשם אחד מגדולי עמודי התורה, שלקיום סדרי הישיבה נחוץ שכל תלמיד יקיים מעט פעילות גופנית, הליכה וכדומה, שאף שאין זה מסדרי הישיבה, הדבר מועיל מאד לקיום כל סדרי הישיבה, כי חלשה גופנית מפריעה לאדם בקיום כל חובותיו, ואנו מצוים מן התורה על שמירת בריאות גופנו. ודבר זה נוגע פמוכן גם לענין ההתגברות לקיום בבקר בזמן.

יג. כשמגיע זמן ההליכה לבית הכנסת להתפלל יזהר האדם מאד מלדבר עם שום אדם אף דבר הכרחי, פן ואולי על ידי זה יאחר איזו ענייה של אמן יהא שמיה רבא, או על ידי זה תתאחר תפלתו בלחש מעט יותר אחר סיום הצבור ולא יוכל לענות קדשה עם הצבור, או יכול להיות שלא יוכל כלל להתפלל עם הצבור בשביל אחור מעט הדבור ההוא, ונמצא דבור מעט יאבד טובות הרבה, ועל פן צריך להזהר בזה מאד (יסוד ושרש העבודה ש"ב פ"ז).

וכמובא בכתבי הסבא מקלם קבלות מהגאון רבי יצחק בלאור זצוקלה"ה אות ז: להשתדל בלי גדר שלא לדבר קדם התפלה אף דברים הכרחיים.

יד. בספר בית תפלה לרבי אליעזר פאפו (בעל מחבר ספר פלא

יועץ) כתב:

ואם רוצה לקדם אשמורות ואינו שליט ברוחו להתעורר משנתו, יאמר (אחר זה): ואני רוצה לקום, בלי נדר, לשעה פלונית לעבודת בוראי. אנא אב הרחמן, "עורה כבודי, עורה הנבל וכנור, אעירה שחר – שחר אעירה וכנור הנבל עורה כבודי עורה". כן יאמר שבע פעמים, ישר והפוך.

טו. בספר חסידים (סימן קלא) כתב וזה לשונו: אם ישאל

אדם דבר שהוא שבח לבוראו, כגון על למוד תורה או דבר אחד מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפלתו אף על פי שאין בידו מעשים טובים. ובסימן קל כתב: יאחז צדיק דרכו, יש אדם שאינו זכאי שיקבל המקום תפלתו, אלא בעבור תקף תחנונים ודמעת עיניו אשר תמיד בוכה ומתחנן, אף על פי שאין בידו זכות ומעשים טובים, מקבל הקב"ה תפלתו ועושה חפצו.

טז. כתב בספר אור לציון פרק יב, אות ח: כשצריך לקום

בבקר משנתו וקשה לו, יש עצה מעשית, שירגיל עצמו שכשיתעורר יוריד מיד רגליו מהמטה, אפלו ביום שאין סדרי למודים. ואם אחר כך רוצה לישן, זה משהו אחר, אבל העקר שכשמתעורר לא ישהה במטה [אף לא יעמד פתאם, כמבאר במשנה ברוחה סימן א ס"ק ח].

זז. עין בספר הישר פרק ששי שכתב עצות נפלאות כיצד

להתרגל להנהגה או פעלה חדשה, על מנת שיקל עליו לנהוג בה לאורך ימים.

◇ ועין עוד עצות מעשיות בפרק ה' אותיות ב – ה.

פָּרָק יג

בין הזמנים

א. בְּמִשְׁךָ זְמַן שְׁלֵם עֲמַלִּים בְּנֵי הַתּוֹרָה עַל הַתּוֹרָה וְהַעֲבוּדָה, וּמִתְאַמְצִים לְשֹׁמֵר עַל זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה וְהַסְּדָרִים כְּפִי כַחֲסָם. בְּהַגִּיעַ יְמֵי 'בֵּין הַזְּמַנִּים' בָּהֶם צָרִיךְ לְהִנָּפֵשׁ מִתְמַאֲמֵץ הַמְּמַשֵּׁךְ שֶׁל יְמֵי הַזְּמַן עַל מְנַת לְצַבֵּר כַּחוֹת לְזְמַן הַבָּא, נְהוּיג לְהַפְחִית מְעַט מִיְגִיעַת הַלְמוּד, שְׁעַל זֶה נֶאֱמַר בְּטוּלָה זֹו הִיא קִיּוּמָהּ, אַךְ בְּרוּר שְׂאֵת סְדָרֵי הַתְּפִלָּה יֵשׁ לְקַיֵּם בְּמִלּוּאָם וְאִין שׁוּם סָבָה וְהִתֵּר לֹא לְקַיֵּם אוֹ לְזַלְזֵל בָּהֶם.

מִסְפַּר רַבִּי שְׁמִשׁוֹן פִּינְקוּס זצ"ל (נִפְּשׁ שְׁמִשׁוֹן עַמ' יג): הִזָּה זֶה בְּמוֹצָאֵי יוֹם כְּפוּר; בְּיוֹם כְּפוּר עֲצָמוֹ עֲבֹדְתֵי קָשָׁה, מִחֲמַת הַעֲבֹדָה שְׂאֵנִי מְשַׁמֵּשׁ כְּשִׁלִּיחַ-צַּבוּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. הַתְּפִלָּתִי כָּל נְדָרֵי, אַחַר כֵּן מְסִרְתִּי שִׁיחָה, לְמַחֲרַת הַתְּפִלָּתִי 'מוֹסֵף' וְאַחַר כֵּן 'נְעִילָה'.

בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכְּפוּרִים הַגִּיעַתִּי הַבֵּיתָה עֵינִי וּמִתְשׁ כְּמַעַט עַד כְּלוֹת הַכַּחוֹת. עֲשִׂיתִי 'הַבְּדֵלָה' כְּפִי כַחֲסָי וְאַחַר כֵּן הַתִּישְׁבַּתִּי לְנוֹחַ. הַתְּחוּשָׁה שְׁלִי הִיְתָה: "בְּמִשְׁךָ כָּל יוֹם הַכְּפוּרִים עֲבֹדְתֵי קָשָׁה, וְכַעַת הַסְּתִימָה עֲבוּדְתִי וּבְאֶפְשָׁרוּתִי לְהַשְׁתַּחֲרַר מְעַט..."

אֵךְ אִזּוֹ עָלְתָה בְּדַעְתִּי מַחְשָׁבָה: הֵן אִם הִיְתִי מְשֻׁרַת (לֹא עֲבָד; אֲלֹא מְשֻׁרַת) אֲצַל אֲדוֹן, הָרִי גַם אִם הִיְתִי מִתְשׁ עַקֵּב הַעֲבֹדָה שְׁבִמְשֵׁךְ כָּל הַיּוֹם הַתְּפִלָּתִי בְּכָל כַּחוֹ וְצַעֲקֵתִי "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלְכוּתוֹ", בְּהַגִּיעַ מוֹצָאֵי יוֹם הַכְּפוּרִים כְּשֶׁכֵּלֵם מְגִיעִים הַבֵּיתָה, מִתְּשַׁבְּבִים לִבְדֵּשׁ הַשְּׁלֵחָן וַיֵּשׁ צָרִיךְ לְהַגִּישׁ לַפְּנִיָּהֶם אֲכָל וּשְׁתִּיָּה, לֹא

היתה לי כל בררה אחרת אלא לעשות את המטל עלי! כיצד?
חוטפים משהו לאכל, ומיד לעבודה! עיפות אינה פוטרת
מעבודה, שהרי לא קבלנו שטר שחרור!

וכך, מהיכי תיתי להרגיש במוצאי יום הכפורים שגמרתי את
העבודה, ש'נרד הלחץ', כך שאם ארצה – אמשיך, ואם לא – לא
אמשיך?! מי שחרר אותך?! ואם אף על פי כן מרגיש אתה
תחושה של "שחרור", אות הוא כי אף פעם לא חשתי שבפעם
הנך עבד ה'. כל מאמציינו בתפלת יום הכפורים לא נועדו אלא
להשיג שנה טובה! סוף כל סוף אנו מאמינים ויודעים ש'לא
כפרת יום הכפורים הצ'קים עלולים לחזור, וכמו כן בריאותם של
ילדינו מטלת בסכנה! אם אני הוא זה שרציתי להתפלל, אני הוא
זה שרציתי לצעק – הכל "אני"! לכן כשעבר יום כפור –
תחושתי היא שהעבודה הסתיימה ונתן לנו!

אך אם היינו חשים שאנו עבדים, היינו מבינים שאדונונו עדין
לא שחרר אותנו! לא קבלנו גט שחרור! וזהו ה'בדל עצום! ע"כ.

הוא הדין לענייננו, גם בבין הזמנים עבדי ה' אנו, איננו פורקים
חס ושלום עלו וחיבים אנו בכל מצוות התורה. וזה שאנו
ממעטים בסדרי הלמוד כדי להחליף כח אינו סבה שנקל ראש
בתפלה, אדרבה, כיון שאנו לומדים פחות חשופים אנו יותר
להשפעות חיצוניות ולמלחמת היצר וחיבים אנו להתחזק יותר
בתפלה שכלה יראת שמים, שתהיה חומת מגן בעדנו. ובפרט
בתפלת שחרית עלינו להתגבר כארי, כמו שהזהירנו החסד
לאלפים (המובא בפרק א): "ומאחר שבתחלת היום תקפו יצרו, אך
בו ישוב יפהך ידו כל היום, מרעה אל רעה יצא ויתגבר עליו
יצרו ויעשה בו את אשר זמם, כי עברה גוררת עברה, ואמרי
אינשי מן השחר נראה טוב היום".

ב. אמרו חז"ל (תגיגה ט:): "מַעֲוֹת לֹא יוּכַל לְתַקֵּן, זֶה שְׁבֻטֵל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית אוֹ קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עֲרֻבֵית...". וְהִנֵּה בְּבִטּוּל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁקְּרָאוּהוּ מַעֲוֹת, הָרִי קָאִי גַם אִם בְּאַנְס אַחַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע. וּמַעֲתָה בְּמָה יִגְדֵל הַמַּעֲוֹת אִם קוֹבֵעַ עֲצָמוֹ מִלְכַתְחִלָּה לְבִטּוּל קְרִיאַת שְׁמַע בְּמָה יָמִים, וְכָל שִׁפְן אִם קוֹבֵעַ עֲצָמוֹ מִלְכַתְחִלָּה לְבִטּוּל זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל תְּקוּפַת בֵּין הַזְּמַנִּים (הַגָּאוֹן רַבֵּי אֶהְרֹן קוֹטְלֵר וְצ"ל בְּמִשְׁנַת אֶהְרֹן ח"א עמ' עז).

לְסִיּוּם שְׁעַר זֶה:

יש מן העניין להתייחס כאן לטענה שפיון שקשה מאד להתמיד לארץ זמן בהנהגה זו של התגברות כארי בקימה בבקר אין כדאי כלל להתחיל להשתדל בזה.

ועל כך נביא את דברי החפץ חיים בספר שמירת הלשון בהקדמה: לענין טענת היצר [שאין כדאי להתאמץ בענין שמירת הלשון ביון] שלא ימשך הדבר יותר מיום או יומים, ישיב לו: לו יהי כדברך, וכי בשביל זה צריך להתרפות מזה? הלא ידוע הוא כי באשר ילך, יהיה מי שיהיה, אפלו עשיר גדול, וכל שפן עני, על שפת הים ויראה שפלט הים אבנים טובות ומרגליות, האם יתיר לנפשו מלהתרפות מללקטן, מסבת דבר שלא ימשך זמן לקיטתן רק על איזה שעות, ולכל היותר יום אחד? דזה אין שיהי רק בדבר פחות ונכזה, לא כן באבנים טובות ומרגליות, היקרים מאד בשוין, אשר כל רגע ורגע אשר ילקטם ויתפשם תחת ידו שיהי יותר ממאה ימים אשר ילקט דברים פחותים וכו'. עכ"ל.

וכן הדבר ממש בענינינו, כיון שכל הצלחתו של האדם ברוחניות ובגשמיות תלויה בהתגברות על יצרו לקימה של

שחרית כמובא לעיל (פרק א, ב ופרק ז, ה) מדברי החסד לאלפים והיערות דבש ועוד.

עוד אומר החפץ חיים שם: ושמעתי בשם גאון אחד, ששאל אדם אותו, אם לא פון ברכ התפלה והוא עומד בסוף התפלה, באיזה אפן יעורר את נפשו להתחיל לבנון. והשיבו, משל למה הדבר דומה? לתינקת אחת שעמדה על השוק בסל גדול של ירקות למכור, ופגע בה אדם אחד והתחיל לחטף מהסל, ונבהלה ולא ידעה שום עצה איך לעשות. פקח אחד עמד למרחוק, אמר לה מה תעמדי? על מה תמתיני עד שייחטף כלו? הנה הוא חוטף, גם את חטפי, וכל מה שיעלה בידך יהיה שלך. בן הדבר ממש בענין התפלה. הנה היצר מתגבר על האדם ומפיל עליו עצלות ומחשבות זרות, עד שעל ידי זה לא פון בכמה וכמה ברכות מהתפלה, גם אתה חטף וזרו את עצמך בכל כחך לבנון בברכות אשר עדין הם לפניך וכו'. עכ"ל.

וגם מדבר זה יש ללמד לעניננו, היצר נצחך ביום זה ומנע ממך להתגבר בארי בקימה של שחרית לעבודת השם, אתה עמד והתחזק נגדו למחר לנצחו. ואפלו אם חס ושלום יתרמי שיינצחך עוד הפעם, אף על פי כן חזר והתחזק נגדו להלחם אתו, וכוונאי יעזרך הקב"ה, שתהיה גם כן מהמנצחים, כי הבא להטהר מסייעין אותו.

וכן אם נצח אותך יצר הרע בבקר ומנע ממך לקום בארי ולהתפלל בהגן, אל תפל ברוחה, תפס מה שבדיך לתפס ואל תתן זממו בידו לקלקל ולהשבית את כל היום שלךפניך, דאין דבר שעומד בפני התשובה. חטף פכל שתוכל, וכאמור הבא להטהר מסייעין אותו, ולפום צערא אגרא.

שער הכנה לתפילה

...שכיבה בזמן, קימה מוקדמת
כדי להתפלל בנחת, ושהיה לכה"פ
דקה אחת לפני התפילה, מלבד שאר
ההכנות בעת הקימה - הן הן ההנהגות
למעשה המחויבות מ"תפילה בנחת",
ובהן עלינו להתלמד.

(ע"י שור ה"ב שער ג' ועד ראשון)

פְּתַח דְּבָר

כָּרַם זֶלַת לִבְנֵי אָדָם אֱלוֹ דְבָרִים שְׁעוּמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם [כַּגּוֹן תְּפִלָּה שְׁעוּלָה לְמַעְלָה. רש"י] וּבְנֵי אָדָם מְזוּלְזָלִין בְּהֵן (בְּרִכּוֹת ו:).

חז"ל מְגַדִּירִים בְּמֵאֵמַר זֶה אֵת מַעְלַת הַתְּפִלָּה וְאֵת יַחְסְנוֹ כְּלַפֵּיהָ. אֵת עֲנֵן הַתְּפִלָּה הֵם מְגַדִּירִים כְּדָבָר חָשׁוּב וְנִשְׁגָּב בְּיוֹתֵר, וְאֵת יַחְסְנוֹ כְּלַפֵּיהָ כִּיחַס שֶׁל מִי שְׁאִינוֹ מְכִיר בְּחִשְׁבוֹת הַדְּבָר וּמְזוּלָל בּוֹ.

לְתַפִּלָּה צְדָדִים וְחֻלְקִים שׁוֹנִים, עֲרָפָה, כֹּחָה, סִגְלָתָה, עֲנִינְיָה, פְּרוּשְׁיָה כְּוִנּוּתְיָה וְעוֹד. אֵךְ קָיָם פְּתַח וְשַׁעַר דְּרָכּוֹ נִכְנָסִים לְכָל חֻלְקֵיהָ וְעֲנִינְיָה.

פְּתַח זֶה הוּא הַכְּנָה לְתַפִּלָּה, אֲשֶׁר בְּהַעֲדָרָה נִחְשָׁבִים אָנוּ כְּעוּמְדִים מִחוּץ לְאַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ, צוֹעֲקִים וְצוֹחִים וְשׁוֹמְעֵי אֵין... " (שְׁעָרִים בַּתְּפִלָּה, רַבֵּי שְׁמִשׁוֹן פִּינְקוּס זצ"ל). הַפְּתַח נֶעְלָם מֵעֵינֵי רַבִּים וְהוּא כְּעוֹנֵנוֹתֵינוּ הַרְבִּים בְּכַחֲנִיַת "מֵת מְצוּהָ".

פְּתַח זֶה בָּא הַסֵּפֶר לְגִלוֹת

וּלְהֵאִיר בְּאוֹר יְקָרוֹת

וְעַל יְדֵי כֵךְ יְבוֹא בּוֹ כָּל דּוֹרֵשׁ וּמְבַקֵּשׁ

שְׁאֵת קִרְבַּת אֱלֹקִים, בְּאֵמַת וּבִתְמִים

חֶפֶץ וּמְחַפֵּשׁ.

פרק א

הכנה לתפלה - מהי?

א. שח לי אחד מקרובי, לפני מספר חדשים הצרכתי לשוחח בטלפון עם אחד מגדולי הדור שליט"א. התרגשות רבה אחזה בי ומחשבות רבות חלפו בראשי, אם ישאל אותי כך מה אמר לו, ואם יאמר להפך – אמר לו שאין הדבר מסתדר עם פרט מסים הגדוע לי, וכן הלאה והלאה. איך אתמצת את דברי? איך אתחיל את השיחה ואיך אסיים אותה? דפק לבי הואץ עד שכל מי שראה אותי חש בעליל שמתחולל בקרבי משהו מאד לא שגרתי.

הגעתי למסקנה שאני מכרח לרשם מראש את כל פרטי השאלה שברצוני לשאל, אחרת לא אוכל להציגה כדבעי ופרטים קטנים יפרחו מזכרוני מרב התרגשות.

למרות הכל, בשעת השיחה ההתרגשות הייתה כה גדולה והחסרתי פרט מסים. הרגשתי שלולא החם האבחי שהוא עטף אותי בו ושהרגיע אותי לא יכלתי לשאל דבר שלם.

אלו הייתי מדבר עם אותו גדול בביתו פנים אל פנים, ההתרגשות הייתה גדולה פי כמה (כפי שכבר קרה מספר פעמים). התפלאתי מאד על עצמי, הלא אינני טפוס רגשן וחששן, ובשאל מה בא כל הסער הזה. המסקנה אליה הגעתי הייתה מאלפת מאד: יש לי מפניו "יראת הרומומות", והיא נובעת מידיעה והערכה שכלית (כפי כח שקלי) שחדרה עמק לתודעתי, ידיעה והערכה את

יתגבר שער ב' – הכנה לתפילה כארי קלה

גִּדְל עָרְפוּ בְּגִלְל עֲמְלוּ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה יוֹמָם וְלַיִל, וְאֵת עֵצָם מֵעֲשׂוּי הַטּוֹבִים וְכוּ', וְזֶה מֵה שְּׁחֹלֵל אֵת הַסַּעַר הַזֶּה.

אֲחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, נִתְּתִי אֵת לְבִי לְתוֹר וְלְדָרֵשׁ מִדּוּעַ אֵינְנִי חָשׁ כְּךָ לֹא בְּזִמְנֵן הַתְּפִלָּה וְלֹא קָדָם לְכֵן בְּהִגִּיעַ זְמַנָּהּ.

וּמִצָּאֵתִי שְׁחֹסְרִים לִי שְׁלֹשָׁה דְבָרִים:

א] יְדִיעָה עַד כְּדֵי תַחֲוֹשָׁה בְּפִעֵל שֶׁבַתְּפִלָּה אֲנִי מְדַבֵּר אֶל הַבּוֹרָא וְהוּא מֵאֲזִין לְדְבָרִי, וְכִמוֹ לְהַבְדִּיל הַתַּחֲוֹשָׁה שֶׁהִיְתָה לִי כְּשֶׁקִּימְתִי אֵת הַשִּׁיחָה הַטְּלָפוֹנִית הַנִּזְכָּרֶת (זֶה שֶׁהַבּוֹרָא אֵינוֹ מְדַבֵּר וּמְשִׁיב לִי אֵינוֹ צָרִיךְ לְגַרֵעַ בַּתַּחֲוֹשָׁה בְּפִעֵל שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר אֵלָיו, כְּשֶׁשׁ שָׂאֵם הָיוּ אוֹמְרִים לִי בְּשִׁיחָה טְלָפוֹנִית שֶׁזֶה שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר אֵלָיו אֵינוֹ יְכוּל לְדַבֵּר וְלַעֲנוֹת כַּעַת אֵךְ הוּא מְעַנֵּן לְשִׁמְעַ אוֹתִי, הִיְתִי מִבֵּין זֹאת וּמִמְשִׁיךְ לְדַבֵּר עִם אוֹתָהּ עֲצַמַת תַּחֲוֹשָׁה בְּפִעֵל בִּינּוֹן שֶׁהִיְתָה לִי יְדִיעָה שְׁכֵלִית בְּרוּרָה שֶׁיִּשׁ מִי שֶׁשׁוֹמֵעַ אוֹתִי).

ב] יְדִיעָה בְּרוּרָה שֶׁבַתְּפִלָּה הַבּוֹרָא נִמְצָא כְּבִיכּוֹל עַל יְדֵי וְאֲנִי מְדַבֵּר אֵלָיו כְּאִשֶּׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רַעְהוֹ. מִטְרַת יְדִיעָה זוֹ הִיא לְעוֹרֵר בִּי אֵת הַתַּחֲוֹשָׁה בְּפִעֵל שֶׁאֲנִי עוֹמֵד לְפָנָי מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּבִ"ה שֶׁמְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ וּמְדַבֵּר עִמּוֹ מִמֶּשׁ, וְלִכְּנֵן אֲנִי מְחַיֵּב לְעַמֵּד בְּכַבֵּד רֹאשׁ בְּאֵימָה וּפְתוּד לְכָל הַפְּחוֹת כְּעוֹמֵד לְפָנָי מְלֶךְ בְּשֶׁר וְדָם. יְדִיעָה זוֹ תְּבִיא לִי גַם תּוֹעֵלַת עֲצוּמָה, שֶׁעַל יְדֵהּ תִּהְיֶה לִי תּוֹסַפַת כּוֹנֵה בַתְּפִלָּה, בִּינּוֹן שֶׁאֲבִין וְאַרְגִּישׁ שְׁלִמְרוֹת שֶׁאֵינְנִי רוֹאֶה אֵת הַבּוֹרָא שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר אֵלָיו הוּא נִמְצָא לְיָדִי, אֶלָּא שֶׁעִינֵי עֲצוּמוֹת כְּבִיכּוֹל.

ג] בְּטַחֲוֹן אֲמַתִּי וּמְלֵא שֶׁהַבּוֹרָא שֶׁכַּעַת אֲנִי בָּא לְדַבֵּר אֵלָיו הוּא זֶה שֶׁמְשַׁגְּחִים עָלַי בְּפִעֵל בְּכָל עַת וְדוֹאֵג לְכָל צָרְכֵי גַם כְּשֶׁאֵינְנִי

מכיר בחסרונם ונחיצותם, והוא חפץ בטובתי ובהצלחתי יותר מכל קרובי ואוהבי, ואף יותר ממני עצמי. והחשוב מכל, שיש בכחו לעשות כל אשר יחפץ, וכל הנעשה ללא יוצא מן הפלל נובע מפחו הוא (עין בחובות הלכות שער הבטחון).

ב. באמצעות דברים אלו מתברר לנו: חוש הראיה והשמיעה אינם הפלים היחידים שבאמצעותם נתן להבחין אם מישוהו נוסף נמצא פעת על ידי. יש פלי נוסף החשוב מכל החושים והוא "השכל". על ידי ידיעה ברורה שאקבל מגורם חיצוני, יתברר לי שיש בחדר מישוהו נוסף גם אם לא ראיתי, שמעתי או מששתי אותו בפעל.

ונמחיש זאת: כשמודיעים לאדם שעומד לפל עליו דבר מה, הוא בורח מיד הצדה או עושה תנועה של התגוננות בידי, ואף שאינו רואה או שומע שהחפץ עומד לפל, הידיעה עצמה מקפיצה אותו ממקומו כאלו ראה בעיניו שהחפץ נוטה לפל עליו.

כח השכל שנתן לנו השם יתברך ובזכותו כל אחד מאתנו נקרא "בר דעת", מבדיל אותנו מהבהמות. על ידו יכולים אנו לפעל לא רק על פי מראה עינינו ושמיעת אזנינו, שלא כבהמה שעלולה לאכל סם המות בגלל מראה עינים וטעם ערב.

לכן גם יכולים אנו עם כח השכל והמחשבה לחוש בפעל את מציאות השם בקרבנו ולדבר עמו כדבר איש אל רעהו, אף שחוש הראיה והשמיעה אינם חשים בזה.

בפרק ג' נראה כיצד נתן על ידי התבוננות ומחשבה לחוש ממש את מציאות השם.

פָּרָק ב

החיוב מדינא להתכונן לתפלה

א. שְׁלַחַן עֲרוּף אַרְחַ תַּיִם סִי' צג: יִשְׁהָה שְׁעָה אַחַת קָדָם שְׂיָקוּם לְהַתְּפַלֵּל כְּדֵי שְׂיִכּוֹן לְבוֹ לְמָקוֹם וְכוּ'. כְּתַב עַל זֶה הַמְּשָׁנָה בְּרוּרָה: וּמִיָּהוּ, זֶה לְחֻסְדֵּי, וְלִשְׁאֵר הָעַם דֵּי בְּשַׁעָה מוֹעֲטָת שְׂיִשְׁהָה קָדָם שְׂיִתְחִיל, שֶׁהוּא כְּדֵי הַלּוּף ח' טְפָחִים. וּבְסִימָן צ ס"ק סב כְּתַב הַמְּשָׁנָה בְּרוּרָה: יִשְׁהָה שְׁעוֹר וְכוּ'. כְּדֵי שְׂתַתְּיָשֵׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו וְיִתְפַּלֵּל בְּכּוֹנֵה, כִּי כְּשִׂיתְפַּלֵּל תַּכְּף בְּכַנִּיסָתוֹ פְּתָאם, אֵינן דַּעְתּוֹ מִיִּשְׁבֵּת עָלָיו.

ב. עַל עֲנִין זֶה כּוֹתֵב הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמָה וּוּלְבָה זְכוּרוֹנוֹ לְבָרְכָה בְּסִפּוֹר עָלֵי שׁוֹר (ח"ב שְׁעַר ג, וְעַד רֵאשׁוֹן): כְּתַב רַבְּנּוֹ יוֹנָה בְּסִפּוֹר הִירָאָה: "וְיָבֵא לְבֵית הַפְּנִסָּת וְאוֹמֵר בְּכַנִּיסָתוֹ: "וְאֲנִי בְּרַב חֲסָדָךְ אָבוֹא בִּיתְךָ" וְכוּ'. וְיִשְׁבֵּב בְּמָקוֹמוֹ... וְיִשְׁבֵּב וְלֹא יִפְתַּח פִּיו עַד שְׂיִשְׁהָה מְעַט. וְיִשְׁיֵב אֶל לְבוֹ לְפָנָי מִי הוּא יוֹשֵׁב, וּמִי שׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו. וְאֵז וְלִבְשׁ חֲרָדָה וְאִמָּה וְזִיעַ וְרִתָּת וְיִפְתַּח תְּפִלָּתוֹ עַל הַסְּדֵר".

וְכַךְ כְּתַב הַרַמְבַּ"ם: "כִּי־צַד הִיא הַכּוֹנֵה? שְׂיִפְנֶה אֶת לְבוֹ מִכָּל הַמַּחְשָׁבוֹת וְיִרְאָה עֲצָמוֹ כְּאִלוֹ הוּא עוֹמֵד לְפָנָי הַשְּׂכִינָה. לְפִיכֶךָ צָרִיף לִישֵׁב מְעַט קָדָם הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְכוֹן אֶת לְבוֹ וְאַחַר כֶּךָ יִתְפַּלֵּל בְּנִחַת וְתַחֲנוּנִים וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ כְּמִי שֶׁהִיָּה נוֹשֵׂא מִשְׂאוֹ וּמִשְׁלִיכוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ... חֻסְדֵּי הָרֵאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהֵינן שְׁעָה אַחַת קָדָם הַתְּפִלָּה כּוּ'". (הַלְכוֹת תְּפִלָּה ד, טז). הָרֵי חֻסְדוֹתָם שְׁל

החסידים הראשונים היתה ששהו שעה שלמה, אבל לשהות מעט לפני ואחרי התפלה היא הלכה לדורות!

כמה זה "מעט"? חמש דקות יהיה הרבה. והשוהה לפני התפלה דקה אחת ממש, וישב בשקט על מקומו, מרפז בעצמו ובתפלה שהוא עומד להתפלל, יראה נפלאות איך דקה זו עלולה להשפיע על כל תפלתו.

אנחנו רדופים מאד מקצב החיים המודרניים שהכל צריך להעשות במהירות. באכל ובשיחת רעים אנו מאריכים למדי, אבל בתפלת שחרית אנו לחוצים, כל אחד ממיהר לעבודתו, זה בכה וזה בכה, ובקשי רב אנו יכולים להתרגל בתפלה מתונה, ובפלו דקה אחת יקרה לנו. לכן אפלו דקה זו של שהיה לפני התפלה עולה לנו במאמץ ומאבק. אף אין לותר עליה.

והתפלה עצמה צריכה להיות "בנחת ובתחנונים". גם תלמיד חכם אשר תורתו אמנותו אל יסמוך על תורתו למהר בתפלתו. כבר דברינו אמורים בזה בשער הראשון במערכת התורה בפרק "תורה ותפלה". גם המתפלל בבית הכנסת עם בעלי בתים לא ימהר בתפלתו כדי להגיע עם הצבור לתפלה בלחש, אלא יתחיל הוא תפלתו קדם התחלת הצבור, ויגדים את עצמו כל כך עד שיוכל להתפלל בנחת בלי דלוגים ויגיע ביחד עם הצבור לברכת "גאל ישראל". ויתכן שיהיה מן ההכרח לקום מקדם, וכדי לקום מקדם יהיה מן ההכרח לשכב לישן מקדם. נמצא שההכנה לתפלה מתחילה בערב, שלא לאחר את זמן השכיבה.

הרי: שכיבה בזמן, קימה מקדמת כדי להתפלל בנחת, ושהיה לכל הפחות דקה אחת לפני התפלה, מלבד שאר ההקנות בעת הקימה — הן הנהגות למעשה המקיבות מ"תפלה בנחת", ובהן עלינו להתלמד.

ג. כתב הגאון הרב שמשון פינקוס זצ"ל בספרו שְׁעָרִים בתפלה: יסוד הפונה וזכות הלב בתפלה תלויים בהכנה שלפניה, וכן כתב הרמב"ם, וזה לשונו: פיצד היא הפונה, שיפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישוב מעט קדם התפלה כדי לכונן את לבו. וכמו כן בשלחן ערוך סימן צג, וזה לשונו: ישטה שעה אחת קדם שיקום להתפלל כדי שיכונן לבו למקום.

והנה סדר זה דישהה מעט קדם התפלה, אינו דברי מוסר והתעוררות או מילי דחסידותא, אלא הלכה, שהרי הביאה הרמב"ם בלשון פיצד היא הפונה, וכונה עצמה היא מן הדברים המעכבים התפלה.

ונמצא המאחר לבית הכנסת בשחרית, וחוטף את הטלית והתפלין ומתפלל בריצה ובחפזון, או במנחה ומעריב הממהר לתפס את הצבור בשמונה עשרה, הרי זה נגד ההלכה, וכבר מראש מבטח לו שלא יצליח לכונן, ותפלתו תהא שלא בהגן.

כבר גלו לנו חכמים שהדרך לפונה היא רק על ידי שהיה והתבוננות לפני התפלה. ומתבאר, שאי אפשר לעמד ותכף להתפלל מתוך הענין שעוסק בו, ולסמוך על כך שכבר תבוא לו הפונה במשך התפלה. והאדם שעושה כך מתעלם מדברי חכמים, ואפלו אם יתנגע לכונן לא תעלה בידו, שכבר גלו לנו חכמים שהדרך לפונה היא רק על ידי שהיה והתבוננות לפני התפלה, וכל אחד לפי ערך תפלתו כך צריך להכנה.

חסידים הראשונים מחמת עצמת טהרת תפלתם היו זקוקים לשעה שלמה, ואנו פל אחד ואחד כפי ערכו, אבל בלא הכנה אפלו אם יתעקש וידרבן לבו לכונן, אולי ימשיך הפונה לחצי

בְּרָכָה או כְּלֵה, אֲבָל לְכוּן מִשְׁךָ כָּל הַתְּפִלָּה לֹא יוּכַל, שְׁסוּף סוּף חֲזָקָת מְרָא קָמָא גּוּבְרָת, וְתַכְבֵּשׁ הַלֵּב לְעִנְיָנִים שְׁמֵתוּכֶם עֲמַד לְהַתְּפַלֵּל.

וַיֵּשׁ בְּזֶה עוֹד הַלְכוּת, לֹא יַעֲמַד לְהַתְּפַלֵּל מִתּוֹךְ שְׁחוּק וְקִלּוֹת רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס, אֲלֵא מִתּוֹךְ דְּבָרֵי תוֹרָה (הַלְכָה פְּסוּקָה) וְשִׁמְחָה שֶׁל מִצְוָה, עַיִן שָׁם בְּשִׁלְחַן עֲרוּף. שְׁכַל אֵלוֹ הַעֲנִינִים כּוֹבְשִׁים אֶת הַלֵּב וּמְטַרִידִים אֶת הַמַּחְשָׁבָה. וְהַלֵּב הַפְּנוּי לְתַפְלָה הוּא דְּוָקָא הַעֲסוּק בְּשִׁמְחָה שֶׁל מִצְוָה וּבְדָבָרֵי תוֹרָה, וּמִי הוּא זֶה שִׁיתְעַלֵּם מִדְּבָרֵי חַז"ל וַיִּצְלִיחַ.

עַל יְדֵי הַהֲכָנָה מְשִׁיג הָאָדָם אֶת הַקְּרִיבָה לְקָדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַנִּצְרָכָת לְדַבְּקוֹת בַּתְּפִלָּה. בְּהִכִּינוֹ אֶת עֲצָמוֹ לְפָנֵי הַתְּפִלָּה גַם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְקַרֵּב אֵלָיו. מִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּלִתי הַהֲכָנָה הָרְאוּיָה, הָרִי זֶה כְּצוּעַק אֶל הַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ אֵינְנוּ בְּקִרְבָּתוֹ, הוּא כְּבָר חָלַף הַלֵּךְ לוֹ.

הַהֲכָנָה מְכַנִּיסָה אֶת הָאָדָם לְאַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ. הַמִּתְפַּלֵּל בְּלֹא הַכָּנָה הָרִי הוּא כְּמִי שֶׁעוֹמֵד וְצוּעַק מִחוּץ לְפִלְטָרִין שֶׁל מֶלֶךְ, וְהֵיאָף תִּשְׁמַע צַעֲקָתוֹ. עַד כָּאן.

ד. אֵיכוֹת הַמִּתְפַּלֵּל. כְּבָר מְבָאָר בְּרוֹז"ל (בְּרִכּוֹת ל), חֲסִידִים הָרֹאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִים שְׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְלִים, כְּדִי שִׁיכּוֹנוּ אֶת לֶבָם לְמָקוֹם. לֹא שִׁתְהִיָּה תְּפִלָּתוֹ בְּעֵבוֹר הַרְגְּלוֹ מְנַעֲרִיו אֲשֶׁר בְּקוּמוֹ מִמִּטָּתוֹ מְכָרַח הוּא לְהַתְּפַלֵּל וְהַהֲרַגְל עוֹשֶׂה אֶת שְׁלוֹ, כִּי הוּא לוֹבֵשׁ טְלִית וְתַפְלִין, וּפּוֹתֵחַ אֶת פִּיו וְהִפָּה דוֹבֵר מַעֲצָמוֹ, כְּמָה שְׁמוֹת הַקָּדוֹשִׁים יוֹצְאִים מִן הַפָּה שְׁלֵא בְּכוֹנָה, בְּפִיו הוּא אוֹמֵר בְּרוּךְ אַתָּה ה', כְּמִדְּבַר לְנוֹכַח, וְאֵין אֱלֹקִים לְנִגְדַי עֵינָיו, וּבִשְׁפָתָיו הוּא אוֹמֵר: "שׁוֹיְתִי ה' לְנִגְדֵי תְּמִיד" (תְּהִלִּים טז).

ולזאת היו מתנהגים להיות שוהים שעה אחת קדם התפלה, לחשב עם לבו לפני מי יעמד להתפלל, הרי לפני אדון העולמים יוצר הנפשות, הבוחן כליות ולב, וזוכר כל מעשה עולם, מעשי איש ופקדו וצלילות מצעדי גבר, אשר בפה פעמים המרה את דברו.

ואז יפנע לבבו הערל, ואז יגיענו מן הבושה והכלימה, איך להתניצב לפני ה' יתברך, כמאמר: "בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעוריי" (ירמיה לא). ומה גם בחשבו עם נפשו השגחתו יתברך על האדם בפרט, ועל כל המציאות בכלל, לתמשיך להם שפע קיומם רגע אחר רגע, כמאמר רבותינו (בראשית רבה יד, ט): "כל הנשמה תהלל יה" על כל נשימה ונשימה תהלל יה וכו' (ספר המדות למגיד מדובנא זצ"ל, שער התפלה).

ה. מרן הגאון הרב יחזקאל לוינשטיין היה רגיל לומר שבלי הכנה מקדמת אין זו תפלה (לשכנו תדרשו). ופעם אחרת אמר מרן זצ"ל: תפלה בלא הכנה היא כגוף בלא נשמה, שאם לא יכין האדם את עצמו קדם המעשה, בשעת המעשה לא תהא תפלתו אלא בפיו ולבבו בל עמו, וממילא כל עבודתו על אדני התהו, רחמנא לצלן (תפלת חנה לגאון הרב ראובן מלמד זצ"ל).

ו. ונסים בדבריו הנפלאים של רבי שרגא פייביל מנדלוביץ זצ"ל: עקר התפלה הוא לפני התפלה!

בענין למוד התורה יש לנו בדרך כלל משג ברור איזהו למדן, מי נקרא בן תורה, לא כן בתפלה. רגילים לדון, איזהו עובד אמת: כל שעומד בתפלה אריכתא, וכן להפך – ויבאמת אינו כן. לאמתו של דבר, עקר התפלה היא קדם התפלה (= "דער אמתער דאוונען איז פאר דעם דאוונען"), כי כדי להתפלל תפלה ופה צריך

להתפטר הרבה, ולקיים בנפשו "הכוון לקראת אלקיך ישראל" בדרגה עלאה. משל לאדם המעפיל בהר, שמתנגע הרבה לטפס ולעלות, עד שמגיע לראש ההר, אבל פאשר פבר הגיע למעלה עושה הליכתו בנחת ובנעם. ביוצא בזה: אדם המתנגע למכביר קדם התפלה, ביכתו אחר כך להתפלל בשופי. התפלה קולחת ישר מלבנו, שום מחשבה זרה אינה טורדתו, ואינו צריך להתנגע או להתעכב בכל מלה (מובא בספר המשגיח דקמניץ עמ' 197).

פֶּרֶק ג

כְּעוֹמֵד לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ (מִמֶּשׁ) — פִּיּוּד

א. עקר התפלה — הוא להרגיש שעומד לפני הקב"ה במציאות ולחוש את קרבתו, לא פחות מכל מציאות פשוטה המפנת לנו. צריך להתרגל בדברים אלו, עד שחושיו ירגישו שברגע שהוא נגש לתפלה הרי הוא עומד לפני ה' תבָּרַךְ, פשוטו כמשמעו ממש (שערים בתפלה — פתיחה ג).

ב. הרמח"ל כותב בספר מסלת ישראלים (פרק יט): הנה עקר היראה היא יראת הרוממות, שצריך האדם לחשב בעודו מתפלל או עושה מצוה, כי לפני מלך מלכי המלכים הוא מתפלל או עושה המעשה ההוא, והוא מה שהזהיר התנא (ברכות כח ע"ב): וכשאתה מתפלל — דע לפני מי אתה מתפלל. והנה שלשה דברים צריך שישתכל האדם ויתבונן היטב, כדי שיגיע אל זאת היראה. האחד — שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו, אף על פי שאין עינו של אדם רואהו. ותראה כי זה הוא היותר קשה שיצטיר בלב האדם ציור אמתי (בבהירות משכנעת ולא בידעה בלבד — שמחת מרדכי), יען אין החוש עוזר לזה כלל. אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב (תכן שפונתו: התבוננות — לפני התפלה, ושימת לב — בשעת התפלה עצמה. ומדק כף בהמשך: א) איך הוא בא וכו' ב) ולפניו הוא מתחנן — שמחת מרדכי) יוכל לקבץ בלבו אממת הדבר איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן, ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, באשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב ושומע לו.

הרמח"ל מעיד על זה "כי זה הוא היותר קשה שיצטיר בלב האדם ציור אמתי יצן אין החוש עוזר לזה כלל", וכותב שהעצה לזה היא: "מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבץ בלבו אמיתת הדבר איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך" וכו'. וזהו חלקה הראשון של ההכנה לתפלה.

מספר שפעם הגיע לפתח היכל הישיבה בכפר חסידים אדם שהיה רחוק מתורה. הוא הגיע לשם בזמן שהתפללו בישיבה תפלת שמונה עשרה. לאחר התפלה שאלו אותו: מה ראית בבית המדרש? ענה ואמר: ראיתי את כלם "מתפללים", חוץ מהזקן ההוא [רבי אליהו לופיאן זצ"ל] ש"דבר עם משהו" – ודו"ק בזה היטב.

היות והחושים לא עוזרים לזה שיצטיר לאדם הציור שהוא עומד ממש לפני המלך, ורק בלח השכל יכול להגיע לזה, חשוב מאוד לזכר שאם נסיח דעתו, ולו לרגע, תכף יאבד את התחושה הזאת שהוא עומד לפני המלך, והוא עלול להשבר ולהתיאש, שהנה במעט כל התפלה היתה בכזו חיות, ועתה ברגע אחד הכל נמוג...

אך היודע שהדבר תלוי בכח שכלו, מבין שבנקל יכול הוא לחזור שוב למצב הקדם, אם אך יעצר לרגע את תפלתו ויתבונן שוב שעומד לפני המלך ממש, וכמדויק בדברי הרמח"ל הנ"ל "במעט התבוננות ושימת לב", התבוננות – לפני התפלה, שימת לב – בשעת התפלה עצמה.

ג. שמעתי עצה נפלאה כיצד להתבונן כדי לקבץ בלב את הציור שהוא עומד ממש לפני המלך: אפשר להקיש מדבר לדבר ובכך לסייע למחשבה לצייר ולהמחיש את דבר שאין כל חוש חש.

וְכַךְ יַעֲשֶׂה, יִתְבוּנֵן בְּגוּפוֹ וַיִּשְׁאַל עֲצָמוֹ, אִם בְּתוֹךְ גּוּפוֹ שׁוֹכֵנֶת נִשְׁמָה, הֵיכָן הִיא נִמְצָאת, מֵדוּעַ אִם חֲלִילָה יִנָּקְבוּ אֶת גּוּפוֹ לֹא יִרְאוּהָ וְלֹא יִרְגִישׁוּ בָּהּ. הַתְּשׁוּבָה לְכַךְ פְּשוּטָה וּבְרוּרָה, הַנִּשְׁמָה הַנָּה רִוַּחֲנִית שְׁאִינָה תּוֹפֶסֶת מְקוֹם, בְּרוּר שֶׁהִיא נִמְצָאת, שֶׁהִיא רוֹאִים אָנוּ אָדָם חַי, שֶׁנִּשְׁמָה בְּקִרְבוֹ, מִזִּיז אֶת אַבְרִיו, וְאֵלּוּ אָדָם מֵת, וְחֲמָנָא לְצֻלָן, לֹא זֶז וְלֹא חָשׁ.

בְּרוּר לָנוּ מֵעֵבֶר לְכָל סִפְק שְׁיֵשׁ נִשְׁמָה בְּגוּפֵנוּ, אֶפְלוּ שְׁאִינָנוּ רוֹאִים אוֹתָהּ וְשׁוֹמְעִים אוֹתָהּ. כִּי, לְפָחוֹת בְּאוֹתָהּ מִדָּה, וּבְהִרְבֵּה יוֹתֵר, אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁהֵקֵב"ה מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ וּמְלֵא אֶת כָּל הָעוֹלָם, כְּמֵאֲמֵר הַזֶּהר "לִית אֲתֵר פְּנוּי מִנִּיָּה כָּלֵל", וּמִמֶּנּוּ הַבְּרִיאָה מִתְקַיְמָת כָּל רָגַע וְרָגַע, וְצוּפָה בְּנוּ בְּכָל יַעַת וּבְכָל מְקוֹם (וְזֶהוּ כְּדַמְיוֹן הַנִּשְׁמָה הַמְּמַלֵּאת אֶת הַגּוּף וּמַחֲיָה אוֹתוֹ), וַיִּוֹדַע מִחֲשַׁבּוֹתֵינוּ וּמִפְעִיל אֶת עוֹלָמֵנוּ וְגוּפֵנוּ וְכוּ'. אִף שְׁאִין עֵינֵינוּ רוֹאוֹת אוֹתוֹ וְאִינָנוּ חֹשִׂים בוֹ, בְּרוּר לָנוּ מַעַל לְכָל סִפְק שֶׁהַשֵּׁם נִמְצָא פֶּה מִמָּשׁ וּבְכָל מְקוֹם – "שׁוֹיִתִּי הַשֵּׁם לְנִגְדֵי תְּמִיד". הַהֶקֶשׁ הַשְּׁכֵלִי בֵּין הַנִּדְאוֹת הַקְּרוּבָה יוֹתֵר לְשִׁכְלָנוּ שֶׁהַנִּשְׁמָה מְמַלֵּאת אֶת הַגּוּף, וּבֵּין הַנִּדְאוֹת שֶׁהַשֵּׁם מְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם, עוֹזֵרֵת לַהֲרַגְשָׁה שֶׁל הָאָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד מִמָּשׁ לְפָנֵי הַשֵּׁם וּמִדְּבַר עִמוֹ כְּדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ.

ד. בְּסִפְר קַדְשֵׁת לוֹי (לְרַבֵּי לוֹי יִצְחָק מִבְּאֲרֵדִישׁוּב זְצִלְלָה"ה) בְּפִרְשֵׁת מִשְׁפָּטִים כְּתוּב: "וְהַשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרְחוֹק" – יֵשׁ לוֹמֵר דִּהְנֵה הַבּוֹרָא בְּרוּךְ הוּא אֶצְלוֹ יֵשׁ כְּכִיכּוֹל שְׁתֵּי בְּחִינּוֹת, רְחוֹק וְקָרוֹב.

בְּחִינַת רְחוֹק הוּא: שְׁאָנוּ מְאֲמִינִים שֶׁהָאוֹר אֵין סוֹף ב"ה, הוּא קְדָמוֹן לְכָל הַקְּדוּמִים, וְאֵין שׁוּם בְּרִיָּה בְּעוֹלָם יְכוֹל לְהַשְׁיִגוֹ, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְמַחְשָׁבָה לְהַשְׁיִגוֹ, מִחֲמַת דִּהַמְחַשְׁבָּה הוּא מִחְדָּשׁ וְהֵקֵב"ה קְדָמוֹן לְכָל, וְאֵין שׁוּם אוֹפֵן וְשֶׁרָף אֲשֶׁר יִשְׁיֵג אוֹתוֹ, כִּי הוּא לְמַעְלָה מִן הַשְּׁגָה.

ובחִינת קרוב הוא: שָׁאֲנוּ מֵאֲמִינִים שֶׁהַבּוֹרָא בְרוּךְ הוּא מְמַלֵּא כָּל עֲלָמִין, וּבָגוּ כָּל עֲלָמִין, וּמְקִיף כָּל עֲלָמִין, "לִית אֲתֵר פְּנוּי מְנִיָּה", כִּי מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְזוֹ בְּחִינַת קְרוֹב. וְאֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לְהֶאֱמִין בְּשָׁנֵי בְּחִינּוֹת הַנִּ"ל, הָאֶחָד הוּא רְחוֹק וְהַשֵּׁנִי הוּא קְרוֹב.

וְזֶהוּ פְּרוּשׁ הַכְּתוּב "שְׁלוֹם לְרְחוֹק וְלִקְרוֹב אָמַר ה'", לְאוֹתוֹ צְדִיק שֵׁיֶאֱמִין שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא רְחוֹק וְקְרוֹב וְכוּ'. וְהִנֵּה יֵשׁ בְּחִינּוֹת אֶהְבֶּה וְיִרְאֶה, וְהִנֵּה יִרְאֶה לֹא שֵׁיךְ בַּק שָׁאֲנוּ מִתִּירָאִים מִפְּנֵי הַדְּבָר שֶׁהוּא לְמַעַלָּה מִמֶּנּוּ, וְזֶהוּ בְּחִינַת רְחוֹק שֶׁשֵּׁם נּוֹפֵל הִירְאֶה, אֲבָל מִבְּחִינַת קְרוֹב מְגִיעַ הָאֶהְבֶּה וְכוּ', עכ"ל.

וְנִרְאֶה זִזוּהֵי הַכּוֹנֵה שֶׁצְּרִיךְ לַחֲשׁב וּלְהִרְגִישׁ בְּמַחֲשַׁבַת 'עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ' בְּתַפְלַת שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. שְׂמַצַּד אֶחָד ה' קְרוֹב אֵלָיו כָּל כָּךְ, וְהוּא מְדַבֵּר עִמּוֹ כְּדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וְרַעֲהוּ מְקַשֵּׁב וְשׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ כַּנִּ"ל, וְזִזוּהֵי בְּחִינַת אֶהְבֶּה לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אִךְ מֵאִדְרֵךְ צְרִיךְ לְהִרְגִישׁ שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ' שְׂאִין שׁוֹם אוֹפֵן וְשֶׁרֶף יְכוּל לְהַשִּׁיגוֹ, וְכָל הָעוֹלָמוֹת כְּאִין לְנַגְדוֹ וְכוּ' וְעֲלִינוּ לִירָא מִפְּנֵינוּ, וְלִזְהַ מְכַרְמַת הַכּוֹנֵה קִדְּם הַתַּפְלָה!

פרק ד

הדרך מרחבת ועמקה להכנה לתפלה

א. בספר עלי שור ח"ב בהדרכה על תפלת שמונה עשרה יש חמשה ועדים נפלאים השופכים אור יקרות על ענין זה. על כן נביא את כל החמשה פלשונם (הקורא אותם בעיניו ובמתינות יגלה עולם ומלואו בעסק התפלה).

ועד ראשון: בחדושי רבנו חיים מבריסק בהלכות תפלה מבאר שישנן שתי פונות בתפלה: פונה בפרוש המלות, והיא מעכבת רק בברכה ראשונה של שמונה עשרה, והפונה של מעשה התפלה, והיא מעכבת בכל השמונה עשרה. בזה הוא מתרץ סתירה בדברי הרמב"ם, ע"ש.

דבריו הקדושים מעמידים אותנו על מהות ענין התפלה: עקר מעשה התפלה הוא – לעמד לפני השם יתברך. הפונה בפרוש המלות היא פונה שניה לגבי עצם מעשה התפלה. יתכן אפוא, שאדם אינו יודע פרוש המלות, אבל הוא מכון שהוא עומד לפני השם יתברך, ובזה מעשה התפלה בידו. ויתכן שאדם מכון את פרוש המלות ואף הוגה בהן, אבל אינו מכון כלל שהוא עומד לפני השם יתברך – ואז אין כאן מעשה התפלה, ומחשבותיו בעניני הברכות הן אולי בגדר תורה, אף אינן בגדר תפלה.

פוק חזי מה עמא דבר: שימת לבם של רב בני אדם בתפלה היא לפרושן של תבות התפלה, בעוד שהפונה למעשה התפלה אינה ברורה כל כך, ואולי בכלל לא נתנת הדעת עליה. בועדים

הבאים בעזרת השם גלף בדרך הפוכה, ונעסק בתחלה בפונה של מעשה התפלה...

ועד שני: בר דעת מבין, כי לעמידה נוכח פני ה' ישנן הקדמות, כי אנו צריכים להתכונן אליה. נראה כי ההקדמה הראשונה היא זו: "ר' חזי ור' שמעון בר רבי הוון יתבי, פתח חד מנייהו ואמר, המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שגאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים, וחד אמר המתפלל צריך שיכונן את לבו למעלה שגאמר נשא לבבנו אל פנים. אדהכי אתא ר' ישמעאל בר יוסי לגבייהו, אמר להו, במאי עסקיתו, אמרו ליה, בתפלה. אמר להו, כך אמר אבא, המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקומו שני מקראות הללו" (במות קה ע"ב).

הרי"ף על ברכות פ"ה הביא גמרא זו, ושם מבאר רבנו יונה: צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, כלומר שיחשב בלבו כאלו עומד בשמים, ויסיר מלבו כל תענוגי העולם הזה וכל הנאות הגוף, כענין שאמרו הקדמונים: כשתרצה לבון — פשט גופך מעל נשמתך!

דברי רבנו יונה בכאן לכאורה הם אמורים לקדמונים ולא לנו, קטני הדורות הרחוקים מאד מפרישות והתפשטות הגשמיות. ברם, הגע בעצמך: הבורא יתברך אינו משג פילוסופי; אין להתקרב אליו יתברך על ידי שעושים אותו ל"סוגיא" בנגלה או בנסתר, הוא יתברך אש אוכלה, חי וקיים, נורא ואים, והוא חי כאז בן עתה, וגם על האדם בדורנו להתקרב אליו. וכרגע שהאדם מתבונן בגדלתו של "אל בשמים", הרי הוא כאלו עומד בשמים ממש, רחוק מאד מהעולם הקטן ותענוגיו הקטנים, נעלה מאד מעל לגוף והנאותיו. הן אמת, גדול האדם מאד באותה שעה, ואין כאן מחשבה בעלמא אלא תויה פנימית שלא על נקל

מגיעים אליה. אך אין שום ספק בעולם כי גם האדם בדורנו יכול לעלות אליה, אם אמנם בקרבת הבורא הוא חפץ.

זוהי ההקדמה הראשונה לעמידה לפני ה': לבטל לשעת התפלה כל תענוגי העולם והנאות הגוף, ממש כמו אסור חמץ מערב פסח לימי החג, שיהיה בבל יראה ובל ימצא. זוהי ההתלמדות למעשה לענין גדול זה של "לבו למעלה – כאלו עומד בשמים".

בבאור דברים אלה הרחיב המשגיח הגאון הצדיק ר' אורי וייסבלום שליט"א במאמר תפלה – מבט שמימי על העולם הזה, שנדפס בתחלת ספר הארת התפלה, וזה לשונו שם (עמ' טז): ננסה לקרב הדברים מעט להשגתנו. "לבו למעלה" מפרש רבנו יונה "שיחשב בלבו כאלו עומד בשמים". שיציר בדמיונו כאלו התרומם בבת אחת מידור הארץ ועומד הוא בשמים. אדם עומד להתפלל תפלת שמונה עשרה. עשרות מחשבות מטרידות את לבו. כל כך קשה לו להתרכז! מה עושה אדם שקשה לו להתרכז ורוצה ללחם עם עצמו ולהתרכז? הוא מקמט מצחו ומנענע גופו ומנסה לרכז מחשבותיו בכת. הוא מצליח לגרש המחשבות הזרות לרגע ושוב מבצבצות הן ועולות. הוא כועס ומנסה שוב לסלקן בכת, ושוב הן חוזרות. לא זו הדרך!

האמת היא, שכל זמן שאדם נמצא על האדמה ומקף בהמון טרדות, באמת קשה לו עד מאד להחליץ מהן. כפי שהרמח"ל ז"ל אומר ב"מסלת ישרים" (פרק ה), "בהיות האדם טרוד במותרות בעניני עולמו, הנה מחשבותיו אסורות בזיקי המשא אשר עליהן, ואי אפשר להם לתת לב אל המעשה". המחשבות קשורות בשלשלאות המשא אשר עליהן ואינן יכולות לתת לב אל המעשה. לבו מלא בטרדות ואינו יכול להחליץ מהן. המחשבות

אודות הטְרָדוֹת מְמַלְאוֹת אוֹתוֹ. הוא גּוֹמֵר תְּפִלְתּוֹ בְּחִפְזָה, כְּדִי לִתֵּת לַמְחַשְׁבוֹת לְזֶרֶם בְּלִי מַעְצוּרִים. אִם הוּא בֶן-עֲלֵיָהּ, מְנַסֶּה הוּא לְהִלָּחֵם בְּאוֹתָן מִחַשְׁבוֹת, אֲךָ הוּא נִלְחָם בָּהֶן כִּשְׁהוּא נִתּוֹן בְּתוֹכָן. כַּמּוֹכֵן שְׂאִינוֹ מְצָלִיחַ.

כָּא רַבְּנוּ יוֹנָה וּמִשְׁנֵה כּוּוֹן הַעֲבוּדָה: "שִׁיחֵשֵׁב בְּלִבּוֹ כְּאִלּוֹ עוֹמֵד בְּשָׁמַיִם". שְׂיַנְסֶה, לְרַגַע, לְצִיר לְעַצְמוֹ, כְּאִלּוֹ הַתְרוֹמֵם בְּבֵת-אֶחָת מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וּמַגְבִּיהִי מְרוֹמִים מִשְׁקִיף הוּא לְעֵבֶר הָאֲדָמָה. כְּשֶׁאֲדָם מִשְׁקִיף מִן הַשָּׁמַיִם לְעֵבֶר הָאֲדָמָה, מִשְׁתַּנִּים הַמִּימָדִים שֶׁל כָּל הָעֲנִינִים שֶׁהִיָּה קָשׁוּר בָּהֶם. בְּתִים נִרְאִים כְּקַבִּיּוֹת וְאֲנָשִׁים – כְּגַרְגִירִים! אִם יִנְסֶה לְהַתְרוֹמֵם מֵעַל הַטְרָדוֹת וּלְהִסְתַּכֵּל עֲלֵיהֶן מִתּוֹךְ מִבְּטָשׁ שֶׁל תְּפִלָּה – יִשְׁתַּנֶּה הַיַּחַס לְחִלּוּטֵינָן. אִם יִצִּיר בְּלִבּוֹ, כְּאִלּוֹ בָּאָה רוּחַ סַעְרָה וְהִגְבִּיָּה אוֹתוֹ מֵעַל כְּדוּר הָאֲרָץ, מֵעַל הַגְּלִים הַסּוֹעְרִים שֶׁל טְרָדוֹת וּמִחַשְׁבוֹת וּתְשׁוּקוֹת – אֵל הַשָּׁמַיִם, מְקוֹם בּוֹ אֵין הִנְאוֹת וְלֹא תַעֲנוּגֵי הַגּוֹף, וְלֹא קַפִּידוֹת בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, וְלֹא קִנְאָה עַל הַמַּגְבָּלוֹת הַרוּחָנִיּוֹת וְהַגְּשָׁמִיּוֹת שֶׁלוֹ לְעַמַּת חֵבְרוֹ, וְלֹא שִׁנְאָה וְלֹא תַחֲרוֹת וּכְאִלּוֹ לֹא קִנְיָם בְּעוֹלָם רַק הַבוֹרָא עוֹלָם וְהוּא, וְהַבוֹרָא יִתְבַּרֵךְ שְׁמוֹ מְאֹזֵין לוֹ, וּמִקְשִׁיב לְדַבְּרֵיוֹ, כְּאִשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וְרַעְהוּ שׁוֹמֵעַ וּמִקְשִׁיב אֵלָיו, כְּפִי שְׂאוֹמֵר הַרְמַח"ל ז"ל ב"מְסֵלֵת יִשְׂרָאֵל" (פְּרָק יט) – וְהוּא מְרַגֵּשׁ הַתְרוֹמָמוֹת הַנֶּפֶשׁ נִפְלְאָה, וּמִמְצָב זֶה יִשְׁקִיף לְעֵבֶר עֲנִינֵי הָעוֹלָם הַזֶּה – הִרֵי בְרָגָעִים אֵלֶּה רְגִישׁ, שֶׁכָּל הַהִנְאוֹת וְהַתַּעֲנוּגִים, הַטְרָדוֹת וְהַמְחַשְׁבוֹת וּשְׂאֵר עֲנִינֵי הָעוֹלָם הַזֶּה מִתְגַּמְדִים וּמִתְקַטְנִים וּמִקְבָּלִים מִמֵּד אַחֵר! הוּא מִתְחִיל לְרְאוֹת הַכֹּל בְּאוֹר אַחֵר. כִּשְׁהוּא נִמְצָא בְּתוֹךְ גַּל הַטְרָדוֹת – הַכֹּל כָּל כֶּף חֲשׂוֹף וּמְעָנָן. אֲךָ אִם מַגְבִּיָּה עַצְמוֹ מֵעַל הָעֲנִינִים – זוֹרַחַת הַשֶּׁמֶשׁ בְּמֵלֵא הַדְרָה. רַק מִתַּחַת לְעֲנִינִים כָּל כֶּף קוֹדֵר!

דָּבָר זֶה נִרְמָז בְּהַמְשָׁךְ לְשׁוֹנוֹ שֶׁל רַבְּנוּ יוֹנָה: "וַיִּסֵּר מִלְּבוֹ כָּל תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְכָל הַנְּאוֹת הַגּוֹף, כַּעֲנָן שְׁאֵמְרוּ הַקְּדָמוֹנִים: כְּשֶׁתִּרְצֶה לְכוּן – פֶּשֶׁט גּוֹפֵף מֵעַל נִשְׁמָתְךָ". אִם רְצוֹנְךָ לְכוּן, לֹא תוּכַל לְהִשָּׁאֵר בְּגוֹף וּמִתּוֹךְ הַגּוֹף לְהִלָּחֵם בְּכַחוֹת הַגּוֹף. זוֹ סְתִירָה מִיָּנִיָּה וּבִיָּה. זוֹ תְּפִיסַת הַחֶבֶל בְּשָׁנֵי הַקְּצוּוֹת. אִם רְצוֹנְךָ לְכוּן – פֶּשֶׁט גּוֹפֵף מֵעַל נִשְׁמָתְךָ. תְּנִסֶּה לְצִיר בְּלִבְךָ צִיּוֹר חֲדָשׁ שֶׁל רוּמָמוֹת וְאֵז לֹא תִצְטָרֵף לְהִלָּחֵם וּלְהִאָּבֵק עַל כָּל מְלָה, כְּדִי לְאָמְרָה בְּכוּנָה. מִתּוֹךְ רוּמָמוֹת – זוֹרְמוֹת הַמַּלִּים מְאֻלִּיָּהֵן, עִם כְּוִנַּת הַלֵּב. כְּשֶׁאָדָם זוֹכֵה לְהִתְרוֹמֵם מֵעַל עֲצָמוֹ, לְדַקּוֹת סְפוּרוֹת, הַכֹּל מִתְגַּלֶּה לְפָנָיו בְּאוֹר חֲדָשׁ. עַכ"ל הַגְּהַ"צ ר' אוּרִי וַיִּסְבְּלוֹם שָׁם].

אוּלָם, לַחֲיוֹת תָּמִיד בְּמִצָּב זֶה נִתֵּן רַק לְמִלְאָף, וְאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הַרִינוּ חוֹזְרִים לַחֲיֵי הַגּוֹף עִם הַנְּאוֹתָיו וּלְחֲיֵי הָעוֹלָם הַזֶּה עִם תַּעֲנוּגָיו, וּבְזֶה נִבִּין הַמְּשָׁךְ דְּבָרֵי רַבְּנוּ יוֹנָה עָלָיו הַשְּׁלוֹם: "וּלְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְזוֹ הַמַּחְשָׁבָה יִחְשַׁב גַּם כֵּן כְּאִלוֹ הוּא עוֹמֵד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא לְמַטָּה, מִפְּנֵי שֶׁעַל יָדֵי זֶה תִּהְיֶה תְּפִלָּתוֹ רְצוּיָה יוֹתֵר לְפָנֵי הַמִּקְדָּשׁ".

זֶהוּ "עֵינָיו לְמַטָּה מִשׁוּם וְהָיוּ עֵינָיו וְלִבֵּי שָׁם כָּל הַיָּמִים". מִכְּרַח הָאָדָם בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה לְהִתְעַלּוֹת עַד "כְּאִלוֹ עוֹמֵד בְּשָׁמַיִם", כִּי לֹאֵל זֶה לֹא יֵדַע וְלֹא יִרְגִישׁ לְעוֹלָם בְּמוֹרְאוֹת בּוֹרְאוֹ יִתְבַּרֵּךְ. אֲבָל אַחֲרֵי הַתְּעַלּוֹת זֹאת עָלָיו לְרַדֵּת לְמַטָּה, לְאַרְץ, וְ"כְּאִלוֹ עוֹמֵד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא לְמַטָּה", כְּאֵן בְּאַרְץ. וְהִגַּע בְּעֲצָמְךָ שׁוֹב: אוֹתָן עֵינַיִם שֶׁהֵן סְרוּרֵי דַחְטָא, שֶׁהֵעִין רוּאָה יְפֵי הָעוֹלָם וְתַעֲנוּגָיו וְהִלֵּב חוֹמֵד אוֹתָם – אוֹתָן עֵינַיִם תִּרְאִינָה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה, וְאֶת הָאָדָם עוֹמֵד בְּתוֹכוֹ, וְכֹל זֶה כְּאֵן בְּעוֹלָם – הָרִי אָנוּ מוֹצְאִים אֶת עֲצָמָנוּ בְּתוֹךְ עוֹלָם קְדוֹשׁ וּבִקְרִיבַת אֱלֹקִים עָלֵי אֲדָמוֹת! הֵן עַל יְדִיעָה זוֹ וְעַל מְגִמָּה זוֹ נוּכַל לְיִסֵּד אֶת חַיֵּינוּ גַם אַחֲרֵי תַם הַתְּפִלָּה. וּכְשֶׁהִגַּעְנוּ בְּתְּפִלָּה לְנִקְדָּה זוֹ שֶׁל קְדֻשַׁת

העולם, באמת ראוייה תפלתנו שתהיה רצויה יותר לפני המקום
(ראה כל זה בעלי שור חלק א' עמ' שיח-שיט).

יש לנו להתלמד למעשה בשתי פונות אלו: הענין הראשון של
בטול תענוגים והנאות לשעת התפלה — החל מ"ד' שפתי
תפתח", והוא ילוי אותנו כצליל דק בברכות הראשונות. ממה
שכתב רבנו יונה "וכשתיגיע לכונה זו" אנו לומדים כי לא בקלות
נגיע אליה, ואולי בברכת "אתה קדוש" נמצא את המקום לחזק
אותה, כף שבהגיענו לבקשות על דעת, תשובה וסליחה, כבר
תוכל להתגבר בקרבנו הכמיהה למעלות והנאות רוחניות.

עמל של כמה וכמה שבועות יהיה נדרש, כל יום בתפלת
שמונה עשרה אחת, עד שנוכל להתלמד ולהתרגל בכונה זו. אחר
כך ננסה להתלמד בכונה השנייה: אז נשתדל לציר לעצמנו
בהגיענו ו"לירושלים עירך" כאלו אנו עומדים בבית המקדש,
במקום המקדש עלי אדמות, ונבקש משם על בנינו ועל חזרת
השכינה אליו במהרה. עד שיקלט ציור זה בלבנו יהיה גם כן
צריך בהתלמדות ממשכת. כמה גדול הוא עסק התפלה! הרי
חז"ל המליצו על התפלה את הפסוק "כרם זלת לבני אדם:
דברים העומדים ברום עולם ובני אדם מזולזלים בהם" (ברכות ו
ע"ב, מתהלים יב), ואמר על זה מרן הרש"ז מקלם: האדם העוסק
בתפלה הוא עומד ברום עולם! אבל זה צריך התלמדות מרבה.

ועד שלישי: אין מנוס מהרחבת הדברים. עצם מעמד
התפלה יש בו רוממות עלאית, ולמעמד זה צריכים להתכונן.
נוסיף פאן דברי רבנו יונה בתחלת פרק אין עומדין, בהא
דחסידי הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללין, כדי
שיכוננו את לבם למקום: "כף הוא הפרוש: כדי שיכוננו, שיהיה
לבם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה

והנאותיהם, כי כשיטתהו לבם מהבלי העולם הזה ויהיה פונתם ברוממות השם, תהיה תפלתם רצויה ומקבלת לפני המקום. ועל פונה זו נאמר 'תכין לבם תקשיב אונך', ומה שאמר 'תכין לבם' – מפני שבנות טהרת הלב מעברות ומתענוגי העולם הזה צריכה סיוע מהמקום".

לפני בורא כל העולמות אנו עומדים בתפלה, ומי עומד לפניו ממש? הלב שלנו, עם כל מערבלת מחשבותיו! הרי בנדאי עלינו לטהר לבנו עד כמה שנוכל לקראת מעמד גדול זה!

עלינו להוסיף כאן על מה שכבר נתבאר בועד הקדם, כי "תענוגי העולם הזה והנאות הגוף" הם שני קטבים אשר סביבם מתרכזים כל רחשי הלב. בנדאי לא על עצם התענוגים לבדם נאמרו דברי רבנו יונה, כי אם על כל אביזריהו. למשל: הטרדות שלנו מפריעות לנו בתפלה. מה הן הטרדות? עסקים עם בני אדם, קשיים בעבודה, קטטות בבית וכדומה. ונגיע נא בעצמנו: עסקים עם בני אדם? כאן היתה פגיעה בכבודנו, ושם היתה דנו על העליונה והרגשנו את עצמנו מכבדים. הקשי בעבודה הטריד את מנוחתנו, הקטטה בבית המעיטה קצת את ההנאה מאשה וילדים. הרי כל מה שמפריע לנו בתפלה טובב איזו הנאה: פבוד או מנוחה, התפארות בילדים או הנאה מהמשפחה.

גם מהטרדות אדם נהנה – "ראו איזה אדם עסוק אני!"... בנדאי הפונסה היא טרדה גדולה, אבל סופה הנאה: הכסף שמרויחים. הרי כל התענוגים ואביזריהו וכל הטרדות צריכים לבטל לשעת התפלה. "אליך ה' נפשי אשא" (תהלים כה, א) – בהתקרבות אל הקב"ה אנו מכרחים להתנשאות מעל לקטנות העסקים שלנו בעולם הזה. "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם" – הינו במסירות נפש! ויש מסירת נפש למות, ויש מסירת נפש

לחיות חיים יותר גבוהים, וזוהי המסירת נפש הדרושה לתפלה. לשכיר יום אנו מצוים "ביומו תתן שכרו... כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו... למות: עלה בכפוש ונתלה באילן" (תצא, שביעי ורש"י שם). כל פועל מוסר נפשו על עבודתו פי אין מלאכה שאין בה סכון, וזה נקרא נשיאות נפש. אותה נשיאת נפש דרושה לנו בתפלה.

אי אפשר לצמצם הכנה זו לרגע של התחלת השמונה עשרה. על ענין זה אנו צריכים לתת דעתנו ברגעי ההכנה לפני התחלת התפלה, לפני התחלת אמירת ברכות השחר. אם אז כבר נכנסנו למחשבה זו, יקל עלינו לחדשה בעת שאנו עומדים להתפלל השמונה עשרה. ימים ושבעות רבים נצטרף להתלמד בהכנה זו.

ועד רביעי: המחצה העקרית בין האדם ובין בוראו היא הרגשת הישות שלנו. אני "יש" — זאת אומרת: אני עושה, אני פועל, אני מצליח, ולכן למה אני פונה כלל אל הבורא? שהוא יעזר לי גם כן; אך בעמק לבי אינני מרגיש שפנייה זו היא הכרחית כל כך, כי אני מסדר הענינים שלי לבדי... והלא נהפוך הוא: כל הרגשת ה"ישות" שלי היא טעות גדולה! חיי — מסורים בידי יתברך; כל מחשבה המצליחה — הוא יתברך נתן בלבי; כל דרכי ומצעדי — הוא יתברך הכין — הכל הוא יתברך! עכשו נתרגם את המשג "ישות" ללשון פשוטה: בה נקראת הרגשה זו — גאווה, והסרת הרגשה זו מהלב — הכנעה.

זוהי ההקדמה השנייה למעשה התפלה, לעמד לפני השם. לא קל הוא להכנע לפניו יתברך, בפרט בתקופתנו הסולדת כל כך מפל שמץ של הכנעה, ואלו לפני בורא כל העולמות אנו עומדים, כאז בן עתה, פעניים ודלים — "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך", "ראה עמידתנו דלים ורקים!"

אסור הנגאנה נאמר במלך, "לבלתי רום לכו מאחיו" (שופטים, שני). ואפלו מפרעה הרשע, המלך האדיר והעריץ, דורש הקב"ה: "עד מתי מאנת לענת מפני – להיות עני ושפל מפני!" (בא, ראשון). ואנחנו בגשתנו לעמד לפני הקב"ה נדרשים להתבטל לפניו; פחי ועצם ידי אינו עושה לי חיל, רק השם יתברך הוא הנותן לי כח ושם עצות בלבי לעשות חיל! זהו ענין כל הבקשות שבשמונה עשרה: על הדעת שלי אינני יכול לסמוך, רק הוא יתברך חונן הדעת; רחוק אני מתורה ועבודת ה' עד כמה שאני עמל בה, רק הוא יתברך יכול להאיר לי דרכי; גאלה – ממנו, רפואה – ממנו, פרנסה – ממנו.

גדר חדש של חדוש אנו מוצאים בתפלה, בהא דמתר להתפלל תפלת נדבה אם יוכל לחדש בה דבר: לא שיחדש איזה באור בנסח התפלה, אלא שנתחדש אצלו דבר שהוא צריך לבקש עליו (ארח חיים סי' קז). צריך חדש הוא הכרח חדש לבקש מאת השם יתברך, והכרה חדשה עד כמה אנו תלויים בו יתברך!

אין צריך להביא ראיה שהתפלה מחיבת הכנעה והתבטלות, כי נסח התפלה לא יובן כלל בלעדיתה. אולם, מציינו תנא דמסייע לן ברש"י ראש השנה כ"ה ע"ב. בועדים הקודמים הלכנו בעקבות רבנו יונה בבאור הגמרא שהמתפלל צריך שיתן לבו למעלה ועיניו למטה. והנה מרש"י בראש השנה מוכח שהוא מבאר את הגמרא באופן אחר; גרסין שם: "מר סבר, בראש השנה כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי, וכיום הפפורים כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי", ואידך סבר ההפך. וכתב רש"י: "כמה דכייף איניש בתפלתו פניו פבושין לארץ, טפי עדיף, משום והיו עיני ולבי שם. כמה דפשיט איניש – משום נשא לבבנו אל פנים". הרי משגי פסוקים אלה אנו לומדים דהמתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, ונמצא שרש"י מבאר "לבו

למעלה" – דפשיט דעתיה, ו"עיניו למטה" דכייף דעתיה. ומה שבראש השנה ויום הכפורים מתחלקים הדברים, כאן – כייף דעתיה, וכאן – פשיט דעתיה, נוהג בכל תפלות השנה בבת אחת! ונמצינו למדים פי בתפלה צריכים לכוף הרוממות של "פשיט דעתיה" וההכנעה של "כייף דעתיה" ביחד: הרוממות – פי לפני בורא כל העולמות אנו עומדים, וההכנעה מפני שאנו מתבטלים לפניו. ובאמת אין הכנעה בלי רוממות, והדברים נתבארו כבר בפרק על גאונה בשער השני. ואם נרצה לקבוע מקום לרוממות בתפלה, מסתבר שמקומה בשלש הראשונות, אף שבוודאי גם שם מתלווה אליה צליל של הכנעה, ועקר מקומה של ההכנעה באמצעיות ובאחרונות, כי הרגשת חסרונותינו וההודאה לפנינו נובעות מההכנעה.

זוהי ההקדמה השנייה לכוננת מעשה התפלה. לא בקלות יעלה לנו להתלמד בזה. המבגר, שכבר התלמד פעם בכטול הגאונה, לא יתקשה כל כך לעורר הכנעה בעת התפלה. אבל לצעיר הלומד תורה, שצריך לדחות את תקוון גאותו, פי זה זפריע לו בלמודו ובחידוד שכלו, כפי שנתבאר בשער השני, הוא צריך בהגיעו לתפלה לעורר הכנעה וההתבטלות, ובשבילו זוהי עבודה קשה. אף, יתלמד כל אחד בזה כפי יכלתו, בזמן ממשך ובסבלנות מרבה, והשם יעזר לו להכין לבו.

ועד חמישי: אנו זוכרים: ההקדמות שהעסיקו אותנו בועדים הקודמים נועדו להביאנו לכוננת "מעשה התפלה" כפי שבאר הגאון הרב חיים הלוי מבריסק זללה"ה, ומעשה התפלה הוא: לעמד לפני השם. עכשו ננסה לבאר משמעות ענין זה.

"המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכיה פגדו שגאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד" (סנהדרין כב ע"א). את עצמו הוא צריך

לראות כף. הקב"ה מלא כל הארץ כבודו, אבל איננו רואים את עצמנו במצב כזה שאנו עומדים לפני כבודו. לא כן בתפלה: כשאנו מדברים אל הקב"ה, עלינו לראות את עצמנו ממש במצב כזה כאלו אנחנו עומדים לפניו ותברך.

הש"ז דן בהלכה שאסור לישוב בתוך ד' אמות של המתפלל, וכתב שם טעם משלו: "דהמקום שהמתפלל עומד אדמת קדש הוא כל זמן שהוא מתפלל, על כן צריך לאותו שהוא באותו מקום, דהינו תוך ד' אמות, לנהג בו כבוד" (ארח חיים סי' קב ס"ק ג). הרי ממש נתקדש המקום שבו עומד המתפלל שמונה עשרה! אכן, זהו מצב של מתפלל. "שפכי כמים לביך נכח פני ה'" (איכה ב, יט) – אתה עומד נכח פני השם ותברך ומדבר אליו בלשון נוכח – ברוך אתה!

הרגשת "נוכח" היא החיות האמתית, ובאמת זוהי פונת כל התורה בלה להביאנו לידי חיות זו. הוא אשר כתב הרמ"א בתחלת השלחן ערוך: "שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני האלקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו בשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדבורו במושב המלך" (הגר"א מצין מקור לרמ"א זה מהא דשלהי ברכות "איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה, בכל דרכיך דעהו". מכל מקום, הרמ"א מביא כאן את הילפותא מ"שויתי וכו'" כפי שהיא נדרשת בגמרא הנ"ל בסנהדרין). הרי זה יסוד כל התורה בלה, להמצא כל היום "לפני המלך" – "נכח", וכפי משמעות הפסוק "שויתי ה' לנגדי תמיד". ומוכן הדבר: אי אפשר להתייצב בפתע פתאם נכח פני ה'; מי שמשתדל במשך כל היום לחיות "לפני המלך" – הוא יוכל בהגיעו לתפלה לראות עצמו

"כאלו שכִּינָה כִּנְגָדוֹ", וּלְהַפֵּךְ, כְּוִנָּה זֹה בְּמַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה מְחִיבֵת אוֹתָנוּ בְּמִשְׁךָ כָּל הַיּוֹם לְתֵת דַּעְתָּנוּ עַל עֲנִין גָּדוֹל זֶה.

אִף שֶׁעֲנִין זֶה שֶׁיֵּךְ לְמַעֲרַכַת "חַיִּים", נִרְמַז כֵּן כִּי הַהִמָּצָא לְפָנָי הַמְּלִךְ דְּרַגַת "נִכְח" הוּא, הַנִּקְרָא בַתּוֹרָה "חַיִּים", עַל דֶּרֶךְ "וְאִתָּם הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם". וְהַקְּטַע הַנִּזְכָּר שֶׁל הַרְמַ"א בַּשְּׁלַחַן עָרוּךְ לְקוֹחַ מִסוּף הַמּוֹרָה נְבוּכִים (ג, נב): בְּכָל הַדֶּרֶךְ הָאֲרָכָה שֶׁהַרְמַב"ם הִלֵּךְ בַּמּוֹרָה נְבוּכִים הִיָּתָה כְּוִנָּתוֹ לְהַבִּיא אֶת הַקּוֹרָא לְמַדְרַגָּה זֹה. וְנִמְצָא כִּי סוּף הַמּוֹרָה נְבוּכִים הוּא הַתְּחִלַת הַשְּׁלַחַן עָרוּךְ, וְכֵן יָאוּת. כִּי תַכְלִית כָּל הַפִּילוֹסוֹפִיָּא הַיְהוּדִית הִיא הַכֵּלֵל הַגָּדוֹל הַזֶּה, וְזוֹהִי גַם הַתְּחִלַת הַשְּׁלַחַן עָרוּךְ, כִּי עַל יְסוּד זֶה נִבְנוּ כָּל אַרְבַּעַת חֻלְקָיו. (ע"כ לְשׁוֹן הַגָּאוֹן הַרֵב שְׁלֵמָה וּלְבָּה זְכוּרוֹנוֹ לְבִרְכָה בְּסִפְרָ עֲלֵי שׁוּר שָׁם).

ב. יַעֲשֵׂה הַקְּנָה לְלִבּוֹ לְכוּן. וְכִיצַד מְכִינִים אֶת הַלֵּב, קִדְּם שִׁיקוּם לְהַתְּפַלֵּל יֵשֵׁב מַעַט בְּטֵל וְדוּמָם, וְיִסִּיר מִחֻשְׁבוֹתָיו מְלָבוֹ, וַיִּתְחִיל לַחֲשֹׁב בַּגְּדֵלֵת מִי שֶׁאָמַר וְהִזָּה הָעוֹלָם, וּבִנְפִלְאוֹתָיו וְנִרְאוֹתָיו וּגְבוּרוֹתָיו וְחֻסְדָּיו אֲשֶׁר עָשָׂה לְעַמּוֹ.

וַיִּחְשֹׁב בְּטוֹבוֹת וּבְחֻסְדִּים שֶׁגָּמְלוּ בְּחֻסְדּוֹ הַגּוֹמֵל לְחַיִּים טוֹבוֹת, מְכַמֶּה צְרוֹת הַצִּילוֹ, מְחוֹלָאִים רְפָאָהוּ, מְטוֹבוֹ הַיִּטְיָבָהוּ, וְהוּא לֹא כְּגִמּוֹל הַשִּׁיבוֹ, כִּי הָאֵל גָּמְלוֹ טוֹבָה וְהוּא גָּמְלוֹ רָעָה. וַיִּחְשֹׁב בְּגִרְעִיּוֹת וּפְחִיתוֹת עֲצָמוֹ בְּעֶרְךָ בּוֹרְאוֹ. כִּי בְמָה נִחְשָׁב הוּא, עֲלֵה נִדְרֵךְ וְקִשׁ יָבֵשׁ.

וַיִּחְשֹׁב שֶׁעֲתָה הוּא רוֹצֵה לְקוֹם אֶל הַמְּלִךְ לְהַתְּמַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו שְׁאֵלוֹתָיו וּבִקְשׁוֹתָיו, וּמִן הַדִּין הוּא אֵינוֹ כְּדָאי וְרָאוּי לְעַמֵּד לְפָנָיו, לוֹלִי גָדֵל חֻסְדֵּךְ וּשְׁלֵמוֹת הַבוֹרָא שֶׁהִרְשָׁהוּ וְצָוָהוּ בְּכָךְ, עִם הַיּוֹתוֹ מְקַצֵּר בְּעַבּוֹדָתוֹ.

ואחר כל זה יקום ויתפלל, וזהו שאמרו חז"ל: (ברכות ל ע"ב):
 אין עומדים להתפלל אלא מתוך כבוד ראש, חסידים הראשונים
 היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שיכוננו את לבם לאביהם
 שבשמים (של"ה).

ג. בלמוד מוסר לפני התפלה יש תועלות גדולות, הוא מחזק
 את האמונה והבטחון בה' יתברך ועל ידו התפלה נעשית בכונה
 גדולה יותר, כי התפלה באה מתוך ידיעה והרגשה שאין לו
 לפנות בבקשת כל צרכיו בלתי לה' לבדו. תועלת נוספת ללמוד
 המוסר, שהוא פותח את הלב ומעורר אהבה לה' יתברך, וכמו
 שהיה אומר המשגיח דליקווה רבי נתן וז"ל: הלומד
 מוסר קדם התפלה, יש לו טעם מיחד בתפלה, ומי שאינו לומד
 מוסר קדם התפלה, אף שיש לו גם כן טעם בתפלה, אף אינו
 דומה זה לזה כלל, והחלוק ביניהם, כמו ההבדל שיש בין מי
 שאוכל סעודה שלמה עם תאבון, או בלי תאבון! (לקט רשימות
 בעניני תפלה עמ' פא).

לפי זה למוד מוסר לפני התפלה הוא הכנה טובה לתפלה, אף
 ברור שאינו ההכנה לתפלה המחייבת מדינא אלא 'מעלה' בהכנה
 לתפלה. ועין לעיל בחלק הראשון "שער קימה של שחרית" פרק
 י אות ה-ו בדבר החשיבות והמעלה העצומה שבבלמוד התורה
 קדם התפלה. ובהתאם לכך על כל אדם לנהג ולסדר זמני תפלתו
 כך שיהיה לו זמן מספיק לעשות קדם התפלה את ההכנה לתפלה
 המחייבת מדינא שנתבארה בהרחבה לעיל, ולהשתדל להקדים
 יותר, להכין עצמו לתפלה גם על ידי למוד מוסר, ואם
 באפשרותו יש לו גם לעסוק מעט קדם התפלה בתורה.

ד. אמרו רז"ל (ספ"ה ה.) מעולם לא ירדה שכינה למטה
 (מעשרה טפחים) ולא עלו משה ואלהיו למרום; רמזו בזה לאי

אפשרות ערוב הרשיות של העולם הזה והעולם העליון. אבל קימת נקדה אחת בה נוגעים העולמות זה בזה, והינו בתפלה. כי ההתקרבות שעל ידי שאיפת האדם ומענה השם יתברך היא היא גדר הדבקות בין למטה ולמעלה. ומגיעה דבקות זו עד כדי כך שהגורמים החמריים הגדולים ביותר לא יפסיקו את האדם ממחשבתו בדבקות לבו, ולא ירגיש בגורמים ההם כלל. זהו גדר אמרם ו"ל בענין תפלת שמונה-עשרה שאפלו נחש כרוף על עקבו לא יפסיק. פרוש, שיגיע לדבקות כזו אשר אף ענין של פקוח נפש לא יפסיק את פונתו, ולא ירגישנו כלל. זהו גדר התפלה אשר תזכה להענות—בדבקות.

אמרו רז"ל: "חסידי הראשונים היו שוהים שעה אחת, ומתפללים שעה אחת, וחוזרין ושוהין שעה אחת" (ברכות לב:). ופרש הגאון הרב שמחה זיסל זצ"ל, שקדם התפלה היו מתבוננים ומכינים את לבבם אל התפלה עצמה (בלשונו: לומדים מוסר ומתרכזים אל האמת בלבבם). ואחר כך, הנה מפאת גדל רשם דבקותם, לא יכלו לשוב למטה אלא לאתר שהיה מסימת; כל כך גדלה דבקותם (נעריך נא לעמת זה, את סלוק השכינה אצלנו בסוף תפלת נעילה ביום הכפורים, ועד כמה, תכף אחרי התקיעה, תפלת מעריב היא בחפזון ובלי כבוד ראש!).

אפלו הכנה לתפלה גורמת התקרבות והענות ממנו יתברך. הוא מה שכתוב "טרם יקראו ואני אענה", פרוש, שהם עדין לומדים מוסר להתבונן לשאף אל הדבקות, והשם יתברך כבר מתקרב לעמתם מלמעלה ומתדבק בהם (מכתב מאלהיו ח"ג עמ' 46 'דבקות').

פָּרָק ה

בְּעֵיַת הַדוֹר - חֲפִזוֹן

א. הַמְפְרִיעַ הַעֲקָרִי לַהֲכֵנָה לַתְּפִלָּה וּלְכָל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם הוּא הַ"חֲפִזוֹן", וּמִשׁוֹם הַהֶרֶס הָרַב שֶׁבְּעֵטְיוֹ נִרְחִיב אוֹדוֹתָיו, וְנִקְדֵּי־שׁ לוֹ פָּרָק שָׁלֵם.

תַּחֲלָה נִבְיָא מַה שְּׁכָתוּב בְּזֶה בְּסֵפֶר פְּרָקֵי הַדְרָכָה לְבֵן תּוֹרָה (תְּפִלָּה, עֲנָף ה'): כָּל צוּרַת הַחַיִּים הַיּוֹם הִיא שֶׁל מְהִירוֹת, חֲפִזוֹן. אַבְרָהָם מִגִּיעַ בְּבִקְרָה לְהַתְּפַלֵּל, הוּא מִכְרַח בְּשַׁעַה מְדֻיָּקָה לַחֲזוֹר לְבֵיתוֹ, לְהַכְנִיֵס אֶת בְּנָיו לְגֵן, אוֹ לַחֲדָר, וְכַדוּמָה. אַחַר כֵּן הוּא מִכְרַח לְהַגִּיעַ לְכוֹלֵל בְּזִמְנוֹ. בְּצִדְדֵי הוּא מְתַפַּלֵּל מִנְחָה, וְהוּא "חַיֵּב" לְמַהֵר לְהוֹצִיא אֶת הַיְלָדִים מֵהֵגֶן, וְכוּ'. כָּל צוּרַת הַחַיִּים הִיא צוּרָה שֶׁל חֶסֶד רְגִיעָה, בְּצוּרָה כְּזוֹת כְּמַעַט וְאִי אֶפְשָׁר לְצַמֵּחַ כְּלוּם.

חַיֵּבִים לַעֲשׂוֹת מֵהַפָּךְ בְּצוּרַת הַחַיִּים, לְצִאֵת מִחַיֵּי חֲפִזוֹן, לְחַיֵּי רַגַע וְשִׁלְוָה פְּנִימִית. אָדָם מִכְרַח לְסֵדֵר לוֹ זְמַן שְׂיוּכָל לְהֶאֱרִיךְ בַּתְּפִלָּה (אִפְלוּ אִם בְּמִצִּיאוֹת לֹא יֵאֲרִיךְ, מִכָּל מְקוֹם צָרִיךְ שְׂתַהֲיָה לוֹ אֶת הָאֲפָשָׁרוֹת לְכַף). אִי אֶפְשָׁר לְתַת עֲצוֹת מְעֻשָׂיוֹת לְכָל אָחֵר, כִּי־צַד לְסֵדֵר אֶת יוֹמוֹ כְּדֵי שְׂתַהֲיָה לוֹ זְמַן. מִכָּל מְקוֹם, אָדָם מִכְרַח לְסֵדֵר אֶת סֵדֵר יוֹמוֹ כֵּן. לְדַגְמָא, אִם תְּפַלֵּת שְׁחֲרִית לּוֹקַחַת אֶצְלוֹ בְּעֶרְבֵי כְּשַׁעַה, עָלָיו לְהַקְדִּישׁ לַתְּפִלָּה זְמַן שֶׁל כְּשַׁעַה וְחֲצִי וְכוּ' וְתַן לְחֶכֶם וְיַחֲכֶם עוֹד. עכ"ד.

ב. וְכֵן כּוֹתֵב הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבֵּי שְׁמִשׁוֹן פִּינְקוּס זצ"ל (שְׁעָרִים בַּתְּפִלָּה פְּתִיחָה ו'): הַיְסוּד הָרִאשׁוֹן לְהַצְלַחַת הַתְּפִלָּה הוּא לְהַקְדִּישׁ

לָה זְמַן פְּרָאוּי. דְּבַר זֶה הוּא כָּלֵל לְהַצְלָחָה בְּכָל עֲנִיָּן שְׂיֵהִיָּה. מִי שְׂמַמְהָר לְגַמֵּר דְּבַר וְזִמְנוֹ דְּיִחַק עָלָיו, לֹא יוּכַל לְהַצְלִיחַ בְּשׁוּם פְּנִים וְאַפָּן.

כְּשֶׁשְׂאָלוֹ חֲכָם אֶחָד, כַּמָּה זְמַן מִן הַרְאוּי לְהַאֲרִיךְ בְּשִׁמוּנָה עֲשָׂרָה, הוּא עָנָה — עַד שְׂגוּמָרִים. כַּמָּה נִפְלְאָה הַגְּדֵרָה זֹו, אֶחָד הַמְּאֲרִיךְ וְאֶחָד הַמְּקַצֵּר — וּבְלִבְדֵּי שְׂלֵא יִרְגִישׁ שְׂזִמְנוֹ קָצוּב. ע"כ.

ג. כְּתוּב בְּתַהֲלִים (קִיט, צח) "מֵאִיבֵי תַחֲכַמְנֵי מְצוֹתֶךָ" — מֵעֲנִינֵי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהֵם אוֹיְבֵי שֶׁל הָאָדָם (אִם אֵין מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם פְּרָאוּי), תַּחֲכַמְנֵי מְצוֹתֶךָ — יֵשׁ לְלַמֵּד לְעֲנִינֵי הָעוֹלָם הַבֵּא, תּוֹרָה וּמְצוּוֹת. מִהַסְפּוֹר הַבֵּא, הַלְקוּחַ מֵעוֹלָם הַמַּעֲשֵׂה, נוּכַל לְלַמֵּד וּלְהַבִּין מִדוּעַ הַחֲפִזוֹן כָּל כֶּף מִפְּרִיעַ לְהַצְלָחָה הַרוּחָנִית שֶׁל הָאָדָם.

לְפָנֵי זְמַן מָה נִפְגַּשׁ אֶחָד מִיְדֵי עִם מְתוּךְ מִפְּרָסָם בְּמִשְׁרָדוֹ, לְצַרְךָ קִנְיַת דִּירָה מְסִימָת. בְּמַהֲלֶךְ הַפְּגִישָׁה הַחֲלֹט שְׁלֹתוּעֵלַת הָעֲנִיָּן פְּדָאֵי לְהַזְמִין אֶת מוֹכַר הַדִּירָה וּלְנַהֵל אֶת הַמִּשְׂאָ וּמִתֵּן עִמוֹ בְּנוֹכְחוֹת הַמְּתוּךְ. הַיְדִיד הַצִּיעַ לְמְתוּךְ לְהַזְמִין אֶת הַמוֹכַר מִיָּד וּלְהַתְחִיל בְּמִשְׂאָ וּמִתֵּן, וְהוּא נִתְקַל בְּסָרוּב מְחֻלָּט מִצַּד הַמְּתוּךְ. הַדְּבַר הִיָּה תְמוּהָ מְאֹד בְּעֵינָיו, כִּי לְפִי הַבְּנָתוֹ, כִּינֵן שְׂשֻׁנֵי הַצְּדָדִים גָּלוּ עֲנִיָּן בְּעֶסְקָה הִיָּה עַל הַמְּתוּךְ, לְזַרְזֹו אוֹתָהּ וּלְהַבִּיאָה לְיָדֵי גַמֵּר כַּמָּה שְׂיֹוֹתֵר מִהָר כְּדֵי שְׂאֶחָד הַצְּדָדִים לֹא יִחְזֹר בּוֹ, וְאִזּוֹ נִפְסִיד הַמְּתוּךְ אֶת שְׂכָרוֹ, דְּמֵי הַתּוּךְ. וְהוּא הִבִּיעַ אֶת תְּמִיחָתוֹ זֹו בְּאֲזִנֵי הַמְּתוּךְ. בְּעוֹד הוּא תְמוּהָ, פִּתַח הַמְּתוּךְ אֶת פִּיו בְּחֲכָמָה, וְכֶף (בְּעַרְףֵי) הָיוּ דְבָרָיו:

מִנְסִינֵי הָרַב בְּעֶסְקָאוֹת כְּאֵלוֹ לְמִדְתֵי שְׂאָסוֹר בְּשׁוּם אֲפָן לְזִמְן אָדָם לְדִיוֹן בְּדְבַר שְׂדוּרָשׁ מִמְנוֹ יָשׁוּב הַדַּעַת וְהַכְרַעָה, אִם בְּשֻׁלֵב מְסִים שֶׁל הַדִּיוֹן יִצְטָרֵךְ לְהַפְסִיק אוֹתוֹ וּלְעֶסֶק בְּעֲנִיָּן אַחֵר, בְּמַצָּב

זה הוא "נעול" על דברים שהחליט בעבר ואין סכוי לשכנע אותו לבא לקראתנו, להזיל את המחיר וכדומה. עלי לברר קדם מתי נוכל להפגש עמו בזמן שהוא פנוי ואין דברים אחרים שמטרידים אותו, כדי שיוכל לשבת במנוחה בלא לחץ של זמן, ואז יהיה פתוח ומשחרר לרעיונות חדשים שנעלה לו. זה כלל שתקף בכל עניני העולם – הוסיף ואמר, והנחפו.. מאבד את כספו!

וכך הוא גם בעניני העולם הבא להבדיל, כשהאדם מטורד ונחפו הוא אינו חושב ואינו מתרכז במה שעושה ומעשיו הם בלי כוונה וחסיות.

ולבאר יתר נביא את דברי הספר פרקי הדרך לבן תורה (תפלה, ענף ה), על דברי הרמב"ם "ואחר כך יתפלל בנחת". ענין תפלה בנחת יש בו שני חלקים. א) חיצוני (ב) פנימי. ונפרש; חיצוני, על האדם להתפלל באטיות, להוציא מפיו את המלים כמונה מעות, ולא חס וחלילה בחפזה. תפלה בחפזה היא הפוך כל צורת מהות המשג תפלה. האדם צריך להוציא מפיו כל מלה במתינות, ולקיים מה שכתוב בשלחן ערוך (ארח חיים צח ס"א): "המתפלל צריך שיכוון בלבו פרוש המלות שמוציא בשפתיו".

המתבונן היטב בדברי השלחן ערוך יראה, שכתב "צריך שיכוון בלבו". בלבו דוקא, ולא כתב בשכלו. מהי כוונת הלב האמורה כאן? ענינה שונה לחלוטין מכוונת השכל. כוונת השכל ענינה, להבין היטב פרוש המלים שמוציא מפיו. לעמדה, כוונת הלב ענינה לחיות ולהרגיש את מה שמוציא בפיו. אם הוא משבח את הבורא, עליו להרגיש הרגשה של אדם הנהנה לספר בשבחו של אביו. ואם הוא מבקש על צרכיו, עליו להרגיש הרגשה של עני בפתח. וכמו שאמר הרמב"ם "ובתחנונים". אדם צריך שהרגשת לבבו תתאים עם המלים שמוציא מפיו.

בשכיל כּוֹנֵת הַלֵּב אֵין דַּי בְּנִחַת חִיצוֹנִית, בְּאַמִּירָה בְּמַתִּינּוֹת, לְשֵׁם כֶּף נִצְרָכַת נִחַת פְּנִימִית, רְגִיעָה פְּנִימִית, שְׁלוֹה. אִם הָאָדָם כֶּבֶר מַעַת שְׁמַתְחִיל אֶת תְּפִלָּתוֹ, יֵשׁ לוֹ אֵיזָה מַתַּח אוֹ לַחֵץ קָטָן, שְׁמִיד אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הוּא צָרִיף לְלַכֵּת לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹמוֹנִי, בְּשִׁכִּיל דְּבַר זֶה הוּא יְכוּל לְהַפְסִיד אֶת כָּל תְּפִלָּתוֹ. אָדָם בְּשַׁעָה שֶׁהוּא מַתְחִיל לְהַתְּפַלֵּל חַיֵּב לְהִרְגִישׁ, שְׂאִין לוֹ שׁוֹם מְגַבְּלַת זְמַן כְּמָה לְהֶאֱרִיף בְּתְפִלָּה. הוּא חַיֵּב שְׂיַחֲוֹשׁ, שְׂאִין שׁוֹם דְּבַר הַמְּמַהֵר אוֹתוֹ לְגַמֵּר אֶת הַתְּפִלָּה. ע"כ.

ד. כֶּף עַל גּוּף הַתְּפִלָּה וְכֶף גַּם עַל הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה, וְכִמוֹ שְׁכַתֵּב עַל כֶּף בְּסִפּוֹר עָלֵי שׁוֹר וְהוּבָא לְעִיל (פ"ב אוֹת ב): אֲנַחְנוּ רְדוּפִים מְאֹד מְקַצֵּב הַחַיִּים הַמּוֹדֵרְנִיִּים שֶׁהִפֵּל צָרִיף לְהַעֲשׂוֹת בְּמַהִירוֹת. בְּאֶכֶל וּבְשִׁיחַת רַעִים אָנוּ מְאָרִיכִים לְמַדִּי, אֲבָל בְּתְפִלָּת שְׁחָרִית אָנוּ לְחוֹצִים, שְׁכָל אֶחָד מְמַהֵר לַעֲבוֹדָתוֹ, זֶה בְּכַה וְזֶה בְּכַה, וּבְקָשֵׁי רַב אָנוּ יְכוּלִים לְהַתְּרַגֵּל בְּתְפִלָּה מְתוֹנָה, וְאֶפְלוּ דְקָה אַחַת יְקָרָה לָנוּ. לְכֵן אֶפְלוּ דְקָה זֶה שֶׁל שְׁהִיָּה לְפָנֵי הַתְּפִלָּה עוֹלָה לָנוּ בְּמֵאֲמָץ וּמֵאֲבָק. אַךְ אֵין לוֹתֵר עָלֶיהָ.

פָּרָק ו

הכנה לתפילה (וילכל המצוות)

אם היא דאורייתא או דרבנן

א. הזכרנו לעיל בפָּרָק ב ובכעוד מקומות שֶהֵכְנָה לַתְּפִלָּה חִיְבִים בָּהּ מְדִינָא. וְיֵשׁ לְבָרַר אִם חַיִּיב זֶה הוּא מִן הַתּוֹרָה אוּ מִדְּרַבָּנָן. הַמְשָׁגִיחַ הַרְה"ג רִי"י בּוֹרוּדְיָאֲנֶסְקִי שְׁלִיט"א אָמַר בְּאַחַת מִשִּׁיחוֹתָיו בְּשֵׁם הַמְשָׁגִיחַ (הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין) זצ"ל שְׁכַל עֲבוֹדַת הַמּוֹסֵר – כְּלוֹמַר לְמוֹד הַמּוֹסֵר וְחֻכְמַת הַמּוֹסֵר וְהַחֲנוּף הַמּוֹסְרִי – הוּא בְּגֵדֵר הֵכְנָה לַתּוֹרָה וּמִצְוֹת. שֶׁהָאֵדָם הָרִי מִתְעַלָּה לְבִסּוּף רַק מִהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, אָבָל כְּדִי לְהַבִּיא אֶת הָאֵדָם שֶׁיִּצְלִיחַ בְּאַמְתַּלְתְּלוֹת וְלִהְתַּקְדֵּשׁ עַל יָדֵן צָרִיךְ כִּהֵכְנָה אֶת כָּל עֲבוֹדַת הַמּוֹסֵר עִם עֲצָמוֹ, שְׂיֵהָא רְאוּי לְכָךְ.

תְּמִיד הָיָה חוֹזֵר וְשׂוֹאֵל "מִדּוּעַ לֹא מִתְעַלִּים" (וְעֵצֶם הַעֲמֻדַת הַשְּׂאֵלָה הַזֹּאת אֲצֵל הָאֵדָם זֶה כְּבָר גּוֹרֵם מְדַרְבָּן לְחֻזִיק), שֶׁהָרִי עוֹסְקִים תְּמִיד בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְאִם כֵּן מָה קוֹרֵה שְׂאִין מִתְעַלִּים כְּרְאוּי עַל יְדֵי זֶה?!

בְּשִׁכַּל לְהַתְעַלּוֹת בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת חִיְבִים בְּרֵאשׁ וּבְרֵאשׁוֹנָה הֵכְנָה לְמִצְוֹת!

בְּחֵי אָדָם (סוּף כָּלֵל סח) אֵינָא בְּזָה הַלְשׁוֹן: "שׂוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דְּבָר רַע", רוֹצֵה לֹמַר שֶׁמְחִיב כְּשִׁירְצָה לַעֲשׂוֹת אִיזוֹ מִצְוָה, לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּחֻפְזוֹן וּבְפִתְאֹם, רַק שְׂיִשְׁמַר וְיִמְתִּין וְיִתְיַשֵּׁב

בדָּבָר הַיָּטִיב אֵיךְ יַעֲשֶׂה וְכוּ'. וְזֶהוּ שְׂיִסְדּוֹ לומר הַנְּגִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיִם, וְרוֹצֵה לומר שְׁפָכָר אֲנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן. וְזֶהוּ "הַכּוֹן לְקִרְיַת אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל", רוֹצֵה לומר שְׁתַּכִּיֵּן אֶת עַצְמְךָ מִקִּדְמָה וְלֹא בַּפֶּתַע פֶּתְאִים. וְכִכָּר בְּחַנְתִּי בְּנִסְיוֹן שְׁפָאֲשֶׁר עָשִׂיתִי מִצְוֵה בְּפֶתְאִים לֹא קִימַתִּיהָ כְּרְאוּי".

וַיֵּשׁ לְהַבִּיז, וְכִי כָּל כֶּף קָשָׁה לְקַיִם אֶת הַמִּצְוֹת כִּהְלַכְתָּן בְּלֹא הַכְּנָה, הֲלֹא אֲנַחְנוּ עוֹמְדִים בְּזֶה לְכַאוֹרָה בְּהַצְלָחָה. וְעוֹד מֵה נִצְרָף בְּעַל הַחַיִּי אָדָם עַצְמוֹ לְהַכְנָה, וְהֵרִי כְּתֹב קִצּוֹר מִכָּל חִלְקֵי הַשְּׁלֶחֶן עָרוּף (וְנִדְפַס רַק אֶרַח חַיִּים וַיִּוְרֶה דַּעַה כְּמוֹ שְׂכַתְבָּה בְּהַקְדָּמָתוֹ לְחַכְמַת אָדָם) הַמוֹעִיל אֵף לְמוֹרֵי הוֹרָאָה בְּזַמְנֵנוּ, וּמֵה הִיָּה חֶסֶר לוֹ בִּידְעֵיהָ? אֶלֶּא כְּאָמֹר, שְׁקִיּוֹם מִצְוֹת כְּרְאוּי הוּא וְדוֹקָא בְּאִפְן שְׁמַגִּיעִין בְּקִיּוּמָן לְהַתְעַלּוֹת, שֶׁל "קִדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ". וְעַל כֶּף מַעִיד הַחַיִּי אָדָם שְׁאִפְלוֹ הוּא לֹא הִצְלִיחַ לְקַיִם שׁוּם מִצְוֵה כְּרְאוּי לֹא הַכְנָה קִדְמָה לָהּ, הֵרִי שֶׁהַכְנָה לְמִצְוֹת מְכַרְחַת.

וּבְאִמַּת הַמְקוֹר לְהַכְנָה הוּא פְּסוּק מִפְּרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְאִם בֶּן חַיּוּב הַהַכְנָה הָיָה מִדְּאוּרֵיָתָא מִמֶּשׁ. בְּפֶרֶשׁת וַיִּשְׁלַח כְּתוּב "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית אֱ-ל וְשָׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לַ-אֱ-ל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ". וְכוּתֵב הַרְמַב"ן: "לֹא יִדְעָתִי מֵהוּ וְשָׁב שָׁם. וְאוּלַי צָוָה וְשָׁב שָׁם, לְפָנֹת מַחְשַׁבְתּוֹ לְדַבְּקָה בְּאֱ-ל". וּבְסִפּוּרֵנוּ פֶּרֶשׁ בֶּן בְּפִשְׁטוּת "וְשָׁב שָׁם — לְכוּן דַּעְתְּךָ קִדְמָה שְׁתַּבְּנָה הַמִּזְבֵּחַ, כְּאִמְרָם ו"ל חֲסִידִים הֲרֵאשׁוּנִים הָיוּ שׁוֹהֵיִן שְׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְלִים כְּדִי שְׂיִכּוּנוּ אֶת לְבָם לְמִקּוּם".

וְהֵלֵא הַדְּבָרִים קַל וְחֹמֶר — הָאֲבוֹת הֵן הֵן הַמְרַכְּבָה, שְׁפָל מֵהוֹתָם הִיָּתָה דְּבִקּוֹת בְּהַקְב"ה לֹא הֶסַח דַּעַת כָּלֵל אִפְלוּ לְרַגַע, וַיַּעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּחִיר הָאֲבוֹת, שְׁפָלוּ אֱלֻקוֹת, וְהוֹלֵךְ כַּעַת לַעֲשׂוֹת מִזְבֵּחַ כְּפִי שְׁנֹדֵר, עַל הַצְּלָתוֹ מִעֲשׂוֹ וּמִלְכָן, שְׂיִצְא

מבין שגיהם לשלום ונהקב"ה עוד זרזו לךך על ידי מעשה דינה], ונהרי עשית מזבח כלה מעשה של התקרבות להקב"ה, אם בן לשם מה זקוק הוא להכנה נוספת, ומדוע אין הוא יכול לעשות המזבח מיד בעליתו לבית א-ל? ואם בכל זאת התורה כתבה "ושב שם", נלמד מזה בברור על כל אדם בכל מצב, שלא יתכן לו כלל לעשות שום דבר ללא הכנה!

והסוד שפדברים, שאם יעקב אבינו היה רוצה לעשות מזבח ולהשאר אותו יעקב אבינו כמו לפני המזבח, היה יכול לעשותו ללא הכנה. אבל היות וכל אדם צריך תמיד להתעלות מכל מעשה מצוה שיעשה ולא להשאר על מקומו, ולהתעלות הרי לא שיהי בלי חזק, ממילא גם יעקב אבינו, למרות הדרגה הגבוהה שכבר הגיע אליה, היה מכרח הכנה מיוחדת לקראת כל מצוה שהלך לקיים, וכל שכן מצות עשית המזבח שכל מהותה התעלות והתקרבות לרבנו של עולם. והמשגית זצ"ל התבטא שהכנה בקיום המצוות מעכבת בדיעבד, כלומר דלא שיהיה "קדשנו במצוותיך" ללא הכנה. עכת"ד המשגית הרה"ג ר"י בורודיאנסקי שליט"א.

ב. ומה שכתוב בשם המשגית רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל יובן יותר עם דבריו המובאים בספר אור יחזקאל: כלל גדול בהנהגת הקב"ה הוא, שעניני העולם הזה דומים במהותם ובצורתם לעניני עולם הבא, ומהתבוננות בעניני העולם הזה אפשר ללמד ולידע היאך חייבת להיות הנהגתנו ודרכי עבודתנו בהשגת חיי העולם הבא. כלל זה נאמר בהקדמה להערה שהתעוררנו בה. הנה המאכלים העקריים המזינין ומקימין את גוף האדם, דרוש להם עמל ויגיעה מרבה עד שיגיעו לתכליתם, ולדגמא צריך לקצר את החטים ולטחנם וללושם ולאפותם עד שנעשו ראויים למאכל אדם, ולו יקח את החטים וירצה לאכלם לא יזנוהו, אלא אדרבה, עוד זיקו את גופו. ואף את הלחם

בַּעֲצָמוֹ חָיֵב לְלַעַס הַיֵּטֵב עַד שְׂיִתְעַכֵּל הַלֶּחֶם בְּמַעֲיוֹ, וְכִמוֹ כֵּן
בְּבָשָׂר וְדָגִים וּשְׂאֵר מְזֻנּוֹת.

וְהֵכִי נִמְי נִרְאָה בְּעֵנָן הַמְצוּוֹת, שֶׁהֵם הַמְאָכְלִים הַמְזֻינִים אֶת
הַנֶּפֶשׁ. אֵין אֶפְשָׁרוֹת לַעֲשׂוֹת אֶת הַמְצוּוֹת בְּצוּרָה יְבִשָּׁה לְלֹא
הַכְנָה רְאוּיָה, וּבִאֲפֹן זֶה לֹא תִתֵּן הַמְצוּוָה פְּחָה. וְנִרְאָה נָא לְמִשְׁלַל
הַיֶּאֱדָף חֲתִיבַת לְהֵיוֹת מְצוּוֹת תְּפִלָּה, "חֲסִידִים הִרְאִישׁוּנִים הָיוּ שׁוֹהִים
שְׁעָה אַחַת קֹדֶם הַתְּפִלָּה וְשְׁעָה לְאַחַר הַתְּפִלָּה" (בְּרִכּוֹת ל:).
חֲסִידִים הִרְאִישׁוּנִים שְׂיָדְעוּ וְהִבִּינוּ מֵהוּוֹת הַתְּפִלָּה, הִכִּינוּ עֲצָמִים
שְׁעָה תְּמִימָה עַד שֶׁנִּגְשׂוּ לַתְּפִלָּה. וְרָאָה בְּפוּזְרֵי (מְאֹמֵר ג, ה) הַיֶּאֱדָף
חֲתִיבַת לְהֵיוֹת הַתְּפִלָּה, שְׂצָרִיכָה לִתֵּן מְזוֹן רְיוּחָנִי לְאָדָם לְמִשְׁוֹף כֹּל
הַיּוֹם, וּמִשׁוֹם הֵכִי תִקְנוּ ג' פְּעָמִים תְּפִלָּה בְּיוֹם כְּדִגְמַת ג' סְעֻדוֹת
שְׁאוּכֵל בְּיוֹם, וְהֵכִי נִמְי נִרְאָה אֶף בְּשְׂאֵר מְצוּוֹת. וְאֵלוֹ הַנִּגְשִׁים
לְלֹא פְרוּט וְהַכְנָה לַמְצוּוֹת, דּוּמִים כְּאֵלוֹ הָאוּכָלִים לֶחֶם וּבָשָׂר
לְלֹא אֶפְיָה וּבִשׁוּל.

וְרָאָה מֵה שֶׁפְּתַב הַחֲנוּף (מְצוּוָה שְׂכַד) בִּיסוּד טַעֲמֵי הַמְצוּוֹת,
"שֶׁהָאָדָם נִפְעֵל כְּפִי פְעֻלוֹתָיו שְׂיַעֲשֶׂה תְּמִיד, וְרַעֲיוּנָיו וְכֹל
עֲשֻׁתוֹנֹתָיו אַחֲרֵי פְעַל יָדָיו, אִם טוֹב וְאִם רַע, וְעַל כֵּן פִּי רָצָה
הַמְקוּם לְזִכּוֹת אֶת עֲמוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר, הִרְבָּה לָהֶם מְצוּוֹת,
לְהֵיוֹת נִפְשָׁם מִתְּפַעֲלֵת בְּהֵם לְטוֹבָה תְּמִיד כֹּל הַיּוֹם. וּמְכַלֵּל
הַמְצוּוֹת שְׂצָנּוּ לְהִתְפַּיֵּשׁ מִחֲשָׁבוֹתֵינוּ בְּעֻבְדָּה בְּטִהְרָה, הִיא מְצוּוֹת
הַתְּפִלִּין, לְהֵיוֹת מוֹנִיחִים כְּנֶגֶד אֲבְרֵי הָאָדָם הַיְדוּעִים בּוֹ לְמִשְׁכַּן
הַשֶּׁכֶל, וְהֵם הַלֵּב וְהַמַּחַ, וּמִתּוֹךְ פְּעֻלוֹ זֶה יִיחַד כֹּל מִחֲשָׁבוֹתָיו
לְטוֹב". וְאַחַר כֵּן הוֹסִיף לְבָאֵר מְצוּוֹת לוֹלֵב, שֶׁלְּפִי שְׂיָמִי חֲחַג הֵם
יְמֵי שְׂמִחָה גְדוֹלָה, וּבִהֵיוֹת הַשְּׂמִחָה מוֹשְׁכַת הַחֲמֵר וּמִשְׁפַּחַת מְמֻנּוֹ
יִרְאֵת אֱלֹקִים, לְכֵן צָנּוּ לְקַח דְּבָרִים הַמְזַכְּרִים אוֹתָנוּ כִּי כֹל
שְׂמִחַת לְבָנוּ לְשִׁמּוֹ וְלְכַבּוּדוֹ, וְעֵינֵי שָׁם. מְבָאֵר לָנוּ שְׂאֵין עֲשִׂית
הַמְצוּוֹת עֲשִׂיָה בְעֵלְמָא, אֲלֵא יֵשׁ בְּהַ מְטָרָה, שְׁעַל יָדָה יִשְׁעֵבֵד גּוֹפוֹ

ולבו להקב"ה. ומעתה אלו הנגשים למצוות כפשוטם ואינם טורחים להבין מהותם, הרי נמצא שאין להם שיכות כלל לגוף עשית המצוות, והינו דנתבאר שדרוש יגיעה רבה ועצומה עד שעשית המצוות יתנו פרותיהן פראוי (אור יחזקאל, אלול וימים נוראים, מאמר צא מדירת קבע)

לעיל פרק ב' אות ב הבאנו מדברי הגאון רבי שלמה וולפה זכרונו לברכה ב"עלי שור" שהכנה זו דורשת מאתנו דקה אחת בלבד. ולמה שנתבאר בקונטרס זה גדל חיוב ההכנה לתפלה והתועלת העצומה שבה, מוכן שהתביעה עלינו על אי-קיום הכנה זו פראוי גדולה מאד, וכמו במשל שני עבדי המלך (המובא במנחות מג ע"ב) שאחד מהם נצטוה להביא חתם של טיט והאחר חתם של זהב, ופשעו שניהם ולא הביאו, שענש זה שנצטוה להביא חתם של טיט מרבה, לפי שמצוי הוא ובנקל היה יכול להשיגו. ונדאי שמה שאנו מתרשלים ואיננו מקימים פראוי את חיוב ההכנה לתפלה אינו במרד ובמעל אלא מתוך חסר תשומת לב, ומתוך התגברות יצר הרע להכשילנו בדברים החשובים והמשמעותיים ביותר. ויהי רצון שנתחזק ונקיים גם ענין חשוב זה ונזכה לעלות ולהתקדש בתורה ויראה טהורה אמן בן יהי רצון.

פּרָק ז

ההכנה לתפלה על ידי טבילה

(א) עד עתה עסק השער בהכנת לבו ודעתו לתפלה, פרק זה יעסוק בדבר המפריע את הכוונה בתפלה ומעכב קבלת התפלה, שפגועל חשיבותו ההעלם מצוי בו. נעתיק כאן מה שכתב בזה מרן הגאון הרב חיים קניבסקי שליט"א בספר ארחות ישר (ערך טהרה):

הנה דעת הרבה קדמונים שלא בטלו טבילת עזרא אלא לתורה אבל לתפלה אסור עד שיתבבל. והיא דעת רב האי גאון (מוכא ברי"ף ורא"ש פ"ג דברכות) ורבינו חננאל (מוכא בתו' חלין קכ"ב ב' ד"ה לגבל) ועוד הרבה ראשונים. וגם הרמב"ם שפסק בסוף ה' קריאת שמע שבטלוהו לגמרי, תמהו עליו ראשי ישיבות בכל, והשיב להם שמיימו לא בטל אותה אפלו שעה אחת אלא שלא היה יכול לכתב בחבורו כי אם היוצא מן הדין על פי ההלכה, כמו שכתב רבינו יונה בפ"ג דברכות. ואף דבשלחן ערוך נפסק בהרמב"ם, מכל מקום כתבו האחרונים שהנוהג לטבל תבוא עליו ברכה, כמו שכתוב במשנה ברורה סימן פ"ח סק"ב בשם הפמ"ג. וגם הרמב"ם עצמו כתב בפ"ד מתפלה ה"ו: מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים.

ובשו"ת מן השמים שאל אם יש להקל בטבילת עזרא לתפלה, והשיבו לו ועבדתם את ה' אלקיכם הוי אומר זו תפלה, ואפשר טמא ומקריב קרבן. ואם תאמר שאר טמאות, אינו דומה טמאה לטמאה מדעת. אינו דומה טמאה הכאה ממקום אחר לטמאה היוצאת מגופו. ועזרא כשתקן, ברוח הקדש ראה ותקן כו'. ודבר זה גורם אורך הגלות, כי אם היתה תפלת ישראל כתקונה כבר נתקבלה תפלתם זה ימים רבים. עכ"ל.

וְלִגְדֹל הָעֲנָן נִבְיָא גַם מַה שֶּׁכָּתַב עוֹד שֶׁם בְּאַרְחוֹת יִשְׂרָאֵל בְּעֲנָן חֲשִׁיבוֹת הַטְּבִילָה בְּכָל־ל, וז"ל: וּבְמַגִּיד מִיִּשְׂרָאֵל לְהַבִּי ז"ל (פ' בְּהַר) אָמַר לוֹ הַמַּגִּיד אֶל תְּבַטֵּל תְּמִיד טְבִילַת בַּעַל קָרִי כִּי אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מִתֵּן שְׁכָרָה. עכ"ל. וְהָאֲרִיז"ל כ' (בְּשַׁעַר רוּחַ קַיָּה ד') אֵין דְּבָר יוֹתֵר מִכְּרַח וְצָרִיף אֶל הָאָדָם בְּעֲנָן הַהִשְׁגָּה כְּמוֹ הַטְּבִילָה שְׁצָרִיף שְׂיֵהִיָּה הָאָדָם טָהוֹר בְּכָל עֵת. עכ"ל. וכ"כ בְּרֵאשִׁית חֲכָמָה (שַׁעַר הַאֲהָבָה פ"א) וּבְחֻסָּד לְאַבְרָהָם (מ"ב נְהַר נ"ט) עי"ש שְׁהָאֲרִיכוּ בְּזָה.

וְחז"ל אָמְרוּ (בְּבְרָכוֹת כ"ב א') כָּל הַמְּחַמֵּיר בָּהּ עַל עֲצָמוֹ מְאִירִיכִין לוֹ יָמָיו וְשָׁנוֹתָיו. וְהַרְבֵּה גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל לֹא בִטְלוּהָ מִימֵיהֶם כְּמוֹכָא בְּתוֹלְדוֹתֵיהֶם. וְרֵאִיתִי בְּסִפְרָא אֶחָד (כַּעֲת אֵינִי זוֹכֵר הֵיכָן) שֶׁכָּל הַחֲבוּרִים שֶׁנִּתְקַבְּלוּ בְּכָל יִשְׂרָאֵל הֵם אֵלוֹ שֶׁהִמְחַבֵּר נִזְהָר בְּטְבִילַת עֲזָרָא. וְהַיּוֹם שֶׁמְצִוִי מְקוֹאוֹת וְקַל לְטַבֵּל, בְּנֻדָּאֵי מִי שְׂיָכוֹל רָאוּי לְהִזְהָר בְּזָה. ע"כ מִסְפָּר אַרְחוֹת יִשְׂרָאֵל.

(ב) וְרֵאָה עוֹד בְּסִפְרֵי חֲסִידִים (ס"י תר"ב) שֶׁהִבִּיא מִסְפָּר הַתְּשׁוּבָה שֶׁל רַב סַעֲדִיָּה גְאוּן שֶׁבָּעָה דְּבָרִים שֶׁבְּגִלְגָּלִים אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת, וְאֶחָד מֵהֶם הוּא כְּשֶׁהִתְפַּלֵּה בְּלֹא נְקִיּוֹת וְטָהָרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב גַּם כִּי תִרְבוּ תְּפִלָּה אֵינֶנִּי שׁוֹמֵעַ יְדְכֶם דְּמִים מְלֹאוֹ. וְשֵׁם בְּסִימֵן רמ"ח כְּתַב שְׁצָרִיף טְבִילָה וְטָהָרָה לְמַתְפַּלֵּל מִמֶּה שֶׁכָּתוּב (וְרֵמְיָה יד ג) בָּאוּ עַל גְּבִים וְלֹא מְצָאוּ מִים, וּכְתִיב וְד' לֹא רָצָה, שְׂמַחְמַת שְׁלֹא מְצָאוּ מִים לְטַבֵּל קִדְּם הַתְּפִלָּה, לְכֵן ד' לֹא רָצָה.

וְרַבְּנֵנוּ תָם ז"ל כְּתַב בְּסִפְרֵי הַיִּשְׂרָאֵל: כִּי טָהַרְתָּ הַגּוֹף יִתְדַשׁ טָהָרָה בְּנַפְשׁ, וּבְהִיּוֹת הַגּוֹף טָמֵא, בְּנֻדָּאֵי גִיעַע קָצַת פָּגָם לְנִשְׁמָה, וְאֵי אֶפְשָׁר שְׂיָכוֹן כְּרֵאוּי בְּלִי שֶׁתְּבַלְבְּלוּהוּ מִחֲשָׁבָה אַחֲרֵת וְתַפְרִידָהוּ מִהַשְׂרֵשׁ הָעֲלִיּוֹן וְכוּ'.

מאמרי חז"ל בגדל מעלת התפלה

◇ אָמר רבי אַלְעָזַר גְּדוּלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים. שְׂאִין לָךְ גְּדוּל בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים יוֹתֵר מִמַּשָּׁה רַבְּנוּ אָף עַל פִּי כֵן לֹא נַעֲנֶה אֶלָּא בַתְּפִלָּה שְׂנֵאָמַר (דְּבָרִים ג, כו) אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֵלֶי וְסָמִיךְ לִיָּה עֲלֶה רֹאשׁ הַפְּסָגָה (בְּרִכּוֹת לב:).

◇ וְאָמַר רבי אַלְעָזַר גְּדוּלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִן הַקְּרִבָּנוֹת שְׂנֵאָמַר (ישעיה א) לְמָה לִּי רֹב זְבַחֲיֶכֶם וּכְתִיב וּבִפְרֹשְׁכֶם פְּפִיכֶם (שם).

◇ אָמַר רב עֲנַן אָף שְׁעָרֵי תְּפִלָּה אֵינָן נִנְעָלִים לְעוֹלָם דְּכִתִּיב בַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכֹל קְרָאָנוּ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין קְרִיאָה אֶלָּא תְּפִלָּה כְּעֲנִיָּן שְׂנֵאָמַר (ישעיה סה) וְהָיָה טָרִם יִקְרָאוּ וְאֵין אֶעֱנֶה (שם יב).

◇ וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם, מִיָּד תִּפְסוּ לָהֶם אֲמָנוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב. מַה תּוֹלַעַת אֵינָהּ מִכָּה אֶת הָאָרֶז אֶלָּא בַּפֶּה כִּי אֵין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא תְּפִלָּה (מְכִילֵתָא בְּשַׁלַּח יד).

◇ כָּל הַפּוֹתֵחַ פִּיּו בַתּוֹרָה וּבַתְּפִלָּה נַעֲשִׂים לוֹ כָּל חֲפָצָיו (אוֹתִיּוֹת דַּר"ע אוֹתִיּוֹת קַטְנוֹת א).

◇ שְׁמַע תְּפִלָּה עֲדִיךְ כָּל בֶּשֶׂר יְבֹאוּ. הַכֹּל שׁוֹיִם לְפָנָיו, הַנְּשִׂיִם וְהַעֲבָדִים הַעֲנִיִּים וְהַעֲשִׂירִים, בְּמַשָּׁה כְּתִיב תְּפִלָּה לְמַשָּׁה, בְּעֲנִי כְּתִיב תְּפִלָּה לְעֲנִי, זֹו תְּפִלָּה וְזֹו תְּפִלָּה, לְהוֹדִיעַךְ שֶׁהַכֹּל שׁוֹיִם בַּתְּפִלָּה לְפָנָי הַמְּקוֹם (מְדַרְשׁ רַבָּה בְּשַׁלַּח פכ"א).

◇ אָמַר לָהֶן הַקָּב"ה לְיִשְׂרָאֵל הָיוּ זְהִירִין בְּתַפְלָה, שְׂאִין מְדָה אַחֲרַת יָפָה הַיְמָנָה, וְהִיא גְדוּלָה מְכַל הַקְּרַבְנוֹת וְכוּ'. וְאַפְלוּ אִין אָדָם כְּדָאֵי לַעֲנוּתוֹ בְּתַפְלָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִמוֹ, כִּיּוֹן שְׂמַתְפַּלְל וּמְרַבֵּה תַחֲנוּנִים אֲנִי עוֹשֶׂה חֶסֶד עִמוֹ (מְדַרְשׁ תַּנְחוּמָא וִירָא אוֹת א). .

◇ אִין אָדָם עוֹמֵד לֹא בְּמִמוֹנוֹ וְלֹא בְּחֻכְמָתוֹ וְלֹא בְּגִבּוֹרָתוֹ, וּמַהוּ עוֹמֵד לוֹ? תַּפְלָתוֹ וְכוּ' שְׂאִין טוֹב לוֹ אֶלָּא תַפְלָה (מְדַרְשׁ שׁוּחַר טוֹב תְּהִלִּים קמב).

◇ הַתַּפְלָה פּוֹעֵלַת כְּטַבַּע בְּבְרִיאָה, וְכִמוֹ שְׂאֲמְרוּ חֲזו"ל עַל יַעֲקֹב אֲבִינוֹ עָלָיו הַשְּׁלוֹם שֶׁהִתְקִין עֲצֻמוֹ לְדוֹרוֹן לַתַּפְלָה וְלַמְלַחְמָה, וּמָזָה, כְּמוֹ שֶׁהִדּוֹרוֹן וְהַמְלַחְמָה מוֹעִילִים בְּדַרְךְ הַטַּבַּע לְהַשִּׁיג הַמְּבַקֵּשׁ כְּמוֹ כֵּן מוֹעֵלַת הַתַּפְלָה לְהַשִּׁיג הַמְּבַקֵּשׁ בְּדַרְךְ הַטַּבַּע (תַּפְלַת חֲנָה מְבּוֹא הַתַּפְלָה, אוֹת ו).

◇ הַאִי מָאֵן דְּצַלִּי וּבְכִי וְצַעֲיִק עַד לֹא יְכִיל לְמַרְחֵשׁ בְּשִׁפּוֹתֶיהָ, הַאִי צְלוּתָא שְׁלִימָתָא, דְּהִיא בְּלִבָּא, וְלַעוֹלָם לֹא הִדְרָא רִיקְנָיָא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה גְדוּלָה צַעֲקָה שְׁקוֹרַע גְּזֵר דִּינֵוּ שֶׁל אָדָם מְכַל יְמָיו וְכוּ', דְּכָתִיב (תְּהִלִּים קז) וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם מִמַּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם (זֶהר הַקְּדוּשׁ ח"ב כ).

(עֲיֵן עוֹד בְּסִפְר הַנִּפְלָא תַפְלַת חֲנָה מְבּוֹא הַתַּפְלָה, וְכֵן בְּסִפְר אַרְחוֹת

יִשְׂרָאֵל לְהַגְאֹן הַרְבֵּי חַיִּים קְנִיבְסְקִי שְׁלִיט"א) בְּעַרְךְ 'תַּפְלָה' בְּעַנְיָן זֶה)

מאמרי חז"ל על חיוב התפלה בעונתה

◇ צריך אדם להשכים לתפלה, שאין לך גדולה מן התפלה (מדרש תנחומא מקץ אות ט).

◇ "מענות לא יוכל לתקן" זה שבטל תפלה של ערבית או של שחרית (ברכות כו.). [והמתפלל שחרית לאחר זמנה – אחר שעברו ארבע שעות, נחשב שבטל תפלת שחרית ועליו נאמר "מענות לא יוכל לתקן" (פר"ח סימן פט סעיף א)].

◇ הגיעה שעת התפלה ולא התפלל בה, עליו נאמר "וחסרון לא יוכל להמנות" (קהלת רבה א, טו).

◇ המתפלל שחרית לאחר ארבע שעות, עליו הכתוב אומר (צפניה ג, יח) "נוגי ממועד אספתי ממך היום" (ברכות ח.). מחמת שהעבירו מועדי התפלות והמגים יהיו נוגים ואסופים וכלים חס ושלום (רש"י).

מאמרי חז"ל במעלת קריאת שְׁמַע

◇ אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת על מלכות שמים, די (מדרש, הובא במשנה ברורה סימן נח סקי"א).

◇ כן אמר הקב"ה וכו' וגלוי וידוע לפני שבית המקדש עתיד להחרב ומכאן ואילך אי אתם יכולים להקריב קרבנות, אלא מבקש אני תמורתן של קרבנות, "שמע ישראל" בבקר "שמע ישראל" בערב, ועולה לפני יותר מכל הקרבנות (ילקוט שמעוני ואתחנן אות תלה).

◇ בשעה שהקב"ה מביט בעולמו ורואה בתי טרטיאות ובתי קרקסיאות וכו' מסתפל באפליזן עולמו להחריבו, וכיון שישראל נכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ומיחדים שמו ואומרים "שמע ישראל" וגו' מיד נחה דעתו של הקב"ה ואינו מחריב את עולמו ומישב דעתו בשביל ישראל (שם אות תלו).

◇ והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם ואמר אליהם שמע ישראל וגו' (דברים כ, ג). ואמר אליהם שמע ישראל, אמר ר' יוחנן משום רשב"י אמר להן הקב"ה לישראל אפלו לא קימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אי אתם נמסרים בידם (סוטה מב). אפלו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם (רש"י על התורה שם).

◇ סמכוני באשישות (שיר השירים ב, ה), זה קריאת שמע ותפלה שהם סמוך לישראל, שבזכותם הם נצולים מדינה של גיהנם (ילקוט שמעוני שיר השירים אות תתקפו).

◇ אמר הקב"ה נשבע אני בכסא כבודי שאפלו אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה אלא משפים ומעריב לבית הכנסת

וּלְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְקוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּעֵבוֹר שְׁמֵי הַגְּדוֹל, שְׂכָרוּ יִהְיֶה מוּנָח לְפָנָי, וּבִלְבָד שְׁיִהְיֶה שְׁמוֹר מִן הַעֲבָרָה (תָּנָא דְבֵי אֱלִיָּהוּ רַבָּה סוּף פ"ב).

◇ אָמַר רַבִּי מְנַי לֹא תִּהְיֶה קְרִיאַת שְׁמַע קִלְיָה בְּעֵינֶיךָ מִפְּנֵי שְׁיִישׁ בָּהּ רַמ"ח תְּבוֹת כְּמִנְיַן רַמ"ח אֵיבָרִים שְׁבָאָדָם וְכוּ', אָמַר הַקָּב"ה אִם שְׁמַרְתָּ אֶת שְׁלֵי לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּתִקְנָה אֲנִי אֲשַׁמְרֶנּוּ אֶת שְׁלֵךְ (מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא קְדוּשִׁים אוֹת ו).

◇ דָּאָמַר רַבִּי נְהוֹרַאי אָמַר רַבִּי נַחֲמִיָּה בְּקְרִיאַת שְׁמַע רַמ"ח תְּבוֹת, כְּמִנְיַן אֵיבָרֵי שְׁלֵךְ אָדָם, וְהַקּוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע כְּתִקְוֹנָה כָּל אֵיבָר וְאֵיבָר נוֹטֵל תְּבָה אַחַת וּמִתְרַפָּא בּוּ, וְדָא אִיהוּ רַפְאוּת תְּהִי לְשַׂרְדָּךְ וְכוּ'. וְכָל הָאוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע כְּהַאי גִּוְנָא בְּיָדוֹעַ שְׁאִינוּ נִזְדַּק כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם [עַל יְדֵי שְׁמִכּוֹן לְצֵאת יְדֵי חוּבָה מִהַשְּׁלִיחַ צְבוּר בְּאַמִּירַת ה' אֱלֹקֵיכֶם אָמַת אוֹ שְׁאִמְרוּ בְּעֵצְמוֹ וּמִשְׁלִים לַרַמ"ח תְּבוֹת] (זֶהַר חֲדָשׁ רוּת דָּף צ"ה. הוּבָא בְּב"י אֶרְחַח תִּיִּים סִימֵן ס"א).

◇ אֵיטָא בְּזֶהַר חֲדָשׁ (אַחֲרֵי מוֹת נֹט), כָּל אָדָם שְׁקוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע כְּדָקָא יָאוּת – כָּל תְּבָה וְתְבָה מִשְׁפִּיעַ בְּכָל אֵיבָר וְאֵיבָר דִּילִיָּה; וְאִם אִינוּ קוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכּוֹנָה כִּי אִם בְּמַהֲירוּת וְעֲרָאִי וּבִלְבוּ הוּא מִהֲרָהֵר בְּעֵסְקִים אַחֲרִים, וְלֵב אִינוּ יוֹדֵעַ מַה שְׁהִפָּה מְדַבֵּר, אַזִּי כָּל אֵיבָר וְאֵיבָר שׁוֹאֵב עֲלָיו סְטָרָא אַחֲרָא. וְעַל יְדֵי כֵּן בָּאִים חוֹלָאִים וּמְכַאוּבִים עַל גּוּפּוֹת בְּנֵי אָדָם עַל אֲשֶׁר אִינְן נִזְהָרִין לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּכּוֹנָה (קַב הַיָּשׁוּר פֶּרֶק נ"א).

◇ אָמַר רַבִּי לְוִי בַר חַמָּא אָמַר ר"ש בֶּן לֶקִישׁ לְעוֹלָם יִרְגִיז אָדָם יֵצֵר טוֹב עַל יֵצֵר הָרַע [שְׁיַעֲשֶׂה מִלְחָמָה עִם יֵצֵר הָרַע. רַש"י] וְכוּ'. אִם נִצְחוּ מוּטָב וְאִם לָאוּ יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע (בְּרִכוֹת ה.). [...וּבְקְרִיאַת שְׁמַע מְבַטֵּל אוֹתָן הַהֲוֹרֵי עֲבָרָה לְהִגָּן עֲלָיו מִחַטָּא וּמִמְזִיקִין] (מִהַרְש"א בְּחַדוּשֵׁי אַגְדוֹת שֵׁם).

מאמרי חז"ל על חיוב קריאת שמע בזמנה

◇ ר' שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה (אבות ב, ג). ורש"י ורבנו יונה שם אינם גורסים "ובתפלה". ופרש רש"י הוי זהיר בקריאת שמע. לקרותה בשעתה. וכתיב רבנו יונה שהזהיר התנא על קריאת שמע יותר מתפלה כי זמן קריאת שמע יותר קצר מתפלה וצריך בזה זהירות גדולה.

◇ אומר רב מני גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה (ברכות י:).

◇ הונא בר גניבא אומר חביבה קריאת שמע בעונתה יותר מאלף עולות שהכסיל זוכת (קהלת רבה ד, יח).

◇ הגיעה שעת קריאת שמע ולא קרא בעונתה עליו הפתוב אומר "מענת לא יוכל לתקן" (קהלת רבה א, טו).

◇ רבי יצחק ורבי יהודה היו הולכים בדרך, הגיעו למקום שנקרא פפר סיכנין שהיה דר שם רב המנונא סבא, ונתארחו אצל אשתו [כיון שרב המנונא כבר נפטר], והיה לה בן קטן וכל היום היה לומד תורה בבית הספר. באותו היום יצא מקדם מבית הספר ובא לביתו [כי רוח ה' נוססה בו שעתידים לבא לביתו אורחים חשובים]. ראה את אלו החכמים, אמרה לו אמו לך תתקרב אל החכמים הגדולים האלו ותרויח על ידי זה שתקבל מהם ברכות, נתקרב אצלם וטרם שהגיע אליהם חזר לאחוריו, אמר היילד

לאָמוּ אינײַ רוֹצֶה לְהִתְקַרֵּב אֶל הַחֲכָמִים כִּי הַיּוֹם לֹא קָרְאוּ קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ, וְכֵן לְמַדּוֹ אוֹתִי כִּי כָּל מִי שֶׁלֹּא קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ הוּא בְּנֵדוּי כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם [מִשּׁוּם שֶׁבִטֵּל רמ"ח תְּבוּת שֶׁבְּקְרִיאַת שְׁמַע נִהְפֵךְ עָלָיו רמ"ח לְחָרָם חֵס וְשְׁלוֹם].

שָׁמְעוּ רַבֵּי יִצְחָק וְרַבֵּי יְהוּדָה אֵלּוּ הַדְּבָרִים, וְתָמָּהּ עַל הַשְּׁגָת הַיְנוּקָא, הֲרִימוּ אֶת יָדָם וּבְרָכוּ אוֹתוֹ אָמְרוּ וַדַּאי כֵּן הוּא שֶׁלֹּא קָרְאוּ הַיּוֹם קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ, לְפִי שֶׁבַּיּוֹם הַזֶּה עֲסָקְנוּ בְּצָרְכֵי חֵתָן וְכֵלָה שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם דֵּי צָרְכָם וְהָיוּ מִתְאַחֲרִים לְהַזְדַּוֵּג וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁיַּעֲסֵק בְּעִנְיָנָם וְאָנוּ עֲסָקְנוּ בָהֶם, לְכֵן לֹא קָרְאוּ קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ. וּמִי שֶׁעוֹסֵק בְּמִצְוֵה פְטוּר מִן הַמִּצְוָה (בְּמִבְּאֵר בְּמִסְכָּת סָפָה כו.).

שְׂאֵלוֹ אֶת הַיֵּלֵד בְּנֵי בֵּמָה יִדְעַתְּ שֶׁלֹּא קָרְאוּ קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ? הַשִּׁיב לָהֶם: בְּרִית שֶׁל מְלַבּוּשֵׁיכֶם יִדְעַתִּי כִּשְׁקַרְבָּתִי אֲלֵיכֶם. תָּמָּהּ עַל זֶה. ע"כ.

וְרָצָה לוֹמַר בְּרִית לְבוּשֵׁי נִשְׁמָתָם הַנֶּעֱשִׂים מִהַמִּצְוֹת, וְעַתָּה הִיָּה חֶסֶר לָהֶם חֵלֶק הַלְבוּשׁ שֶׁל מִצְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע. אִי נָמִי, כְּשֶׁאָדָם יִשֵּׁן וְנִשְׁמָתוֹ מִסְתַּלְקֶת מִגּוֹפּוֹ אִזּוֹ נִכְנָסִים בְּרמ"ח אֵיבְרִיו רמ"ח אֲבָרֵי הַקְּלֵפָה, וְאַחַר שֶׁנִּתְעוֹרֵר הָאָדָם מִשְׁנָתוֹ, אִפְלוּ שֶׁיַּעֲסֵק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, אִין הַקְּלֵפָה יוֹצֵאת מִרמ"ח אֵבְרִיו עַד שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע שֵׁשׁ בּוֹ רמ"ח תְּבוּת. לְכֵן אִף עַל פִּי שֶׁעֲסָקוּ בְּמִצְוֹת הַכְּנֻסֹת כֵּלָה וְהָיוּ פְטוּרִים מִקְרִיאַת שְׁמַע, אוֹתָהּ הַקְּלֵפָה לֹא יִצְאָה מֵאֲבָרֵיהֶם, לְכֵן הַיְנוּקָא הֲרִיחַ רִיחַ הַקְּלֵפָה בְּגוֹפָם שֶׁהוּא לְבוּשׁ נִשְׁמָתָם. (פ"י מְתוּק מִדְּבַשׁ לְזֵהָר הַקְּדוּשׁ בְּלֶק דָּף קפו.).

הלומד בספר 'מצא עצמו בעזרת השם מתחזק בתקופת הלמוד בו ואולי גם בזמן הקצר שלאחר מכן, אף יתכן מאוד שאחר כך יחזור להרגליו פכראשונה.

מדוע קורה כך ומהי הדרך למניעת תופעה זו?

הסבא מסלבודקה היה אומר: המרחק בין הידיעה להשבה ללב, גדול הרבה יותר מהמרחק בין האי-ידיעה לידיעה! ולומדים זאת מהפסוק 'ידיעת היום והשבת אל לבבך' (דברים ד, לט). ביחס לידיעה התורה נותנת שעור זמן 'היום', אבל ביחס להשבה ללב אי אפשר לקבוע או לשער זמן, ולעיתים עוברות שנים רבות עד שזוכים להפנים את הידיעה ללב... (מפי השמועה).

באמת שאין זו בעיה הקשורה לנושא הספר בפרט, אלא ללמוד המוסר ועבודת המדות בכלל.

הגאון הרב אליהו דסלר זצ"ל מאיר את עינינו גם בסוגיא סבוכה זו, ובספר מכתב מאליהו ח"א (עמ' 259) הוא שואל: מה נעשה? הרי אנו רואים בחוש שאיננו מתעוררים בלמוד המוסר? והוא משיב: אמנם להוי' ידע היסוד!

א) בנפש ישנן ב' בחינות: הנפש הבהמית והנפש השכלית.

ב) הבהמית, כאינסטינקט, פועלת בלי הכרתנו (בתת-הכרה).

ג) היא מקבלת צוויים ומקימתן. למשל, החושב לקום בשעה ידועה – יקיץ בשעה ההיא. בעלי היפנוטיזם מספרים, כי נסו להורות לאחד בהיפנוזא, שלאחר כך וכך אלפי דקות יחתם את שמו, והוא לא היה יודע לחשב חשבונות כלל, מכל מקום לאחר שהקיץ והגיעה השעה, בדקדוק הדקות ממש, לקח פסת נייר לחתם את שמו, ולא זכר גם לא ידע כלל טעם למה זה הוא חותם את שמו. עד כדי כך נפש הבהמית מקבלת צוויים וכו'.

יכתב עוד א"א זקני הגאון הרב ישראל סלנטר זצ"ל במכתביו, ליעץ שבלמוד המוסר יחזרו פעמים הרבה על מאמר אחד. וגם זה באמת פועל מאוד על נפש הבהמית, כידיע, שאם יחשב אדם פעמים הרבה לפני שנתו כי יקץ באיזה זמן – יקיץ בודאי, ואף שבמחשבתו לא היה לו טעם וסקרא למה עליו להקיץ בשעה ההיא. הרי שחזרת מחשבה אחת פעמים הרבה, פועלת אינסטינקטיבית, אף בלי השגת שום טעם.

על כן, אם יחשב האדם פעמים הרבה בגנותם של הגאון, חמדת הממון, בטול תורה, ובטול תפלה, ואפלו בלי שום חדוש כלל, יפעלו הדברים עליו הרבה, באפן זה אפשר לפעל על פנים הלב אפלו בלי הסבר שכלי כלל, רק בחזרת הדברים במחשבתו או בדבורו פעמים הרבה, עכ"ל שם ועיין שם עוד בהרחבה.

לעילוי נשמת

האשה הצדקת רודפת צדקה וחסד
אצילת נפש ויראת השם
אוהבת את המקום אוהבת את הבריות

מרת **פרומא מלכה שוינגר** ע"ה

בת הגאון הצדיק
רבי **יצחק זילבר** זצ"ל

החזירה את נשמתה ליוצרה בקיצור ימים ושנים
לאחר שנזדככה ביסורים קשים ומרים
שנת תשס"ח בירח האיתנים
ערב יום הכיפורים

ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ מזכה הרבים בחשכת רוסיה
הרה"ג רבי יצחק יוסף זילבר זצ"ל
בן רבי בן-ציון חיים זצ"ל
נלב"ע ח' אב תשס"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ
מרת גיטא לאה ע"ה
בת ר' בנימין זאב ז"ל
נלב"ע ב' סיון תשמ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ
רבי נפתלי הרץ שוינגר בן ר' יוסף נחמיה זצ"ל
נלב"ע ט"ו בשבט תשנ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ

רבי יהושע גרשון קציר בן ר' זבולון הלוי זצ"ל
נלב"ע ג' טבת תשל"ב
ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ

מרת טובה בת ר' יחיאל מאיר ז"ל
נלב"ע ו' ניסן תשנ"ט
ת.נ.צ.ב.ה.

לעיינ

ר' **ששון** בן **אויחון** ז"ל
נלבייע י"א אלול תשי"ח
מ' **נחמה** בת **לאה** ע"ה
נלבייע ר"ח סיון תשי"ב

ששון חי בן **יוכבד מיכל** ז"ל
נלבייע בקציר"ש י"ז שבט תשי"ל
דני בן **יוכבד מיכל** ז"ל
נלבייע בקציר"ש כ"ב טבת תשמ"ב

לבית משפחת **ניאזוף**

לעיינ

אהרן בן **מרים** ז"ל
נלבייע ד' סיון
שרה בת **אסתר** ע"ה
נלבייע ר"ח אדר

אברהם בן **שרה** ז"ל
נלבייע כ"ה אב
שמואל בן **שרה** ז"ל
נלבייע ד' חשון

לבית משפחת **דוידיאן**

לעיינ

ר' **זלמן** בן **רחל** ז"ל
נלבייע כ"ט אב ה'תשס"ט

בביוף

